

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İKİNCİ CİLT

OSMANLI İMPARATORLUĞU TARİHİ

AHMET CEVDET PAŞA

ilgi kültür sanat yayıncılık

İKİNCİ CİLT

OSMANLI İMPARATORLUĞU TARİHİ

AHMET CEVDET PAŞA

ilgi kültür sanat yayıncılık

Yayın No: 43

Tarih: 08

Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-2 / Ahmet Cevdet Paşa

Genel Yayın Yönetmeni / Ahmet İzci

Yayın Kurulu / Doç. Dr. Mustafa Gencer

Doç.Dr. Dünder Alikılıç

Yrd.Doç. Dr. Abdüllatif Armağan

Gaye Yavuzcan

İrfan Bülbül

Editör / Uzm. Mustafa Güçlükol-Bilge Bozkurt

Transkripsiyon / A. Basad Kocaoglu

İç Tasarım / Adem Şenel

Kapak / Yunus Karaaslan

Baskı - Cilt / Çalış Ofset

Tel: 0 212 482 11 04 Topkapı-İstanbul

1. Baskı Eylül 2008

İstanbul Eylül 2008

ISBN: 978-9944-978-48-4

© İlgi Kültür Sanat Yayıncılık 2008

İlgi Kültür Sanat Yayıncılık

Çatalçeşme Sokak. No: 27/10

Cağaloğlu / İSTANBUL

Tel: 0212 526 39 75

Belge-Geçer: 0212 526 39 76

www.ilgikitap.com

www.ilgiyayinevi.com.tr

ilgi@ilgiyayinevi.com

İKİNCİ CİLT

OSMANLI İMPARATORLUĞU TARİHİ

AHMET CEVDET PAŞA

ilgi kültür sanat yayıncılık

İÇİNDEKİLER

YEDİNCİ KISIM

1798 SENESİ OLAYLARI	15
Fransa'ya Karşı İngiltere ve Rusya ile Yapılan İttifak ve Bazı Olaylar	17
Cezzar Ahmet Paşa'nın Napolyon'u Mağlup Etmesi	18
 1799 SENESİ OLAYLARI	 25
Napolyon Bonapart ile İlgili Kısa Değerlendirme.....	27
Mısır'da Fransızların Yeniden Hâkimiyeti	29
1799 yılının Diğer Olayları.....	31
 1800 SENESİNDE OLUP BİTENLER	 33
Bu Sene İçindeki Bazı Gelişmeler ve Düzenlemeler	35
Rumeli Olayları.....	37
Avrupa Devletlerinin Hali.....	38
Pavlo'nun Öldürülmesinden Sonraki Mısır Savaşları	41
 1801 SENESİ OLAYLARI	 43
Ülkenin Durumu	45

1802 SENESİ OLAYLARI	49
-----------------------------------	-----------

Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da Kendini Göstermesi	51
---	----

Vehhabilik Mezhebinin Yayılması	51
---------------------------------------	----

1803 SENESİ OLAYLARI	55
-----------------------------------	-----------

İçte ve Dıştaki Olaylar	57
-------------------------------	----

Ruznamecilik.....	58
-------------------	----

1804 SENESİ OLAYLARI	61
-----------------------------------	-----------

Askerlik Durumu ile İlgili Bazı Düşünceler	63
--	----

SEKİZİNCİ KISIM

1804 SENESİ DİĞER OLAYLARI	73
---	-----------

Dış Olaylar	75
-------------------	----

Osmanlı Devleti'nin Doğu Sınırlarındaki Gelişmeler	77
--	----

1805 SENESİ OLAYLARI	79
-----------------------------------	-----------

İç Karışıklıklar	81
------------------------	----

Osmanlı Devleti'nin Avrupa Politikası.....	84
--	----

1806 SENESİ OLAYLARI	85
-----------------------------------	-----------

Avrupa Yakasında Gelişen Olaylar.....	87
---------------------------------------	----

Arabistan ve Mısır'ın Durumu	89
------------------------------------	----

Rusya'nın Haksız Saldırısı Karşısında Osmanlı Devleti	91
---	----

Arabistan Olayları	98
--------------------------	----

1807 SENESİ OLAYLARI	101
İngilizlerin Mısır'a Çıkarma Yapmak İstemesi ve Gelişmeler	103
Ordunun Hareketi	104
Üçüncü Selim'in Tahttan İndirilmesinin Kısaca Sebepleri.....	107
Kabakçı Olayı ve Sultan III. Selim'in Tahtan İndirilişi	112
IV. Mustafa'nın Tahta Çıkarılması.....	116
 1808 SENESİ OLAYLARI	 121
Gelişen Olaylar ve Alemdar Paşa'nın İstanbul'a Gelişi	123
II. Mahmud'un Tahta Geçirilişi.....	132
Üçüncü Selim'in Hal Tercümesi	135

DOKUZUNCU KISIM

1808 Olaylarının Devamı Islahat Teşebbüsleri.....	141
Ayanın Daveti ve Umumî Toplantı	141
Sened-i İttifak İmzalanması	147
Alemdar Paşa Olayını Hazırlayan Sebepler	154
Alemdar Paşa Olayın Ortaya Çıkması.....	158
Alemdar Paşa'nın Ölümü	163
Yeniçerilerin Topkapı Sarayına Saldırmaları.....	166
Alemdar Paşa'nın Hal Tercümesi	172
Kadı Paşanın Hal Tercümesi ve Akıbeti.....	173
Devletlerin Durumu	175

Erfurt Görüşmeleri.....	177
Osmanlı Devleti'nin Politikası ve İngiltere ile Yapılan Antlaşma	180

1809 SENESİ OLAYLARI	187
Rusya ile Görüşmeler	189
Vefat Eden Bazı Meşhurlar	189
Bazı Olaylar	193

1810 SENESİ OLAYLARI.....	197
Napolyon'un Evlenmesi	199
İngiltere'nin Deniz Ablukası, Fransa'nın Kara Muhasarası	200
Bazı İç Olaylar	203
Fatih Camii'nde Yapılan İstişare Toplantısı.....	204
Bir hikâye	207
Arnavutluk Olayları	208
Mısır Olayları	209

1811 SENESİ OLAYLARI.....	211
Bazı Olaylar	213
Asayiş Tedbirleri, Ölümler, Tabii Afetler ve Bazı Olaylar.....	216
Avrupa'nın Genel Durumu.....	220

ONUNCU KISIM

1811 SENESİ OLAYLARI DEVAMI.....	227
Ruslarla Barış Hazırlıkları Yapılması	229
 1812 SENESİ OLAYLARI	 233
Devlet-i Aliye ile Rusya Arasında Yapılan Bükreş Antlaşması	235
Frasa - Rusya Savaşının Sebepleri ve Sonuçlar	242
Bazı İç Olaylar	247
Vebanın Çıkması ve Yayılması	249
 1813 SENESİ OLAYLARI.....	 253
Mısır Olayları	255
Sırbistan Olayları	258
Bazı İç Olaylar	259
Avrupa Olayları.....	261
 1814 SENESİ OLAYLARI.....	 265
İttifak Eden Avrupa'nın Napolyonu Mağlup Etmesi	267
İç Olaylar	269
 1815 SENESİ OLAYLARI	 273
Mısır'daki Gelişmeler.....	275
Dış Olaylar	276
İç Olaylar.....	280

1816 SENESİ OLAYLARI	285
Ülke İçinde Gelişen Olaylar	287
Garp Ocaklarının Durumu.....	289
Mısır Olayları	291
 1817 SENESİNDEKİ BAZI OLAYLAR	293
İçerideki Olaylar	295
 1818 SENESİ OLAYLARI	299
Bu Yıl Gelen Elçiler ve Gönderilen Hediyeler	301
Talebe Hareketi	302
Halet Efendi'nin Gizli Yazışmaları.....	304

ONBİRİNCİ KISIM

1818 SENESİ OLAYLARININ DEVAMI	309
Yangın veya Diğer Felaketlere Karşı Çareler	311
Katolik Ermenilerin İstanbul'dan Sürülmeleri	311
 1819 SENESİ OLAYLARI	313
Vehhabilerin Elebaşlarının Cezalandırılması	315
Halet Efendi Hakkında	316
 1820 SENESİ OLAYLARI	321
İstanbul'daki Ermeniler ve Hırvatların Meseleleri.....	323
Mısır Olayları	323

1821 SENESİ OLAYLARI	325
Tepedelenli Ali Paşa Olayı.....	327
Rum İsyanını Hazırlayan Olaylar.....	329
Rum İsyanı ve Patriğin Asılmasına Kadar Giden Olaylar	334
Diğer Gelişmeler	346
Avrupa’da Yeni Düzen ve Rusların Osmanlıyı Tehdidi	349

ONİKİNCİ KISIM

1822 SENESİ OLAYLARI	357
İran ile Münasebetler ve Diğer Gelişmeler.....	359
Tepedelenli Ali Paşa’nın Akıbeti ve Hal Tercümesi	363
Sakız İsyanı ve Bastırılması.....	366
Çeşitli Olaylar.....	369
1823 SENESİ OLAYLARI	371
Yeniçeri Ocağında ve Para Ayarlarında Düzenlemeler	373
Halet Efendi’nin Sonu	374
Yeniçerilerin Tedibi	378
Devlet-i Aliye’yle İran Arasında Akt Olunan Anlaşma.....	379
1824 SENESİ OLAYLARI	381
Ülke İçindeki Bazı Olaylar	383

1825 SENESİ OLAYLARI	389
Bu Senenin Bazı Olayları	391
 1826 SENESİ OLAYLARI	 395
Muhtelif Olaylar	397
Yeniçeriliğin Kaldırılması İçin Alınan Tedbirler	401
Olayların Başlaması.....	406
Sancak-ı Şerif'in Çıkması.....	408
Yeniçerilerin Yok Edilmesi	411
Yeniçeri Ocağının İlgasından Sonra Yapılan Bazı Düzenlemeler.....	417
Asi Yeniçerilerin veya İtham Edilenlerin Akıbetleri	423
Akkirman Görüşmelerinin Başlaması.....	430
Namık Paşa.....	431
Sonuç	433
Viyana Kongresine Katılmayışımızın Sebepleri.....	434
Yunan İsyanı Olayı	439
1854'te Lord Aberdin'in Parlamento nutku	445
Tıbbiye'nin Açılış Fermanı.....	446
Sultan II. Abdülhamid'e İthaf	447

YEDİNCİ KISIM

1798 SENESİ OLAYLARI

Fransa'ya Karşı İngiltere ve Rusya ile Yapılan İttifak ve Bazı Olaylar

Osmanlı Devleti, Napolyon'un Mısır'ı istilâ etmesi üzerine, Fransa'ya harp ilân etmiş, başta İngiltere ve Rusya olmak üzere Fransa'ya karşı bazı Avrupa devletleriyle anlaşmalar yapmak kararını da vermiş, vezir İsmet Bey ile dışişleri bakanı Atıf Efendi bu konuda görüşmelere başlamışlardı.

Osmanlı Devleti, İngiltere ve Rusya'nın kesin olmamakla beraber, Fransa'ya karşı birlikte harekete geçmeleri kararlaştırılmıştı. Bu arada Karadeniz'deki Rusya donanmasının Akdeniz'e geçmek üzere olduğu Rusya elçisi Tamara tarafından haber verilmiş, izin çıkmış ve Rus donanması Büyükde-
re açıklarında demirlemişti.

Ne kadar ibret ve hayretle karşılanacak hallerdendir ki daha birkaç yıl önce topraklarını Rusya'dan ve Avusturya'dan korumak için Fransa'dan medet uman ve her halinden kuşkulandığı İngiltere'ye karşı güvenilir bir müttefik arayan Osmanlı Devleti, Avrupa'da olayların umulmayan gelişmesi üzerine Mısır'ı Fransa'dan geri alabilmek için İngiltere'nin ve topraklarını korumak için de Rusya'nın yardımına başvurmuş oldu.

İngilizler, her zaman olduğu gibi, böyle durumlarda yalnız kendi çıkarlarını ve sonuçlarından nasıl fayda sağlayacaklarını düşünürler. Yine öyle oldu. İngilizler deniz gücünü harcamamak için İskenderiye'ye dahi asker çıkarmaları hususunda, Rus ve Osmanlı donanmalarını kandırmayı başarmıştı. Buna karşılık İngiltere, Osmanlı Devleti'ne otuz top, bin Karabina, beş yüz fiçî barut göndermiş, madencilikte ve inşaatçılıkta işe yarayabilecek birtakım aletler hediye etmişti.

Rus ve İngiliz donanmaları, Akdeniz’de bir arada harekete geçerek, Çoka, Zanta ve Kefelonya adacıklarını ele geçirdiler. Mısır’a giderken ahali ile anlaşma fırsatını bulup adalara çıkan Fransız askerleri, adalardan birer birer sürüldü. Bu arada Selanik’te patlak veren bir ayaklanma kolayca bastırıldı.

İspanya, Osmanlı Devleti ile bir ticaret anlaşması yapmayı istedi. Bu istek olumlu karşılandı ve İspanya ile ticaret anlaşması imzalandı.

Kadı ve Nüvvabların cahil kimselerden seçilmemesine; bu işe lâyık bilgili ve ahlâklı kimselerin gönderilmesine çok dikkat edildi. Neticeye bağlanmış davaları para yiyerek bozmasınlar diye kadılara sıkı tembihler yapıldı. İmamlık ve hatiplik için ehil ve lâyık kimseler bulunması gerektiği sarayın emri olarak her tarafa bildirildi.

Her yıl Kâbe örtüsü Mısır’da yeniden dokutturulur ve Mısır hacıları ile Kâbe’ye gönderilirken bu sene, Mısır’ın elden çıkmış olması yüzünden İstanbul’da, Sultanahmet Camii’nin şadırvan avlusunda dokunup işlendi ve Padişah’a gösterilip beğendirildikten sonra Üsküdar’a geçirildi.

Fransızların Mısır’ı ele geçirmeleri Mekke yakınındaki Müslüman halkı çok üzmüştü. O civardaki şeyhlerden birinin halkı coşturması üzerine önemlice bir kalabalık Mısır’ı kurtarmak amacı ile coşup yola çıkmıştı. Yollarda onlara katılanlar olmuşsa da düzenli ve silâhlı Fransız askeri karşısında bu nizamsız kalabalık perişan olmaktan başka bir şey yapmamışlardır.

Cezzar Ahmet Paşa’nın Napolyon’u Mağlup Etmesi

Cezzar Ahmet Paşa, Fransızlardan öç almayı aklına koymuştu. Onun bunu başaracak gücü ve cesareti vardı. O sırada Napolyon Bonapart, İslâm’ı kabul etmiş görünüyor, kendisinin Osmanlı Devleti ile müttefik olduğunu ileri sürüyor, Cezzar Paşa’nın ve Mısır Emirlerinin de kendi başlarına hareket ettiklerini, söylüyordu. Fakat halk, bunun basit bir yalandan ibaret olduğunu artık anlamıştı. Şam tarafından gelecek kurtarıcı Osmanlı birliklerini bekliyordu.

Napolyon’un ordusu, Mısır’da kuşatılmış halde idi. Bütün kıyıları İngiliz donanması tutmuştu, kuş uçurmuyorlardı. Bonapart, bir adamının, İskenderi-

ye limanındaki Osmanlı gemilerinden birine binip İstanbul'a gitmesini ve Osmanlı Devleti'ne; Mısır'ı işgal etmekteki gayesinin, Kölemenleri yola getirmek ve İngilizlerin Mısır'ı ele geçirmelerine engel olmak olduğunu anlatmasını istedi. Fakat bu elçi hapsedilip İstanbul'a esir gibi gönderildi.

Bonapart, bu şekilde bir çıkış yolu bulamayınca, olanca gücü ilerleyip, hazırlığını bitirmeden Cezzar Paşa'yı ezmeyi aklına koydu. Bunu haber alan Cezzar Ahmet Paşa, Akkâ kalesi istihkâmlarını onarttı. Hayfa ve Yafa taraflarına top ve asker göndererek savunmaya oradan başlamayı kararlaştırdı.

Bonapart, Mısır'ın korkak ve riyakâr ulemasını bir araya toplayıp Mısır'ı önce Allah'a sonra onlara emanet(!) ederek yola çıkacağını ve bütün maksadının Mısır'ı Kölemenlerin ve yiyicilerin zulmünden kurtarmak olduğunu bir kere daha ilân etti. Ben gelene kadar askerlerimden birinin burnu kanarsa şehirlerinizi topa tutar yakarım diye gözdağı verdi. Arada herhangi bir sızıltısı olanların kadırlara başvurmalarını, onların vereceği hükme Fransızların da riayet edeceklerini söylemek suretiyle, Müslüman halkın gönlünü almaya çalıştı.

Bonapart, beş alay yetişkin piyadeden, dört alay usta süvari ile bin kadar biniciden ve bin altı yüz topçu neferinden meydana gelen birliği, karadan, denizden de on yedi parça gemiden ibaret donanması ile Ariş'e ulaştı. Kalede yedi sekiz bin asker vardı. Mısır emirlerinden bazıları da buraya sığınmışlardı.

Bonapart, kaledekilerin teslim teklifini kabul etmemeleri üzerine toplarla kaleyi dövmeye başladı. Kuşatmanın sekizinci günü içerdeki teslim olacak iken; Mısır emirlerinden Kasım Bey, şuradan buradan topladığı bir miktar askerle kuşatılmışlara yardıma geldi. Kaledekilerin umutlanmasına meydan kalmadan Bonapart, Kasım Bey'le askerlerini bir gece içinde darmadağın etti. Ümitsiz, cephanesiz, erzaksız kale, teslim olmaktan başka çare bulamadı.

Bir kalenin daha elden gittiği haberine Mısır Müslümanları üzülmüş görünmüşlerse de Mısır çingeneleri ile Hıristiyanları memnunluklarını açığa vurmaktan kendilerini alamamışlardı. Bonapart ise, tekrar etrafa şöyle haberler salıyordu.

“Biz sizleri Kölemenlerle Cezzar Paşa’nın zulmünden ve baskısından kurtarmaya çabalıyoruz. Bizim kavgamız onlardır. Kimse kendisine bir zarar geleceğini vehmetmesin. Bizi kâfir diye hor görmesinler. Biz İslâm dinini sayan ve seven kimseleriz. Kazaskeriniz, müftüleriniz sizleri dini kurallara göre idare etmeye ve ihtiyaçlarınızı gidermeye baksınlar”.

Bu arada Gazze, küçük bir direnişten sonra teslim oldu; Yafa’ya teslim olmaları için haberci gönderdi. Yafalıları gelen elçiyi öldürdüler ve Fransızlara karşı epeyce dayandı ise de orası da düştü. Elçinin öldürülmesi, Bonapart’ı çileden çıkardı. Şehri yakıp yıkmaktan, ahalisini kılıçtan geçirmekten ve neleri var neleri yok yağma ettirmekten kendini alamadı.

Ne kadar Yafa’lı ele geçtiyse, esir tutsa muhafazasına asker ayırmayı, bıraksa tekrar birleşip kendisinin yolunu keseceklerini düşündüğü için serbest bırakmayı göze alamadı. İşin kolayını onları öldürmekte buldu. Medenî olduğunu iddia eden bir adamın yaptığı iş bu idi.

Ehli İslâm’ı, kendilerine silâhla karşı koymadıkça hoş tutacağını, o güne kadar ilân edip duran Napolyon Bonapart’ın, Yafa’daki bu vahşi davranışıyla ahali üzerindeki etkisini büsbütün kaybetti ve belki de “Akkâ’da nasıl olsa sonunda ölüm var!” diye askerin bütün şiddeti ile dayanmasına ve ahalinin onlara canla başla yardım etmesine sebep oldu.

Bonapart, ordusuyla bu sefer, dağ yoluyla Yafa’dan Hayfa’ya doğru ilerledi. Yolda bir geçitte, Cezzar Paşa’nın bir miktar askeri ile karşılaştı; epey kayıp verdi ama sonunda onları da yenip yolunu açtı.

Hayfa’da direniş imkânı yoktu. Cephane ve erzak, Akkâ’ya naklolanmıştı. Ahali Bonapart’ı açıkça karşıladı ve şehri ister istemez teslim etti. Bonapart, Akkâ yakınlarına kadar ilerleyip orada siperler açmaya ve savaş imkânları hazırlamaya girişti.

Bu arada Şam’dan gelen İslâm askeri, Nasıra yakınında, General Kleber’in kumanda ettiği Fransız askeri ile karşılaştılar; onları sarıp tam haklarından geleceklerdi ki Bonapart imdadına yetişti. İslâm askeri, üzerlerine bütün Fransız ordusu geldi korkusu ile dağılıverdi.

Böylece kendisini emniyete almış olan Bonapart, siperlerini tamamladıktan sonra Akkâ üzerine şiddetli bir ateş açtı. Cezzar Paşa'nın savunma şiddeti ondan geri kalmıyordu. Üstelik limandaki İngiliz ve Osmanlı gemilerinin topları da işlemeye başlamıştı. Yirmi dört saatlik böyle sürekli ve etkili bir çarpışmanın sonunda Bonapart, burayı kolay kolay ele geçiremeyeceğini anladı. Akkâ'nın Yafa'ya da Hayfa'ya da benzemediğini gördü.

Bu sırada Dimyat'tan gelen cephane yardımının da İngilizler eline geçtiğini haber alınca büsbütün üzüldü. Bir yandan da Osmanlı'nın, Cezzar Paşa'ya yardım için gönderdiği cephane yüklü bir gemi ile içindeki on altı bin altının da Fransızların eline geçmesi yüreğine biraz su serpti.

Bu arada civarda ne kadar Arap kabilesi şeyhi varsa hepsi, Bonapart'ın Mısır'dan Akkâ'ya doğru geldiğini ve satın alınabilen sahte din adamlarına ve kabile şeyhlerine para ve yüz verdiğini bilerek, ona sokulabilmek için emirleri veya tesirleri altında olan halkı, satmakta ve teslim etmekte birbirleriyle yarış ettiler.

Lübnan halkı ise Cezzar Paşa'nın şerrinden kurtulmak için Fransızların koltuğu altına sığınmayı kâr saydılar. Bonapart'ın askerleriyle hoş geçinmeye ve onlara ucuz fiyatla erzak satmaya giriştiler. Sadece Dürziler, Halep yakınlarına veya dağ başlarına göç ederek Fransızlardan uzak durmayı daha doğru buldular.

Kuşatma devam ediyordu. Kâh Fransızlar kesin bir deneme daha yapıp kale surlarına saldırıyorlar, kâh kaledekiler fırsat bulup dışarı fırlayarak Fransızları kırıp içeriye dönüyorlardı. Bu hücumlardan birinde General Bon, içerden yağmur gibi yağdırılan gülleleri hiçe sayarcasına surlara tırmandı: Hatta şapkasını bile içeri atıp *“sıra vücutlarımıza geldi”* demeye getirdi ise de içerden atılan bir taşla beyni parçalandı. Bu arada Fransız ordusunda taun hastalığı görüldü. Epey asker bu yüzden kırılıp gitti.

Cezzar Ahmet Paşa; Akkâ'yı kaybederse, harpte ölme bile sonradan kellesinin elden gideceğini pekâlâ biliyor; onun için bu mücadeleyi ölüm ve kalım savaşı sayarak canını dişine takmış, dövüşüyordu. Bonapart ise, Fransa ile haberleşemez halde idi. Mısır'da ve Arabistan'da asıl kuşatılmış ve kapanmış

kalan kendisi ve ordusu idi. Bütün hıncı ile Akkâ kalesine saldırıyor, onun işini bitirdikten sonra kendi durumunu değerlendirmeye sıra geleceğini düşünüyor-
du.

Artık Bonapart, Mısır'da itibarının azaldığını, uyandırdığı korkunun geçtiğini, yaptığı propagandaların tesirsiz kaldığını, foyasının meydana çıktığını iyice anlamaya başladı. Mısır'da yer yer ayaklanmalar oluyor, çölün şurasında, burasında yarı yerleşmiş Fransız birliklerine saldıranlara, erzak ve cephanesini yağmalayanlara rastlanıyordu. Napolyon'un talihi iyice tersine dönmüş görünüyor, Osmanlı Devleti yeniden umutlanıyor, İngiltere şarktaki çıkarlarını Fransızlara kaptırmamak için bir kat daha gayrete geliyordu.

Başka çare kalmadığını gören Napolyon; son bir gayretle Akkâ'yı ele geçirmeyi aklına koydu. General Kleber'i Nasıra'dan imdada çağırdı. Fransız ordusu, Asya ve Afrika'daki bütün gücü ile Akka kalesine yüklendi. Akşama kadar çok şiddetli çarpışmalar oldu. Akşamüstü Fransızlar surlara tırmanıp, Ali Burcu denilen kısmı çökerttiler. Kaledekiler onlardan yaman, atik ve gözü pek davranıp; kılıç kılıca hatta bıçak bıçağa değil; yaka yakaya, yumruk yumruğa savaşmaya başladı.

İçeri giren Fransızlar, altında lağım olan kısımlara yönelmişler, kaleyi içten fethettiklerini sanmışlardı. Cezzar Ahmet Paşa kale elden gidince hiçbir işe yaramayacak barutlarla dolu lağımları ateşe verince çoğu havaya uçtu. Yerlere yuvarlananları Cezzar'ın askerleri bir hamlede kılıçtan geçirdiler.

Zaman zaman Fransızları topa tutan İngiliz Amirali Simit, kalenin akıbetinden ümidini kesmiş idi. Kalenin kesin kurtulduğunu ve Fransızların perişan olduğunu haber alınca, şaşkırmaktan sevinmeye vakit bulamadı.

Kaleden yenilmiş ve darma dağın olmuş dışarı fırlayan Fransızlardan bir kaç yüz tanesi şehir camiine sığınmışlardı. Ellerindeki son imkânlarla mutlak akıbetleri olan ölümlelerini geciktirmeye uğraşıyorlardı. Nihayet teslim oldular fakat Yafa'nın ve başka yerlerin masum ve silâhsız halkı gibi asılıp kesilmediler, yok edilmediler. Canları kendilerine bağışlandı.

Mısır'a böyle yenilmiş ve ezilmiş dönmeyi kendine yediremeyen Bonapart, ertesi gün yine saldırıya geçti. Bu sefer de İstanbul'dan yetişen Nizam-ı

Cedit askerleri savaş tekniğine uygun davranışlarla Fransızları geri siperlerine kadar kovalamayı başardılar. Bonapart'ın askerinde de, bir yandan veba salgısını, bir yandan savaş, bir yandan da baş kaldırmalar yüzünden pek hayır kalmamıştı.

Napolyon'un artık Akkâ'yı alamayacağı kafasına dank etti, İşe yarar fakat nakli imkânsız nesi varsa gömüp kaybederek ordusu ile Hayfa yolunu tuttu. Cezzar Ahmet Paşa durur mu? Kale kapılarını açıp arkalarından bütün kuvvetleriyle kovalamaya koyuldu.

Bonapart askerlerinin yaralı ve bitkin olanlarını, sedyelerle Müslüman esirlere taşıtarak Yafa'ya yaklaştı ama arkadan Cezzar Ahmet Paşanın, avının kokusunu almış kaplan gibi yetiştigini fark edince oradan Gazze'ye kaçtı. Orada da duracağını aklı kesmeyince; araç ve gereçlerinin çoğunu kendi eliyle yakıp yok ede ede; hastalarını, yürüyemeyecek kadar yaralı ve yorgun olanları da afyon ruhu içirerek Ariş'de soluğu aldı.

Saint Helen adasında sürgün iken yazdığı hatıralarında Bonapart; bu savaş günlerinden bahsederken şöyle diyor: *“Fransa donanması Ebû hur'de İngiliz donanmasına yenildikten sonra Mısır seferinin iyi bir sonuçla bitmeyeceğini anlamıştım ama Mısır'da bir müddet kalmayı ve talihimi karada denemeyi son çare olarak gördüm. Arada Filistin tarafına gidip yeni işgallerle kendimi ve ordumu oyalamak durumuna düştüm.*

Çölün ortasında iken bir de haber aldım ki Akkâ taraflarına bana düşman askerler birikip duruyor. Ne çare ki bu kale, kolayca zapt ettiğim öteki kalelerden farklı olarak, vaktiyle bir Fransız mühendisi tarafından adamakıllı onarılmış ve sağlamlaştırılmıştı. Uzun süren kuşatmalardan ve saldırılardan sonra bu işten vaz geçtim; güç belâ geriye döndüm.”

Bonapart'ın, başarısızlığına mazeret olarak kalenin sağlamlığını ve bu arada bir Fransız mühendisinin maharetini belirtmesi oldukça yersiz bir avunmadır. Fransızlarla dost olduğumuz sırada gerçi bu kaleyi bir Fransız mühen-

disi onarmıştı ama kalenin sağlamlığı falan zafere engel olacak şeyler değildi. Savaşı Cezzar'ın kazanmasının sebebi; emrindeki askerlerinin, Fransızlardan daha fazla yiğitlik ve kahramanlık göstermesinden başka şey değildir.

Mısır'ı ele geçiren Bonapart, Arabistan'ın her tarafına oyalayıcı ve tavlalı mektuplar göndermişti. Bu arada o zamana kadar İstanbul'da, asi olarak bilinen, neredeyse kellesi istenen Cezzar Ahmet Paşa'ya da iltifat etmekten, kendisine bir çeşit bağımsızlık vaat eden haberci göndermekten, geri durmamıştı. Cezzar Paşa bu haberciyi dinlemeye lüzum görmeden dışarı atmıştı.

İstanbul'dan ve saraydan ancak iyilik ve hürmet gören Mekke Emiri Şerif Galip, Bonapart'a boyun eğmekle kalmamış, onu âdeta teşvik eden bir de mektup yazarak yaranmaya çalışmıştı. Böyle yapmakla eline geçecek olan da belki bir miktar para ve Mısır'dan gelecek gümrüksüz kahve idi. İşte Payitahtın baş kaldırıcı ve kafa tutucu bir adam diye hor gördüğü Cezzar Paşa ve işte, Peygamber hafididir diye hürmet ettiği Şerif Galip Efendi.

1799 SENESİ OLAYLARI

Napolyon Bonapart ile İlgili Kısa Değerlendirme

Bonapart Mısır'ı işgal edince Köse Mustafa Paşa'yı esir aldı onu büyük bir konağa oturttu ve bol ikramlarla ağırladı. Fransa'dan gelmesini beklediği yardımdan ümidi kesilip de Osmanlı Devleti'nin Mısır'a büyük bir ordu ile gelmekte olduğunu anlayınca Mısır'dan çıkıp gitmenin en doğru yol olacağını düşündü. O sıralarda Fransa'yı idare edenlerin itibarı azalmış ve memleketin işleri karışmış olduğu için orada, istediği gibi at oynatacağı meydanın açılmış ve fırsatın gelmiş olduğu kanaatine varmıştı.

Osmanlılarla anlaşma konusunda esir ettiği Mustafa Paşa'dan faydalanmak istedi. Mustafa Paşa aracılığı ile Osmanlılara yaptığı teklif; Mısır'da hutbenin ve paranın yine Padişah'a ait olması, hacıların serbestçe Mekke'ye gidip gelmeleri kaydı ile Fransızların Mısır'da kalmalarının kabul edilmesi idi.

Bu arada Bonapart, Mısır'ı abluka etmiş olan İngiliz amirali Smit'ten barış şartlarını görüşmek üzere Fransa'ya bir gemi göndermesi için izin almıştı. Bu fırsattan faydalanarak Mısır'dan gizlice savuşmayı başardı. Amiral Napolyon'un kaçtığını haber alınca arkasından gemi gönderdi ama yakalanması kismet olmadı.

Bonapart Mısır'da dört ay kalmıştı. Yerine General Kleber'i bırakmış ve ona, dört aya kadar yardım göndermezse İngilizler aracılığı ile Osmanlılarla anlaşp Mısır'ı Müslümanlara terk edebileceğini bildiren emirler de yazmıştı.

Napolyon Mısır'da 28.500 kişi bırakmıştı. Bu askerin cephanesi ve erzakı vardı. Civarda dolaşan İbrahim Bey takımından korkusu yoktu, fakat Osmanlı Başkumandanının bir büyük ordu ile gelmekte olduğu haberi kaygı verici idi. Bu işgalden bıkip usanmış olan Fransızlar, Bonapart'ın böyle gizlice savuşup gitmesini hainliğine vermişler, onu tenkide başlamışlardı.

Kafesinden kaçan kuş gibi İngilizlerin ağından kurtulan Bonapart; Fransa'ya kapağı atınca, İtalya'daki eski başarıları ve Mısır'da uzaktan başarılı gözüken davranışları ile kazanmış olduğu şöhretine bu firarı ile bazı şeyler daha eklemiş olarak uğradığı şehirlerden Paris'e varana kadar Fransız halkından olağanüstü bir saygı görmüştü.

O sırada Fransa'da devletin itibarı iyice azalmış memleketi huzura kavuşturabilmek için yeni bir sistemin, yeni bir liderin şart olduğu düşünülmeye başlanmıştı. Paris'e vardığında kendisini tanımak ve ağırlamak isteyenlerin tertiplediği ziyafetlerden göz açamaz hale gelmişti. Birkaç gün içinde şunu anladı ki, akıllıca davranırsa, hükümeti eline alması ve Fransa'ya hâkim olması mümkün idi.

Fransızların gözünde kurtarıcı sayılan Napolyon; Mısır seferinde, vatani ve milleti için hiçbir şey kazanamamış fakat zarar ve ziyanı pek çok olmuştu. Fransızların o zamana kadar Doğu illerinde her sözü kılıç gibi etkili idi. Hele Osmanlı Devleti, dış politikasında her devletten çok Fransa'nın telkinlerini göz önünde tutardı. 1182 senesinde sırf Fransız elçisinin teşviki ile Rusya'ya savaş açmıştı.

Bonapart'ın bir korsan gibi umulmadan gelip de Mısır'ı istilâ etmesi, Doğu halkının Fransızlara güvenini büsbütün gidermiş ve artık Şark'a Fransız nüfuzu, silâhlarının gücü kadarı ile sınırlanmıştı. Bunların yerine İngilizlerin güven kazanmış olmaları da ayrıca Fransızların aleyhine olmuştur.

Fransızlar, o zamanlar bütün dünyaya hürriyet ve medeniyet örneği olmak isterlerken, Ortadoğu tarafında kan dökücülükle ün saldılar. Hele Bonapart'ın Yafa'daki halka yaptığı vahşilik en ilkel kabilelerin bile yapmadığı bir cins kasaplık olduğu için, yalnız medeni memleketler nezdinde değil vahşi kabileler gözünde bile tiksinti ile görülmesine sebep oldu.

Bu yetmiyormuş gibi Bonapart, Fransa'nın bir büyük donanmasının yakılmasına, otuz binden fazla Fransız'ın kırılmasına ve Akkâdan yenilerek kaçan askerlerinin hastalarına Afyon ruhu içirip zehirlenmesine sebep oldu. Böylece Bonapart, dünyaya ün salacağıym derken, kendi milletinin ezilmesine sebep oldu.

Milletinin kaybetmesi uğruna kendisi için herhangi bir kazanç elde etmek büyüklük değildir. Büyüklük, kendi çıkarlarını millete yolunda hiçe sayabilmektir. Gerçi Napolyon dünyaya çok az gelmiş generallerden biridir, lâkin onu Prusya Kralı Frederik gibi “Büyük” unvanı ile anılacak kişiler arasında sayamayız.

Bonapart bir büyüklük hastası idi. Sade kendinin ilerlemesi düşüncesine takılıp kalmıştı. Hâlbuki Frederik gibi gerçek büyükler ise devletlerinin ve milletlerinin ilerlemesi için kendi rahatlarını ve huzurlarını terk etmişlerdi. Bonapart’ın kazancı az bir zaman içinde uçup kaybolup gitmiş ötekilerin kazandıkları ise nice zamanlar milletlerin hayatlarında ve hafızalarında yaşayıp durmuştur.

Mısır’da Fransızların Yeniden Hâkimiyeti

Bonapart, Mısır’dan gitmeden önce yazdığı mektubu, Köse Mustafa Paşa ile birlikte esir düşen Divan hocalarından Rüştü Efendi ile Şam taraflarında toplanmakta olan ordunun başındaki Sadrazam’a göndermişti. Bu mektupta, aradan İngiltere ve Rusya’yı çıkarıp Osmanlı Devleti ile anlaşmayı teklif ediyor ve Fransızların öteden beri Osmanlılara dost olduğuna dair dil döküyordu.

Sadrazam; *“Osmanlı Devleti’nin müttefiklerinden ayrılmayı düşünmediğini, ne gibi şartlar altında olursa olsun ikili anlaşmaya yanaşmayacağını”* bildiren cevabını Rüştü Efendi ile gönderdi.

Rüştü Efendi Mısır’a varınca karşısında Bonapart’ın yerine Kleber’i buldu. Kleber, Sadrazam’ın olumsuz cevabından yılmadı. Bonapart’ın tekliflerini biraz daha yumuşatıp iltifatları biraz daha arttırarak tekrarlayan bir mektup hazırlayıp Rüştü Efendi’ye teslim etti.

Zavallı Rüştü Efendi, Kleber’le konuştuklarını anlatırken Rusya’dan söz açıldığını, bu devletin Osmanlı’ya nasıl düşman olduğunu, topraklarına nasıl göz koyduğunu Kleber’den dinlediği şekilde anlatmak saflığında bulundu. Bunun üzerine Rüştü Efendi, Ruslar duyar da sonra bozuşmak için bahane yapar korkusuyla Sakız Adası’na sürüldü. Kleber, bu tekliflerinin hiç bir şekilde

gerçekleşemeyeceğini biliyordu; amacı, Osmanlı başkumandanını biraz olsun oyalamak ve gevşetebilmektir.

Bu sırada, Osmanlı başkomutanı, gün gün ilerleyerek büyük bir ordu ile Gazze düzlüğüne ulaşmıştı. Bu orduda Yeniçeri ve Kapıkulu denilen devlet askeri azdı; çoğu yarı zorla sefere katılmış ve ne taraf yenilirse onu yağmaya hazır kabile ve aşiret çapulcuları idi. Ama Mısır'dan Şam'a kaçan Kölemenler ile Murat Bey'in emrinde Ariş tarafından gelip orduya katılan askerler, az çok disiplinli ve hünerli idiler.

Ordunun kurmayları ve teknik elemanları içinde birkaç İngiliz, birkaç sığınmış Fransız subayı da vardı. Büyük ordu toplarından başka İngiliz mühendisleri katırla taşınabilir topların yapılmasını sağlamışlardı.

Osmanlı ordusunun kabara kabara geldiğini, Osmanlılarla bir anlaşma yapmanın vakitsiz ve imkânsız olduğunu, Bonapart'ın yardım göndermek için belirttiği dört aylık zamanın da geçtiğini gören Kleber'in, bu defa İngiliz amirali Smit'e başvurmaktan başka çaresi kalmadı. Böylece İngilizlerin bilgisi altında, amiral aracılığı ile barış konuşmaları başladı. Kararlaştırılan esaslı maddeleri başkomutana kabul ettirmek üzere Amiral, Osmanlı ordusunun bulunduğu yere hareket etti.

Bu sırada Osmanlı ordusu, Bonapart'ın sağlamlaştırdığı ve 300 seçme askerlerle korunması sağlanan ve teslim teklifini kabul etmeyen Ariş kalesindeki Fransızlara karşı hücumla geçerek, çetin bir savaşa girişmişti. Osmanlılar kaleyi, nihayet suru yakıp yıkmak suretile harap bir halde zapta muvaffak oldular.

Amiral Smit işte bu sırada sadrazamla buluştu; Mısır'ı barış yoluyla boşalttırmanın tek çıkar yolu olduğunu o da anlamıştı. Müzakereler pek uzun sürmedi; sonunda 22 maddelik bir anlaşma ile Mısır'ın boşaltılması kararlaştırılmış oldu.

Kleber'in, Fransa'daki devlet büyüklerine yazdığı; Bonapart'ı yerdığı, Fransız askerinin Mısır'da ne kadar perişan ve çaresiz olduğunu pek acıklı bir şekilde anlattığı şikâyet mektupları, İngilizlerin eline geçmişti. Bu mektupları okuyan İngiliz devlet ve siyaset adamları, Fransa'nın belini tam bükme ve

Bonapart'ın maceracılığına kesin bir ders vermiş olmak için Mısır'daki bütün Fransız ordusunun harp esiri olarak tutuklanmasını Amiral Smit'e emrettiler.

Amiral Smit, kendisi aracılığı ile kararlaştırılmış anlaşmanın devleti tarafından tasdik edilmediğini, utanarak Kleber'e bildirince işler değişti. Kleber, ya Mısır'da zafer kazanmak, ya İngilizlerin elinde ölmek ihtimallerinden birini seçmeye askerlerini davet etti. Fransızlar can korkusuyla yeni bir yiğitlik çabasına düştüler.

Osmanlı ordusu ise anlaşmaya oldu gözüyle bakmışlar; şuraya buraya dağılmışlardı bile. Kleber çabucak hazırlandı, bizimkiler bir türlü toparlanamadılar. Ordudaki işe yarar Kölemen askeri ise Mısır'a Osmanlıların savaşı ve zaferle girmesinin, sonradan kurmayı düşündükleri nüfuzlarına gölge düşüreceği endişesinde idiler. Bu durumu da pek istemedikleri için son çarpışmalara nerede ise seyirci kaldılar.

Barış yapıldıktan üç gün sonra böyle birdenbire başlayan savaş, otuz yedi gün sürdü. Mısır, yine Fransızların eline geçti. Kölemenlerin başı Murat Bey, el altından Fransızlarla anlaştı. Önceki yapılan anlaşma gereğince Fransızları alıp götürmeye gelen Osmanlı gemileri de Fransızlar tarafından zapt edildi. Mısır'da, Bonapart'ın Fransa'ya hâkim olduğu haberi de alınınca kendilerine yardım gönderir ümidi ile Fransa ordusu, Mısır'a iyiden iyiye yerleşti.

1799 yılının Diğer Olayları

Mısır'daki bu karışık olaylardan dolayı, Kâbe örtüsü yine Mısır'da hazırlanmayıp İstanbul'da yapıлып işlenmiş ve Şam'dan hacca giden kervanla gönderilmiştir.

Kâbe yakınındaki mukaddes taşlardan biri çalındığının ertesi günü Mekke'de bulaşıcı bir hastalık baş göstermiş, birkaç kişinin birden ölümüne sebep olmuştu. Hastalığın tesiri günden güne arttı, Ramazan sonlarına doğru ölenlerin sayısı her gün kırkı geçmeye başladı. Bu taş akli pek başında olmayan birinin terekesinde çıktı. Taş meydana çıkıp da yerine konar konmaz hastalık kesildi, o günlerde artık hiç ölen olmadı.

Taşın alındığı yer, Kâbe'nin solunda çukur bir yer olup, Hazreti İbrahim'in Kâbe'yi yaparken çamur kardığı çukur diye tanınır. Burası şimdi mermerle döşenmiş olup ortasında ise Hacer-i Ahmer (kırmızı taş) denilen bu taş durmaktadır. "Sarılık" olanlar bu taşı dilleri ile yalayınca renkleri ve sağlıkları yerine gelmektedir.

1800 SENESİNDE OLUP BİTENLER

Bu Sene İçindeki Bazı Gelişmeler ve Düzenlemeler

Gürcü asıllı, Eski sadrazam Yusuf Paşa, bu sene içinde öldü. Öldüğünde Medine muhafızı idi. Vehhabilerin Mekke ve Medine'ye saldırıları onun zamanına rastlamıştı. Vehhabilere karşı mukaddes şehirleri korumakta hiçbir yararlığı görülmediği için yöre halkı bu ölüme sevinmişlerdi bile!

Yusuf Paşa, Liman Reisi olan Hasan Kaptan'ın satın alınmış kölesi idi. İyi çalıştığı için efendisi onu genç yaşta azat etmişti. Fakat efendisine bağlılığından onun ölümüne kadar hizmet etmişti. Kış aylarında Kasımpaşa'da kahvecilik ediyor, yazın da donanmada çıraklık ederek uzak yerlerden getirdiği malları satıp geçiniyordu.

Gazi Hasan Paşa onun bu açık gözlülüğünü beğenmiş, biraz sermaye vermişti. Hasan Paşa, Kaptan-ı derya olunca onu yanına veznedar almıştı. Sonradan Kapıcıbaşılik rütbesi ile Kapı kâhyası oldu. Böylece, saraya gidip gelmek fırsatını kazandı ve talihi büsbütün açıldı; önce Vezirliğe, sonra da Sadrazamlığa yükseldi.

Devlet ve siyaset işlerinden habersizdi. Şeyhülislâm Müftüzade Ahmet Efendi'nin dar görüşü yüzünden Rusya'ya sefer açmak gafletine düştü. O sırada Rusya'nın dostu Avusturya da bize harp açınca hangisinin üzerine yürüyeceğini şaşırıp günlerce bocaladı. Üçüncü Selim'in tahta çıkışından iki ay sonra azledildi. Sivas ve Bosna valiliklerinde bulundu, Çok geçmeden yeniden Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem oldu. İstanbul'a döndükten sonra tekrar azledildi. 1792 senesinden beri Cidde valisi ve Medine muhafızı idi.

Mısır'daki Fransız işgal kuvvetinin kumandanı General Kleber, Muharrem ayının yirmi birinci günü, bir hain softayı Mısır kadılığına seçti ve törenle yerine oturttu. Yeni kadı makamına oturduğu gün öldürüldü.

General Kleber, Özbekiyye’de oturduğu evin bahçesinde gezerken bir adam yaklaşıp dilekçe vermek üzere yanına yaklaşmış, Generalin kâğıda bakmasından faydalanarak koynunda sakladığı hançerle birkaç kere göğsüne vurmuş, General oracıkta ölmüştür.

General’in yanında, evin tamiri için yanında bulunan mimar elindeki değnekle bu adamın başına birkaç defa indirmişse de, katil kaçmayı başarmış ve mimarın bağırıp çağırması üzerine yetişen askerler, Generallerini öldüren adamı bir bahçede gizlendiği yerde bulmuşlar.

Yirmi dört yaşındaki katilin Ezher öğrencisi olduğunu söyletmişler, kiralık katil olup olmadığını öğrenmeye çalışmışlar. Osmanlı başkumandanından teşvik görüp görmediğini araştırmışlar. Nihayet işkenceler sonunda, katilin sadece hocalarından dört kişiye bu niyetini açtığını, onların da bu işten vaz geçmesini nasihat ettikleri halde dinlemediğini söyletebilmişlerdir.

Süleyman isimli katil, hançeri tutan eli yakılıp kazığa oturtularak öldürülmüştür. O dört hocadan üçü ele geçirilmiş, bu davranışı bildikleri halde gelip Fransız makamlarına haber vermedikleri için sorgusuz sualsiz başları kesilmiştir.

Nizam-ı Cedit askerlerinin Mısır seferinde yararlılıkları görülmüştü. Bu fayda üzere bu sene içinde İstanbul’da Nizam-ı Cedit askerini çoğaltmak kararına varılmış, Levent çiftliğinde yetiştirilen askerlerden başka Üsküdar’da yapılmakta olan kışlada da yeniden Nizam-ı Cedit askeri yetiştirilmesine karar verilmiştir.

Bu sene ayrıca alınan mühim kararlardan birisi de; savaşlarda askerlerin kullana geldikleri; eğri kılıç, şışhane tüfek, piştov ve bıçak gibi silâhların, zamanın ilerleyen ve gelişen silâhları yanında eski oklar, yaylar ve gürzler gibi kullanılması gülünç şeyler olduğu kanaatine varılarak tamamen terk edilmeleri için birliklere emirler gönderilmesidir.

Bu karar tam yerindedir; çünkü eğri kılıç çalımına gelmedikçe kesmez; şışhane tüfek meydan muharebesinde bir defadan fazla atılamaz; halbuki yeni harplerde hangi taraf daha fazla kurşun atarsa o taraf kazanmakta. Piştovla

bıçağa gelince bunlar savaşta işe yaramayıp ancak askerlerin şehirlerde edepsizlik etmesine yaramakta idi.

Bu sene yapılan tayinlerden biri de şudur. Mısır'ı geri almaya giden ordu da müzakereleri idare etmek için bulunan Reisülküttp (Dış İşleri Bakanı) Rasih Mustafa Efendi'nin yerine, İngiliz Mahmut Efendi diye şöhret bulmuş Raif Mahmut Efendi'nin geçmiş olması ve bir de bu Rasih Efendi'nin kendi yanına, reis kesedarı ve protokol memuru olarak aldığı oğlu idi ki; bu oğlu babasının yazdığını okuyamayacak kadar cahildi. Bunun hakkında şu beyit meşhur olmuştu.

Kimdir diye sorarsan cühhâlin ercümendi

Rasih Efendizade Abdüşşükûr Efendi.

Rumeli Olayları

Devlet, Mısır galesi ile uğraşırken, Erzurum eyaletinden Niğbolu'ya kadar her yerde karışıklıklar ve baş kaldırmalar vardı. Bilhassa Rumeli'de de işler büsbütün karışmıştı. Yol kesen, köy basan, adam soyan serseriler arttıkça artmış, azdıkça azmıştı.

Silistre Valisi Musa Paşa ile Tırhala mutasarrıfı Mehmet Paşa bunları tepelemeye memur edilmişti. Mehmet Paşa, bu eşkiyayı yenmekte, sindirmekte başarı gösterdi ise de Vidin Muhafızı Pazvandoğlu Osman bu serserileri sınır çarpışmalarında işe yararlar diye koruyup kullandığı için köklerini kazımak mümkün olmuyordu.

Bunlar, kasabaları yağmalamakla kalmıyorlar, bazen bir kaleyi ele geçirerek oraya sığınıp devletin kuvvetlerine karşı koymak imkânını buluyorlardı. Bir ara, Plevne'yi ve Niğbolu'yu böylece ele geçirip birinde yenilince, öbüründen gelen kuvvetle birbirlerine yardım bile ettiler. Sonunda, bir hafta süren kuşatmadan sonra Niğbolu eşkiyası teslim oldu.

Bu eşkiyayı beslemek değilse bile kollamaktan suçlu Osman Paşa'nın "icabına bakmak" zamanı gelmişti. Şeyhülislâm konağında yapılan toplantı so-

nunda bu Osman Paşa'nın vezirliği kaldırıldı. Niğbolu sancağı Silistre Valiliği sınırları içine alındı.

Mısır ordusuna katılmak üzere İstanbul'a gelen Trabzon Valisi Tayyar Mahmut Paşa, bu sırada yanındaki askerle birlikte Edirne'ye hareket etme emrini aldı. Rumeli'yi kasıp kavurmakta devam eden eşkiya, Mahmut Tayyar Paşa ile askerlerinin gözünü bir an önce yıldırmak için saldırıya geçtiler. Talimli askerler epey uğraştıktan sonra onları önce sindirdiler sonra da elebaşları Cigercioğlu'nu öldürerek hepsini büsbütün teslim almasını başardılar.

Rusçuk'tan karşıya asker geçirildi, Eflâk Beyi de Bükreş'ten yetişince, iki ateş arasında kalan eşkiya takımı da yenildi; kimi öldü, kimi esir alındı: böylelikle Eflâk tarafı eşkiyadan temizlenmiş oldu.

Avrupa Devletlerinin Hali

Fransa'ya dönen Napolyon Bonapart, İngiltere ile anlaşmayı istemiş fakat İngiltere savaşı sürdürmeyi uygun bulmuştu. Avusturya da İngiltere'ye katılmıştı. Bunun üzerine Bonapart, bütün gücü ile hızla savaş hazırlığını tamamlayıp büyük bir ordu ile İtalya'ya girdi.

Marungo meydan muharebesinde Avusturya ordusu ile karşılaşp, bin kadar esir alıp sekiz bin kadarını kılıçtan geçirerek yenmiş, bütün İtalya'yı eline geçmişti. Napolyon, bu İtalya savaşı sıralarında yerinden yurdundan olmuş olan Papalık ile el altından anlaşmanın yollarını aradı. Nüfuzunu ve itibarını kutsal sayılan bu makama da tasdik ettirmeye çalıştı.

Bonapart'a Fransa'da Birinci Konsül denmiş ise de, hükümdardan farkı yoktu. Kral gibi davranıyor diye, Cumhuriyetçiler onu sevmez olmuşlardı. Krallığı kaldırdı diye de kralcılar, onu baştan beri istemiyorlardı.

Bu arada, İngiltere'ye sığınmış olan Fransa eski kralı XVIII. Lui; Bonapart'a büyük yetkiler ve rütbelere vermek şartı ile kendi krallığını kabul edip gerçekleştirmesini istedi. Bonapart'tan aldığı cevap "*en az beş bin ceset üzerinden geçmeden Fransa'ya giremezsin*" oldu. Böylece kralcılar umutlarını

büsbütün kestiler. Artık iki taraf da birbirlerini yok etmekten başka çıkar yol olmadığını düşünüyorlardı.

Bu karışıklıktan yararlanmak isteyen Bonapart aleyhtarlı bir suikast düzenlediler. Bir kış akşamı Bonapart'ın tiyatroya gitmek için geçeceği sokak köşesinde bir çukuru kurşun ve demir parçaları ile doldurup dinamitle ateşlediler. Bonapart'ın arabası biraz hızlı gittiği için oradan bir iki dakika önce geçmiş bulundu.

Dehşetli patlamada birçok masumlar öldü ve yaralandı. Bazı yapılar yıkıldı. Bonapart, tiyatroyu soğukkanlılıkla seyredip sarayına döndü. Böylece Napolyon'un hem cumhuriyetçi hem de kralcı düşmanları olduğu ortaya çıktı. Bonapart, sonra bunu fırsat bilip önce cumhuriyetçilerin sonra da kralcılarının elebaşlarını cezalandırdı. Böylelikle halk, kendisine biraz daha bağlanmış oldu.

Avusturya İmparatoru Jozef, Marungo yenilgisinden sonra daha önce Bonapart'la anlaşmadığına pişman idi. Yenilgiden sonra Bonapart'tan aldığı yeni teklife hemen uymaya hazırdı ama ne çare ki İngiltere, yenilgiden sonra hemen para yardımında bulunmuş ve Fransa'ya boyun eğmesini biraz olsun önlemişti.

Bonapart, ancak İngiltere ile birlikte olursa barış masasına oturabileceğini anlayıp buna da razı oldu fakat bu sefer İngiltere; Mısır'dan elini eteğini çekmeye razı olmayacağı ve Akdeniz hâkimiyetini sağlamak için Malta'yı da zapt etmekten vazgeçmeyeceğinden, barışa yanaşmadı.

Fransızların İtalya'da ve Avusturya'da birbirini kovalayan başarıları, bütün Avrupa'da derin etkiler uyandırmıştı. Öteden beri tarafsız davranan Prusya, Fransızlara güler yüz göstermeyi, Ren nehrinin sol kıyılarını Fransa'nın elde tutmasını hoş göreceğini ve Avusturya'nın burnunun kırılmasından memnun olacağını belirtmeye başladı. Rus İmparatoru Pavlo ise, İtalya'da müttefiki olduğu Avusturya'ya yardımcı olan Rus askerlerinin yenilmesine beceriksizliği ile sebep oldu diye Avusturya'ya kızıyordu.

Bu eğilimi sezinleyen Bonapart, Rusya'nın müttefikleriyle arasını iyice açmak için; Fransa'daki altı-yedi bin kişilik esir Rus askerini yeni elbise giydirip

Rus sancağı altında Rusya'ya gönderdi. Pavlo'ya mektup yazıp: Rus askerlerinin yiğitliğini övdü, suçu Avusturya komutanlarına yükledi ve Malta adasındaki şövalyelerin Pavlo'yu kendilerine "Büyük Usta" seçmelerini fırsat bilerek ada-nın artık kendisine ait olduğunu, gidip teslim almasını Fransa'nın da normal karşılayacağını bildirdi.

Pavlo, tava gelmişti. Vaktiyle dış bilemediği Bonapart'ı; örnek insan say-maya, sofrasında onun şerefine kadeh kaldırmaya başladı. Malta yüzünden İngiltere'ye savaş açmaya da yeltenince; Petersburg'daki İngiliz elçisi, ilerdeki kazançlarına ket vurulmuş olan Rus tüccar ve asilzadelerini kandırdı. Yangın bahanesiyle Pavlo'nun sarayına girip tahtından vazgeçtiğini bildiren bir kâğıdı imzalamaya zorladılar. Direnmeye kalkınca parçaladılar. Oğlu Aleksandr'ı tah-ta çıkardılar.

İngiltere, herkesi küçük gören asık suratlı davranışı ile hepsini kendin-den soğuturken; Bonapart, Kuzey Avrupa devletlerini bir yolunu bulup kendi tarafına çekmeye çalışıyordu. Bu hava içinde Rusya, İsveç ve Danimarka bir tarafsızlık anlaşması imzalayıp, bunu dünyaya ilân ettiler. İngiltere bu anlaş-manın kendisine karşı yapıldığını kabul ederek İngiliz limanlarında ne kadar Rus, İsveç ve Danimarka gemisi varsa hepsini tutukladı. Rusya, daha Pavlo ha-yatta olduğu için, hemen İngiltere'ye karşı cephe aldı ve İngilizlerle anlaşmakta devam eden devletleri korkutmaya başladı.

Bu arada Osmanlı Devleti de Rusya'nın tehditlerinden kaygılandı. O ka-dar ki bir gün Rusya elçisi, Süleymaniye Camii'ni ziyaret edip de bir ara yere tükürür gibi olduğu için, bazı medrese öğrencileri tarafından dövülüp sövüldü. Bu hadise üzerine İstanbul birbirine girdi. O öğrenciler hemen tutuklandı, vu-ruldu, şuraya buraya sürüldü. Rus elçiliğinden tekrar tekrar özür dilendi.

Bonapart'ın İngilizler üzerine musallat ettiği devletlerle, İngiltere barışa yanaşmıyordu. Fransa kendini karada eşsiz zafer sahibi, İngiltere de kendini denizde eşsiz kuvvet sahibi saydığı için bir türlü anlaşmalarına imkân olmuyor-du. En sonunda yine düğümü kılıçla çözmenin yolunu tuttular.

Pavlo'nun Öldürülmesinden Sonraki Mısır Savaşları

Mısır seferi yeniden ateşlenmişti. Osmanlılarla İngilizlerin, Fransızları Mısır'dan kovmak için toplayıp bir araya getirdikleri asker, Mısır'daki Fransız ordusunun iki katı idi ama çoğu eğitilmiş ve yetiştirilmiş asker değildi. Fransızların, kalelerdeki muhafızların dışında, on sekiz bin seçkin ve yetişkin askerleri vardı. Kölemenlerden Murat Bey, Osmanlıların Mısır'ı tekrar ele geçireceklerinden ümidini kesmiş, Fransızlarla anlaşmış, hatta onların ordusuna katılıp yardım etmeye bile başlamıştı.

Fransızlar, Mısır'a yürüyen bu iki devlet gücünden o kadar telâşlanmadılar. İngiliz Amiral Garton'un idaresinde İskenderiye'ye çıkacak düşmanlarını yeneceklerini umuyorlardı. İngilizler, Ebuhür limanında üç yüz parça sandalla karaya beş bin asker çıkarınca Fransız Generali beş yüz askerle onların üzerine saldırmışsa da İngilizlerin ustaca davranması ve yiğitçe savunması sonunda yenilip çekilmişlerdi.

Rahmaniye'de bulunan Fransız Generali, İngilizlerin Ebuhür'a çıktıklarını haber alınca emrindeki üç bin askerle İskenderiye'ye doğru yürüyüşe geçmiş, kıyı koruyucusu General de karakollardaki askeri toplayıp gelmiş; sayısı beş bine varan bir güçle tepeleri tutup savunmaya hazır olmuşlardı.

İki ordu karşılaştı, iki taraf da cesaretli davrandı. Fakat İngilizlerin hem sayısı, hem ustalığı üstün çıktı. İngilizler'in İskenderiye'yi sarıp Fransızları yendiği sırada Kaptan Paşa, Ebuhür kıyısına ulaşip karaya çıkardığı altı bin askeri, Hüsrev Ağa kumandasında Reşit kasabası üzerine sevk etti. Kaleyi kuşatan Hüsrev Ağa kuvvetleri dört gün uğraştıktan sonra içindeki Fransızları teslim alıp İngiliz donanmasına gönderdiler. Rahmaniye yolu açılmış oldu.

İngiliz ve Osmanlı birlikleri, bir arada Rahmaniye yakınlarında, Fransız askerleriyle harbe tutuştular. Kanlı bir savaş oldu. Gecenin karanlığından faydalanan Fransızlar, Mısır'a doğru kaçıp kurtulabildiler. Rahmaniye'ye sığınmış olan Fransız birliği, savaşmayı yersiz bulup teslim oldu.

Osmanlı Devleti başkomutanı, bu sırada, asıl ordusu ile Nil nehrinin sağ yanından Mısır'a doğru yürüyüşe geçmiş bulunuyordu. Mısır'daki Fran-

sızlar artık iyice üzgün ve bitkindiler. İki sebeple savunmaya devam edebiliyorlardı.

Birinci sebep, Amiral Ganlom'un yeni askerlerle Mısır'a yardım için Tulon limanından hareket etmiş olması idi. Gerçi onun da başına gelmeyen kalmamıştı; iki gemisi birbirine çarpıp sakatlanmış, bu yüzden geri dönmüştü. Bonapart'ın zoru ile tekrar yola çıktı ama bu sefer de askerler arasında bulaşıcı hastalık çıktı; hastaları bir iki parça küçük gemi ile geriye gönderdi; İskenderiye açıklarında İngiliz donanmasının beklediğini fark edince Derne limanına asker çıkarmayı ve oranın halkından sağlayacağı araçlarla askeri İskenderiye'ye taşımayı düşündü. Kıyıya yanaşmasıyla yöre halkı askerlerini ateş yağmuruna tuttu. Geriye Tulon'a dönmekten başka çaresi kalmadı.

İkinci sebep, Rusya İmparatoru Pavlo'nun Fransa ile anlaşma yapmış olması idi. Hatta Sultan III. Selim'e Fransa ile savaşmaktan vazgeçmez ise İstanbul'a yürüyeceğini yazmıştı. Bonapart, Osmanlıların Rusya'dan çekinerek İngiltere ile anlaşmayı bozacağını, hiç değilse Fransa'ya eskisi gibi silâh çekmekten az çok vazgeçeceğini yazmış idi. Pavlo'un öldürülmesi ve Rus siyasetinin değişmesi ile bu avuntuda boşa çıkmıştı.

1801 SENESİ OLAYLARI

Ülkenin Durumu

Kaptan-ı Derya Hasan Paşa, bir İngiliz birliği ile birlikte, Rahmaniye'yi ele geçirdikten sonra Mısır'a doğru yürüyüşe geçmişti. Mısır'daki Fransız komutanı Rahmaniye'nin elden gittiğinden habersiz, Rahmaniye'ye yardım için asker göndermişti. Bu yardım kuvveti yolda Hasan Paşa'nın ordusu ile karşılaştı. Hasan Paşa'nın ileri saflara kadar gelip Osmanlı askerini coşturması üzerine, Fransızlar büsbütün şaşkına dönmüşlerdi. Bir kısmı savaş alanında öldürülmüş, iki yüz kadarı da başlarındaki subayla birlikte esir alınıp İngilizlere teslim olunmuştu.

Mısır'ın doğusundan Serdar-ı Ekrem'in, batısından Kaptan Paşa'nın Mısır üzerine yürüdüklerini gören Fransız komutanı, önce bütün gücüyle başkomutanın ordusu üzerine yüklenmeyi düşündü. Kaptan Paşa cephesine de dört bin kişilik bir oyalama kuvveti ayırdı. Bu dört bin kişinin altı yüzü yetişkin Fransız askeri idi. Ötekiler oradan buradan toplanmış Rum ve çingene takımı idi.

Hüsrev Ağa'nın atılganlığı ve açık gözlülüğü sayesinde Osmanlı-İngiliz süvarileri, bu Fransız birliğini dört bir yandan sarıverdiler. Dört bini de şaşkın ve çaresiz esir düştü. İki bin kadar Hecin devesi de Osmanlıların eline geçti. Uzun zaman başkalarının emri altında yaşamaya alışmış kimselerden, ne kadar özenle yetiştirilse de dayanıklı asker çıkmayacağı bir daha meydana çıkmış oldu.

Doğuya, asıl ordu üzerine yürüyen Fransız birlikleri, Osmanlı ordusunu gafil avlayamadılar. Sadrazam (Serdar-ı Ekrem) savaşın en ön saflarına kadar gelip askerlerini coşturmak ve ordudaki yabancı kurmaylarla mühendislerle de uyum sağlamak suretiyle zafer kazanmasını bildi. Fransız Generali iki ateş arasında kaldığını, ne kadar çabalasa sonunda esir düşeceğini anlayınca daha fazla kan dökülmeden Mısır'ı boşaltmaya razı oldu.

İki taraf da biraz direndikten sonra anlaşmaya varıldı. Osmanlılar artık savaştan usandıkları, İngilizler de ilk anlaşmada olduğu gibi istemeden pişmiş aş su katmaktan çekindikleri için Fransızların tekliflerine razı olup; bütün silâhlarını ve cephanelerini alıp gitmelerinden başka, Fransa'ya kadar nakil masrafını da kabul ettiler.

Mısır'da Fransızlara işbirliği yapmış olan Kölemen beyleri hak ettikleri cezayı görecekları sırada İngilizler onları ilerde kullanmak için olacak, ısrarla himaye ettiler ve kurtardılar. İskenderiye de Fransız işgalinden kurtarılmıştı ama Mısır seferine yardım eden İngilizlerin elinde bulunuyordu. Rusya askeri ise yedi adadan çıkmıyordu.

Vehhabiler işi yine azıtmış, devleti dinlemez, Mekke ve Medine halkını korkutur ve sindirir olmuşlardı. İstanbul'a gelip de az çok hatırları sayılır sözü dinlenir birine biraz para veya hediye getiren hemen belli belirsiz bir yetki alıp masum halkın sırtından kat kat fazlasını çıkarmak üzere memleketine dönüyordu. Hükümetin kaderi de namusu da bir paralık olmuştu.

Rumeli yine karışıklıklar içindeydi. Nice başıbozuklar devlete kafa tutup, etrafı kasıp kavurup duruyorlardı. İş her azıtan adamın, ilk ağızda katline ferman çıkıyor, fakat üzerine yürüyen askeri yener veya el altından komutanı ile anlaşırfa hemen affedildiği müjdeleniyor. Bu da yetmezmiş gibi kendisine bir de idare yetkisi veriliyordu. O da kendisini ihbar edenlerden veya isteğine uymamış olanlardan öç almak için elinden geleni ardına koymuyordu. Nice namuslu, itaatli kimseler de baktılar ki şirretler makbul tutuluyor, onlar da işi şirretliğe vurdular.

Rumeli'de böyle yarım yamalak tedbirlerle; azgınlardan bir kısmı affedilerek, bir kısmı birbirine düşürölerek, bir kısmı başka yere tayin edilip oraya vardığında gizli ferman gereğince boğdurularak, Rumeli'nin hali gittikçe berbatlaşmış oldu. Kesin tedbirler almak için elde ne yetişkin ve disiplinli ordu vardı, ne de hazine de esaslı masraflara yetebilecek para.

Deniz kuvvetleri, kara kuvvetlerinden daha iyi durumda idi. Altmış bir parça savaş gemisi vardı. O zaman için hatırı sayılır bir kuvvet demekti. Bunla-

rı sevk ve idareye yetecek, yetişmiş subay ve er bulunmasa bile kara ordusu ile kıyaslanınca daha güven verici idi.

Devletin kara gücü birtakım kafa tutanlarla baş kesenlerden meydana gelmiş bir kuru ve karışık kalabalıktı. Ancak Levent çiftliğinde talim gören Nizam-ı Cedit askeri işe yarayacak durumda idi ama onların da sayısı azdı. Her deneme, bir kere daha, devletin bekası için bu Nizam-ı Cedit askerinin bir an evvel ve daha çok yetişmesine bağlı olduğunun anlaşılmasına vesile oluyordu.

1802 SENESİ OLAYLARI

Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da Kendini Göstermesi

Mısır Valisi Hüsrev Paşa, Kölemenlerle yaptığı savaşta mağlup olmuştu. Paşanın askerleri sayıca çok olsa da talimli olmadığından dolayı Kölemenlerin üstünlüğü günden güne artıyordu. Bunun için Nizam-ı Cedit askerinin bir an evvel ve daha çok yetişmesine gayret ediyordu. Bunun için bir kışla yapımına başlanmıştı.

Kölemenlerin üstünlüğü çok arttığından üzerlerine yeni bir fırka asker gönderildi. Kumandanı Serçeşme Mehmet Ali idi. Bu zat sonradan Mısır valisi olmuş olan Mehmet Ali paşa'dır. Aslen Kavala'lı olan paşa, Derbent Ağası İbrahim Paşa'nın oğlu ve aynı zamanda Kavala Ayanından Hüseyin Ağa'nın yeğenidir. Rumeli'den Mısır'a gönderilen askerler arasında Mısır'a geçmiş ve orada kalmıştı. Kısa zamanda kendisini göstermiş emsallerinden üstün duruma gelmiştir.

Bu yıl Mekke payelilerinden faziletli İsmail Müfid Efendi seksen beş yaşında vefat etmiş, Davut Paşa Camii yanına defin edilmiştir. Öğrenimini peyderpey tamamlamış müderris olmuştur. Üsküdar ve Edirne kadılığı yapmıştır. Eyüp'te bulunan Nakşibendî şeyhi Nidâi Efendi'ye intisap etmiştir. İlmi araştırmalar yapmak ve kitap yazmakla şöhret bulmuş şair ve yazar bir zat idi.

Vehhabilik Mezhebinin Yayılması

Vehhabi mezhebinin başı, Necit'li Abdülvahhab'ın oğlu Mehmet'tir. Hambeli mezhebinin âlimlerinden biri iken Vehhabilik diye yeni bir mezhep meydana getirmiştir. Şam'da okuyup yetiştikten sonra Yemame taraflarında halkı bu yeni mezhebine davete başlamıştır. O zaman Necit Arapları, okuma yazmadan mahrumdular.

Abdülvehhap oğlu'nun kendi mezhebini anlatıp öven sözlerini ne kavrayacak ne eleştirecek halleri yoktu. *“Şam'da okumuştur, aramızdan çıkmıştır. Bu işlere en çok onun aklı erer”* diye sözlerini keramet sayan, inananlar çoktu, ama kendi alıştıkları mezhebe aykırı olduğunun az çok farkına varıp da ona *“Yemame'nin yeni Müseyleme-tül-kezzâb'ı”* diyenler de vardı.

Yeni Necit'li Vehhabi şeyhi, kendi mezhebinin dışındakiler için; *“altı yüz yıldan beri halkı dinden imandan sapıtmışlar. Yaratan yerine yaratılmışlara tapıyorlar, hiç biri Müslüman sayılmaz. Bu yolda kalmakta direnenlerin mallarını ellerinden almak, onları din kardeşi saymamak, din düşmanı saymak lazımdır”* deyip duruyorlardı.

Başkasının malını yağmaya ezelden alışık bu Arap kalabalığı yağma teşvikini işittiğinden beri Vehhabiliğe ısınır olmuştu. İslâm'ın hak mezheplerinden biri olan Hanefi şeyhini de birtakım vaatlerle kendi tarafına çekmeyi başarınca ikisi bir olup dini kurtarıyoruz diye dünyalıklarını çoğaltmaya girişmişlerdi.

Vehhabiliğin esası; Allah'a doğrudan doğruya kulluk etmek, başkasını vesile ittihaz etmemektir. Allah'tan başkasına yalvarmak, bel bağlamak, kim olursa olsun yersizdir, günahtır, hatta küfürdür. Velilerden veya nebilerden birini ibadet sırasında anmak, Allah'la kul arasına onları sokmak, türbelere aşırı saygı duyup bez bağlamak, ziyaret etmek gerçek İslâm dinine aykırıdır.

Bu yüzdendir ki, İslâm'dan önceki cahillik zamanlarında Allah'a şirk (ortak) koşanlar, bu işi bilmeden yapanlardı. Şimdikiler, Allah'a peygamberleri ve velileri vesile kılıp bir çeşit şirk koşmakla, cahiliye zamanlarındakilerden daha günahkâr, daha kusurlu, daha kâfirdirler.

Vehhabiler *“Aman Ya Rasulallah bana şefa'at et”* diyenleri bile dinsiz sayarlar. Bir çeşit günah çıkartmaya yeltenen papazlar gibi Peygamber'in neslin-deniz diye kendilerini kutsal saydıran seyyitlere de hain ve kâfir gözüyle bakarlar. Hutbelerde *“Allah'ın gölgesidir”* gibi yersiz ve dinsiz mübalâğalarla Padişahın adının anılmasını da dine aykırı görürler. Yılın çeşitli ve belirli günlerinde halktan birçoğunun bazı kabirleri ve türbeleri ziyaret edişlerini de gerçek İslâm dinine tamamı ile aykırı bulurlar.

Vehhabiliğin bu görüşlerine, Sünnî din âlimleri karşı çıkıp, onun dinsizlik diye iddia ettiklerini cahilliğine verip zamanla ıslah edilebileceğini iddia ededursunlar; Vehhabiler, yakınlardaki kabile ve aşiretleri kâh inandırarak kâh zorlayarak kendilerine bağlamaya başlamışlardı. Necit Şeyhi, Arap yarımadasında bir hükümdarlık bile kurmayı düşünür hale gelmişti. Bir yandan Osmanlı Devleti'nden biraz çekiniyor, bir yandan da İran Hükümdarı Nadir Şah'ın Şilik gayretiyle harekete gelip üzerine yürümesinden korkuyordu. Oğlu Abdülaziz bu korkuyu da üzerinden attı. Hicaz'a ve Irak taraflarına saldırmaya koyuldu.

Mekke emirleri de karşılık olarak Vehhabileri dinsiz saymaya, hac için Mekke'ye gelmek isteyen Vehhabileri topraklarından içeri sokmamaya başladılar. Hatta bir anlaşılmaya varmak için gelenleri bile hapsedtiler. Vehhabiler baktılar ki kime müracaat etseler kendilerinin Kâbe'yi ziyaretlerine izin verilmiyor; gönül rızası ile koparamadıklarını kılıç zoru ile almayı tasarladılar.

Mekke Emirleri, İstanbul'u uyarmak için epey mektup yazdılsa da devletin başında nice belâlar dolaştığından pek ilgilenilemedi. Vehhabiler de büyüdükçe büyüdüler. Bir ara Mekke Emiri Şerif Galip, Vehhabileri sindirip onların hâkim oldukları yerlere saldırılar yapmayı başardı ise de Vehhabiliğin İslâm dinini ve Osmanlı saltanatını oralarda nasıl çökerteceğini İstanbul'da kavrayan pek yoktu.

İstanbul'daki ulema üç parçaya bölünmüş, birbirlerini yiyorlardı:

Birincisi Ulema-yı rüsum (Dindeki gayenin zahiri hükümlerdin ibaret olduğuna kaail olan din âlimleri). Din bilgini geçinenler içinde gerçek ilim sahibi olanlar pek azalmıştı.

İkincisi adaleti temsil etmek ve yürütmekle vazifeli, hâkimler, kadılar ve nüvvablar, bunların da birtakım bilgi ve içtihatları ezberlemiş ve tekrar eder olmaktan başka meziyetleri yoktu.

Üçüncüsü medreselerdeki müderrisler; öteki iki sınıfa cahil gözü ile baktıkları halde dini hükümlerin ne aslını iyi biliyorlardı ne de tatbikini başatabiliyorlardı.

Devlet adamlarının hali de bundan farklı değildi. Onlar da gerçek din adamları ile işi kuru lâf ve riyaya dökten, sahte vaizleri birbirinden ayırt edecek durumda değildiler. İstanbul'un bu kargaşalığı, bu aldırmazlığı, Vehhabileri büsbütün şımarttı ve güçlendirdi. Sonunda, Şerif Galip'in askerlerini yenmeye ve sözlerini Mekke'ye de geçirmeye başladılar. Nihayet Mekke Emiri Şerif Galib'le Vehhabiler reisi Abdülaziz arasında anlaşmaya varıldı. Vehhabiler çeşitli bahanelerle Mekke'ye gelip gitmeye başladılar.

Vehhabiler, bu arada Şii'ler üzerine de yürümeyi, Kerbelâ'yı dağıtmayı göze aldılar. Bu arada İstanbul uyanır gibi oldu; tehlikeyi az çok kavradı. Tedbir alınması için yüksek kademelerde konuşmalar tartışmalar başladı. Vehhabileri, doğru yola davet için gerek İstanbul'dan gerek Mekke'den delegeler gönderildi. Gidenler; ya Abdülaziz'i dinleyip Vehhabiliğin aslını anlayarak döndüler ya da vaat ettiği ikballere kanarak az da olsa onun yanında kaldılar.

Nihayet Vehhabiler Taif'i ele geçirdikten sonra Mekke üzerine de yürüdüler. Abdülaziz'in oğlu Suud, Mekke halkından gelen temsilcileri, *"Ben size ancak bunun için geldim, yalnız Allah'a ibadet edesiniz ve putları, puta benzer şeyleri kırıp yıkarak Allah'a hiç bir kimseyi ve hiç bir şeyi ortak etmeyesiniz"* sözleriyle âdeta ikinci bir Peygamber gibi karşıladı ve bir Hecin devesi üzerine binerek Mekke'ye girip orayı da bir Vehabi şehri haline soktu, bütün türbelerin ziyaretini yasakladı ve yıktı.

1803 SENESİ OLAYLARI

İçte ve Dıştaki Olaylar

Muharrem ayının on dördüncü Cuma günü Suud'un emri ile Mekke'nin en büyük âlimi Hanefi müftüsü Abdülmelik Efendi hutbe okumuş ve Cuma namazını kıldırmıştır. Suud da imama uymuş olduğundan o gün Ehli Sünnet ile Vehhabiler aynı imama uyarak namaz kılmışlardır.

Bir gün Suud, ezan okunurken, Mescid-i Haram'a geldiğinde, müezzinlerin Salât-ü Selam getirdiklerini görüp işitince çok kızmış, "işte bu Allah'a karşı en büyük şirktir" diyerek bu en güzel âdeti yasaklamıştır.

Suud, Mekke'de on dört gün kaldı. Bu zaman içerisinde her şeyi kökten değiştirdi. Kendisine bağlananların sayısını çoğalttı. Kendisine bağlanmayanları öldürdüler. Girenlerden de bir nevi giriş parası aldılar. Bu şekilde birçok kabileleri kendisine bağlamış ve para ve mal sahibi olmuştu.

Müslümanların kiblesi olan Kâbe'nin bulunduğu Mekke şehrini, herkeşe kâfir gözüyle bakan Vehhabilerin işgal etmiş olmasını âlimlerin düşünmesi gerekirken onlar birbirleri ile uğraştıklarından bu işi görüşmek hükümete kalmıştı. Hükümet, Hicaz'bir kuvvet göndererek Vehhabi meselesine son vermek istiyordu. Bunun için Mısır valisi Hüsrev Paşa'ya gerekli emir verilmişti. Ancak bu sırada Kahire'de çıkan karışıklıklardan dolayı Hüsrev Paşa kendini korumaktan acizdi.

Mısırın idaresi aslında üç kişinin yani İbrahim Bey, Berdisi ve Mehmet Ali'nin elinde idi. Halkın mühim ve haklı bir işi çıktığında Mehmet Ali'ye başvurursa hemen işi görülüyordu. Böylece onun Mısır'da itibarı artmakta idi. Böyle karışık zamanda Mısır'ı idare etmek için güçlü birine ihtiyaç vardı. Trabluslu Ali Paşa, Mısır'ı düzeltereğine dair söz verince, Mısır valisi tayin edildi. Fakat muvaffak olamadı Mısır tekrar Kölemenlerin hâkimiyetine geçti. Bu da hükümete çok ağır geldi.

Uzun uğraşlardan ve karışıklıklardan sonra Mehmet Ali, bir punduna getirip Berdisi ile İbrahim Bey'i mağlup edip onların kaçmasını sağladı. Bu durumda Mısır'ın idaresi tamamen Mehmet Ali'nin eline geçmiş oldu. Mehmet Ali durumu İstanbul'a kendi istediği gibi bildirdi. İsteği üzerine de İskenderiye Mutasarrıfı Hurşit Bey'e vezirlik rütbesi ile Mısır valiliği verildi.

Osmanlı Devleti'nin iç karışıklıklara uğraştığı bu sıralarda Avrupa'da İngiltere ve Fransa arasındaki ihtilaflar çözülmemiş aralarında savaş ateşi alevlenmiş ve Avrupa'da genel güven yok olmuştu. Osmanlı Devleti her ne kadar tarafsızlık politikası gütmekte ise de savaşa her an hazır olmalıydı.

Bu sırada Mir Haydar, Buhara tahtına oturdu. Bunu bildirmek için İstanbul'a iki elçi gönderdi. Rusya üzerinden gelen elçileri kazak halkı elçileri soydu ellerindeki hediyeleri aldılar. Biri geri dönmüş diğeri İstanbul'a gelmiş, padişahın huzuruna çıkmış ve iltifat görmüştür. Buhara elçilerinin çoğu yolda soyulurlardı. Bazıları da mektupsuz geldikleri halde Osmanlı Devleti tarafından hep iyi karşılanmışlardır. Bu gelen elçinin mektubu vardı ve Sultan Selim kendisine itibar etmiştir.

Ruznamecilik

Osmanlı Devleti'nin kullandığı rütbelerin çoğu geçmiş İslâm devletlerinden alınmıştır. Ruznamecilik te bunlardan biridir. Hazreti Ömer zamanından kaldığı araştırma ile anlaşılmıştır.

(Ruzname; günlük gelir ve giderlerin yahut vukuatın kaydına mahsus deftere verilen addır. İlk zamanlarda «Ruzname» denildiği halde sonraları «Ruznamçe» haline konulmuştur. Muhasebe kalemi yerinde de kullanılırdı. Bu defteri tutana «Ruznamçeci» denilirdi. Tanzimat'tan sonra yevmiye defteri adını almış, bu defterleri tutanlara da «Yevmiye kâtibi», «Muhasebe kâtibi» gibi adlar verilmiştir.

Ruznameciliğin ihdası tarihi hakkında Osmanlı tarihlerinde bir kayda tesadüf olunmamaktadır. Yalnız Fatih Kanunnamesi'nde bulunması eskiliği hakkında bir fikir verebilir. Bununla beraber devlet teşekkül edip de gelir ve giderler başlayınca böyle bir memura hâsıl olacak lüzum ve zaruret göz önüne

alınır ve bu işi gören bir memura tayin edilir ve memura Farsça olan bu ad verilir.

Cevdet Paşa, Vakanüvis Vasıf'a atfen eskiliğini ve İslâm tarihindeki mevkiini şu suretle kaydetmiştir:

«Halife Ömer (r.a.) zamanında Bahreyn ve etrafında memleketlerin cizye ve öşürleri toplamak için nasb olunan Ebu Hüreyre (r.a.) vasıtasıyla Medine'ye getirilirdi. Hazır ve gaip Müslümanların isimleri ve hukuki haklarının yazılı olduğu defterleri mürettep olmadığından taksim emrinde meşakkat çekiliyordu.

Kibar-ı aşıptan Halid İbn-i Velid cevaba gelip Şam ikliminde Rum ırat ve masraf ve mevacib-i asker için tertib-i divan edip müdevven defter tutmak âdetleri olduğunu beyan edip, her zaman böyle meşakkat çekmekten ise bizler dahi bu usule riayet eylesek münasiptir demiştir.

Hazret-i Ömer bu teklifi kabul buyurmuşlardır. Fars vezirlerinden olup Medine'de bulunan Hürmüzlerden İran Devleti'nin masarîf ve iradı ne veçhile zapt olunduğunu sual etmiştir. Husus-ı mezkûrda olan dikkat ve tasarrufu uzemasiyle meşveret ve vaz-ı divan eyleyip Kureyş'in kâtiplerinden fenn-i hisap ve istifade ehliyeti bilinen Ukeyl İbn-i Talip ve Mahremet ibn-i Nevfel ve Cübeyr İbn-i Mut'am'ı davet edip önce İslâm askerlerinin isim defterleri ve erzakı ve atayâ vesikaları yazılması ve tedvin olunması hususunu emretmiştir. Ensar ve Muhacirin ileri gelenleri ve sair Müslümanların karabet-i nesep ve Müslüman olma sırasına göre birer birer tertip ve mertebelerine göre tesbit eylediler.

Herkesin hal ve şanına göre nafaka ve vazife tâyin edildi. Öncelikle bu deftere mücahidler ve yaşlılar dâhil oldu. Sonra yaşlılar bu cümleden ifraz olunmakla başkaca bir kalem oldu ve mücahidîn dahi birkaç kısma ayrılmış olup havas ve mukabele defteri meydana geldi.

Yevmen feyevmen irad ve gider, beyt-ül-mal ne olursa anı zapt ve tahrir olundu. Borç şenetleri için başka başka defter tutulup zühd ve emaneti cümleye galip olan Cübeyr İbn-i Mut'am'ı bu defterleri idareye tayin eylediler.

Bu hizmet hâlâ ruznamçe-i evvel ismi ile devam etmektedir. Bütün işlerin üzerine nazır ve muhasip olan kalemdir ve ruznamçecilerin pîri Cübeyr İbn-i Mut'am'dır. Senetler bütün kalemlerde mühürlenirken ruzname kaleminde mühür istimal olunmaması bu defterin kıdem-i vâsfına ve erbabının kemal-i itimat ile azm-ı şanına delâlet eder ve halen kullanılan rakamların Arapça olması dahi kıdemini teyit eder.»)

Bu sene Cidde valisi Şerif Paşa eceli ile vefat etmiştir. Tedbirli ve muktedir bir zât idi. Vehhabi meselesinin gündemde olduğu bu günlerde ölümü Osmanlı Devletini güç durumda bırakmıştır. Cidde'nin idaresinde başarılı olmuş, güler yüzlü ve iyiliksever bir kimse idi.

1804 SENESİ OLAYLARI

Askerlik Durumu ile İlgili Bazı Düşünceler

İsminden de anlaşılacağı gibi “Yeniçeri”; vaktiyle “Yeni asker” ocağı olarak kurulmuştu. Hristiyan çocuklarından toplanıp devşirilerek acemi kışlalarında eğitilip yetiştirildikten sonra Yeniçeri ortalarına alınırdı. Bunlara “Kul taifesi” denirdi (Padişah’a ve devlete sadık kullar anlamında).

Bunların hepsi bekârdı; kışlada yatar kalkardı. Disiplinli, itaatli askerlerdi. Sonraları Hristiyanlardan devşirme usulü bırakılmış Müslümanlardan yeniçeri yazılmaya başlanmıştı. Müslüman olanlarsa başıboşluğa alışmış oldukları için subaylarının kendilerine kul gözüyle bakmasına hiç de alışık değildiler.

Yeniçerilerin evlenmeleri serbest bırakıldı. Evli olanlara da kışladan dışarıda, çoluk çocuğunun yanında yatmaları için izin verilmek zorunluluğu baş gösterdi. Böylelikle askerlik düzeni gün geçtikçe bozuldu, çığırından çıktı. Yarı yarıya boş kalan kışlalar, han odaları gibi tembel yatağı oldu. Umulmadık zamanlarda düşman zoru ile açılan seferlere kimse gitmek istemez oldu. Asker kaydolunmaya başlanınca da işsiz güçsüz serseriler, yağma hayali peşinde olanlar, asker saflarına katılmaya başladılar.

Yeniçeri ortaları, ne idüğü belirsiz kimselerle doldu. Bu yolla İstanbul’a gelip bir baltaya sap olamamış ne kadar boş gezer takımı varsa Yeniçeri adını aldı. İstanbul’da da, taşralarda da sayıları gittikçe artan bu yeniçeri taslakları etrafı haraca kesmeye alıştılar. İş güç sahibi olanlar, malını canını onların şerrinden korumak için kendileri de Yeniçeri ocağına yazılmaktan başka çare göremediler. Bazıları da sırf Padişah bahşişi alabilmek, geçim yollarına kavuşmak için Yeniçeri olmayı kâr saydılar. Giderek herkes yeniçeri adını takındı.

Esnaftan olanlar dükkânlarına bağlı oldukları “Orta”ların armalarını asmakla yetinmeyip vücutlarına dövdürmeye kadar işi ilerlettiler. Velhasıl Yeniçerilik bir kuru ad olup çıkmıştı. Artık bunların bir işe yaramayacakları iyice anlaşıldı. Başka bir asker ocağının düzenlenmesi devletçe gerekli görüldü.

Bostancı ocağına bağlı olmak üzere “Nizam-ı Cedit” askeri denilen bir sınıf asker yetiştirilmeye girişildi. Buralardaki askerlerin Avrupa usulüne uygun eğitilmelerine özenle devam edildi. Bu arada Cebbarzade ile Kadı Abdurrahman Paşa büyük ve verimli yararlıklar gösterdiler. Üçüncü Selim, bu işin peşini bırakmıyordu. Onu sevip sayanlar da Nizam-ı Cedit’in artmasına, güçlenmesine çalışıyorlardı. Bu yetişmiş askerin sayısı arttıkça artıyordu ama onların çoğalmasa Yeniçerileri tedirgin ediyordu. Kendilerinin artık bir işe yaramayacağını çok iyi bildikleri için “Nizam-ı Cedit” askerine rakip gözü ile bakıyorlar, düşman kesiliyorlardı.

O zamanki Yeniçerilerin acıklı durumlarını en iyi anlatan Koca Sekban başı diye anılan bir kimsenin yazmış olduğu “Hulâsatü’l kelam fi reddi’l avâm” isimli bir rapordur. Şehzade Mustafa’nın Nizam-ı Cedit’ten pek hoşlanmayıp da işin aslını anlamasını isteyerek yazdırdığı söylenen bu raporda, bu seksenlik ihtiyar bütün gerçekleri açıkça ve cüretlice dile getirmiştir. Raporun özeti:

“... Bin yüz elli senesinden bin yüz seksen iki senesine kadar bir savaş olmadığı için; eskiler göçüp gitmiş, Yeniçerilerin hemen hepsi düşmanın halinden, savaşın özelliğinden habersiz, acı ve tatlı sefer görmemiş kimselerden ibaret kalmıştı, işte 1182 seferinde askerimizin düzeni böylece bozuldu, o zamandan beri de işler çığırından çıktı. İşin iç yüzü eskiden kalmış kimselerce belli ise de tecrübesiz, cahil kimselerin dedikoduları iş başında olanları şaşır-tacak kadar bol ve değişikti. Bu sırada yetkililer gerektiğinden fazla merhametli davranmakta, asıp keserek korkutup sindirmeye de kıyamadıkları için işler daha çok bozulmaktadır.

Dinin de devletin de hiç bir işine yaramayan, dünya boş kalmasın, için yaratılmış olan kimseler meyhane, kerhane, kahvehane köşelerinde devleti kötüler, ahlâkı bozar, güveni sarsar oldular. Bunların ağızlarına sakız olan sözlerden biri de “Nizam-ı Cedit geldi, işler bozuldu” tekerlemesidir. Bunlar-

dan biri ile konuşuyorduk; dedim ki “bre canım, Nizam-ı Cedit, diye ikide bir dır dır edip kuru kuruya iddialar ileri sürersiniz, bu Nizam-ı Cedit ne demektir önce bunun gerçeğini bil sonra iddianı ileri sür, eğer sözün haklı ise ben de seninle bir olup Eyvallah diyeyim!”dedim. “Nizam-ı Cedit dedikleri talimli askerdir. Talim de gâvur sanatıdır” karşılığını verdi. Baktım, bu deveye hendek atlatmak gerekecek; aklıma geleni şöyle sıraladım:

“Nizam-ı Ceditten önceki belâlardan, felâketlerden haberin yok mu? Anadolu’daki Celâliler, Mısır’daki Bulut Kaptan Ali Beyler, Anadolu’nun altını üstüne getiren Levend belâları. Ya son Moskof seferinde yedi yıl sürüp de her sene bir büyük bozguna sebep olan saldırılar. Bunlara da mı bu Nizam-ı Cedit sebepler oldu? Bütün bunların sebebi devletin elinde işe yarar asker olmayışından; Nizam-ı Cedit’in daha önce kurulup yetiştirilemeyişindendir. Böyle karşıma alıp konuştuklarıma gerçeği anlatıyorum ama içlerinde tükürdüğü tükürüğü yalamayan, Nuh deyip de Peygamber demeyen çok. Kervan yürüsün yürümesin, bu itler böyle ürüyüp duracak.

Eskiden Osmanlı tebaası iken sonradan Rus sofrasından çöplenen bir Rum, Rus imparatoriçesi Katerina’nın Meclisinde bir gün şöyle demiş: “Niçin Osmanlı ile uzun uzun cenk eder durursunuz? Muradınız İstanbul’u almaksa kolayı var; askerinizi gemilere doldurun; münasip bir yerden İstanbul’a su gelen bendlerden birinin yakınına indirin. Bendleri topa tutsunlar, şehir içinde yer götürmez Rus askerinin koptu geliyor haberini yayın. Yeniçeri dedikleriniz halkın telâşından faydalanır, yağmaya başlar, her yeniçeri aşırıldığı malla bir kayığa atlayıp Anadolu kıyısına sığır, kayıplara karışır. Devlet bu verilen aklı Katerina’nın beğendiğini haber almış da işte bendlere yakın Levend Çiftliğinde bu yetişkin askeri silâhaltında tutmaya başlamış. Rus’un isteği de kursağında kalıvermiş.

Yeniçeri ocağından şöyle bin seçkin asker istemeye kalkın bakalım o köşebaşı kabadayılarından ses çıkacak mı? Alışageldikleri alış veriştikten başlarını kaldırıp da talim görmeğe yanaşacaklar mı bakalım. Paskalya zamanları köşe başlarına sıralanıp da gelip geçen Hristiyan halktan birer ikişer para

kopararak, üç ayda bir de hizmetsiz ve zahmetsiz Ulufe alarak geçinmenin yolunu tutmuşlar bir kere. Hatta ilk Nizam-ı Cedit yazılanlar bile öteki yiyicilerin, hazıra konanların, zorbalığa alışıktırların zoru ve kandırması ile bu işten çabuk el çekip savuştular.

“Bizi sefere gönderirlerse elimizden gâvur icadı tüfekleri atarız ve dalkılıç olup Moskof ordusunu birbirine katarız ve düşmanın cümlesini esir edip satarız Allah ocağımıza zeval vermesin, mevacicp (Yeniçerilere verilen maaş, aylık yerinde kullanılır bir tâbirdir. Bunun yerine «Ulûfe» de kullanılırdı. Mevacip tâbiri Osmanlılardan evvelki Türk devletlerinde de kullanılmıştır. Mevacip üçer aylığı bir arada olmak üzere verilir, merasimle dağıtılırdı). çıkar ulufemizi alır keyif çatarız.” diye işi ucuz kabadayılığa ve aşağılık nükteye vurup sır oldular. Neyse, çok şükür, Levend çiftliğinde Nizam-ı Cedit bozulmamış halk yiğitlerinden kurulur oldu da düşmanın düşündüğü gerçekleşmedi. Din düşmanlarının yüreklerinin yağı erimeye yüz tuttu. Devletimizin ayakta kalması, tutunması, ancak ve ancak bu Nizam-ı Cedit kuruluşuna bağlı.

Seferi savaş görmeyip hemen yiğitliği köşe başında bakkallık eden sebze satan kopuklara kabadayılık etmekten ibaret sanan, hangi “orta”nın yoldaşı ise onun alâmetini koluna takıp gösteriş yapmayı iş edinen, kurumlar ile boş iddialarından geçilmeyen kaldırım kabadayıları ve köşe başı yaratıkları ve meyhane miçosuna caka satan yeniçeri şahbazları gördüm ki şöyle söylenip duruyorlardı:

“Bu eli tüfekli, kendi talimli asker ne lâzımdır? Ali Osman askeri dünyayı kılıçla fethettiler. Hemen bize düşman göstersonlar dalkılıç olup düşmanı harap ederiz ve kralının tacı ile tahtını başına geçirip Kızıl Elmaya dek gideriz.” Böyle budalalarla belki bin kere atışıp kakışarak demişimdir ki:

“Bre yoldaşım Yeniçerilikle zerre kadar ilgin varsa bileceksin, ben 1146 yılından beri babamla birlikte Yeniçeri ocağında pala sallayıp taban döverek bunca seferlerde bulunmuşum. Dünyanın iyiliğini kötülüğünü görüp zaman sillesini yiyip feleğin çemberinden geçmişim. Dünyanın halini, düşmanı yenmeyi, tarihlerden öğrenilemeyecek nice gerçeklerin iç yüzlerini gördün, öğrendim. Yaşım seksen yediyi buldu. 1182’den beri öğrendiğim sırları yazmaya

kalksam birkaç cilt kitap olur. Söz arasında şöyle bir iki bilgimi açıklayıvereyim de kulağına küpe olsun da faydalanmayı, faydalandıkça bana dua etmeyi unutma.

Kanunî Sultan Süleyman devrine gelinceye kadar Frenk devletlerinin hiç birinde hızlı top atma, tüfek kullanmak ve savaş sanatını usulüyle öğrenmek filân yoktu. O zaman İslâm askeri yüreğine beline güvenir, akın eder yenerdi. Nemçe seferlerinden bir ikisinde askerinin bozulduğunu, bunun da orduda eski düzenin kalmamasından ileri geldiğini anlayan, yetkililer yeni ocaklar kurmaya, askeri yeniden düzenlemeye koyuldular.

Hemen Hacı Bektaşî Veli evlâdından posta oturan Hacı Bektaş Halifesi ocağa getirildi. Bir güzel dua etti. Ve bu yeni askeri kutsalladı. Ondan sonra yazılanlar bir daha kaçmayıp “Bizler Hacı Bektaşî Veli köçekleri olduk” diye övünüp sebat ettiler. Böylece her zaman için başı bağıl, o zamana göre nizamlı asker meydanı aldı da devletimiz başarıya ulaştı, zaferler kazandı.

Hristiyan devletleri gördüler ki Osmanlı bu askerle bütün Frengistanı zapt edecek, hemen onlar da askerlerini bir düzene koymaya başladılar. Silâh kullanmada, ateş açmada, savaş düzenlerini yoluna koymakta birbiriyle yarış ettiler; bütün gün savaş eğitimini iş edindiler.

Bu hazırlıklarından sonraki savaşlarında eskiden olduğu gibi perişan oldukları artık görülmez oldu. Çünkü yetişkin askerleri tabur tabur olup bozulmamak için yavaş ve ustalıkla ayak atarlar, pırıl pırıl toparla gülleleri gürül gürül yağmur gibi yağdırırlar. Topun-tüfeğin arkasını kesmezler, sanırsın ki kıyamet koparırlar ve ateşten bir dağı üzerimize doğru yürütürler. Üzerlerine piyade yahut süvari saldırırsa ses çıkarmayıp bunlar tam ortalarına gelene kadar beklerler ve sırası geldi mi birkaç yüz top ve nice bin tüfeğe birden ateş verip İslâm askerini sapır sapır dökerler. Böyle savaşlarda artık dalkılıç hiç bir işe yaramaz olur.

Epey bir zaman bu iş böyle sürdü. Artık bizim asker yetmez sonra da dayanıp direnemez hale geldi. Nihayet iş anlaşıldı. 1206 yılında yeni asker yetiş-

tirilmesine başlandı. “Talim filân lâzım değil. Bize hele düşmanı göstereyinler” diye köşe başı bahadırlarına verilecek cevap hazır:

“Sultan Mustafa zamanındaki Moskof seferinde düşmanla sizin aranızda duvar mı çektiler yoksa ayağınızı mı bağladılar ki düşman görünüp dururken üstüne yürümediniz de, iki yüz bin adam, kıvrıcık koyun eti, halis buğday ekmeği yiyip Ulufe ve tayın kavgası çıkarıp karargâhları yağma ederek dönüp kaçtınız? Ertesi yıl Rumeli’de Anadolu’da da konuştuğunuz yerlerdeki evleri yakıp yıkıp karısına kızına el uzatıp nice rezaletler işleyerek orduya ulaşınca da ağız tadı ile savaşmaya ve karşı koymaya gücünüz ve niyetiniz olmadığı için yine ulufe kavgaları çıkarmaktan çekinmediniz, Allahtan da utanmadınız, kuldan da!

Bir de siz söyleyin bakalım: Nerede ne zaman yüz ağarttınız? Yedi yıldır Moskof’un istediği gibi anlaşmalar imzalamamıza sebep oldunuz, en sonunda Kırım’ın elimizden gitmesine sebep sizsiniz. Moskof gelip Ozi kalesini kuşattığı zaman bizden düşman isteyen şahbazlarımız, o koluna yiğitlik nişanı dövdüren başına endaze boyu sarık sarıp şalvarının paçalarını sıvayıp İstanbul’da baldırı çıplaklık eden yiğitlerimiz, kale içinde kaçacak delik arayıp, kalenin düşman eline geçmesinden ve halkının esir düşmesinden başka şeye yaramadınız.”

Böyle denildi mi sus pus oluyorlar; yüzlerini bir kederdir kaplıyor; içlerindeki söyletebildiniz mi tedirginliklerinin sebebi hemen anlaşılıyor: “Ocak-tan beş-on akçe gelirim var. Nizam-ı Cedit çoğalıp da iş görmeye başlarsa korkarım ki Yeniçeri ocaklarına devletin itibarı kalmaz. Biz de ulufemizi alamaz oluruz. Yoksa iradımıza zarar gelmeyecek olduktan sonra, Allah versin, bütün halk Nizam-ı Cedit askeri olsun” diye kaygılarını açığa vuruyorlar.

Onlara nasıl anlatmalı ki okumak yazmak, saz çalmak, bir hünere sahip olmak, hep meşk ile talim ile eğitim ve öğretim ile olur. Cenk ilmi ise can pazarlığı olduğundan hepsinden fazla öğrenilmeye muhtaçtır, işte Akkâ’da, İskenderiye’de, Mısır’da Fransızlarla tutuştuğumuz harplerde o kadar kalabalık asker bir şey yapmadı, bir tek zafer bile kazanamadı da topçu ve piyade

talimli asker bir avuken işe yaradı, işte asker böyle olur. Bundan sonra Nizami Cedit'in aleyhinde bulunursam dilim kurusun" diye bu hali görüp eski sözlerine pişman olarak gözyaşı dökenler oluyor..."

Devletin bu haklı ve isabetli tedbirini hoş görmeyen, hoş göreni de hor görüp yanılta kimselere karşı daha keskin tedbirler almak için, bu hayırlı ve lüzumlu işi daha sık ve çabuk yürütmek gerekiyordu. Bunu yapmamaları, nc Selim'in kendi başını da yiyen yumuşaklığına verenler var ama yanında söz geçirecek, padişahı daha kararlı ve azimli olmaya sevk edecek kimselerin olmayışı da bu sebeplerin başında gelse gerektir.

SEKİZİNCİ KISIM

1804 SENESİ DİĞER OLAYLARI

Dış Olaylar

İngiltere hükümeti, Bonapart'ın İngiltere'ye saldırmak için büyük hazırlıklara giriştiğini fark etti. Korunma tedbirlerini almakta gecikmedi. Fakat yüz elli bin Fransız askeri adalarına ayak basarsa karşı duracak kadar kara askerini tedarik edemeyeceğini anlayınca Fransa'da karışıklık çıkarmaya çabaladı.

İngiltere'ye kaçmış Fransızların elebaşlarından biri; krallığı geri getirmek için Fransa'da karışıklık çıkarmaya uğraştı, bunu da başaramayınca Bonapart'ı öldürmeyi aklına koydu. Yüz kişi kadar taraftar bulmadı değil, fakat sonunda, arkadaşlar ile birlikte yakayı ele verip hapsedildi. Bunların hangi prensi tahta çıkaracakları belli olmadı.

Bonapart, Almanya'ya yakın bir sınır kasabasında, bir kadının usanmaz âşığı ve evin bıkmaz tiryakisi olarak yaşayan, Dük Danken'den şüphelendi. Kasabayı bir gece, eşkiya gibi basıp Prens'i kaçırdı, derme çatma bir mahkemede sorguya çekti ve kurşuna dizdirdi.

Bu vahşi davranışı, bütün Avrupa krallarını yeniden Bonapart'ın aleyhine çevirdi. Krallar Bonapart'a karşı cephe almış oldular. Bu arada Avusturya kralı Frederik de Fransa ile imzalamak üzere olduğu anlaşmadan vazgeçti. Eğer İngiltere, büyük devlete yakışmayacak şekilde Fransa içinde fesat çıkarmaya çabalayıp durmasa ve Napolyon bazı elçilerin bu yoldaki mektuplarını yakalayıp yayınlamamış olsa idi krallar arasındaki bu birleşmeler daha da çabuk ve kesin olacaktı.

Fransa'da, iç ve dış karışıklıklara bir son verilebilmesi için Fransa'nın güçlü ve bir elden idare edilmesi fikri kuvvetlendi. Böylelikle düşmanları, Napolyon'u öldürtelim derken daha da güçlenmesine ve Fransa'ya imparator olmasına yol açtılar. Napolyon, köprü altından su bağışlarcasına, Nemçe Hükümdarını

Avusturya imparatoru tanımak kaydıyla Fransa İmparatorluğu'nu düşmanlarına bile tasdik ettirmenin kolayını buldu.

Fransa Millet Meclisi üyelerinden birinin teklifi üzerine 1804 Milâdi yılında Napolyon, kendi ölümünde bir oğlu tahta çıkmak kaydı ile Fransa İmparatoru ilân edildi. Avrupa'daki krallar da isimlerinin önüne imparator unvanının konmasını kendi halkına ve birbirlerine kabul ettirmek için birbiri ile yarış ettiler. Böyle yapmakla; basit hırsların ve şöhret budalalığının en akıllı, tedbirli ve tatmin edilmiş insanların basiretlerinin de bağlanabileceğine örnek oldular.

Napolyon'un imparatorluğunu tasdik ve kabul etmemiz için Osmanlı Devleti'ne de Fransa elçisi General Peron ısrarla başvurdu. Fakat biz Bonapart'a karşı Mısır saldırısı sırasında İngilizler ve Ruslarla anlaştığımız için buna hemen yanaşmadık. Üçüncü Selim, Fransa'nın dostluğunu kazanmayı daha üstün tutuyordu, fakat Mısır yarası taze ve kapanmamış olduğu için ve devlet adamlarının Fransa'ya düşmanlığı devam ettiği için, Bonapart'a herhangi bir şekilde yanaşmış görünmeyi uygun bulmuyordu.

Üçüncü Selim, işgal ettiği yedi adayı boşaltmaya bir türlü yanaşmayan, Osmanlı ülkesi hakkında yeni, gizli ve kötü istekler beslediği öteden beri bilinen, bu yetmiyormuş gibi Osmanlı uyruğu Hristiyanları ikide bir kışkırtmaktan geri durmayan Rusya'dan da hiç hoşlanmıyordu.

Fransa elçisi General Peron'un asıl görevi ne yapıp yapıp Osmanlı Devleti ile İngiltere ve Rusya'nın, hiç değilse bunlardan birinin arasını açmak için mümkün olan her çareye başvurmaktı. Bonapart'ın imparatorluğunu Babiâli'ye tasdik ve kabul ettirmekle hem Bonapart'ı memnun etmiş hem de Osmanlı Devleti ile İngiltere'nin değilse bile Rusya'nın arasının açılmasına yol açmış olacaktı. Nitekim Rusya ve İngiltere elçileri "Napolyon'un imparatorluğunu tasdik eden bir devletle dost kalamayacağımızı devletlerimiz adına bildirmek durumundayız" demeye başlamışlardı bile.

Nihayet Osmanlı Devletinin; "Bu imparatorluğu tasdik etmekten çekindiğimiz yok ama Fransa'nın yersiz düşmanlığı yüzünden dostluk anlaşmaları yaptığımız devletleri de durup gücendirmek istemiyoruz" yollu bir cevabı üze-

rine işler biraz yumuşadı. General de elçilik sekreterlerinden birine işi devredip Fransa'ya gitti.

Dış işleri Bakanımız bu sıralarda; “Fransızlar yeni bahaneler bulup da Osmanlı ülkelerine saldırmaya kalkışırsa İngilizlerin denizden engel olacakları belli oldu fakat Avusturya topraklarından geçerek karadan gelmeye kalkarlarsa Rusya engel olur mu, yoksa göz yumar mı?” diye Rus elçisine bir soru yöneltti. Rusya; Avusturya'nın Rusya'nın haberi ve izni olmadan böyle bir harekete geçmeyeceğini, Fransız askerlerinin denizden saldırısına karşı koymaları için de şimdiden Malta'daki İngiliz donanmasını uyaracağını söyledi.

Bu arada Avusturya elçisinden de kralının “imparator” unvanını tasdik etmemiz talebi geldi. Ona da; “Kralınız, Napolyon'un imparatorluğunu tasdik etmeyi kendisinin de imparator unvanı alması şartı ile kabul etti. Daha biz birinciği tasdik etmedik ki sizinkine sıra gelsin; bekleyin, tereddüdümüz Napolyon'un unvanına aittir, sizinkine değil” cevabı verildi. Elçi pek ses çıkaramadı.

Osmanlı Devleti'nin Doğu Sınırlarındaki Gelişmeler

Rusya ile İran arasında bu sene içinde savaşlar da oldu. İran şehzadesi kalabalık ordusu ile Tiflis üzerine yürüdü ise de iyi yetiştirilmiş Rus askeri ile başa çıkamadı. Osmanlı Devleti de sınırları yakınındaki bu savaşla da ilgilenmek mecburiyetinde idi. Rusya da oralarda sınırlarını emniyete almak bahanesiyle Gürcistan'da birtakım hareketlere girişti. Ayrıca Tuna kıyılarında Osmanlı Devleti'ne açıkça kafa tutmaya başlayan asillerle de temaslar kurmaya, onlara yardım etmeye koyuldu. Bunun üzerine İngiltere, bizden daha atılgan davranarak Osmanlı Devletinin topraklarına tek başına göz koymaktan onu alıkoymak istedi. Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne riayet etmesi gerekliliğini hatırlattı.

Bunun üzerine Rusya; *“Osmanlı Devleti'ne karşı kötü bir niyetimiz yoktur. Kaldı ki Rusya İstanbul'u almış olsa İngiltere için de hayırlı olur. Dünyanın o güzel ve önemli köşesi barbar bir toplumun elinden çıkıp uygar bir mil-*

letin ve güçlü bir devletin eline geçmiş olur; Karadeniz ticareti gelişir, bundan da en çok en güçlü deniz devleti İngiltere faydalanma yolunu bulur” cevabını vermekle gerçek amacını açığa vurmuş oldu.

Bereket versin, Avrupa devletleri, Napolyon belâsını kıtanın üzerinden kaldırmak, hiç değilse etkisini ve baskısını hafifletmek derdine düşmüşlerdi de Rusya bir müddet daha bu alçakça maksatlarını örtbas etmek, bu yolda herhangi bir teşebbüsü ertelemek zorunda kaldı. Bir yandan da Osmanlı Devleti’nin güçsüzlüğünden ve perişanlığından her fırsatta faydalanmayı da elden bırakmadı.

Rusya, İran’a Gürcistan’daki ordusuna Kaş nehrinden gemilerle yardım etmeyi aklına koymuştu. Kaş muhafızımız buna engel olunca Rus elçisi hışımla Babıâli’ye; *“Gürcistan Rusya’nın himayesindedir. Kaş nehrinden faydalanarak oraya gereken taşımayı yapmamıza engel olunmamasını isteriz. Devletinize anlaşılmış bulunuyoruz. Böyle küçük meselelerden aramızın bozulmasını istemiyoruz. Yoksa istediğimizi yapmamız işten bile değildir. Bu kolaylığa karşılık devletin ne istiyorsa söylesin; arazi mi, para mı?”* diye çıkışırçasına fikir yürütmüştü. Hâlbuki Batum’dan Anapa’ya kadar oralar o zaman için Osmanlı Devleti’nin hükmü altında idi.

Rus elçisinin oraları Rus toprakları sayıp, köprü altından su bağışlarçasına kendi malımızı kendimize bağışlamaya kalkışması, Osmanlı devlet adamlarını şaşkına çevirmişti ama gereken karşılığı açıkça verememişler, susmak ve yutkunmakla meseleyi geçiştirmekten başka çare görememişlerdi.

Ruslar, “bir defalık” kaydı ile Kaş nehrinden asker, erzak ve cephane geçirmeye izin almışlar bu fırsattan istifade ederek istedikleri kuvveti toplamışlar; kısacası bizden toprak koparmak için âdeta bizim aracılığımızı sağlamışlardı. Bizim o günkü durumumuz savaşı göze almaya müsait değildi. İngiltere’nin yaptığından daha farklı bir şey yapamayıp, tesirsiz birtakım uyarmalarda ve protestolarda bulunmaktan öteye geçemedik. Çünkü bu gibi meselelerde son cevap “topun ağzından çıkmak” gerekirdi. Buna ise halimiz elverişli olmadığından Ruslar oralarda yerleşip kaldılar.

1805 SENESİ OLAYLARI

İç Karışıklıklar

O sene Mart sonlarına gelindiği halde İstanbul'da şiddetli bir kış hüküm sürüyordu. Dondurucu soğuklarla beraber kar da çok yağmıştı. Siyasî hava gibi havalar da bozuk gidiyordu. Dünya ufuklarındaki bulutlar, yakında bir belâ yağmurunun yağacağını haber veriyordu.

Avrupa'da bir harp çıkması halinde, biz tarafsız kalmayı düşünüyorduk. Ancak, tarafsızlığı korumak, savaşın bir bahane ile bize saldırmasını önlemek veya topraklarımızdan düşmana saldırmak için geçmesini engellemek için de hatırı sayılır bir güce ve hazırlığa ihtiyaç vardı.

Yapılacak iş, Nizam-ı Cedit askerinin artırılması ve iyice silahlandırılması idi. Ne çare ki bunlara başvuruldukça Yeniçerilerin homurtusu artıyor, bu yeni askeri kendine rakip görüyor ve düşmanlığı kuvvetleniyordu. Bu işlere ön ayak olan devlet adamları için ağızlarına geleni açıkça söylemekten çekinmiyorlardı. Böylelerinden hiç birinin doğru dürüst ceza görmemesi ötekileri de şımartıyordu.

Nizam-ı Cedit askerine akıllı yeten ve gönlü razı olanlar, sarayca makbul görüldükçe bu işlerin dışında kalanlar kıskançlıklarından Yeniçerileri tutmayı ve onlara yaranmayı kâr sayıyorlardı. Eşkiyalar işi azıttıkça İstanbul'da bu hal-den memnun olanlar bile vardı.

Sırplar ve Karadağlılar Osmanlı Devleti'nin perişanlığını fırsat bilerek baş kaldırmışlar, bağımsız devlet olmaya girişmişler, Rusların kışkırtmasıyla cesaretlenip isyanlarını tamamıyla açığa vurup; devlet olmuş gibi Osmanlılarla anlaşmak için şartlar ileri sürmeye başlamışlardı. Bunları, bastırmak şöyle dursun, sindirmek için bile üzerlerine kuvvet göndermeye kudretimiz yoktu.

Öte yandan Vehhabiler de işi azıtmışlar. Mekke'yi ve Medine'yi sıkıştır-makla kalmayıp Irak'a da saldırmaya başlamışlardı. Bağdat Valisi Ali Paşa, kafa tutan baş kaldıran kabileleri güç yatıştırıyor Vehhabilerin saldırılarına za-manında doğru dürüst karşı koyamıyordu.

Mekke ve Medine'ye her zaman yardım Mısır'dan yapılırdı. Mısır da ka-rışıklığa düşmüş idi. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi Trabzon Valisi Tayyar Mahmut Paşa ise isyan bayrağını çekmiş, başına buyruk hale gelmiş, devleti dinlemez olmuştu.

Bu arada Sadrazam Yusuf Paşa, devletin başında birbirinden beter musi-betlerin dolıştığını fark edip felâket zamanlarının pek yakın olduğunu kestire-rek kendi başını kurtarmak için, yaşlılığını bahane ederek emekliliğini istemiş, Yerine Kaptan-ı Derya Hafız İsmail Paşa sadrazam tayin edilmişti.

Yeniçeriler ise devlet adamlarını zayıf ve kararsız gördükçe azdıkça azı-yorlar; Nizam-ı Cedit taraflısı olanları kötülüyor, istemediklerini belli ediyor, değişimleri gerektiğini halk arasında yayıyorlardı. Onlara taviz verircesine bir iki Nizam-ı Cedit taraflısı devlet adamı azlolundu bu da onların daha ziyade şımarmalarına yol açtı.

Mekke, Medine ve Şam taraflarındaki karışıklıkları bastırmaya memur edilmiş Osmanlı paşaları ise birbirlerine düşmüşler, birbirinin kuyusunu kaz-makla ve askerleri birbirileri ile kavga ettirmekle meşgul idiler.

Mısır'daki karışıklık ise daha beterdı. Kölemenlerle kavgaya tutuşan Kavalalı Mehmet Ali'nin kendisine ilerde rakip olacağını düşünen Mısır Valisi Hurşit Paşa Şam cephesinden bir miktar askeri Mısır'a getirmiş, para dağıtıp onların gönlünü almış, *"Mısır'ın asıl koruyucuları benim emrimdeki bu asker-lerdir"* demeye getirmişti.

Mehmet Ali, Hurşit Paşa'nın döndürdüğü dolapları anlamak bahanesiyle Mısır'a yönelince Hurşit Paşa Mısır'ın ileri gelenlerini toplayıp onlara; *"Meh-met Ali ve yanındaki Hasan Paşa, devletin emri ve izni olmadan buraya gel-diler. Ya gidip devletin emrettiği yerde düşmanlarla savaşa devam etsinler ya da memleketlerine geri gitsinler. Eğer görev yerlerine hemen dönerlerse kendilerine Mısır'ın dışında vazife de veririm"* diye söz vermişti. Bir taraftan

da karşılarına çıkmak ve yollarını kesmek üzere asker göndermekten de geri durmamıştır.

Kavalalı Mehmet Ali, iki birliğin çarpışmasına meydan vermemek için, “*Biz sadece ulufemizi almak için geldik, kimse ile alış verişimiz yok*” diye haber saldı. Karşı taraftaki askerler de aynı dertte oldukları için bu aldatışa akılları yattı; Mehmet Ali böylece elini kolunu sallayarak Kahire’ye girdi; Özbekiye semtindeki evine geldi.

Hurşit Paşa, Mısır ileri gelenlerinin onunla münasebetini kesti. Mehmet Ali baktı ki ikisi bir arada olmayacak, Hurşit Paşa’yı Mısır’dan uzaklaştırmanın çarelerini aramaya koyuldu. Bu arada iki tarafın askerleri de başıboş kaldıklarından günlük geçimlerini halkın sırtından çıkarmaya koyuldular. Bunun üzerine Mısır halkı Camii Ezher’de toplandı, yeniden karışıklıklar baş gösterdi.

İstanbul’un ve sarayın kesin bir kararı ve görüşü olmayıp, kim ötekinin hakkından gelirse onu devletin temsilcisi sayıyor, güya devletin haysiyetini korumuş oluyordu. Zaten bu, öteden beri devletin güttüğü bir berbat siyaset haline gelmişti. Bunu pekâlâ bilen Hurşit Paşa da, Kavalalı Mehmet Ali Paşa da birbiriyle yarış edercesine ellerindeki birlikleri ve silâhları birbiri aleyhine kullanıyorlardı. Biri elindeki topla ötekinin oturduğu kaleyi dövüyor, öteki elindeki askerle diğerrinin oturduğu mahalleyi sarıp onu esir almak istiyordu.

İstanbul, Mehmet Ali Paşa’nın ağır basmakta olduğu haberini alınca, Mısır Valiliğini ona vermişti. Vaktiyle Mısır Valisi diye büyük yetki ile gönderdiği Hurşit Paşa’yı yarı sürgün başka bir yere tayin etmekle Mısır meselesini güya çözmüş; aslında pamuk ipliğine bağlamış oldu.

Bu emri tatbik için Mısır’a gelen Kapıcıbaşı Salih Ağa getirdiği fermanı bir meydanda okudu. Hurşit Paşa, “*ben elimdeki fermanla bugün dahi Mısır valisiyim; rasgele birinin elindeki bir kâğıt parçasıyla valiliği bırakmam*” diye direndi. Bu sefer Kaptan-ı derya donanmayla İskenderiye’ye gelip Hurşit Paşa’ya kaleden inmesi için haber gönderdi; Paşa onu da dinlemeyecek oldu ama Mehmet Ali’nin tekrar ağır basmasıyla bir gemiye gizlice binip savuşup gitti.

Bu arada Kölemenler de fırsatını bulup birkaç yerden Kahire kalesini zorlayıp yahut kapılarını açık bulup içeri girdilerse de Mehmet Ali’nin Arnavutla-

rı onların hakkından gelmesini bildi. Nicelerinin kafalarını kestiler, nicelerini soyup soğana çevirip çöle sürdüler. Kavalalı Mehmet Ali, Osmanlı paşası ve Osmanlı Devleti'nin Mısır valisi olmayı bilek zoru ile kazanmıştı. Kavala'dan iki oğlunu da yanına getirtti. Mısır'a iyice yerleşti.

Osmanlı Devleti'nin Avrupa Politikası

Küçük Kaynarca anlaşmasından sonra Osmanlı Devleti güçsüz kalmıştı. Allah'ın lütfüne ve inayetine sığınmış, düşmanların birbirlerine düşmelerinin Allah'ın kendine acıdığına ve koruduğuna alâmet saymış, eli böğründe bekleyip duruyordu.

Rusya ile Avusturya Osmanlı topraklarından yeni parçalar koparmak için fırsat kollamaya başladılar. Öteki devletler de ya bu fırsatçılığa el koymak ya da kendilerine de biraz pay ayrılmasını sağlamak için pusuya yattılar. Fransa'nın Mısır'ı eline geçirmek istemesi de bu cins çabaların ürünü idi. Bereket versin, Napolyon Mısır'daki bozgunundan sonra, Osmanlı Devleti'nden toprak koparmak hırsından vazgeçip onun olduğu gibi toprak bütünlüğü ile ayakta durmasını devletler denklemi için daha elverişli bulmaya başlamıştı.

Osmanlı Devleti, bağımsız bir siyaset gütmekten uzak, Avrupa devletlerinin birbirlerine düşmesinden ve Osmanlı ülkelerini paylaşmakta iyi uyuşamalarından faydalanarak ayakta kalıyordu.

1806 SENESİ OLAYLARI

Avrupa Yakasında Gelişen Olaylar

Osmanlı Devleti için en hayırlı düşmanın Fransa olduğu kanaatine varan Üçüncü Selim, Napolyon’la daha sıkı bir anlaşma sağlayabilmek için devrin seçkin devlet adamlarından Abdurrahman Muhip Efendi’yi olağanüstü elçi olarak Paris’e göndermek kararını aldı.

Ne çare ki Osmanlı’dan yeni bir şey koparmak için fırsat kollayan öteki devletlerin elçileri, “Fransa ile tek başınıza anlaşıyorsunuz. Bize düşman olacaksınız” bahanesiyle Babıâli’yi sıkıştırmaya başladılar. Fransızlar da Muhip Efendi’ye zorluk üzerine zorluk çıkardılar.

Muhip Efendi’nin Üçüncü Selim’den getirdiği mektuptaki Napolyon için sıralanan unvanları yeterli bulmadılar, unvanlar ilâve edildikçe yenilerini istediler. Muhip Efendi devletin haysiyetini hesaba katarak dayanacak oldu ama Babıâli daha kayıtsız ve hafif davrandı. Velhasıl bu yeni temastan da hiç bir hayırlı sonuç alınamadı.

Bu temastan şu anlaşıldı: Fransa, Osmanlı Devleti ile ancak Rusya’dan ve İngiltere’den iyice münasebetini kestiği takdirde anlaşmaya razı olacak. Böylece kendi yanında yalnız bıraktığı bu devleti istediği gibi kullanmakta, düşmanlıklara ve anlaşmalara sürüklemekte zorluk çekmeyecekti.

Bu sırada, Rusya, Karadeniz’den Osmanlı Devleti’nin hakkını çiğneyerek ve itirazını hiçe sayarak, geçirdiği askerle Korfu’daki birliklerini arttırıp Osmanlı ülkesinden yeni topraklar almaya başladı. Fransa baktı ki; Osmanlı Devleti müttefiki Rusya’ya söz geçiremiyor ve hâlâ onu kendine dost gösteriyor, onun bu gafletinden faydalanmak istedi. Oldu bittilerle yeni topraklar kazanmanın mümkün olduğunu görünce, “vur abahya” kabilinden, Osmanlı Devleti’nin Paris elçisi ile dostluk konuşmaları yaptırırken bir yandan da Ragusa kalesini “*Rusya eline geçmektense bende kalsın*” diyerek ele geçirmekten geri kalmadı.

Rusya ve Fransa, anlaşmalara hiç uygun düşmeyen bu davranışlarından dolayı, Osmanlı Devleti'nden bir iki sertçe ihtardan başka bir şeyle karşılaşmadılar. Osmanlı Devleti'nin elinde sözünü dinletecek, gücünü kullanacak, istediğini yaptırmak değilse bile pek haksız saldırıları önleyecek kuvveti ve hazırlığı yoktu.

Kadı Paşa'nın ve Cebbarzade'nin gayreti ile Nizam-ı Cedit oldukça teşkilâtlanmış ve gelişmişti ama Rumeli'ye de yayılması istendikçe Yeniçeriler homurdanıyorlar, geçimlerinin kaybolacağını düşünerek canlarını dişlerine takıp devletin başına yeni belâlar çıkarmaya hazırlanıyorlardı. Bir yandan da, Vidin'de, Rusçuk'ta ve Edirne'de derebeyleri Nizam-ı Cedit Rumeli'de kurulup gelişirse kendilerinin çanlarına ot tıkanacağını bildiklerinden onlar da bunu önüyorlardı. Tekirdağ'da Nizam-ı Cedit çekirdeği kurulması için gönderilen fermanı okuyan hâkimi Yeniçeriler oracıkta öldürüvermişlerdi.

Kadı Abdurrahman Paşa, süvari ve piyadesi ile yirmi dört bine yaklaşan Nizam-ı Cedit askeri ile Edirne'ye hareket ettiği sırada ise Sadrazamla sadaret kethüdası İbrahim Ağa arasında anlaşmazlıklar patlak vermişti. Sadrazam İsmail Paşa, Üçüncü Selim'in, er geç kendisini feda edeceğini, Nizam-ı Cedit tarafı İbrahim Ağa'yı tutacağını bildiği için, paçayı kurtarmak üzere Rusçuk âyânı İsmail Ağa ile el altından münasebete girişmişti.

Abdurrahman Paşa Silivri'ye gelince halkı kendi aleyhine harekete gelmiş bulup güç halle yola getirdi. Çorlu'ya varınca halkı yine Nizam-ı Cedit karşısında ayaklanmış buldu. Abdurrahman Paşa, böyle ufak tefek halk ayaklanmalarını değil, Edirne'de toplanan silâhlı Yeniçeri kalıntılarını bile kolaylıkla temizleyebilecek güçte ve azimde idi. İstanbul'daki zayıf yürekli, halkın kırılmasından, ayaklanmaların bütün Rumeli'ye oradan İstanbul'a yayılmasından çekindikleri için ordunun Silivri'ye geri dönmesini istediler. Böylelikle Nizamı Cedit'in güçlenmesi, memleketin her yanına yayılması ertelenmiş belki de gerçekleşmesi büsbütün imkânsız hale gelmiş oldu.

Bu arada, *“düşmanlar üzerine ordunun hareketine engel olan her kim ise devlete ve dine asi sayılıp idamı caizdir”* diye Şeyhülislâmın fetva verdiği haberi yayıldı. Eşkiyadan farksız hale gelmiş Yeniçeriler toplanır diye o Şeyhü-

lislâm azledildi ve Yeniçerilere bir nevi tarziye vermek için, zaten azli gereken Sadrazam yerine Yeniçeri ağası Hilmi, paşa rütbesiyle Sadrazam yapıldı.

Yeni Şeyhülislâm, Padişah’a Nizam-ı Cedit taraflısı görünür, fakat Yeniçerilerin kulağına gidebilecek konuşmalarda ise başka yüzle görünürdü. Üçüncü Selim’in yaptığı bu değişikliklerin devlete hiç bir faydası olmadığı gibi, Nizam-ı Cedit için harcanan bütün emeklerin ve masrafların, çekilen bunca zahmetlerin büsbütün araya gitmesine sebep oldu.

Sırbistan’da Kara Yorgi, Osmanlı Devleti’ne açıkça haksızca isyan etmişti, cezalandırılması gerekiyordu. Rusya ise, Kara Yorgi’nin Prens sayılmasını ve Sırbistan’ın bağımsızlığının tanınmasını dolambaçlı yollardan teklif edip duruyordu. Fransa, *“bu, sizin iç işlerinize karışmak, iç işlerinizde korkutmalarla yön vermektir. Tekliflerini ret ederek haysiyetinizi kurtarın”* yollu uyarılar yaptı ise de Sırbistan da elden gitti. Güya oralandaki elebaşların terbiyesini vermeye giden ordular, yollarda düzensizlikten, cephane veya erzak kıtlığından, yarı yolda kalıp geri döndüler.

Arabistan ve Mısır’ın Durumu

Öte yandan Arabistan’da karışıklıklar ve kaynaşmalar içindeydi. Vehhabilerin Haremeyn’e musallat olması bir türlü önlenemiyordu. Kâbe’yi ziyaret edeceklerin rahatça gidip gelmesini sağlayabilmek için Şam Valisi Azimzade Abdullah Paşa’ya seraskerlik unvanı verilip hazırlık yapması için yazışmalar olmuştu.

Vehhabiler, o sırada bütün Arap yarımadasını pençelerine geçirmişler, Hatta bu Paşa’ya hacca geleceklerin, korunmalarını da yiyip içmelerini de kendilerinin sağlayacaklarını bildirmişlerdi. Ama o sırada kimse Vehhabilerin hakkından gelecek gücü kendinde bulamıyor, devlet de herhangi bir şey yapacak durumda bulunmuyordu. Değil gönderecek askeri veya silâhı hatta oradaki memurlarının maaşını sağlayacak parası bile yoktu.

Vehhabiler, Mekke ve Medine çevresindeki halkın hepsini kendi mezheplerine çevirmek için her türlü telkinlerde bulunuyorlar, telkin yetmezse zorla-

maya başvuruyorlar ve hepsinin kendi akıllarınca yola geldiğine inanmadıkça ne Peygamber torunu olduğunu iddia eden seyyidler ve şerifleri ne de devletten gelen emirleri dinlemeye yanaşmıyorlardı.

Vehhabilerin az çok yola gelmesi, Mekke ve Medine'nin korunmasının sağlanması için bile büyük bir ordu gönderilmesi gerekiyordu. Bu da ancak Mısır'dan sağlanabilirdi. Mısır'da ise Mehmet Ali tek başına hüküm sürüyor, arada bir Kölemenlerin baş kaldırması ile kendi başına ve kendi hüküm sürücülüğü uğrunda harekete geçiyordu.

Osmanlı Devleti, Mısır'ı Kölemenlerden kurtarayım derken Kavalalı'nın eline vermiş bulunuyordu. Bu defa Kölemenleri kullanarak Mehmet Ali Paşa'yı Arnavut elebaşları ile birlikte oradan çıkarmanın yollarını aradı. Mehmet Ali Paşa'yı Rumeli'de yarı isyan halinde bulunan bütün Osmanlı topraklarını âdetâ yeniden zapt ederek istediği gibi sahip çıkmasını hoş göreceğini belirterek büyük rütbeler ve yetkilerle oraya tayin etti.

Kölemenler, bu işi yoluna koymak için İskenderiye'ye gelen Kaptan Paşa'ya hediyeler ve paralar yağdırdılar ama Kavalalı hiç oralı olmadı. Olup bitecekleri hesaba katmış, kaleyi erzak ve cephane ile doldurmuştu. Askerini topladı; onlara Mısır'dan hiç bir yere gitmemek, Mısır'da ya eskisi gibi varlıklı ve ege-men kalmak, ya da bu yolda ölmek için ant içirdi. Hepsi hem Mehmet Ali'ye, hem çıkarlarına, hem de varlık kaynakları Mısır'a bağlı idiler; gönül rızası ile ant içtiler.

Kaptan Paşa, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı yerinden oynatmanın mümkün olmadığını ve Kölemenlerde güvenilecek kadar kuvvet ve sadakatin de olmadığını gördü. Sonunda Mehmet Ali'ye kâhyasını gönderip, uzun temaslardan sonra Mısır halkının kendisinden hoşnut olduklarını gördüğünü, bunu İstanbul'a bildireceğini ve eğer oğlunu da beraberinde İstanbul'a götürmek üzere yanına verirse, bunun devlete bağlılığa ve güvene sağlam bir delil olacağını bildirdi. Mısır meselesi böylece bir kere daha devlet yararına hiçbir çözüme bağlanmadan kapanmış göründü.

Bu arada Mısır'a el altından göz koymuş olan İngiltere, bir yandan Osmanlı Devleti'ne, Mısır'ı yabancı bir devlete kaptırmasın ilerde kendisine ka-

labilsin ümidiyle yardım ediyor, bir yandan da Kölemenleri besleyip kıskırtmaktan geri kalmıyordu. Mehmet Ali ile gizli anlaşmalar yapmaya çalıştığı da söyleniyordu. Osmanlı Devleti ise İskenderiye'ye gidişi az çok işe yaramış olan Kaptan Paşayı azletmek suretiyle, Kölemenleri el altından koruyan İngilizleri ve tam tatmin edilmeyen Mehmet Ali'yi de memnun ettiğine inanarak Mısır meselesinin tebaası ve düşmanları gözünde başarı ile kapandığı kanaatini uyandırmak istiyordu.

Rusya'nın Haksız Saldırısı Karşısında Osmanlı Devleti

Eflak ve Buğdan Beyleri, sadakatsizlikleri yüzünden azledildiği halde Rusya'nın zoru ile yerlerinde kalmıştı. Rusya ile olan problem, "iş bitti, mesele kapandı" sanılıyordu. Rusya, "*Osmanlılar benim aleyhime Fransa ile belki birleşirler*" gibi pek sudan, pek uydurma bir bahane ile ve güya Fransa ile Osmanlı Devleti'nin toprakları arasına girip bunu önlemek istediğini ileri sürerek harekete geçiverdi.

Bir büyük Rusya ordusu, iki kolordu halinde, biri Bender, öteki Hotin üzerlerine yürümeye başladı. Bender muhafızı Hasan Paşa'nın dünyadan haberi yoktu. Şehrin ileri gelenlerini toplayıp da nasıl davranılması gerektiğini konuşuyordu ki Rus Generalinin bir temsilcisi geldi ve "*Devletinizin izni ile bu topraklardan geçip Napoli taraflarına geçeceğiz. Askerimiz şehrin dışında konaklayacak, sadece General gelip kalede birkaç gün dinecek*" haberini getirdi.

Bunun uydurma olduğu besbelli idi. "*Bize İstanbul'dan böyle bir haber gelmedi, bu olacak şey değil*" yollu ret cevabı verildi ise de General bu sefer uydurma bir ferman gönderdi. Benderliler yarı inanır, yarı inanmaz durumda, şaşıra dursunlar, General bu ilk isteğini oldubitti halinde yerine getirdikten sonra, bu sefer kale teslim olmazsa; Bender halkının hepsini kılıçtan geçireceğini bildirdi.

Kalede hiçbir hazırlık olmadığı için Benderliler "*Bari canımızı kurtaralım*" telâşına düştüler. Rus ordusunun öteki kolu da aynı aldatmalar, kurnazlık-

lar ve söz vermelerle ihtiyatsız ve hazırlıksız Hotin kalesini kolayca teslim aldı. Bâb-ı Âli ve saray bu hallerden haber alıp da Ruslar düşmanca hareket ediyor demesine kalmadan Akkerman kalesi de elden gitti.

Sıra İsmail kalesine gelmişti. Ruslar işin kolayını bulmuşlardı. Askerlerini şehirlerin yakınında biriktiriyorlar; olduğundan daha kalabalık gösteriyorlar, sonra içeriye bir haber salıp *“ya gönül rızası ile teslim olup mallarını ve canlarını kurtarmış olsunlar yahut kılıçtan geçeceklerini bilsinler”* teranesi ile harekete geçiyorlar. *“Buralarda işiniz ne?”* yollu bir soru ile karşılaştıklarında da *“Devletinizin haberi var, buralardan geçip Napoli’ye, Fransa üzerine yürümekteyiz”* yalanını uyduruyorlardı.

İsmail kalesini ötekiler gibi kolayca ele geçiremediler. Çünkü Rusçuk ayanından Alemdar Mustafa Ağa, öteki muhafızlar veya kale kumandanları gibi korkağın biri değildi, şaşkın ve silâhsız *“her kafadan bir ses çıkan”* halkın fikirlerini sormaya lüzum görmüyor, Tuna kıyılarını korumak için elinden gelen hazırlığı yapıyordu.

Kendisinin eski kapı yoldaşlarından Pehlivan İbrahim Ağa’yı bulup ayırabildiği bir miktar askerle İsmail kalesinin yardımına koşturdu. O sırada Rus askerleri, kalenin yakınına kadar gelmiş, yerli kıyafetindeki casuslarını şehre salarak, *“Rus askerinin çok kalabalık olduğunu; bunlara karşı durmakla ancak halkın hayatını tehlikeye sokmaktan başka sonuç alınamayacağını”* telkinne başlamışlardı.

Halk, teslim olmak için kale muhafızını zorlamak üzere iken Pehlivan İbrahim Ağa, Hızır gibi yetişti. Onu gören halkın korkusu ve telâşi azaldı, kale koruyucusu ihtiyar Kasım Paşa da gayrete geldi. İbrahim Ağa, halkın korkusunu ve telâşını büsbütün yenmek için kaleden dışarı fırlayıp askerlerle keşfe çıktı. Yolda rastladığı Rus ordusu öncülerini kılıçtan geçirmeyi başardı. Arkadan karabulut gibi yetişen Rus taburlarını görünce de aldığı erzak ve cephanelerle kaleye kapandı.

İbrahim Ağa’nın bu başarısı halkı yüreklendirdi. Hepsi silâhlanıp sel gibi köpürdü. Kaleden dışarıya fırladılar. Kalabalık, silâhlı, kendine güvenli Rus

ordusu, bu canını dişine takmış kahramanlar önünde, yedi saatlik kanlı bir savaştan sonra, yenilmiş ve dağılmış olarak def olup gitmek zorunda kaldı.

Savaş esnasında ne yanda bir yılgınlık bir bozgunluk baş gösterirse İbrahim Pehlivan oraya yetişiyor, yiğitliğinin hakkını veriyor, dost yüreklerine cesaret, düşman gövdelerine ateş yağdırıyordu. Bu Pehlivan İbrahim Ağa sonradan vezir olmuş ve “Baba Paşa” diye ün salmış kahramandır. Sonradan meşhur Alemdar Mustafa Paşa olan Alemdar Ağa, Üçüncü Selim’in gözüne bu adamı sayesinde bir kat daha girmiş oldu. Alemdar da bu münasebetle gördüğü lütfat ve aldığı vaatlerden dolayı Üçüncü Selim’e bir kat daha bağlanmış oldu.

Hotin ve Bender’in elden gidişine karşılık İsmail kalesinin kendisini koruması, bütün bu acıklı ve felâketli şeyler olmamış da, sanki Osmanlı ordusu saldırmaya geçmiş ve yeni fütuhât yapmış gibi İstanbul’da şenlikler yapılmasına, sebep oldu. Arada bir İstanbul’daki Rus elçisine “*bizimle dost geçinen devletinizin olur olmaz bir şeyler yaptığı haberi geliyor. Maksadınız ne?*” gibi sualler de soruluyordu. Neden sonra Hotin halkının nasıl şehirlerinden süzülüp yollarda perişan olduğu haberi geldi. Rusya’ya harp ilânına karar verelim mi vermeyelim mi diye danışmalar ve tartışmalar baş gösterdi.

İngiltere; bütün ticarî imkânları ve kaynakları kendine kalsın diye Osmanlı Devleti’nin parçalanmasını istemiyordu; kendisinin tek geçim kaynağı olan denizciliğine set çekmesin diye Rusya’yı gücendirmeyi de bu sıralarda hiç istemiyordu. Bu yüzden Osmanlı Devleti’ni Rusya’ya savaş açmaktan alıkoymak için İngiltere elçisi çok uğraştı.

İngiltere, nihayet işi tehlide kadar götürdü. “*Rusya’ya harp açarsanız, İngiltere donanmasını karşınızda, belki de İstanbul açıklarında görürsünüz*” diyecek kadar ileri gitti. Bu da kâr etmeyince biraz yumuşadı “*on beş gün sabredin; ben devletimden habersiz işi ileri götüren Rus Generaline yazdım, göreceksiniz uygun cevap gelecek; saldırısını durduracak. Eğer durduramazsa biz de sizinle birlik oluruz. Yok, şimdiden harp ilânında acele ederseniz İngiltere’yi de karşınıza aldığımızı biliriz. İstanbul’a yiyecek getirecek yolları kesiveririz, kıtlığa düşersiniz. Bir aya kalmaz Mısır da bu sefer tam elinizden gider*” ihtarında bulundu.

Bu arada Fransa elçisi de Babiâli'ye; *“İngiltere, Rusya'nın hatırı için Osmanlı Devleti ile olan ticaretini feda edemez. İngiliz elçisi kendiliğinden giderse varsın gitsin; siz kovmuş olmayın bu yeter.”* diye akıl verdi. Bunun üzerine Padişah huzurunda divan görüldü, önceden verilen harp ilânı kararı kesinleşti.

Sadrazam kutsal sancağı alıp Rumeli'ye geçecekti, İstanbul'da bulunan bütün elçilere Rusya'nın haksız ve yersiz saldırılarını belirten birer bildiri dağıtıldı. Bir yandan da Napolyon'la dostluk anlaşması yapmaya memur edilen defter emini Mehmet Vahit Efendi; Fransız sefirinin ısrarlı tavsiyesiyle hemen Berlin'e doğru yola çıktı.

O sırada Napolyon, Varşova yolunda idi. Elçimiz, orada buluşmaya koştu. Ne çare ki Napolyon, Rusya'yı İngiltere'den ayırmak ve kendisi ile anlaşmaya zorlamak için *“Bakin, Osmanlı elçisi ayağıma kadar geldi ama ben onu ret edip sizinle anlaşmayı üstün tuttum”* diyebilmek için onu böyle ayağına getirmiş oldu.

Osmanlı Devleti hangi devlete harp ilân ederse elçisini tutup Yedikule'ye hapis ederdi. Bu defa öteki elçilerin ve hele Fransız elçisinin uyarıları ile bu töreden vaz geçildi. Rus elçisi, Babiâli'ye çağırıldı ve kendisine, devletin haksız ve yersiz saldırıları hatırlatıldı. *“Eğer Rusya bu yeni ele geçirdiği memleketleri bırakırsa yeniden İstanbul'a gelmeye yüzünüz olur; Rus uyruklu tüccarları da alın, memleketinize geçin gidin”* denilmekle yetinildi. Böylelikle Üçüncü Selim'in batı standartlarına uyan bir hükümdar olduğu anlaşılmış oldu.

Devlet-i Aliye, karada Ruslara, denizde İngilizlere karşı savunma ve saldırı tedbirleri almaya başladı. Ama ordu orduya, donanma donanmaya benzermiyordu. Ama o zaman için mümkün olan hazırlıkların hepsine birden girişildi. İstanbul'da yan gelip rahatına bakan devlet adamlarından hiç biri ordu ile sefere çıkmaya yanaşmadılar. Herkes bu işi bir başkasına havale etmekten çekinmedi. Kara ordusunun birliklerinden Rusları yendiklerine, püskürttüklerine, esir aldıklarına dair sevindirici haberler gelmeye başlamıştı ki, İngiliz donanmasının Boğaza girmiş olduğu haberi vurucu bir kurşun gibi yetişince sevinmeye yer kalmadı.

İngiltere, Fransa'ya karşı Rusya ile anlaşmıştı. Osmanlı Devletini bu anlaşma çerçevesi içinde tutmak istiyordu. Osmanlı Devleti bir sürü densiz ve yersiz saldırılarını gördüğü Rusya'ya savaş açınca, anlaşmayı bozan Rusya olduğu halde, Osmanlı Devleti'ni korkutup sindirmek için büyük İngiliz donanması Bozcaada'ya gelmiş bulunuyordu.

İngiltere elçisi; Fransız elçisinin İstanbul'dan çıkarılmasını, Rusya ve İngiltere ile anlaşmasını yenilemesini ve Rus savaş gemilerinin boğazlardan geçmesine izin verilmesini; eğer bunlar ret edilirse Bozcaada'daki İngiliz donanmasının gelip İstanbul'u vuracağını söylemişti. Bu tehdit devlet adamlarını sindirmeye yetmiş, hepsi telâşa düşüp bu teklifleri kabule yönlenmişlerdi.

İngiltere'ye böyle baş eğmenin Osmanlı Devleti'nin şanına yakışmayacağını, haysiyetini kıracağını asıl bu yumuşama ve baş eğme ile Eflâk ve Buğdan'ın Rusların eline, Mısır'ın da İngiltere'nin pençesine düşeceğini belirten Fransız Elçisi Sebastiyân, bununla yetinmemiş, *"Bonapart Polonya'yı ele geçirdi. Petersburg'a doğru yürüyor, Rusya'nın nefes alacak hali kalmayacak, size Fransa'dan büyük imdat gelecek, eski yüce ve şanlı devlet olmanın yolunu bulacaksınız"* diyerek Osmanlı yetkililerin hepsini coşturup ikna etmişti.

O zamana kadar Osmanlı devlet adamları İngiltere'yi de Fransa'yı da elden çıkarmadan idare etmeyi düşünüyorlardı. Ama birini açıkça tercih mecburiyetinde kalınca, Rusya belâsı yüzünden, İngiltere'den yüz çevirip Fransa'yı tutmak kaçınılmaz olmuştu. Bir yandan da İngiltere'nin Osmanlı ile dostluk bağı bütünü koparmayacağı umudu da vardı.

İngiltere ise o sırada Osmanlı Devleti'ni Fransa'dan koparmak için her şeyi göze almıştı. İngiliz elçisinin kızgın ve kesin davranışlarıyla de iş bütünü sarpa sardı. Elçinin bir gece İstanbul'dan kaçtığı da öğrenilince artık İstanbul'a denizden bir saldırı geleceği iyice anlaşıldı.

Düşman donanmasına karşı koyabilecek kıyı tabyalarının tahkimine başlandı. Ama geç kalınmıştı. Daha önceden akıl etmek, hesaplamak ve tedbir almakla vazifeli olanlar gafil davranmışlardı. Bu arada İngiliz elçisi, *"Ben Bozcaada'ya donanmalarımı ziyarette geldim. Osmanlı topraklarını terk etmiş değilim, münasebetimiz kopmuş kesilmiş değildir; Rusya ile de İngiltere ile de"*

Osmanlıların arasını bulmak umutları büsbütün bitmedi” gibi sözlerle Kaptan Paşa’yı da, kıyı istihkâmlarını onarımla görevlendirilen Feyzi Efendi’yi de iyice kandırmıştı.

Kurban bayramında Osmanlı donanmasının kıyı koruyucularının birçoğunun da izinli olduğu sırada, esen sıkı lodostan faydalanan İngiliz kaptanları gemilerini turna katarı gibi sıraya tutup rüzgâra vererek herkes bayram namazında iken boğazdan geçip İstanbul yolunu tutan İngiliz donanması, bir iki küçük çarpışmadan önemsiz kayıplarla sıyrılarak, akşamüstü baruthane açıklarında demir attı.

İstanbul’da büyük acı tatmamış, zamanın zorluklarını tanımamış çelibilerle habbeyi kubbe, damlayı deniz yaparcasına işleri büyütme meraklıları, köşe başlarında küme küme toplanıp birtakım vehimlerle birbirini korkutup duruyorlardı. O gece İstanbul’un hali kıyamet gününden bir görünüştü. “*İşte kıyamet günü yaklaştı; sarı derililerin ortalığa hükmedeceği söylenen kıyamet gününe alâmet işte*” diye çırpınıp duranlar gittikçe artıyordu. “*Eyvah! Demek ki kıyamet bizim başımıza koptu; İstanbul’dan başladı*” diye dövünüp duranlara rastlanıyordu.

Askerlerde bu vehimler yoktu, korkudan uzaktılar. Topçular toplarına yapıştılar, Yeniçeriler yatağanlarını takınıp, tüfeklerini omuzlayıp kıyılarına koştular. Medreselerdeki öğrenciler de silâhlanıp sokaklara çıktılar. Bunları görünce halka da gayret geldi, silahlanmaya başladı. Sultan III. Selim, İngiliz donanmasının boğazdan geçtiğini haber aldığı andan itibaren telâş içindeydi. İngiliz donanması baruthane açıklarında görününce saray kadınları korkmuşlardı.

İngiliz elçisi, Babiâli’ye ultiमतom göndererek; “*Osmanlı donanmasının emanet olarak kendilerine teslimini, Rusya ve İngiltere ile yeni bir anlaşma için hemen masaya oturulmasını*” istiyor; cevabın bir gün içinde verilmesini şart koşuyordu. Halkın ve sarayın perişanlığını öğrenince mühletini üç saate indiriyor ve Fransız sefirinin de hemen İstanbul’dan atılması şartını da ekliyordu.

Osmanlı erkânı, payitahtın burnunun dibindeki İngiliz donanmasına karşı konamayacağı için bu teklifleri kabul etmekten başka çare göremiyordu. Bu

kararını haber alan Üçüncü Selim, durumu bildirmek ve kendisini İstanbul'u terk etmeye nazikçe davet etmek üzere bir adamını Sebastiyân'a gönderdi.

Fransız sefiri Sebastiyân, bu adamı *“ben devletiniz katında itibarlı bir elçiyim. Böyle el altından ve ağızdan bildirilerle kalkıp gidemem”* diye savdıktan sonra, soluğu Reisülküttap odasında aldı ve: *“Böyle beş - on gemiye bir payitahtı teslim etmek ne demektir? Bundan sonra Osmanlı Devleti bağımsızlığından ve toprak bütünlüğünden ne yüzle söz açabilecek? Bu donanmada asker yok ki karaya döküp de memleketi zapt etsin.*

Sadece Sarayburnu'na yeteri kadar top yerleştirirseniz bu donanmayı harap edebilirsiniz. Onlar için tehlike, sizdekinden çok. Hem sizin ateşinizden korkarlar hem de uygunsuz bir rüzgâr eserse karaya düşmekten. Rüzgâr el-verse bile sizin toplarınız Kâr etmese bile yapacakları, nihayet İstanbul'un bir iki mahallesini topa tutup yakmaktan ibaret kalacaktır.

İstanbul'da ikide bir yangın çıkıyor. Farz edelim ki yine böyle bir yangın oldu, bir iki mahalle kül oldu. Yanan yerler yapılır ama bir kere yıkılan devlet itibarı ve haysiyeti bir daha yapılabilir mi?” hem çıkıştı, hem de akıl öğretti

Reisülküttap, halkın da gayrete geldiğini görüp, Fransız elçisinden kuvvet alarak, Sadrazam'a konuşmayı olduğu gibi nakletti. Padişah'ın huzurunda yeniden toplanıldı. Sebastiyân, orada da böyle silkeleyici, coşturucu nutuklar çekmişti. Meclistekilerin hepsini etkisi altında bıraktı. O sırada, tesadüf bu ya, Napolyon'un Vistül kıyısından yazıp gönderdiği mektup da Padişah'a geldi, Napolyon mektubunda şöyle diyordu:

“Ey Sultan Selim, Hazreti Muhammed'in Halifeliğine lâyık olduğunu ispat et! Seni bağlayan, memleketini elinden göz göre çıkaracak olan anlaşmalardan korunmanın sırasıdır. Ben gittikçe daha yakınına geliyorum. Eski dostun Lehistan devletini diriltmeye uğraşıyorum. Ordulardan birisi Tuna yakınına inmek üzeredir.

Sen Moskofları ahınlarından vur, ben ordumla arkalarını çevirmeye hazırım. Donanmalarından bir parçası Tulon'dan çıkıp senin payitahtını korumaya ve Karadeniz'e hâkim olmaya gelecektir. Silkin,

cesaretlen, devletini güçlendirecek ve ününü arttıracak fırsat bu fırsattır.” Eski karardan vazgeçildi. İngiliz notası ret edilecek, hemen kesin savunma tedbirlerine başvurulacaktı.

Devlet büyüklerinin cesaretlenmesi hemen halka sirayet etti. Bir iki gün önceki vehimli, korkak, sinik kalabalık, birden ateşlendi, yiğitlendi. Neredeyse kayıklara binip donanmanın üzerine yalın ayak, yalın kılıç yürümek, küpeştelere tırmanıp ölüm bahasına İngilizleri temizleme istekleri uyandı. Ufak tefek kayıklarıyla İngiliz donanmasının çevresinde dolaşarak bir gemiden bir gemiye geçen sandallarla balık avlar gibi İngiliz avlamaya teşebbüs eden balıkçılar görüldü.

Beş on gün içinde Sarayburnu'ndan Yedikule'ye ve Kız Kulesinden Kadıköy'e kadar bütün kıyılar topraklarla donandı. Bıraksalar halk, gördüğü salapuryaya atlayıp İngiliz donanmasının üstüne yürüyecekti. İngiliz donanması bu dehşetli hazırlığı, bu azimli savunmayı sezinledi ve akıntısı bol boğaz sularında iki kıyıdan açılacak ateş arasında sıkışıp kalmayı gözüne kestiremedi. İstanbul önlerinde bir iki volta vurduktan sonra Çanakkale'ye doğru açılıp def olup gitti.

Arabistan Olayları

Osmanlı Devleti için en önemli meselelerden biri, Mekke ile Medine'nin yabancı saldırılardan korunması idi. Hâlbuki bu iş için, Rusya seferi ile uğraşılması yüzünden, Şam ve Mısır valilerine “Hicaz'ı koruyun” diye arada bir tezkere yazıp emir göndermekten başka bir şey yapılamıyordu.

Akdeniz boğazı, düşman gemilerince sarılmış olduğu için; İslâm gemileri oradan geçemiyor ve Mısır'la ancak karadan haberleşmek mümkün olabiliyordu. Bu arada İngilizler Mısır'a saldırmak için fırsat kolluyordu. Şimdi bir de, Mısır'ı korumak meselesi vardı.

Vehhabilerin reisi Abdülaziz oğlu Suud, Medine'yi ele geçirmiş, ne kadar mukaddes mabet, türbe varsa yıkmıştı. Yalnız halkın yalvarışları üzerine Mes-cid-i Nebevî'yi alıkoymuştu. Bununla da yetinmemiş, Peygamberimizin türbe-

sinde ne kadar değerli eşya varsa alıp götürmüştü. Hutbelerden Padişah'ın adını kaldırmış ve Vehhabi olmayanları dinsiz saydığı için Kabe'yi ziyaret etmelerini yasaklamıştı.

Mekke ve Medine'de Osmanlıların tayin ettiği kadılara yol vermiş, oralara Vehhabi mezhebinden yeni kadılar oturtmuştu. Sultan Üçüncü Selim'e, türbeler üzerine kubbe yapılmasının ve kurban kesilmesinin önüne geçilmesini isteyen ve neredeyse Padişah'ı da Vehhabi mezhebine girip dinsizlikten kurtulmaya çağıran bir mektup göndermekten de geri kalmamıştı.

Son yıllarda Mekke ve Medine halkından birçoğu, ya mektup yazmak ya da İstanbul'a kadar gelip Vehhabilerin zulümlerinden, taassubundan, yasaklarından uzun uzun dert yanmışlardı ama yetkililer, bu sızlanışlara pek önem verememişlerdi. Şimdi ise iş işten geçmişti. Tâ uzaklardan bin türlü zahmet ve masrafla Haç ziyaretine gelenler. Mekke'den olmazsa Medine sınırlarından geri dönmek zorunda kalıyorlar, canlarını değilse bile mallarını Vehhabilerin elinden kurtarmak kaygısı ile hac ibadetlerini bile ertelemek zorunda kalıyorlardı.

“Ne diye buralara kadar gelip de bu Araplar kafamızı şişiriyorlar, nedir bunlardan çektiklerimiz?” diye onları kapıdan savanlardan biri olan Valide Sultan'ın kâhyası Yusuf Ağa bile; Hacca gidip olan biteni yüreği kan ağlayarak gördü ve o feryatlara hak verdi ama artık yapılacak bir şey yoktu. Gözleri arkada, koca kafiye ile geriye döndü.

Hac yolunun böyle kapanması, Vehhabilerin böylesine meydan okuması, halkı bütün Rumeli, Mısır, hülâsa vatan ve memleket kaybından daha çok üzdü. Nazırların tembelliği ve aldırmazlığı, halkın yüreğine işledi. Devlet büyüklerine güceniklikleri düşmanlık haline gelmeğe başladı.

1807 SENESİ OLAYLARI

İngilizlerin Mısır'a Çıkarma Yapmak İstemesi ve Gelişmeler

Padişah Üçüncü Selim'in artık talihi dönmüş bahtı kararmıştı. Bu sıralarda olup bitenler, parça parça da olsa, bir büyük karışıklığın yaklaşmakta olduğunu feraset sahiplerine anlatıyordu.

Padişah'ın adının, birkaç hafta da olsa bazı şehirlerde hutbelerden kaldırılması ve şimdi de Mekke ve Medine'de büsbütün silinmiş olması, kötü alâmetlerin bir habercisi gibi idi. Şam valisini değiştirmekle, yeni Hac emrini yiğitlerden seçmekle iş bitmeyecekti artık!

Öte yandan, İngiliz donanmasının İstanbul açıklarından bir sonuç alamadan çekip gitmesi, İngilizleri pek kinlendirmişti. Acısını Mısır'dan çıkarmayı akıllarına koydular. Mısır Kölemenlerini kendilerine yardım edecek sanıyorlardı ama eski başkanları öldüğü, kendileri de darmadağın olduğu için onlardan pek fayda yoktu.

Bu sefer hileye başvurdular: Donanmalarını İskenderiye açıklarına demirleyip “Mısır'ı Fransızlar yeniden işgale geliyorlar, biz devletiniz namına korumayı üzerimize alıyoruz, bize kolaylık gösterin, karaya çıkalım” haberini gönderdiler ama oradaki yetkililer “Padişah emri olmadıkça karaya ayak basmanıza izin veremeyiz” dediler.

Bunun üzerine top ateşine başladılar. İskenderiye surları yer yer yıkıldı. Halk aman diledi. İskenderiye İngilizlerin eline geçti. İlk işleri, kabile başkanlarına haber gönderip; “yardıma söz vermiştik, işte geldik. Fırsat bu fırsattır, toplanın, gelin!” Diye kışkırtmak oldu.

Fransızların hilelerinden ağızları yananlar, ne de olsa Müslüman'dır diye Mehmet Ali Paşa ile anlaşmaya ve Osmanlı Devleti'ne yalan ve yanlış da olsa

bağlı görünmeyi ehven-i şer bildiler. Bu hileleri ile de sonuç alamayan İngilizler, kuvvete başvurmamak zorunda kalınca, İskenderiye'den sonra yakınındaki Reşit kasabasını elde etmeyi düşündüler. Oraya gönderdikleri birliğin şenliğe gider gibi şehre girmesiyle silâhlanmış halkın hücumuna uğramaları bir oldu. Yarısı can verdi, yarısı esir düştü.

Kölemenlerin toplanıp kendisini arkadan vurma ve gafil avlama tehlikesini savuşturan Mehmet Ali Paşa, Osmanlı Devleti'nden hiç bir kara ve deniz yardımı görmeden, İngilizleri, tek başına, kendi gücü ve düzeni ile Mısır'dan kovup çıkarmayı başardıktan sonra artık bütün memleketi kendi malı mülkü saymaya başladı.

Eskiden Mısır kıyılarının gümrükleri İstanbul'dan idare olunurdu, bu kıyılar bu yüzden Osmanlı Devleti'ne bağlı görünürdü, oraları da Osmanlılar'ca kaybedilmiş ve kendi emeği ile kendi hesabına elde etmiş saydığı için, bütün Mısır çevresinde bağımsız bir hükümdar gibi davranmaya başladı. Onun bu davranışını hoş görmeyen, Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmakta direnen askerleri de susturup, sindirmesini bildi. Kölemenlerin aklı yeten ve eli silâh tutanları ile de bir bir anlaşarak, onlara bazı çıkarlar sağlayıp görevler vermesini de akıl etti.

Rehin olarak İstanbul'da bulunan oğlu İbrahim Bey de babasını devlet hesabına biraz yumuşatır umudu ile Mısır'a defterdar tayin edilmişti. O da gelir gelmez Mısır'da vergi işlerini düzenlemeye, arazi defterlerini hale yola koymaya girişti. Böylece Mısır'da bir Mehmet Ali hükümeti kurulmuş oldu.

Ordunun Hareketi

Ordunun baharda Rumeli'de sefere çıkması daha önce kararlaştırılmıştı. 1222 Martının on beşinci günü Yeniçeri ağası Pehlivan Hüseyin Ağa, Padişah'ın huzurunda âdet olmuş törene uygun olarak birliklerini Padişah'ın önünden geçirip Davutpaşa'da kurulan çadırlara yerleştirdi. Ertesi gün de Cebeci, Topçu, kumbaracı ve arabacı ocakları da Topkapı sarayında, Orta kapı önünde toplandılar.

Başkumandan durumunda olan Sadrazam, Şeyhülislâm'ı yanına alarak Padişah'ın huzuruna girdi. Padişah, başkumandana eliyle samur kürk giydirdi, başına mücevherli sorguç kondurdu, beline altın hançer taktı. Şeyhülislâm'a da beyaz samur kürk giydirdi. Sancak-ı Şerif-i kendi eliyle başkomutana teslim etti. Elinde Sancak-ı Şerif, belinde altın hançer, üstünde samur kürk, yeni başkomutan, Padişah tarafından donatılmış bir ata binerek Davutpaşa alanındaki süslü çadırına doğru yola çıktı.

Bu sırada, baş kaptan mevcut savaş gemileriyle, Bozcaada önünde demir atıp Akdeniz boğazını kapatmış olan Rus donanması üzerine hareket etti. Rusların karadan da Kars taraflarına saldıracağı haberi alındığı için Doğu başkomutanı payesiyle eski Sadrazam Yusuf Ziya Paşa, oraları savunmakla görevlendirildi.

Bazı yeni tayinler yapıldı. Bu arada Rumeli'de baş kaldırması bastırılmayan ayak takımına yeni rütbeler verilerek ayaklanmaları yatıştırılmak istendi. Yeniçerilerin, Nizam-ı Cedit taraflısı diye bir türlü ısınamadıkları Kadı Paşa, gönülleri hoş olsun diye, azledildi.

Ordunun düzene sokulması için Edirne düzlüğünde on beş gün kadar konaklandı. Ordu ne tarafa hareket etse oradaki kale koruyucularından ya yakınlarındaki eski yetkililerden biri, "Acaba benim üzerime mi geliyorlar, beni mi ortadan kaldıracaklar?" diye telâşa düşüp ya başkaldırıyor ya birliklerini alıp başka yerlere savuşuyordu.

İsyancı Sırplarla birleşmek isteyen Rus birliklerini mağlup etmiş olan Alemdar Mustafa Paşa'nın da böyle bir kaygıya düşeceğinden korkulmuştu ama Behiç Efendi, Alemdar'ı vezirlik pâyesiyle yatıştırmıştı. Behiç Efendi'nin, onun kâhyası Ebubekir ağa ile birlikte Edirne'ye gelmesiyle yüreklere su serpilmişti. Biraz sonra Alemdar da beş altı bin atlı ile orduyu uğurlamaya gelmiş ve gereken erzak ve cephane yardımında bulunacağına söz verip Rusçuk'a dönmüştü.

Ordu artık arkasından emin olarak ilerleyebilecekti. İstanbul'dan yola çıktıktan iki buçuk ay sonra, Silistre'ye varılmış ve Tuna kıyısında çadır kurulmuştu. Karşıda Rus askerlerinin çadırlarını fark eden bazı gözü açık askerler, gece çete kayıklarıyla öbür kıyıya geçmişler ve birkaç yüz kişiyi esir alıp

dönmüşlerdi. Tuna'nın ötesinde Ruslar için için ilerliyor, istedikleri yerleri ele geçiriyorlardı. Yeniçeriler, yağma edilecek bir şey sezinlemedikçe, karşılarında kolay yenilecek bir kuvvet görmedikçe yerlerinden kımıldamazlardı. Yeniçeriler, bozulmak ve çözülmek için bahane arıyorlardı.

Dalmaçya'daki Fransa ordusunun Polonya'ya doğru ilerlemesi ve Rusların da yollarını kesmesi için, Bosna içinden geçmesi gerekiyordu. Fransa elçisi Sebastiyen, Osmanlı Devleti'nden dostça izin istemişti. Osmanlı Devleti gerçekte oralara sahip değildi, Bosna ayanı razı olmadan böyle bir izni de verecek olsa hem Fransa'ya karşı mahcup düşecek, hem de Rusya'nın ekmeğine yağ sürmüş olacaktı. Bosnalılar Fransızların topraklarından geçmesine razı olmadılar.

Napolyon, bundan da yılmadı. Osmanlı ordusuna gerektiği ve mümkün olduğu kadar yardımda bulunmak istedi. Fransa araya girmesine karşı Yeniçeriler; Nizam-ı Cedit'i güçlendirir diye istemediler, ulema sınıfı ise keferenin yardımı yüzünden "Mukaddes Cihat'ın bozulup ziyan olacağını" ileri sürerek razı olmadılar.

Yumuşak ve kararsız saray, ağırlığını koyamadı. Yabancı topçu ve mühendis getirtmek şöyle dursun, Nizam-ı Cedit askerini bile Tuna yalısına sevk etmek cesaretini gösteremedi. Anadolu'da, o kadar yetişmiş asker varken Rumeli'deki derebeylerinin derme çatma çeteleri ile orduyu sözde güçlendirmek ve ancak Alemdar Paşa lütfü ve yardımı ile az çok beslemek durumuna düştü.

Bu sırada Napolyon'un saldırılarını önlemek kaygısına düşmüş olan Rusya'nın, Tuna boylarında otuz bin kadar askeri vardı; tam saldırılacak ve sonuç alınacak zamandı. Ne çare ki Osmanlı Devleti, yetişmiş ordusunu Yeniçerilerin fesadından kurtararak Rus ordusu üzerine sevk edemedi.

Silistre'de bekleyip duran derme çatma ordu, bir şey yapamayacağını kestirip kendisinin er geç dağılacağını ve geç de olsa Nizam-ı Cedit'in kendi yerine geçeceğinden huylandığından, İstanbul'daki taraftarlarının bir karışıklık çıkarmasını ve bu Nizam-ı Cedit taraflısı ürkek Padişah'ı tahtından indirmeye teşebbüs etmelerini umarak bekliyordu.

Üçüncü Selim'in Tahttan İndirilmesinin Kısaca Sebepleri

Avusturya ve Rusya savaşlarında bir daha belli olmuştu ki; elde yeni savaş usulleri ve teknolojilerine uygun yetiştirilmiş asker olmadıkça düşmanlara karşı konamayacaktı. Bu önemli "Nizam-ı Cedit" ordusu işinin bir an önce gerçekleşebilmesi devlet büyüklerinin biricik isteği olduğu halde, Yeniçerilerin serkeşliği yüzünden bir türlü yapılamamıştı. 1202 savaşında Yeniçerilerin de bir diyeceği kalmamış, yetişmiş asker olmadıkça düşmanla başa çıkılamayacağını kendi dilleriyle açığa vurmak zorunda kalmışlardı.

Bunun üzerine, Üçüncü Selim'in ilk tahta çıkış günlerinde ordudan gelen, bir teklif üzerine, barış yapılır yapılmaz, bu işe başlanmış ve Yeniçerilerden ilk heves edenlerle eğitime girişilmişti. Sonradan Yeniçeriler işi tembelliğe vurmuşlar, bu zor işe yanaşmamışlar, yan çizmeğe başlamışlardı.

Yeniçerilerin adam edilemeyeceği anlaşıncı Levent çiftliğinde Bostancı ocağına bağlı "Nizam-ı Cedit" birlikleri kurulmaya girişilmiş kaydedilen gençlere, tek tip üniforma yaptırılıp Batı'daki askerliğe uygun usullerle düzgün talimlere başlanmıştı. Topçu ve kumbaracı ocakları da bu yeni piyade askere az çok denk olabilsin diye onlara da çeki düzeni verilmişti. Eski ocakların masrafları bir türlü kısılmadığı için bu yeni askerlerin masraflarını karşılamak üzere yeni vergiler konmuştu.

Nizam-ı Cedit için para temin edildikçe çalışmalar da gelişmiş; Levent çiftliğinden başka Üsküdar'da bir kışla yapılmış, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde de talimli asker yetiştirmeye hız verilmişti. Böylece hem piyade hem süvari yetişmiş ve öğrenmiş asker sayısı arttıkça artıyordu. Bunlar, gerçekten de "asker" denmeye lâyıktılar. Kimseye saldırmaksızın, hiç bir yerde yağmaya ve şirretliğe girişilmeksizin İstanbul çevresinde kol geziyorlar, düzeni ve güveni sağlıyorlardı.

"Eski köye yeni âdetten" halkın nefret etmesi dünyanın eski âdetidir. Halk ne kadar yerinde, ne kadar gerekli de olsa, hayır ile şerri pek ayırt edemez. İzansız ve irfansız kimseler, devlete - millete yararlı olmak çabasını gütmmez. Bu yüzden, konan yeni vergilerden bunalmış görünen halk, bazı çıkarıcıların *"Bu bir yeni şeriatın başlangıcıdır, bu din düşmanlarını taklit ederek onlara özen-*

mektir” yollu kışkırtmalarına uyarak Nizam-ı Cedit’e karşı çıkmaya ve yeni askerlik düzenini kötülemeye, bu işe girişenleri yolundan alıkoymaya çabalayıp duruyorlardı.

Padişah’ın isteği ile bu iftiraları önleyici fetvalar din adamlarından alındı ise de, Nizam-ı Cedit sayesinde mevkie ve rütbeye kavuşanları çekemeyen itibar düşkünleri, kenarda köşede kaldıkları için, onlar da Nizam-ı Cedit’i kötüleyip duruyorlardı. *“Bu askerliği öğrenmiş ve güveni hak etmiş birlikler artar ve eski ordunun yerini tutarsa, biz ekmeğimizden oluruz, artık bize para değil yüz veren bile bulunmaz, Ocaklarımız kaldırılır, biz açıkta kalırız”* kaygısına düşen Yeniçeriler telâştan isyan içindeydiler.

Nizam-ı Cedit düşmanlığı o raddeye varmıştı ki; bir gün Yeniçerilerden birine “Nizam-ı Cedit olur musunuz?” Diye sordular. *“Hâşâ! Moskof olurum, Nizam-ı Cedit olmam”* diye cevap verdiği ağızdan ağıza dolaşıyordu. Gerçi Yeniçerilere *“bu Batı metodu ile yetişmiş askeri yanınıza katarak, sizin tarihler boyu dünyaca tasdik edilmiş yiğitliğinize, yeni hüner katmış olacağız. Sizsiz devlet ayakta duramaz”* yollu yatıştırıcı telkinler yapıldı ise de fayda etmiyordu. Kısacası bu yenilik, ölü doğmuş, tutmamış, halkın içine sindirilmemişti.

Nizam-ı Cedit’in ilk kuruluş sırasında düşüncesi sorulan yetkililerden hiç biri, bir samimi fikir ileri sürmemiş, bir pratik çare teklif etmemişti. Ashına bakılırsa içlerinde Avrupa’daki yeni askerlikten anlayan pek yoktu. Bu konuda Padişah’a sunulan teklifler içinde, alaya alınacak acayip görüşler çoktu. Padişah’ın bu yenilik fikrini kabullenen, fikir veren yakınları ise tecrübesiz çoluk çocuk denilebilecek halde idiler. Bu tasarıları Padişah’ı güldürüp eğlendirmek için büsbütün gülünç şekilde özetleyip, yazılanları gözden düşürüyorlar, Padişahın çevresini tecrübeli kimselerin basiretinden ve ihtiyatından yoksun bırakıyorlardı.

Böylece o zamanın devlet adamı, halk adamı sayılabilecek niceleri Padişahın gözünden düşürülmüş, saraydan uzaklaştırılmış, yenilik taraflısı görünen yaşlı ve tecrübeliler de bu işten soğutulmuş, köşelerine çekilmek zorunda kalmış küskün ve menfi kimseler haline sokulmuşlardı.

Neden sonra bu yukarıdan atan ve dünyayı beğenmeyen yeni yetmeler; gözden düşüp saraydan uzaklaştılar ama onların yerine gelenler de artık gelecekleri güvenli olmadıkları, memleketin selâmet ve emniyetinden de kuşkulu oldukları için işi mal mülk toplamaya, günü gün etmek için muhteşem kâşanelerde padişahın zevkine gidecek ziyafetler tertip etmeye giriştiler.

Boğaz sefalarının alıp yürüdüğü, saltanat kayıklarıyla mehtap sefasına çıkıldığı günlerde, Padişah'ın yakınları ile konuştuğu devlet sırları sokakta halkın ağzında sakız olmaya başladı. Bu kadarla da kalmadı; en gizli toplantılarda konuşulanlar bile “*nasıl olsa duyulacak*” diye dışarıda rasgele söylenir oldu.

Bir seferinde, Sadrazam vekilinin bile gitmediği bir gizli toplantıda konuşanlar, zabıt tutulmuşçasına olduğu gibi, bir Fransız gazetesinde yayınlanıyordu. Saray hizmetçileri bile halk arasında eğlenmeye, sarayda olup biten iyi, kötü her şeyi halk günü gününe haber almaya başladı. Halk, Üçüncü Selim'e en sefi padişahlardan biri gözüyle bakmağa başladı.

Üçüncü Selim, gezintiye, hele musikili ve şiirli toplantılara düşküdü. Kendisi de şairdi, musikişinastı. Halk bir yandan Padişah'ın bu meyillerini kötülüyor, bir yandan da bu eğlencelere elinden geldiğince katılmaktan geri kalmıyordu. Toplantılar; eğlenceler birbirini kovalıyor, Boğaziçi seyirci kayıklarıyla doluyor, geceleri mehtap eğlenceleri Üçüncü Ahmet devrindeki Çırağan sohbetlerini gölgede bırakıyordu.

Rusya belâsı biraz azalır gibi olduğu yıllarda Üçüncü Selim devri; dünyanın tadını çıkarmak, eğlenceye dalıp gitmek bakımından İkinci Selim devrini andırır gibiydi. İstanbul yeni baştan, sanki en ferah, en varlıklı, en tehlikesiz fütühat zamanları imiş gibiydi. Zevke - eğlenceye düşkün kimseler şöyle dursun, sofı geçinen, alnı seccadeden ve eli tesbihten ayrılmaz görünenler bile devrin neşesine uyar olmuşlardı.

“*Nizam-ı Cedit'i güçlendireceğiz*” bahanesiyle vergi koyup para toplayanlar, har vurup harman savurmaya başlamışlardı. Sarayın bir aylık mutfak masrafı elli bin kuruştan fazla idi. Artık Nizam-ı Cedit fikrini savunanların, kendilerine pay çıkarmak için bir uydurma kapı buldukları ve onu işlettikleri

şeklinde yorumlar başlamıştı. Aslında toplumun içine sinmeyen yenilik, bu sefer gereksiz bir sefihlik diye tanıtılmakta idi.

Hayat pahalılaşmıştı. Herkes birbirine bakarak daha varlıklı görünmek için daha çok para harcama sevdasına düştü. Nazırlar arasında; “*Aman halk sıkıntıda*” diyenlere; “*İyi ya, geçim derdine düşsünler de devlet işlerine burunlarını sokmasınlar*” diye karşılık veriliyor; “*İstanbul zenginler şehridir, buraya fakir yakışmaz, geçinemeyen taşraya gider, iş bulur, topraktan ekmeğini çıkarır*” diyenlere rastlanıyordu.

Osmanlı ülkesinde; bakımsızlık, kıtlık, işsizlik, asayişsizlik eski devirlerden farksızdı. Padişah’ın dört bir yanı öyle sarılmıştı ki yakınlarının haberi olmadan bir kuş uçmasına, bir haber ulaşmasına artık imkân yoktu. Sadrazamlar bile bu yakınların çemberini kolay kolay yırtamaz, sadece kuru bir unvanla yetkisiz ve çaresiz bocalar duruma düşmüşlerdi. Valide sultan, “*yufka yürekli oğlum incinmesin üzülmesin, bu fâni dünyada her şeyi o düzelterek değil ya, her kötü şeyi ona bildirip de canını sıkmayın*” diye başta Sadrazam herkese tembih üzerine tembih ederdi.

İşler, günden güne sarpa sarmakta, halkın düşmanlıkları arttıkça artmakta idi. Bu işin sonunu kaygı ile gözeten tek tük seçkin kimseler:

“*Şah vâkıf gerektir ahvale*

Vükelâya kalırsa vay hale.” diyorlardı.

Önceleri, sadece Padişah yakınlarına, saray adamlarına ve nazırlara söylenen halk, gitgide Padişah’a da dil uzatmaya başladı. Padişah’ın bir ara eğlencelerden, bestelerden, şiirlerden baş alıp sadrazama, devlet adamlarından devlet işlerinden şikâyet eden ve işlerin bir hale yola konulmasını isteyen bir ferman yazdığı oldu ama artık iş çığırından çıkmıştı. Yeniçeriler, pusuda bekliyorlardı.

İlk zamanlarda Nizam-ı Cedit’i hoş gören, gerekli bulan kimseler bile yavaş yavaş ondan soğumuşlar, bu işi alt üst etmek için fırsat kolluyorlardı. Orduya giren yeni düzen, toplumun başka kesimlerine de az çok “Batılılık” getirmişti. Saray eğlencelerinde yeni âdetler alıp yürümüşü. “*Ordudan başlayan yenilik bize Frenkliği getirecek*” kaygısına düşülmüşü.

Üçüncü Selim'in müneccimlere inanarak, cihangirlik sevdasına düştüğü, sınırlarını korumaya ve valilerini itaate almaya gücü yetmediği halde, dünya hükümdarı olmaya yeltendiği, bunun için Nizam-ı Cedit'i kurup İslâm halkını azgın kâfirlere boş yere kırdıracağı rivayetleri de aldı yürüdü. Bunlar asılsız da olsa, Padişah'ın yumuşaklığı, kararsızlığı, yakınlarını iyi seçmeyişi yüzünden giriştiği yeni bir işte başarıya ulaşamadığı, Nizam-ı Cedit işini böylelikle yarım ve verimsiz bıraktığı besbelli idi.

Padişah, iyilerin devlet hayrına başarı göstermeleri için istedikleri yardımı yapamıyor, kötülükleri fark etse bile kötülere kıyıp da azil edemiyordu. O zamana kadar alışılmış sert cezaları veremediği için birçokları alabildiğine çalılıp çırpılmaktan çekinmez hale geliyordu. Güvenip de yanına aldığı kimseler ise, eğlenceyi ve harcamayı hadden aşmışlardı, böylelikle kamuoyunu devlet aleyhine düşürdüler.

Bu halleri fırsat bilen Yeniçeriler, Nizam-ı Ceditten başlayarak bütün devlet işleri için en ağır kötülükleri herkesin ortasında yüksek sesle söyleyip durdukları halde lâflarını ağızlarına tıkayabilecek bir yiğit yetkili ortaya çıkmadı.

Bunun üzerine Üçüncü Selim'e karşı olanlar gemi büsbütün aza aldılar. Kadı Paşa Edirne'den geri çevrilip azledilince Nizam-ı Cedit'in halk gözünde baş düşmanı Ataullah Efendi de Şeyhülislâm olunca, cesaretleri büsbütün arttı. Bu yetmiyormuş gibi Nizam-ı Cedit düşmanı, Köse Musa da sadaret kaymakamı oluverince ipin ucu Üçüncü Selim'in elinden büsbütün çıkmış oldu.

Bu sırada, Fransız Elçisi Sebastiyân, *"sizi Avrupa ortalarına kadar zaferden zafere götüren Yeniçeriliği kaldırmak da ne imiş. O zaman Rusya'ya büsbütün çiğnenirsiniz. İmparatorum buna engel olmak için sınırda ayaklanacak Yeniçerilerin imdadına gelmeyi bekliyor"* diye yangına körükle varmıştı.

Sefere gitmeyip İstanbul'da kalan bozguncu taifesi; "sefer dolayısı ile İstanbul, Yeniçerilerden boşaltılacak, kışlalara Nizam-ı Cedit askeri konulacak", "geceleyin Nizam-ı Cedit askeri şehre girecek Yeniçerileri yok edecek", "Padişah Cuma Selamlığında Nizam-ı Cedit askeri elbisesi giyecekmiş" gibi dedikodular almış yürümüşü.

Kabakçı Olayı ve Sultan III. Selim'in Tahtan İndirilişi

Sultan Selim ise, Köse Musa ile Şeyhülislâm Ataullah'ın Nizam-ı Cedit'e karşı gizli cephe kurmuş olmalarından habersiz, Nizam-ı Cedit erlerinin çoğalmasına çalışıyordu. Daha önce Trabzon'dan iki bin er getirtmiş, Karadeniz boğazındaki Yedikule'nin yamaklarına eklemişti.

Yamakların paraları ise "İradı Cedit" hazinesinden veriliyor, boğazın iki yanında çadır kurmuş Nizam-ı Cedit birlikleriyle yerleri de, kaderleri de, maaşları da birleştirilmiş oluyordu. Böylece, Nizam-ı Ceditle kaynaşmaları sağlanmış olacaktı. Bostancıbaşı Şakir Bey bu konuyu işlemek için arada bir gezintiye çıkıyor ve yeni tedbirler araştırıyordu.

Köse Musa Paşa da işe yamaklardan başlamak istiyordu ama onun amacı büsbütün başka idi. Parlatacağı fitne ateşini İstanbul'un içinde yaksa yangın bacayı sarmadan belki kolayca bastırılırdı. Hâlbuki ateşi dışardan başlatır ve kimse pek farkında olmadan büyüüp İstanbul içine bulaşmasını sağlarsa daha elverişli olur diye düşünüyordu.

Bu düşünce ile bir yandan yamakları el altından huylandırıyor *"sizler yeniçeriden sayılırken Frenk kılığına girip dinden çıkmış askerlere karışıp gitmeniz size yakışır mı?"* diye onları kışkırtıyor; öte yandan da yeniçeri ocaklarına, *"yamakları da Nizam-ı Cedit'e sokmaya başladılar, kalabalıklaşıyorlar. Ocaklarımızı söndürecekler,"* diye haber salıyordu.

Köse Musa Paşa, iki tarafı iyice kızıştırdıktan sonra, sureti haktan görünerek yamaklara hemen Nizam-ı Cedit elbisesi giydirmesi için İngiliz Mahmut Efendi'ye kesin emir gönderdi. Öte yandan Karaman valiliğine tayin edilen Şamlı Ragıp Paşa o sırada Üsküdar'a geçmiş ve kavaslarını Nizam-ı Cedit usulü giydirerek giderayak Padişah'a yaranmak istemişti.

Bu kavaslar Lâzlılardandı; *"böyle esvap giyersek dinimiz elden gider"* diye, Nizam-ı Cedit elbisesi giymekten kaçındılar ve gidip hemşehrileri yamaklara bu işi haber verdiler. Bu sırada *"Padişah bütün dünyayı Nizam-ı Cedit yapsın diye Ragıp Paşa'ya tuğ vermiş"* fitnesi yayılırken Musa Paşa'nın emri de yerine getirilmeye girişilince karışıklık çıktı.

1222 yılının on üçüncü Mayıs günü, yamaklar, ağaları Halil Haseki'ye başvurup “*Biz Frenk esvabı giymeyiz. Yeniçeri ocağına uymayan kılığa girmeyi kabul etmeyiz. Sen ne diye bizim namımıza bunu kabul edersin?*” diye üzerine yürüdüler. O da aldığı emri yerine getirmek için onları yatıştırmak isterken üzerine yürüyüp parçaladılar. Bu korkunç olayı haber alan İngiliz Mahmut Efendi, İstanbul'a haber ulaştırıp imdat istemeye giderken, ona da kayıklarla yetişip karaya çıkacağı sırada yanındaki birkaç eriyle birlikte öldürdüler. “İngiliz” lâkabı Yusuf Ağâh Efendi ile birlikte Londra'ya gidip onun elçiliği zamanında iyi İngilizce öğrenerek İstanbul'a döndüğünde konulmuştu”.

İngiliz Mahmut Efendi'nin mühürdarı, olan biteni İbrahim Kâhya'ya haber vermiş o da haberi Babıâli'ye ulaştırmıştı ama hain köse (Musa Paşa) bir kazadır olmuş, yamakların üstüne yürüyüp kızgınlıklarını azdırmamalı diye fikir yürütmüş, işi Padişah'a da hafif aksettirmişti. Arada Şamlı Ragıp Paşa asilere tarziye verircesine azl olunmuş, vezirliği elinden alınıp Kütahya'ya sürülmüştü.

Bu arada yamaklara nasihat etmek için Musa Paşa tarafından seçilen heyetler, nasihat etmek şöyle dursun, onlara cesaret vermekte birbirleriyle yarış ediyorlardı. Bir yandan da “*yamaklar yola geldi, pişman oldu*” yollu haberlerle sarayı avutuyorlardı.

Gittikçe güçlenen ve cesaretlenen yamaklar, Büyükdere çayırında toplandılar; içlerinden Kabakçı Mustafa Çavuş'u baş seçtiler. Ali, Süleyman ve Memiş adında üç çavuşu da yürüyüşlerini düzenlemek için ayırdılar. Kimsenin malına ve canına dokunmamak, Şeyhülislâmın caiz gördüğünden başka bir şey istemek kararıyla, Nizam-ı Cedit'i ortadan kaldırmak istekleri yerine gelene kadar birbirlerinden ayrılmamak andı ile Büyükdere'den dört - beş yüz kişilik bir kafile halinde Tarabya'ya doğru yola çıktılar.

Tarabya iskelesine vardıklarında yol boyunca kendilerine katılan işsizler ve serserilerle birlikte dokuz yüz kadar olmuşlardı. Bunların, yolun bir kenarında Nizam-ı Cedit askeri gölgesi görseler dağılacakları; kararsızlıklarından, ürkekliklerinden, şehir merkezine yaklaştıkça gevşeyip yavaşlamalarından belli idi. Levent çiftliğinden Nizam-ı Cedit harekete geçti haberi gelse dahi dağılıp

savuşacaklardı. Fakat hain köse Musa, Nizam-ı Cedit birliklerine sadaret kaymakamı yetkisi ile yerlerinden kımıldamamaları için kesin emir vermiş bulunuyordu.

Padişah bir aralık telâşlanır ve uyanır gibi oldu ise de Musa Paşa, işi kendisinin tatlılıkla halledeceğine inandırmasını bildi. Padişah yakınları, baş kaldıran yamakları yola getirmeye giden nasihatçiler bir şey yapamadılar, yamakların sözünden anlayacak birisini bulmalı diye düşünüyorlar ve böyle tedbirleri yeter sanıyorlardı.

Lâz asıllı Kazancı Mustafa Ağa'yı “*bu işin tam ehlidir*” diye salık verenlere uydular. Mustafa Ağa ise, Yeniçerilerle haşır neşir olmuş, onlar yüzünden para kazanmış, kazancılığı İstanbul içinde yalnız kendisinin yapabileceği bir iş diye tanıtip yersiz ve bol nimetlere konmuş biri idi. Herhangi yeni bir düzenin elbette karşısında idi. Musa Paşa, konuşmalarından onun da kendisi gibi iki yüzlü olduğunu, Nizam-ı Cedit düşmanı olduğunu kestirdi; kendisinden bekleneni umulduğundan daha iyi yapacağını söyledi.

Boğaz kıyılarında yalpalayıp duran yamaklara nasihat vereceğine cesaret vermekle kalmadı, onların ağzından Babiâli'ye bir rica haberi ilettiler: “*Halil Haseki'yi de Mahmut Efendiyi de öldürmüş olmaktan pişmanız. Af dileriz. Yalnız ceza görmekten korkuyoruz. Bize emniyet gelmesi için Nizamı Cedit'in Boğazdan alınıp Levend ve Üsküdar kışlalarına kapatılmasını diliyoruz. Korkumuz böylece giderildi mi, uslu, mazlum yerlerimize dağılacağız ve devletimize sadık kalacağız.*” Musa Paşa kendisinin hazırladığı bu oyunla Babiâli'deki öteki gafilleri kandırmasını bildi. Padişah da iş kansız kapanıyor diye sevindi.

Artık meydanı iyice boş bulan Kabakçı Mustafa topluluğu Rumeli Hisarına doğru hızla ilerlemeye başladı. Yol boyunca tellâl bağırtıyorlar “*Ey Müslümanlar! Bizim Nizam-ı Cedit belâsını ortadan kaldırmaktan başka niyetimiz yoktur. Müslüman olanlar, kendilerini de Yeniçeri Ocaklısı bilenler bizimle beraber gelsinler.*” diyerek nice kimseleri içlerine alıyorlardı.

Akşam ezanından dört saat sonra Tophaneye geldikleri zaman bir büyük kalabalık olmuşlardı. Topçular ilkin savunmaya geçecek ve hatta bunları dağıtacak oldular, fakat Musa Paşa “*Bu işte bütün Yeniçeri Ocaklarının haberi ve*

reyi var, size karşı koymak değil, onlara katılmak düşer” haberini el altından ulaştırdığı için onlar da kazanlarını Tophane meydanına çıkarıp Kabakçı isyanına katılıverdiler.

Üçüncü Selim, bu haberi alınca anladı ki bu iş sadece serseri yamakların işi değildir; bunu kışkırtan, idare eden, maksada ulaştırmayı iyice göze alan Ortalar var. Kan dökülse de dökülme de artık istediğini yapmayacak, Nizam-ı Cedit’i tutturamayacak ve belki kendisi de tahtında kalamayacak. *“Musa Paşa bu işe kansız bir yolu bulsun”* diye belâyı üzerine yıkıyorum sanıp sarayına kapandı.

Hâlbuki bu safhada bile, gözü pek ve kararlı olup; eğer Köse Musa’nın başını vurup Şeyhülislâm Ataullah’ın sarığını boğazına geçirip kendisi işin başına geçip de Nizam-ı Cedit askerine kahramanca kumanda etmeyi başarsaydı, bütün asileri dağıtır, İstanbul’da güveni ve barışı sağlardı. Böylelikle fitnenin yayılmasına meydan bırakmadan, Nizam-ı Cedit’i, askerlik alanında da, başka alanlarda da gerçekleştirme yolunu bir daha ve hakkiyle açmış olurdu. Ne çare ki hep kararsız, hep yumuşak kaldı ve isyan ateşi bir kere meydan alıp parladıktan sonra onu yakanlar bile söndüremez hale girdi.

Yeniçerilerin bütün ocakları da isyana katılınca iş büyüdükçe büyüdü. Bu durumu Musa Paşa’nın ağzından daha korkunç ve azametli gösteren bir ifade ile dinleyip telâşa düşen Üçüncü Selim *“Nizam-ı Cedit’i lâğvettiğimi ilân edin; istedikleri akla sığar şeylerin yapılacağına güvenip dağılsınlar”* diye ferman etti. Asiler, Musa Paşa eliyle gizlice kendilerine gönderilen bir listeyi ortaya çıkarıp; *“burada adları yazılı on bir kişi bu memleketi harap ettiler. Bunları ölü veya diri padişahımızdan isteriz”* diye direndiler.

Bu listede adları geçenler, Üçüncü Selim’in canı gibi sevdiği, yapmak istediği bütün yenilikleri onun eliyle gerçekleştirdiği namuslu, basiretli, gayretli kimselerdi. *“Aman kan dökülmesin”* diye bu baş kaldırışı daha dağılmaya hazır olduğu ilk gününden yumuşaklıkla karşılayan Padişah, işte on bir yakın ve aziz dostunu gözü dönmüş asilerin önüne atmaktan başka çare göremiyordu. Hatta bir ikisini sarayında kendi cellâtlarına boğdurarak asilerin ortasına attırmak bahtsızlığına da uğradı.

Bunların hiç biri, hatta Nizam-ı Cedit için icat edilen “iradı cedit” in bile kaldırılması fayda etmedi. İsyân, nihayet tahtın ayaklarına kadar geldi, üzerine de sıçradı, Üçüncü Selim’i de aldı götürdü.

IV. Mustafa’nın Tahta Çıkarılması

Asilerin görünürde ne istekleri varsa hepsi yerine getirilmiş olduğu için artık dağılmaktan başka şeyleri kalmamış demektir. Nitekim sekbanbaşı, ser tornacılar ve Ocak ihtiyarları bir arada Şeyhülislâm’ı ziyaret edip: *“Yapacak bir şey kalmadı. Nizam-ı Cedit kaldırıldı, kalabalık ne istiyorsa Padişah peki dedi; kelleleri istenen adamlardan saklananlar kaldıysa onlar da aranıp bulunacaktı. Herkes yerli yerine çekilsin artık; Boğaz sergerdelerine de hilatler giydirilsin, rütbelere verilsin, bahşişler dağılsın”* dediler.

Şeyhülislâm ile Sadaret kaymakamı Köse Musa ile danışıklı dövüşüklü olduğu için, deliye taş atmak yollu, *“gidin, bir kere daha başbuğlarına sorun bakalım, başka istedikleri var mı?”* karşılığını verdi. Birkaç ihtiyar isyancıların toplandığı yere gidip böyle yersiz bir soruyu Şeyhülislâm zoruyla sorar sormaz her kafadan bir ses çıkmaya başladı, iş iyice ayağa düşmüş oldu.

Musa Paşa’nın bir adamı, bu birbirini tutmayan bağırıp çağırımlardan güya olup biteni anlamış da, çaresiz ve kaygılıymış gibi gelip Şeyhülislâma, son isteği bildirmiş oldu: *“Sultan Selim’in artık bağımsızlığı kalmadı. Çevresine toplanan adamların aklıyla iş görür oldu. Devleti asıl idare edenler, halden anlamaz, yaramaz kimselerdir. Kendisi zevk, sefa ve şehvetinde, tahtı bir ehline bıraksın”* dedi.

O sırada Âli Osman’dan, III. Selimden başka, Birinci Abdülhamid’in iki oğlu Mustafa ve Mahmut hayattaydı. Şeyhülislâm, bu durum karşısında Üçüncü Selim’in tahttan indirilmesine fetvayı verdi. Aklı başında bir iki kimse toplu oldukları halde neye karar vereceklerini bilmez durumda bu çabalayıp duran kalabalığa *“Padişah her istediğinizi yaptı. Dağılın artık,”* diyecek oldularsa da Kabakçı Mustafa’nın arkadaşlarından Bayburtlu Süleyman’ın; *“Padişah ile kulu arasına bir kere nefsanîyet girdi. Şimdiden sonra ne o bize padişahlık edebilir, ne de biz ona kulluk edebiliriz. Bağlarımızı koparalım artık,”* sesi yükseldi.

O saatte, At meydanında Sultan Mustafa'nın tahta çıkışı şerefine Fatiha-lar okunuyor, asker bir ağızdan "âmin" diye haykırışıyordu. Artık iş bir olupbitti halinde gelişmişti. Şeyhülislâm, yanına 2000 kadar asker alıp sarayın kapısına dayandı. Askerlerini dışarıda bırakıp içeri girdi ve içeriye şu haberi gönderdi: *"Sekban Ağa ile birlikte Enderun-u Hümayun'a varıp ve Sultan Selim Efendimizi görüp haber verin ki cümle kulları Efendimizin dinlenmesini ve Sultan Mustafa Efendimizin sultan olmasını istemektedirler."*

O sırada Köse Musa Paşa, eğer saraya kapanmış olan Üçüncü Selim iç kapıları açtırmazsa, kıracak tertip almaya uğraşıyordu. Ama buna hacet kalmadı. Üçüncü Selim'e durum bir tezkere ile bildirildi. Üçüncü Selim, elindeki kısa ve kesin satırları okuyup **"Zâlike takdir-ül aziz-il alîm"** diyerek, gönül rızasıyla tahttan vazgeçti ve hareme doğru yürüyüp gitti.

Daha ilk patlak verişte pekâlâ bastırılması mümkün olan basit bir ayaklanma; Üçüncü Selim'in merhameti ile gafleti yüzünden büyüyüp sonuç verirken, halktan hemen hiç kimsenin burnu kanamadı ama devlet bundan pek büyük zarar gördü. Zorbalar bir kat daha yüz bulmuş. Yeniçerilik bir kat daha bozulmuş ve kokmuş oldu. Nizam-ı Cedit gibi devletin ayakta kalmasını ve Avrupa düşmanları karşısında az çok tutunmasını sağlayacak yeni ve tertipli ordu, ortadan kalkmış oldu.

O zamana kadar Avrupa'nın durumunu, Rusya'nın, Avusturya'nın ve Fransa'nın hırslarını ve hilelerini kavramaya başlamış tecrübeli devlet adamları da kurban edilmiş oldu. Bu öldürülen devlet adamlarının malları hazineye kalacakken, Sultan Mustafa'yı tahta çıkaranların elinde yağma oldu. Baş yağmayı da Musa Paşa aldı.

Sultan Mustafa; dünyadan habersiz, sahte taşla gerçek cevheri ayırt edemeyecek kadar tecrübesiz ve bilgisiz idi. Nice zamandır hasretini çektiği saltanata bu Köse Musa sayesinde kavuştuğunu bildiğinden onun her işine ilk zamanlarda, farkında olsun olmasın, göz yumdu.

Bu sırada ordu da karışıklıklar içinde idi. Yeniçeriler, işe yaramadıklarını kendileri de bildikleri için, hala ortadan kaldırılacağız, yerimizi Nizam-ı Cedit tutacak diye korku ve telâş içinde idiler. Artık yağma olmadığı için savaşa da

sarıldıkları yoktu. Başlarında kim olursa olsun bu disiplinsiz askerle, bu günü geçmiş silâhlarla düşmana karşı koyacak, savunma şöyle dursun oyalama harbi bile yapacak gücü ve cesareti kendinde göremiyordu. Yer yer daha yiğitliğini büsbütün yitirmemiş, vicdanı büsbütün kararmamış ağalar ve zabıtlar sayesinde küçük savaşların kazanıldığı oluyor fakat bütün cephe dağınık ve kararsız, geri çekilmekte devam ediyordu.

Silistre yakınlarındaki orduya, Üçüncü Selim'in tahttan indirildiği ve Sultan Mustafa'nın tahta çıktığı haberi gelince kumandanlar yerinmiş, Yeniçeriler sevinmiş, aradaki güvensizlik büsbütün artmıştı.

O zamana kadar doğru dürüst yiğitlikle ve sadakatle hizmet ederek ün yapmak isteyen Yeniçeri ağası Pehlivan Ağa, baktı ki, İstanbul'da Kabakçı Mustafa ve Bayburt'lu Süleyman gibi ayak takımı, cahil ve yararsız oldukları halde şöhrete ve mevkie kavuştular. "Mademki iyilik yaramıyor, ayaklanıp zorbalık ve şirretlik edip ben de bir külâh kapayım" diye düşünmüş olacak ki, hiç umulmaz bir zamanda ayaklandı; "*Başkomutanı istemiyoruz*" diye tutturdu. Başkomutan (Sadrazam) baktı ki pabuç pahalı, canından olmak ihtimali var; Alemdar Paşa'ya sığındı.

İstanbul'dakiler bunu fırsat bildiler, zaten değiştirmeyi akıllarına koydukları Sadrazamın yerine Yeniçeri ocağından yetişme Çelebi Mustafa Paşa'yı Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem tayin ettirdiler. Yeniçeri ağası bu sefer büsbütün gemi azıya aldı; İstanbul'daki Nizam-ı Cedit taraflılarını oradaki arkadaşlarımız temizledi; buradakileri temizlemek de bize düşer diye açık açık söylenmeye başladı.

Aklı başında ordu mensupları baktılar ki iş fena; Alemdar Paşa'ya haber saldılar. O da beş bin seçkin atlı ile bir sabah Silistre'ye çıkagelince ağzı kalabalık zorbaların birden sesi kesildi. Bu durum karşısında ordunun kendisine teslimini umarken İstanbul'dan bir sonradan yetişmenin Serdar-ı Ekrem tayin olunduğunu haber alınca gücenip Rusçuk'a döndü. Artık azan Yeniçerilere dur diyecek hiçbir güç yoktu. Alemdar küsmüş, başını alıp gitmiş, sınırdaki orduyu besleyecek erzakı da göndermekte iyice ihmal eder olmuştu. Hizmetin hiçbir şeye yaramadığını anlamış, gücünün üstünde iş yapmaya davranmak için hevesi kalmamıştı.

Osmanlı ordusunda kargaşa, karışıklık, küskünlük ve şaşkınlık sürüp dururken Ruslar karşıda gittikçe hazırlanıyorlar, siperlerini ve istihkâmlarını daha sağlamlaştırıyorlar, saldırma yerlerini ve imkânlarını araştırıp buluyorlardı. Eğer Ruslar o sırada Napolyon'la Polonya topraklarında savaş durumunda olmasalar ve sıkıştıkça buralardan asker çekmeselerdi bütün Balkanların elden çıkması, Ruslar tarafında zapt edilmesi işten bile değildi.

Devletin az çok akli başında olan yetkilileri, Alemdar'a sığınmaktan başka çare kalmadığını kestirdiler de onun gönlünü almanın yollarını aradılar. O sıralarda, Tuna yalısında ordu için gereken erzakı tedarik etmek üzere Rusçuğa gönderilmiş olan Behiç Efendi; Üçüncü Selim'in lûtfunu görmüş, bir insan olarak Alemdar Paşa'ya, Padişah'ın niyetlerini sohbet arasında anlatmakta, Alemdar'ı Üçüncü Selim'e bir kat daha bağlamaktan geri kalmıyordu.

Nihayet Tahsin ve Ramiz Efendi ismindeki Üçüncü Selim iki adamı, Nizam-ı Cedit'inin lağvından sonra memleketin düştüğü hazin durumu acı ile görmüş olarak, Alemdar'a gereken telkinleri yapmaya ve onu Üçüncü Selim'in yeniden tahta çıkarılmasını sağlayacak tedbirleri almaya teşvik etmeye başlamışlar ve gizli Rusçuk cemiyeti halinde çalışır olmuşlardı.

O günlerde koskoca adıyla Ordu-yu Hümayun diye andığımız şey, düşmana görünmek değil, Rumeli ayanlarının gözlerini dolduracak güçte bile değildi. Gizli Rusçuk Derneği kararını yerine getirmek için Alemdar yeteri kadar askerle Rusçuktan yola çıksa İstanbul'a kadar karşısına çıkacak, yolu kesecek kimsecikler yoktu. İstanbul'daki Yeniçeriler de karşı koyacak halde değildi. Yalnız korkup çekinilecek şey, İstanbul'a yürüyüşe geçilirse ellerinden yiğitçe direnme gelmeyen bozuk düzen Yeniçerilerin Üçüncü Selim bir daha tahta çıkıp Nizam-ı Cedit'i diriltmesin ve kendi ocaklarını büsbütün söndürmesin diye onun canına kıymak olabilirdi.

Üçüncü Selim'in öldürülmesini önlemek ve Alemdar'ın İstanbul'a gelişini Sultan Mustafa'nın hayrına yordurabilmek için içlerinden ağzı en iyi lâf yapacak Refik Efendi'yi çoluk çocuğunu ziyaret bahanesiyle İstanbul'a gönderdiler. O da Hazine vekili Nezir Ağa ile Hazine kâhyası Selim Ağa'nın güvenini kazanmasını ve onlara sözünü dinletip şu fikrini aşıladi.

“İsyancıların Selim’i tahtından indirmesi isabetli oldu ama Sultan Mustafa’nın sultanlıkta hükmü kalmadı. Elebaşılar dilediklerini işten çıkarıyorlar, dilediklerine iş veriyorlar. Böylece bu padişahın da başını yediler. İyi mi, Alemdar Paşa gelsin, bu güruha haddini bildirsin, işleri yoluna koyup Padişah’a yetkilerini geri verip Rusçuk’a dönsün.”

Bu düşünceler Sultan Mustafa’ya da ulaştırıldı. Onun cevabı *“Şimdilik siner ve yatıştır durumdalar. Bu tedbire şimdilik pek ihtiyaç yok, tehir olunsun”* şeklinde oldu. Refik Efendi, gizli cemiyetin isteğini yerine getirememişse de yolculuktaki temasları ile İstanbul’da birçok kimseyi kendi fikirlerine aşağı yukarı yanaştırabilmişti. Edirne’ye orduya yeni bir görevle gelince Rusçuk’taki ahbabları da oraya geldiler. Böylelikle orduyu hümayun içinde de gizli dernek kol salmaya başladı.

Bu havanın kokusunu alır gibi olan Yeniçeri fesatçıları, Üçüncü Selim’i öldürtüp kaygıdan kesin olarak kurtulmak sevdasına düşmüşlerdi. Ama Köse Musa Paşa, daha evvel sebep olduğu cinayetler üstüne bir de kıyamete kadar lanetle anılacak büyük bir cinayete cesaret edemediğinden ve bu işin sonunda kendi kellesinin de uçurulacağından korkarak bu cüreti bir türlü gösteremiyordu. Onun bu korkaklığı Yeniçeri zorbalarının gözünden düşmesine ve tahta çıkmasına sebep olduğu Sultan Mustafa tarafından azledilmesine sebep oldu.

1808 SENESİ OLAYLARI

Gelişen Olaylar ve Alemdar Paşa'nın İstanbul'a Gelişi

Osmanlı Devleti böyle karışıklıklar ve kararsızlıklar içinde, cahillerin ve hainlerin ellerinde oyuncak olurken; birbirine düşman görünen Fransız İmparatoru Bonapart'la Rusya İmparatoru Aleksandr nihayet, "Osmanlı topraklarının aralarında bölüşülmesi" meselesinde anlaşmışlerdi. Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü bu ölüm uçurumundan kurtulabilmesi, Üçüncü Selim'in tekrar tahta çıkmasına, devlet işlerinin o zamana ve şartlara göre en ehil görülen elle-re yeniden teslim edilmesine bağlı görünüyordu.

Bir yandan bu isabetli ve memleketçi görüş, bir yandan Sultan Mustafa'nın padişahlığından kâm alamayanlardaki küskünlük ve hırs, Osmanlı tahtında bir yeni değişiklik, daha doğrusu gideni aratan arzularını yaymış ve beslemiş bulunuyordu. Sultan Mustafa yaranı ise, kendilerinin ne bahasına olursa olsun ikbalde kalabilmelerinin tek ve kesin imkânının, Osmanlı sülâlesinden hayatta olan, III. Selim'i ve Mahmut'u ortadan kaldırmakta buluyorlardı.

Sınırdaki Serdar-ı Ekrem'e ordu masrafları için bin kese akçe göndermek bahanesiyle Harem-i Hümayun ağalarından, zenci Nezir Ağa'yı Edirne'ye yolladılar. Dertleri Serdar-ı Ekrem'i kendi taraflarına çekmek, ona bu mevki-de kalabilmesinin Osmanlı tahtında yeni bir değişikliğin olmamasına, kısacası Selim'le Mahmud'un ortadan kaldırılmasına bağlı olduğunu anlatabilmektir.

Nezir Ağa ilk defa sadaret kâhyası Moralı Osman Efendi'nin aklını çelmek istedi. Osman Efendi bu çok cüretli ve alçakça teklifi duyunca aklı başından gitti ama renk vermedi. Hele bir yeniçeri başlarına sorayım, onları kandırayım, sonra efendime açayım, diye onu oyalayıp Yeniçeri ağasına koşturdu meseleyi anlattı. Onlara; *"Daha Genç Osman'ın kanına bulanmış elinizin lekesi duruyor, bir de bunu yaparsanız artık bütün tarih boyunca ocağınıza lanet*

yağar, Allah'ın gazabı sizi yıldırım gibi alt üst eder,” yollu uyarılarda ve tehditlerde bulundu.

Nezir Ağa, ocaklıya başvurduğu zaman onlar bu uyarıların etkisiyle kesin karşılıklarını çoktan hazırlamışlardı: *“Şimdi bile kursağımızda onun nime-ti var; giydiğimiz esvap bile Selim'den kalmadır. Onun bir kılına, Allah esir-gesin, dokunmak şöyle dursun ona yan bakanların amansız düşmanı kesiliriz biz. Tahttan indirilmesine bile tam razı değildik ama işte bir kere gafletimize geldi, bir iştir oldu; böyle şeyi aklımızdan çıkarın.”* Dediler.

Bu cevap karşısında donakalan Nezir Ağa İstanbul'a eli boş dönmüştü. Sultan Mustafa'nın yordakçıları olan Üçüncü Selim düşmanları, Tayyar Paşa ile Topal Şeyhülislâm Ataullah da bir başka sebeple birbirlerine düşmüş oldukları için, bu haince düşünce o zaman için gerçekleşmemişti.

İki tarafın da birer Padişah başına oynadıkları günlerde, güya Rusya ile Osmanlı Devleti arasında savaş vardı. Fakat Rusya istediğini kolayca elde ediyor, sonra Osmanlı ordusunu mütarekeye razı edip aldığı yerlerde iyice yerleşmek, yuttuğu lokmayı çiğneyip hazmetmek imkânını buluyordu.

Nihayet Refik, Behiç ve Ramiz Efendilerin kâh İstanbul'da, kâh Edirne'de, kâh Rusçuk'taki faaliyetleri sayesinde, Alemdar Paşa, Rusçuk'tan Edirne'ye geldi ve İstanbul'a kimseyi pek huylandırmadan yaklaşmış oldu. Bu sırada Edirne'deki Ordu-yu Hümayunda ağzı lâf yapıp akli Avrupa işlerine erenler el altından herkese şöyle telkine başlamışlardı: *“Fransa İmparatoru, Rusya ile aramızı bulmayı sırf Üçüncü Selim'in hatırı için üzerine almıştı; mütareke böylece gerçekleşmişti. O tahttan indirildikten sonra Fransızlarla dostluk kalmadı ki, Ruslarla aramızı bulmaya girişsin.”*

Edirne'de orduyu tutup yok yere masrafa girmektense İstanbul'a dönmenin daha hayırlı olacağı ileri sürüldü. Mütarekenin orada düşünülmesi ve barış çarelerinin orada topluca araştırılması kararı ile ordunun İstanbul'a dönmesi uygun görüldü. Bunu fırsat bilen Alemdar *“Öyleyse ben de beraber gidip efendimizin yüzünü göreyim ve ayak toprağına yüz süreyim”* diyince bu sözü fırsat bilen Selim taraflıları hemen uygun bulduklarını bildirdiler.

Yeni ve yaşlı başkumandan, Refik Efendi'nin gizlice telkin ettiği düşünceye uydu: Padişah'ın, İstanbul'da ordusuz dolsuz kalmak yüzünden birtakım başıbozukların elinde oyuncak hale geldiğini, ordu İstanbul'a girerse Padişah'ın memnun olacağını hem de sultanlık haysiyetinin korunmuş olacağını kabul ederek, orduyu hemen yola çıkardı. İstanbul'da telâş uyandırmasın diye haberi ve hareketi gizli tuttu.

Devlet yetkililerinden hiç birinin haberi olmaksızın, bir gün sabaha karşı Alemdar Paşa, Başkomutan Ali Paşa ve Behram Paşa'yı da önüne katarak İstanbul yolunu tuttu. Ordu ile birlikte Alemdar'ın birliği de İstanbul'a yönelmiş bulunuyordu. Bu hareketten birkaç gün önce Alemdar Paşa, Boğaz nazırı Kabakçı Mustafa'nın öldürölmesi için hisar ayanından Hacı Ali Ağa'yı bir miktar süvari ile Karadeniz boğazına göndermiş bulunuyordu. Hacı Ali ağa, bir yandan saraya ordunun niçin döndüğünü bildiren mektubu vermeye, bir yandan da o şımarık eski asiye öldürmeye memurdu.

Bir sabah erkenden Kabakçı'nın Rumelifeneri'ndeki evinin kapısını çaldı: "*hakkında emir var*" diyerek içeri dalıp yatağında uyurken başını koparıp dışarı fırlaması bir oldu.

Efendileri böyle çarçabuk yok ediliveren yamaklar, şaşkınlıkla Babiâli'ye koştular. "Padişahımızın emri mi idi, yoksa bir suikasta mı kurban gitti?" diye soracak oldular. Sarayda kimsenin bundan haberi yoktu. "*Vay bu habersiz yapılmış, bundan Hisar ağası sorumludur*" diye üzerine yürüyen oldu ama Hacı Ali Ağa kaleye sığınmış, tedbirini de almıştı, Sergerdeleri top ve tüfek ateşine tutarak dağıttı. Sonra bir fırsatını bulup saraya gitti ve ordunun İstanbul'a gelmekte olduğunu haber verdi; akan sular durmuş, herkes şaşkına dönmüştü.

Padişah, yetkililerden bir meclis kurup ordunun gelişine dair bir karara varmalarını ve tedbir almalarını sağlamak için İstanbul'daki devlet yetkililerini toplantıya çağırdı. Herkes, Kabakçı'nın öldürölmesine dair konuşulacak sanıp o konuda uygun gördükleri şekilde zihinlerde konuşma tertipleyip gelmişlerken ordunun Alemdarla birlikte İstanbul'a dönmekte olduğunu duyunca ne söyleyeceklerini şaşırdılar.

Kimi “*tekrar dönmelerini emredelim*”, kimi “*İstanbul’un kapılarını kapayalım içeriye girmesinler*” gibi ahmakça fikirler ileri sürdü. Nihayet ordunun Silivri’yi geçtiği İstanbul’a ayak basmasının kaçınılmaz hale geldiği anlaşıldı; ağızlar değişti; bu sefer karşılama töreni için herkes birbiri ile yarıştı.

Devlet büyükleri, İncirli çiftliğine kadar gidip orduyu karşıladılar. Başkumandan durumunda olan Sadrazam’ı ziyaretten sonra Alemdar’ın çadırına yöneldiler. Alemdarın böyle törenlerden haberi yoktu ama Köse kâhyası Ahmet Efendi’nin tarifine uyarak çadırında birkaç adım atarak gelenleri karşıladı.

Şeyhülislâm, herkesten önce işin başının Alemdar olduğu kokusunu almış, ona yaklaşmaya başlamıştı. Alemdar, “*buyurun, sizler hem başı hem işi büyük takımdansınız; devlet size saygı göstermesi gerekir.*” diye onu başköşeye oturttu. Şeyhülislâm, “*başı da büyük işi de*” sözünden huylanmış, benzi sapsarı kesilmiş, bu çadırın pek tekin olmadığını anlamış gibi idi.

Sultan Mustafa da “*Sancak-ı Şerif*”i karşılayıp teslim aldı. Sadrazam ayak öptü ve padişahın elinden âdet olduğu şekilde sorguç aldı. Alemdar’a ayak öptürüldü ve Çırpıcı çayırında hazırlanan ordugâha gitmesi istendi. Saraya gelindiğinde sancak tekrar Sultan Mustafa’ya gösterildi, sonra yerine kondu.

Kabakçı’nın, Alemdar’ın emri ile öldürüldüğü anlaşılmaya tartışmalar durdu, ses kesildi. Alemdar’ın acayip kıyafetli, başı külâhlı, beli silâhlı askerleri İstanbul sokaklarında dolaştıkça herkes öyle ürperdi, öyle sindi ki Kabakçı’nın sözünü etmeye, hesabını sormaya kimsenin cesareti kalmadı. Kudurmuş gibi halkın yüzüne atılan yamaklar, kedi görmüş fareye döndü. Azgın köpekler gibi sokaklarda etek koklayan zorbalara, kuzu gibi yumuşayıverdiler.

Tuna boylarındaki gözü pekliği ve temiz yürekliliği ile İstanbul halkına ün salmış Alemdar’ın sayesinde, ilk korkular gitti, yüreklere ferahlık ve rahatlık geldi. Kurtla kuzu birlikte gezer oldu. Herkes devlet işine karışmak şöyle dursun, “*ne olmuş ne olacak*” diye sormaktan çekinir oldu. Bir ara Alemdar, o acayip kıyafetli olduğu kadar da heybetli adamları yanında, Bâb-ı Âli’ye geldi, bir isteği olduğu belli idi. O ayrılırken Topal Şeyhülislâm’ın azledilip Bebek’teki yalısına kapanıp oturması emredildi. Artık güveneceği Yamaklar ve Ocaklılar

ortada görünmediği için kendi adamlarıyla birlikte kurbanlık koyun gibi nöbe-
te yattı.

Üçüncü Selim'in tahttan indirilmesinde rolü olduğu bilinen kimseler bi-
rer birer işlerinden ve makamlarından olup şuraya buraya sürüldüler. Sultan
Mustafa'nın adamları bile bu zorbalardan çok çektikleri için, sonunun neye va-
racağını düşünmeden Alemdar'ın bu işlerinden memnun oldular.

Yeni sadrazam Çelebi Mustafa Paşa da Alemdar'ın bu davranışlarından bu
isteklerinden hoşnuttu. Çünkü Sultan Mustafa'nın çevresini saran ve Selim'in
düşürülmesine ön ayak olan kimselerin kendisini sevmediğini kollamayacağını
biliyordu. Ama aklından hiçbir zaman Üçüncü Selim'i yeniden tahta çıkarmak
geçmiyordu. Fakat Rusçuklular Gizli Cemiyeti'nin asıl maksadı ondan iyice
gizli tutulmuştu. Zavallı ihtiyar, bütün bu olan bitenlerin Alemdar'ın kılıcının
gölgesinde geliştiğini, kendisinin de ancak o sayede yerinde kalmakta olduğunu
hesaba katmıyor, Alemdar Rusçuk'a dönünce kendisi tek başına işlere hâkim
olup, ikinci Köprülü Mehmet Paşa gibi işleri düzeltceğini sanıyordu.

Sultan Mustafa "*Sancak-ı Şerif*"i karşılama töreni için saraydan çıkıp da
Davutpaşa köşküne geldiği zaman orada tutuklanırsa idi, saraydaki Üçüncü
Selim'i tekrar tahta çıkarmak işten bile değildi. Ne çare ki, kendisine zamanın-
da yapılan bu teklifi Alemdar, "*Böyle kahpelikle iş görmek mertliğe yakışmaz*"
diye ret edivermişti.

Şimdilik zorbalar temizlenecek, Üçüncü Selim düşmanları işlerinden
uzaklaştırılacak ve barış için kurulacak divanda, Fransız İmparatoru'nun ara-
cılığının ancak Üçüncü Selim padişah olmakla mümkün olacağı ileri sürülerek
devlet yetkililerin kararı imiş gibi Sultan Mustafa tahttan indirilip Üçüncü Se-
lim tekrar tahta çıkarılacaktı.

Başlangıçta işler bu fikre uygun gelişti. Zorbalardan birçoğu temizlendi,
arada Kaptan-ı Derya Seydi Paşa'nın o zorbalarla işbirliği yaptığı bilindiği için
onun da değiştirilmesine çalışıldı. Başına geleceği önceden kestiren Kaptan
Paşa, namaza niyaza başlayıp herkesin gözünü boyamaya girişmişti. Birçokları
bu haline aldanarak, bazıları da onun yerine geçecek başçuhadar (*Osmanlı sa-
rayındaki hizmetkârların ileri gelenlerinden birinin adı idi. Maiyetinde kırk*

çuhadar vardı. Padişahlar bir yere giderken rikâb-ı hümayunun sağ tarafında yaya olarak yürürdü.) Fettah ağayı kıskanarak bu değişikliği uygun görmediklerini belirtirler.

Sultan Mustafa da Seydi Ali Paşa'yı, hâlâ Yeniçeriler ve yamaklar katında söz geçirir sandığı için, günü gelince benim sultanlığımı korur" diye azletmeye yanaşmadı. Hâlbuki Sadrazam, Alemdar Paşa'nın bu yoldaki teklifini hemen kabul etmiş ve bunu ona bildirmişti. Araya Valide sultan girip kaptana kanat germesi üzerine Sadrazam Alemdar Paşa'ya *"şimdilik kaptanı yerinde tutuyor görüneceğim, sırası gelince bu meseleyi de hallederim. Kendisi böyle şeyler için boşuna zahmet etmesin. Rusçuğa dönüp dinlensin"* yollu haber gönderince Alemdar Paşa küplere bindi. *"Bizim sözümüz, kararımız, devleti zorbalara ve azgınlar elinden kurtarmaktır. Rusçuğa dönmemiz bu işin tamamlandığına inanmış olmamıza bağlıdır"* diyerek yumuşak başlılığını bıraktı.

Bu arada Sadrazam'a yakınları; *"Alemdar'ın derdi Üçüncü Selim'i tahta çıkarmaktır,"* diye haber verdiler. Kendisinin yerinde kalabilmesini, Sultan Mustafa'nın padişah kalışına bağlı gören sadrazam, buna hiç razı olamazdı. Yemedi içmedi tehlikeyi Padişah'a duyurdu. Sultan Mustafa bu haberi çoktan almış, önce vehimlenmiş, sonra inanmaz olmuştu. Pek aldırış etmedi.

Sadrazam bu sefer padişahın yakınlarından birçoğunu topladı ve şöyle konuştu: *"İş işten geçiyor. Padişahımız bana izin versin; şu sırada İstanbul içinde bulunan Refik Efendi ile arkadaşlarını bir gece içinde yok edivereyim. Dışarıda Alemdar'la Ramiz kalır; İstanbul kapılarını kapayıp ocaklı ile işbirliği ederek onların da çaresine bakarız. Daha geç kalırsak son pişmanlık fayda etmeyecektir."* Başta Zenci Nezir Ağa, birçok padişah yakını ve dalkavuşu, ağız birliği etmiş gibi, *"Alemdar'ın Sultan Mustafa'ya hizmet etmekten başka maksadı yok. Derdi devleti zorbalardan kurtarmak. Onlardan biz de şikâyetçiyiz, boş yere vehme kapılmışsın,"* yollu sözlerle ihtiyarı âdetâ azarladılar.

Refik Efendi ile arkadaşları, bu toplantıyı haber alınca, olan biteni Alemdar'ın akıl hocası Ramiz Efendiye bildirdiler. Ertesi gün Alemdar, sabah sabah, on beş binden fazla askerle İstanbul'a girip Babiâli'ye geldi. Doğru Arz odasına girdi. Çelebi Mustafa Paşa'nın üzerine yürüyüp *"bre herif mühr-ü hü-*

mayunu ver.” diye öyle bir haykırdı ki ihtiyar ne yapacağını şaşırdı, eli bir cebine bir koltuğuna gitti ve titreyen eliyle mühürü çıkarıp teslim etti. Alemdar eline geçirdiği mühürü ne yapacağını ilkin kestiremedi. Refik Efendi imdadına yetişti de Babîâlî'nin muhafızı demek olan Çavuş başına teslim etti ve Çelebi Paşa'yı bir ata bindirip Çırpıcı çayırındaki karargâhına hapsedmeye gönderdi. Ramiz Efendinin telkini ile yeni Şeyhülislâmı ve devlet büyüklerini bir özel toplantıya çağırdı.

Şeyhülislâm Arapzade Arif Efendi, Sadrazam'ın elinden mühürün alındığını, makamından alınıp Çırpıcı çayırına gönderildiğini haber almaktan şaşkına dönmüş, çevresindeki dev yapılı Rumeli askerlerini görerek dili tutulmuş bir halde arz odasına gelince Alemdar Paşa: *“Dini ve devleti yakından ilgilendirecek işlerimiz var. Padişah'ın huzuruna varmamız gerek. Kalk gidelim,”* diye onu önüne katıp yürütmek isteyince eli ayağı tutmaz oldu; onun bu durgunluğunu gören Alemdar, *“Arap oğlu musun, nedin? Kalk!”* diye gürlledi. Arif Efendi şaşkın ve perişan, bu emre uyup getirilen ata binerek Alemdar'ın yanı sıra yola koyuldu.

Alemdarın bu davranışları sarayın içinde büyük telâş uyandırmıştı. Ne yapacaklarını, kime ne danışacaklarını kestiremeyen saray adamları, şuraya buraya dağıldı. Alemdar, orta kapıda durup kızlar ağası Mercan Ağa'yı çağırttı. Ona *“Bütün devlet büyükleri, bütün din adamları, Rumeli ağaları ve Anadolu Beyleri Sultan Selim Efendimizin tahta çıkmasını istiyorlar. Biz bunun için buraya geldik. Haydi, Sultan Selim Efendimizi çıkarın, tahta oturtacağız,”* dedi ve Şeyhülislâmı, Sultan Mustafa'ya gönderdi.

Arapzade Arif Efendi, Sultan Mustafa'nın huzurunda, Alemdar'ın Mercan Ağa'ya söylediklerini tekrar etmeye koyulunca Sultan Mustafa hışımına ayağa kalktı, şöyle haykırdı: *“Bu fesatta sen de paşa ile anlaşmış olacaksın, önüne düşüp beni tahttan indirmeye geldin. Savul karşımdan, yoksa parça parça ederim seni!”*

Adamcağız kendini dışarıya dar atınca bu sefer de padişah yakınları onu Alemdarla bir sanıp küfürler yağdırınca büsbütün şaşkına döndü. Alemdar'ı karşısında cevap bekler bulunca ipe sapa gelmez şeyler mırıldanmaya başladı.

Alemdar büsbütün hiddetlendi: “*Bre ikiyüzlü herif! Sen içerde işi başka kalıba döktün. Gir içeri, söyle Sultan Mustafa’ya, işi oluruna bağla!*” Diye haykırdı. Bu arada akağalar kapısı kapandı. Alemdar Paşa adamlarıyla seğirtip baltalar ve kazmalarla kapıyı kırmak için uğraşmaya başladılar.

Sultan Mustafa, içerde yakınlarını yanına çağırıp “*Bu derdin çaresi ne olabilir?*” diye sordu; hepsi bir ağızdan; “*Sultan Selim’le Sultan Mahmut ortadan kaldırıldı mı sultanlık tahtına oturmak için kala kala siz kalmış olursunuz. Hemen izin verin, Hareme gidelim, ikisinin de vücudunu ortadan kaldırırız.*” dediler. Sultan Mustafa kendini kaybetmiş, gözleri dönmüş, korku ve hırs aklını gidermiş olarak, “*peki*” deyiverince; yedi kadar vicdansız hareme saldırdılar.

Harem ağaları şaşkına dönmüştü. Başağa, Kızlar ağası Mercan ağa da içinden gelenlerle birlik olduğu için korkudan sinmiş gibi odasına kapanıvermişti. Alemdar’ın ilk gördüğü ve Sultan Selim’i Haremden çıkarıp getir diye emrettiği yetkili Mercan Ağa idi. O böyle korkak çıkınca öteki harem ağaları bir şey yapamadılar.

Kendi canlarının sağ kalması, Sultan Mustafa’nın Padişah kalmasıyla mümkün olacağını kestiren bu gözü dönük alçaklar, yalın kılıç, harem dairesinde meydanı boş bulup, Baş Lala Tayyar Efendi’nin uyarılarını hiçe sayıp Sultan Selim’in dairesine saldırdılar. O sırada Sultan Selim kendi kendine ney üflüyordu. Gürültüyle doğrulmasına, gelenlere nasihat yollu birkaç söz söylemesine meydan kalmadan, hepsi birden, üzerine atılıp, kim vurduya getirdiler. Bir an içinde vücudu kana boyanmış, kolu bacağı yaralanmış, sağ şakağının derisi sakalı ile birlikte çenesine kadar inivermişti.

Şehzade Mahmud’un lalaları ve cariyelerinden Gürcü Cevriye, Sultan Selim’in korumalarından çok daha cesaretli, çok daha tedbirli olmayı başardılar. Alemdar’ın, Akağalar kapısını kırıp da içeriye girmesine kadar onu mutlak bir ölümden kurtarmasını bildiler. Katiller, Mahmud’un dairesinin kapısına yetiştirler. İki ağa kılıçlarını çekip canları bahasına şehzadeyi korumaya çalıştılar.

Harem dairesindeki dehşetli gürültüden nice erkekler korkup çekinirken, Gürcü cariyeye Cevriye, “*Ne yapsam da şehzademi kurtarsam*” diye çırpındı. Bu arada, hamam külhanından bir kâse kül getirip saldırganların gözlerine serpmeyi akıl etti. Onlar gözlerini silip açmaya çabaladıkça o tekrar kül serpmeye devam etti. Amber ve İsa Ağalar da bunu fırsat bilip Sultan Mahmud’u dama çıkarma imkânını buldular.

Bu sırada alçaklardan Ebe Selim’in attığı hançer Mahmud’un bir kolunu sıyrıp geçti; başı da tavan arasının kapısına çarptığı için sağ kaşının üstü bir parça yaralandı. Birkaç sadık adam onu damdan aşağı alıp saklamaya çabalarlarken Alemdar, Akağalar kapısını kırıp hareme girdi. İlk gördüğü şey, büyük üzüntüye ve karamsarlığa kapılıp ellerinin yana düşeceği hazin bir manzara; Üçüncü Selim’in bir şilteye yatırılıp meydana bırakılmış kan içindeki cesedi, idi.

Alemdar, gözleri yaşla dolmuş, hıçkırıklı bir sesle haykırmaya başladı: “*Vay efendim vay! Seni tahta çıkarmak için nerelerden kopup gelmiştim. Şu gözlerim seni bu halde mi görecekti? Şu Enderun halkı denen hainleri kılıçtan geçirip senin öcünü alacağım.*” Sonra gürleyen sesi birden kısıldı, gözleri kanlı yaşla doldu. Üçüncü Selim’in ölü vücudunu sonsuz bir saygı ve sevgi ile kucakladı, yere kapandı.

Alemdar Paşa’nın bu halini gören ayan ve sekban başılar, birden harem dairesinin iç avlularını dehşetli bir uğultu içinde doldurdular. Alemdar, gök gibi gürliyor, kılıçlarla yatağanlar şimşekler gibi çakıyor, Sultan Selim’i kanlar içinde parçalanarak ölmüş görenlerin gözlerinden yağmur gibi yaş akıyordu. Sanki dünyanın sonu gelmişti. Dünyanın sonu gelmemişti ama Alemdar yetişmese ve Mahmut tahta çıkmasa Osmanlı Devleti’nin sonu gelmiş olabilirdi.

Alemdar’ın askerleri dağdan inmiş değilse de İstanbul gibi bir büyük şehir yeni gelmiş yarı vahşi kimselerdi. Ne saray adamlarının farkındaydılar ne de yabancı dışarı halkının. Belki çoğu Padişah’ın âdemoğullarından biri olduğunu aklına getirmiyor, onu mukaddes bir varlık, gökten inme bir yaratık sanıyordu. Alemdar’ın, yoluna can vermeye hazır olduğu bir ölü vücut üzerine kapanıp “*Vay efendim! Vay Padişahım*” diye inlediğini ve öç almak için gürlediğini

duydıkları zaman kendilerinden geçtiler; karşlarına kim çıksa, ellerine kim geçse öldürmek şöyle dursun, sarayın duvarlarını yıksalar, yerle bir etseler bile avunmayacak haldeydiler.

II. Mahmud'un Tahta Geçirilişi

Bundan sonra; kim ölecek, kim kalacak, Allah'tan başka kimse kestiremezdi. Ramiz Efendi yetişip de:

“Aman efendim, şimdi olmuşa ağlanacak ve ölmüşün öcü alınacak zaman değildir, vaktimiz dardır; çevrede tehlike vardır. Durum ve tutum yamandır, devleti tehlikeden kurtaracak zamandır. Hemen tahtın sahibini bulup yerine oturmalıyız. Vakit geçmeden yetişip Şehzade Mahmud'u sağ tutmalıyız,” diye, akıllıca doğru dürüst kelâm etti de Alemdar'ın aklı başına geliverdi:

“Aman Sultan Mahmut Efendimize bakın, damlara çıkın, şurayı burayı yıkın” diye haykıra haykıra, birbiri ardı sıra kesin emirler vermeye başladı.

Alemdar'ın adamlarına yol gösterecek kimseler yoktu. Harem dairesi halkı korkularından birer köşeye sinmişler, dolap içlerine girmişler veya mahzenlere inmişlerdi. Şehir evlerinin yabancısı, kapının acemisi Rumeli sekbanları oraya buraya koşuşup duruyorlardı.

Bu sırada, baş imam Hafız Ahmet'le arkadaşları Şehzade Mahmud'u güçlükle dam tepesinden indirmişlerdi. Biri düşmüş ikisi birer koltuğuna girmiş olduğu halde, kanlı bir savaştan yaralı düşmüş genç bir kumandanmış gibi saygı içinde Alemdar'ın bulunduğu yere getirdiler. Alemdar işiteni korkusundan titretecek bir sesle: *“Bu da kim?”* diye haykırınca herkes sustu; arananlar, koşuşanlar, korkudan sinenler, hepsi kulak ve göz kesildi. Baş imam Ahmet Efendi, Alemdar'a doğru bir adım atarak *“İşte Sultan Mahmut Efendimiz budur; Hali-felik nöbeti onundur. Ben ona biat ettim; sıra bu hayırlı işi yapmak üzere size geldi”* dedi.

Alemdar da askerleri gibi Padişah deyince; saçlı, sakallı, heybetli celâlli, insanüstü birini hayalinde canlandırmıştı. Mahmud'u pek genç ve çelimsiz görüp şaşırdı ama *“Padişah bu! Halife bu!”* hitaplarını duyunca birden saygı ile

toparlandı; bir an durdu, konuşmaya mecal buldu: “*Ah Efendim ben amcanı tahta çıkarmak için gelmiştim; kör olası gözlerim onu bu halde gördü. Bari seni tahta oturtayım da avunayım Lâkin ona kıyan, onu bu hale koyan Enderrun halkını kılıçtan geçirmezssem rahat edemem!*” dedi.

Sultan Mahmut, Alemdar’a ilk emri olmak üzere “*Paşa, ben onları buldurup sana gönderirim. Sen askerini dağıt, silâhlarını çıkar; Hırka-i Saadet dairesine gidelim*” demekle hemen padişahlığı benimsediğini göstermiş oldu. Alemdar askerlerine, dağılmalarını söyledi. Bir an içinde ortadan kayboldular. Sadece yanı başında bir iki koruyucusu kaldı.

Sultan Mahmut’un emrine uyarak silâhlarını çıkardı, sadece belindeki kını işlemeli palayı göstererek: “*İzin verin bu üzerimde kalsın; amcanızın yadigârıdır,*” diyince Sultan Mahmut gülümseyip izin verdi. Belinde Üçüncü Selim’in palası, Sultan Mahmud’un ardından Hırka-i Saadet dairesine doğru yürüyen bir dağ gibi ilerledi.

Biraz önce kafesinden boşanmış yarı vahşi yaratıklar gibi o yana bu yana çarpa vura, ona buna haykıra bağıra dolanıp duran bir sürü insanın Alemdarın bir emri ile birdenbire susup toparlanmışlardı. Bu o zaman için gemi aزیaya almış yeniçeri topluluklarına kıyasla şaşılacak bir şeydi. Ama asıl hayret edilecek şey, daha yirmi dört yaşında, daha böyle bir kalabalığa ve kargaşalığa hiç şahit olmamış bulunan, o vakte kadar kendisine boyun büküp el bağlayan hizmetçilerinden başka insana seslenmemiş olan Şehzade Mahmud’un, bu korkunç manzara, bu korkunç kalabalık ortasında; bu kurtarıcı ve kahredici yarı vahşi adama karşı birden Padişah vakarını takınmasıydı. Sesi titremeden ilk emrini vermesi, Osmanlı Devleti’nin, bu bozuk ve dağınık gününde, muhtaç olduğu bir padişaha kavuşmakta olduğu müjdesini verebilmesi idi.

Sultan Mahmut Hırka-i Saadet odasına girdiği sırada Halife sıfatı ile Peygamberiyle baş başa kalsın diye; Alemdar, Arz odasına alındı. Alemdar Paşa bu Arz odasında kükremiş aslan gibi sabırsız ve heybetli dolaşıp dururken Sultan Mustafa, sünnet ve sarık odaları önündeki sofada görünüp de: “*Ben tahttan inmedim, Mahmud’u kim tahta çıkardı,*” Diye söylenmeye başlamasın mı? Alemdar yanındakilere: “Kim o? Sultan Mustafa olacak budala mı? Söyleyin gözü-

mün önünden silinsin gitsin, yoksa elimden, kendisinin yaptığı gibi kıyamete kadar lanetle anılacak bir cinayet çıkacak,” diye gürledi

İmam Ahmet Efendi baktı ki işin şakası yok, hemen Sultan Mustafa’ya doğru gidip: *“Efendim, Osmanlı tahtında kısmetiniz bu kadarmış; biraz da Harem dairesinde dinlenmeye bakın.”* diyip onu Hareme gönderdi; ama arkasından annesi; Alemdar’a ve adamlarına ağız dolusu beddua yağdırmaya başladı. Rumeli usulünce kadınlara silâh çekilemeyeceği ve el kaldırılamayacağı için Alemdar yutkunup sustu. Çünkü kadınla ancak ağız dalaşı yapılabilirdi; bir erkeğin öyle cadaloz bir kadını yenmesine de imkân yoktu. Aslan gibi adam kedi gibi sindi de, onun çıkardığı gürültüye karışmadı.

Alemdar’a tatlı ve kahve vermek için kahvecibaşı arandı, o telâşlı zamanda kim aransa bulunacağı yoktu. Hemen Tayyar Efendi ismindeki Sultan Mahmut gönüllüsü bir adam, tatlı hokkasını bulup Alemdar’a uzattı. Alemdar zehirlenmekten çekindiği için elini uzatmadı bile. O zaman hokkayı getiren Tayyar Efendi, Alemdar’ın gözü önünde hokkadaki tatlıyı iyice kaşıkla karıştırdı ve kendisi koca bir lokma alıp yuttu; o zaman Alemdar’ın yüzü güldü. *“Aferin ihtiyar! Abe sen akıllı adammışsın!”* Diyerek tatlı hokkasını elinden aldı.

O zamanın protokolünde bir kaşık alıp tadına bakmak âdet iken Alemdar, İstanbul’a mahsus böyle âdetlerin hiç birinin farkında olmadığı için hokkadaki bütün macunu silip süpürdü. Bu amberli macundan bir tek kaşık almak bile sinirleri yumuşatmaya elverişli idi. Tayyar Efendinin sunduğu acı kahve Alemdar’ı biraz olsun yatıştırmaya yetti.

Bu sırada, Hırka-i Saadet dairesinin kapısında kurulmuş olan tahta oturan Sultan Mahmut’a ilk defa, orada sadrazam tayin edilen Alemdar Mustafa Paşa, arkasından Şeyhülislâmlıkta kalması uygun görülen Arapzade Arif Efendi biat ettiler. Yeni Padişah da, yeni Sadrazam da ilk iş olarak Üçüncü Selim’in katillerinin cezalarını vermeyi akıllarına koymuşlardı. Kimi şu delikte kimi bu delikte korkudan titreyip diri diri helak olurken bulunup pis vücutları ortadan kaldırıldı.

O gün Üçüncü Selim’in defin merasimine vakit kalmamıştı. Cenazesi Hırka-i Saadet kapısı yanına kurulan gölgelikte bir gece bekletildi. Ertesi gün

cenaze namazı büyük bir kalabalıkla kılındıktan sonra merasimle Lâleli Camii avlusuna, babasının yanına defnedildi.

Üçüncü Selim'in Hal Tercümesi

III. Selim, 43 yaşında Padişah oldu. On dokuz sene yedi ay on gün padişahlık etti. Tahta çıktığı zaman devlet Rusya'ya karşı savaş açmış durumda idi. Daha veliaht iken Yeniçerilerin bozulduğunu, bir işe yarar taraflarının kalmadığını biliyor ve Talimli asker yetiştirmek için çareler düşünüyordu. Fransa ile bu konuda el altından temaslarda bulunduğu bile söyleniyordu.

Eğitimli asker yetiştirmek sevdasına padişahlığının ilk gününden düştü. Fakat o işler başına nice belâlar açtı. Bu bakımdan olup bitenleri ve kendi insanca yumuşaklığı yüzünden nelere uğradığını, bunlara nasıl katlandığı daha önce anlatıldı. Onun yaptırdığı güzel şeyler ve taşıdığı güzel huyları:

Eyüp Sultan Türbesi'nin etrafına halis gümüşten parmaklık yaptırıp türbe içine altın kandiller astırdı. Fatih Camii'ni yeniden yaptırırçasına tamir ettirdi. Topçu ve arabacı erleri için Tophane'de ve Beyoğlu'nda, Nizam-ı Cedit askeri için Levent çiftliğinde ve Üsküdar'da (Selimiye) kışlalar yaptırdı. Tersane'de büyük bir havuz, Hasköy'de Hendesehane ve Üsküdar'da büyük ambarlar yaptırdı. Daha bunlar gibi pek çok iyi eserleri vardır.

Devrinde yapılan binaların inceliği ve zarıflığı, kendi tabiatı ve nezaketi ile pek uygun düşer. Yeni metotla top dökülmesi, gemi yapılması ve barut hazırlanması için gereken bütün âletleri ve imkânları sağlamağa çalıştı. Hint ve Frenk kumaşlarına muhtaç olmayacak şekilde kumaş dokuyabilecek atölyeler meydana getirdi. Yeni bilgilerin yayılması yolunda basımevleri kurdurdu.

Zamanında ilk defa o zamanın teknik üniversitesi denebilecek yüksek okul meydana getirdi: hocaların seçilmesinde, programların düzenlenmesinde ayrıca emeği geçti. Devletin düzelmesi, eski itibarına kavuşması, ülkesinin korunması, tebaasının rahat etmesi için düşündüğü her isabetli şeyi elinden geldiği kadar gerçekleştirmeye uğraştı.

Güzel huylu olduğu kadar da güzel yüzlü idi. Güzel talik yazar, bir makam icat edecek kadar musikiyi sever ve tanır. “İlhamî” mahlasıyla başarılı şiirler kaleme alırdı. En son söylediği şiir şudur:

*Kimdir ol kim ki mey-i şâdiyle olup şiringâm
Ona hambâze-i gam olmaya âriz encam
Mesti-i sahba-yı meserret olanın hâli budur
Gâh peymanе çeker gâh humar-ı âlâm.*

(Sevincin şarabıyla sızacak gibi olan
Kaygıdan boşalıp da günlük sevinçle dolan,
Kadehini neşeyle dolduran bir gün gelir,
Hiç farkında olmadan gam zehri içebilir.)

Rivayete göre, bu dörtlüğü bitirince altına “*kelâmum hatmoldu*” (sözüm bitti) kelimelerini yazıvermiş; sonradan hesaplamışlar ki Ebcet hesabı ile tahttan indirildiği tarihe “1222” tekabül ediyor.

İstanbul boğazında meydana gelen ve kendi yumuşaklığı ile Sadrazamı Köse Musa Paşa’nın hainliği yüzünden büyüyen Kabakçı isyanı ile tahttan indirildi. Daha sonra devletin denklemi büsbütün bozuldu, ülkede kayıplar ve karışıklıklar birbirini kovalayınca kadri bilindi.

Gerçi onun zamanında da asiler, eşkıyalar, başıbozuklar çoktu ama hüküm geçirdi. Hükümet merkezine hâkimdi. Uzak eyaletlerde bile kendisine en azgın kimseler bile saygı duymaktan geri kalamazlardı. Hilafet makamına hürmet ve bağlılıkları vardı.

Meselâ Cezzar Ahmet Paşa gibi önüne gelene kafa tutan kimseler bile Üçüncü Selim’in adı anılınca ayağa kalkarlardı. Bir gün Cezzar; “*zamanın büyüklerine ve devletin yetkililerine bu kadar kafa tutmasanız olmaz mı*” diye soran bir yakınına “*Müslümanız. Halifeye itaatimiz dinimiz ve terbiyemiz icabıdır. Sultan Selim için boynum kıldan incedir. Aracısız idamımı istediğini bilsem Allah bilir bir dakika geçirmeden başımı kılıca teslim ederim. Ama*

çevresini sarıp da onu sadık adamlarından ve gerçek yiğitlerden soğutanlara kızgınım.” diye karşılık vermişti.

Hacıların yolunu kesmek gibi zorbalıklarla ün salmış Küçük Ali Oğlu Halil’e; “Siz ulema ile düşüp kalkan, Halifeye itaatın din emri olduğunu bilen birisiniz. Ne diye böyle asi davranıyorsunuz?” diye soran tarihçi Asım Efendi’ye ağlayarak; “Efendi, devlet dediğiniz yalnız Sultan olsa “sizden olan emir sahiplerine itaat ediniz” ayeti kerimesi gereğince emrine baş eğelim, ne diyor, ne istiyorsa uyalım, ama bir de onun nazırları, yakınları var. İşte biz onların isabetsizliğine, hileciliğine karşıyız. Padişah’a bağlıyız ve sadığız ama onu yanaltan Yusuf Ağa, İbrahim Ağa gibi aşağılık kâhyalara karşıyız.” Cevabını almıştı.

Sultan Selim, tahttan indirildikten sonra böyle asilerin İstanbul’a, saraya ve Padişah’a saygı ve bağlılığı kalmadı. Sultan Mustafa’nın değil memlekete, sarayın içine bile hükmü geçmez oldu. Eşkiya fütursuz, halk huzursuz, devlet perişan ve gurursuz bir haldeydi. Akli başında olan, ilerisini gören, gününü gün etmekten kurtulup yarını düşünen herkes önce kaygıya, sonra karara vardı ki: “Üçüncü Selim’i yeniden tahta çıkarmaktan başka çare yok.”

Osmanlı sülâlesinden yalnız üç erkek hayatta idi: Sultan Mustafa, güçsüz ve beceriksiz, Mahmut daha çok genç ve tecrübesizdi. Elde kurtarıcı olarak sarılıp güvenilecek Üçüncü Selim vardı. Alemdarla adamlarının, saraydaki fesat ve fitneden haberi olmaması yüzünden tekrar tahta çıkamadan öldürüldü. Naaş’ı yıkanmak için elbiseleri çıkarıldığında, cebinden aşağıdaki beytin yazılı olduğu bir kâğıt çıktı.

Kendi elimle yâre kesip verdiğim kalem,

Fetvayı hûnu na hakkımı yazdı iptida.

(Kendi elimle ucunu açıp sevdiğime verdiğim kalem,

Önce benim kanımın haksız yere akması kararını yazdı.)

Üçüncü Selim, yalnız askerlerin değil, ulemanın da bir hale yola konmasını istedi ama bunda da kararlı ve sebatla davranıp bir sonuca varamadı.

Devletin birinci görevi, hakkın yerini bulmasına, haksızlıkların önlenmesine çalışmaktı. Bu iş kadılarındı. Osmanogulları bunlara doğru ve bilgili oldukları sürece saygı göstermiş, onları el üstünde tutmuştu.

Bunlar da sonradan, askerler gibi bozulmuş, seviyesini kaybetmiş, içlerine cahiller ve düzenbazlar sızmıştı. Gittikçe itibarlarını kaybediyorlar ve Padişahla devletin gözünden düştükçe yeniçeri zorbaları ve serserileriyle bir olup kendilerine eski saygıyı göstermeyen padişah veya sadrazamı yerinden etmenin kolayını arıyorlardı.

Bunları yola getirmenin, ilmiye sınıfını ıslah etmenin ilk teşebbüsü Birinci Hamid ve Üçüncü Selim'in devrinde Şeyhülislâmlık yapmış olan Hamidi zade'den geldi. Nice âlim görünen cahilin ekmeğine dokunduğu için aleyhine yürüyenler çoğaldı, sonunda azledildi. İki sene on bir ay Şeyhülislâmlık yapan Ömer Hulusi Efendi'nin de bu işe el atmasıyla zamanın bütün cahil âlimlerini kendine düşman edip mevkiini kaybetmesi bir oldu.

Sultan Selim baktı ki nice değerli adamlarını bu yüzden feda etmek durumuna düşüyor, bu sevdadan vazgeçti. Ordulara mühendis yetiştirmek için tekniğe kuvvet verdi ve kadıların (hâkimlerin) ıslahını kaderin hükmüne bıraktı.

II. Mahmud'un tahta çıkmasının akabinde büyük bir temizlik harekâtına başlandı. Önce Yeniçeri zorbalarının bir kısmı alenen kılıçtan geçirildi. Bir kısmı da gece karanlığında boğduruldu. Karadeniz yamakları ise tamamen ortadan kaldırıldı. Bir iki ay zarfında böyle cezasını bulanların sayısı bini buldu. Sultan Selim'e karşı olanların hepsi pişman olmuştu. Sultan Selim o kadar hürmetle yâd edilir oldu ki hayatta olup tahta geçse bu kadar nüfuzu olmazdı.

DOKUZUNCU KISIM

1808 Olaylarının Devamı İslahat Teşebbüsleri

Devlet-i Aliye içte ve dışta büyük zorluklarla karşı karşıya ve büyük tehlikelere maruz olduğundan, Sultan Selim'in şahadetine sebep olan canilerin cezalandırılması esnasında devletin ıslahı hususu da incelenmekte ve tartışılmaktaydı. Bu tartışmaların esası, Üçüncü Selim nizamlarının geri getirilmesinden ibaret olup Alemdar Paşa'nın kudretli kılıcı sayesinde İstanbul'da sükûn ve güven kurulduğundan bu gibi ıslahatı müzakere hususunda devlet büyükleri kendilerini güvende hissediyorlardı.

Eyaletlerin ve sancakların İstanbul'a olan bağı çok gevşemiş yer yer âyân ve hanedanlar zuhur etmeye başlamış; kimi bir büyük ilçede, kimi bir sancakta canının istediği gibi hükmetmeye başlamıştı. Ayrıca; Rumeli'de Serezli İsmail Bey, Anadolu'da eşrafın gözdesi olan Yozgat mutasarrıfı Cebbarzade Süleyman Bey, Saruhan mutasarrıfı Kara Osman oğlu Ömer Ağa gibi adamlar büyük vilâyetleri ele geçirmişler ve Anadolu beylikleri tarzında başlarına buyruk hanedanlar haline gelmişlerdi.

Taşralarda devletin emirleri geçmez olmuştu. Hatta Bilecik'te tahakküme başlayan Kalyoncu Mustafa adlı adam, birkaç defa Padişah fermanıyla sefere memur edilmişti; fermanı dinlemediği gibi, başta fermanı yazanlara sövmüş ve götürenleri kovmuştu. Bu durumda, her şeyden önce bu gibi ayan ve hanedanları itaate zorlamak lüzumlu görülmüştü.

Ayanın Daveti ve Umumî Toplantı

Gerekli ıslahata girişilmek ve ayan ve eşrafı tekrar itaat altına alabilmek üzere Sadrazam tarafından Cebbarzade, Kara Osmanzade, Serezli İsmail Bey, Kalyoncu Mustafa, Şile âyânı Ahmet Ağa gibi namlı ayan ve ağalara davetiyeler gönderildi. Böyle bağımsızlık davasına düşmüş ayan ve hanedanların hemen

İstanbul'a gelivermeleri, o vaktin şartları altında uzak bir ihtimaldi. Ama Alemdar Paşa Sadaret makamına gelince, kamu efkârı birdenbire o kadar değişmiş ve paşanın şöhret ve kudreti, ufukları öylesine kaplamıştı ki nüfuzu İstanbul'da olduğu gibi taşralarda da geçer olmuştu.

Ferman dinlemeyen bağımsızlık hayallerine düşmüş zorba güruhu, Alemdar'ın bir mektubunu alınca gereğini yapmağa çabalar olmuştu. Hatta adı geçen Kalyoncu Mustafa, Alemdar'ın mektubunu alınca hemen 5000 askerle gelip çırpıcı çayırındaki orduya katılmıştı. Serezli İsmail Bey, esasen Alemdar'a muti idi. Cebbar Zade ve Kara Osman Zade ve ötekilerin de bu sırada gelmekte oldukları haber alındı. Ve hemen umumî dayanışmaya esas olmak üzere vükelâ arasında müzakerelere başlandı.

Receb ayının ortalarına doğru davetliler birer birer gelmeğe başlarken Cebbarzade ve Kara Osman oğlu da seçme süvarileriyle gelip Üsküdar yakasına yerleştiler. Recebin sonunda Serezli İsmail Bey de 12 000 seçme askeriyle gelip Davutpaşa sahrasında çadırlara yerleşti.

İstanbul'un her tarafı böyle ordularla çevrilmiş olup şehirde hiç görülmemiş bir asker kalabalığı olduğu halde devlet emirleri arızasız icra olunduğundan genel güven tam idi. Alemdar Paşa nüfuzunun böyle içte ve dışta olağanüstü tesirli olması gerçi kudret ve şöhretinin her yere yayılmasından ileri geliyorsa da bunda güvenliğin de tesiri büyüktü.

Âyân ve hanedanlar içinde gerçekten tedibe lâayık olanlar varsa da içlerinden hükümetin kucağına gelenlerin de hemen gadre uğramaları, ötekilerin ürkmesine sebep olmuş ve hepsinin vükelâyâ güvenleri kaybolmuştu. Çoğunun baş kaldırma sebebi, bu güvensizlikti. Ama Alemdar Paşa'dan vükelâ yılmış olduğundan, onun sözlerine güvenleri vardı. Onun her tarafta emirleri yürürdü.

Alemdar, Padişah fermanını büyük işlere hasreder, öteki işler için kısa birer mektup yazdırdı; hatta bir mesele hakkında âyândan birisine ferman yazılacak olduğunda *"A be, Padişah'ın fermanı helvacı kâğıdı mı ki bu kadar ucuzlatıyorsunuz. Bir küçük kâğıdın üzerine şöyle yap diye çiziktiriverin"* dediği söylenir.

Bu sırada vükelâ arasında geçen konuşmaların özü her tarafta devlet emirlerinin arızasız geçerli olması noktasında toplanıyordu. Bu da Padişah'ın kutsal haklarından olduğundan kimsenin bir diyeceği yoktu. Ancak, bu esasın kararlaşabilmesi için, Cebbarzade, Kara Osmanzade ve İsmail Bey gibi Anadolu Beyleri tarzında başına buyruk hükümet edenlerin büyük fedakârlık edip bağımsızlık hevesinden vazgeçmeleri gerekti.

Din ve devlet uğruna onlar bu fedakârlığı göze alsalar bile saltanat merkezinde iktidar hâsıl olunca eskiden olduğu gibi kendilerinin imhasına teşebbüs edileceği korkusu zihinlerinde yerleşmiş olduğundan vükelâyâ güvenemezlerdi.

Onun için kulluk görevleri gereğince daima itaat edeceklerini taahhüt edebilmeleri için, onlara da hükümet tarafından teminat verilmesi icap ederdi. Böylece hem saltanatın kudretini sağlayacak, hem de hanedanların güvenlerini tamamlayacak usullerin konması vükelâ arasında görüşmelerin konusu idi.

Her tarafa davetnameler yazıldığı sırada Kadı Abdurrahman Paşa'ya da Sadrazam emirnamesi gönderilmiş ve evvelce paşanın maiyetinde bulunup da Nizam-ı Cedit'in ilgası sebebiyle dağılmış olan talimli askerden Tüfekçi namıyla beş altı bin askerle İstanbul'a gelmesi emrolunmuştu. Alemdarın iyi niyetine delil olan Bu emirname metni:

Alemdar Paşa'dan Kadı Paşa'ya mektup

Saadetlû kardeşim hazretleri,

İstanbul'a gelişimizi kutlayan ve samimiyetinizi izhar eden mektubunuzu aldım. Beni son derece mahzuz etti. Bir bohça içindeki hediyeler de makbule geçti. Zat-ı âlileri devletin sadık ve hamiyetli büyük vezirlerindensiniz. Ve hükümete hizmetlerinizi ve hamiyetinizi işiterek hakkınızda daima sevgi beslemişimdir.

Benim de maksadım din ve devlete hizmetten ibaret olduğundan saltanata sadık olan, bilhassa zatınız gibi hamiyetlilerle birleşerek, din ve devlete hizmet etmektir. Harpte de saltanatın satvetini göstermek-

tir. Halbuki sabık hükümdar Mustafa Han devletin hainini ve hâdimini bilmediğinden Rumeli ve Anadolu ileri gelenlerini birbirinden nefret ettirdi. Din ve devlet düşmanları yakamıza sarıldı. Mazallah İslâm dini muzmahil olmak derecesine vardı.

Siz ve ben merhum hükümdar Sultan Efendimizin sadık kulları olduğumuzdan devletin yıkılmaktan kurtarılması ve cihanın emniyetini temin için onu tahta çıkarmak üzere uzak mesafelerden gelmiştim. Allah'ın iradesi başka türlü tecelli etti. Sultan Mahmut Efendimiz tahta çıktılar. Her ne kadar lâyük değilsem de mühürü hümayunu bendenize emanet buyurdular. Cenabı Hak bize Sultan Mahmut gibi melek huyulu bir Padişah ihsan eyledi. Ahlâkı ve tutumu Sultan Selim Efendimize benzer. İnşallah onun zamanında cihan asayişe kavuşur.

Lâkin Rusya Fransa ve diğer devletler bizi gözüne kestirmiş ve devletimizin temeli sarsılmış olduğundan bütün devlet ileri gelenlerinin tek vücut olarak birleşmesi lâzımdır. Gönül birliği ile memleketin nizamını kurduktan sonra satvetimizi göstermek için bendeniz sefere çıkacağım, din ve devlet hizmetinde birlikte bulunmak için teşrifleriniz en büyük emelimdir.

Zat-ı saadetleri başkalarına benzemeyüp büyük vezirlerin hamiyetlilerinden olduğunuzdan size derin meylimiz vardır. Askerlik ıslahatında her ne kadar muvaffak olunmamışsa da sizin asker toplamaktaki gayretleriniz malûmdur. Yanınızda 3.000 asker bulunduğunu işitmiştim. Ne miktar mümkün olursa yeniden asker yazıp toplamak hamiyetinizden beklenir.

Bu yeni askere, ihtiyaten, tüfekçi neferi ismi verilmesini, asker aylıklarının devletçe ödenmesini, askerlerinizle beraber dersaadete gelüp bizimle birleşmenizi rica ederim.

Alemdar Paşa'nın Nutku:

Ayan ve hanedanlar toplanıncaya kadar vükelâ arasında geçen müzakerelerin özeti, Sadrazam huzurunda toplanan heyete sunulmuştu. Alemdar Paşa, görüşmeleri şu samimi sözlerle açtı:

“Bizler aslında ocaklıyız. Yeniçeri ocağı hakkında taassubumuz aşikârdır. Şehit padişahımız ocaklıya meramını anlatamayıp onlardan soğudu ve talimli asker tertibine himmet etti. Bu ise bizim nefret ettiğimiz bir şey olduğundan Padişah’a uyma hususunda kusurumuz meydana dandaydı.

Vakta ki, vezaret rütbesiyle başımız bağlandı, başbuğluk unvanıyla kaderimiz yüceltildi. Düşmanla muharebe ederken, düşmanın galip geldiğini görerek bunun gerçek sebeplerini aradığımda gördüm ki düşmanın galebesi askerinin talimli ve muntazam, subaylarının harp feninde mahir ve iş başındakilerin fikir birliği halinde olmasıdır. Bizim gidişimiz yolsuz ve bildiklerimiz yanlışır.

Merhum şehit padişahın gayretleri sadece din ve devletin sağlamlaşması niyetine dayandığını anlayıp pişman oldum. Durumu sırdaşım olan bazı akıllı adamlara açtığımda onları kendimden fazla müteessif gördüm. Padişah tahtından indirilip işler eski kötü yoluna sürüklendiğinde, asker güruhu bütün bütün nizamdan çıktı ve ehli İslâm’a bin kat zaaf geldi.

O vakit İstanbul’un ne halde olduğunu hepimiz bilirsiniz. Bu kötü durumdan müteessir ve böyle giderse düşmanın İstanbul’a kadar geleceği düşüncesiyle kederli olduğum sırada şimdi devletin güvenilir adamları olan bu kişilerle görüştüm. Din ve devlet samimiyetiyle halleştim; nihayet taht değişikliğinden sonra eski nizamın yeniden kurulması hususuna Fatiha okuduk. Çünkü eski padişah Sultan Mustafa’nın hali malûmdu. Saltanatı bir müddet daha kalsaydı, Allah korusun Devlet-i Aliye çökerdi.

Allaha şükür kıymetli Padişahımız yeryüzünün halifesi efendimiz hazretleri ilim, fazilet, olgunluk ve anlayışla dolu olup biricik maksatları topraklarımızı düşman elinden korumaktır. Bu ise vekil ve vezirlerin tek gönül ve tek fikirde birleşmelerine bağlı olduğundan irade-i seniye üzere bütün ayan, hanedan ve eşraf buraya çağrıldılar ve geldiler. Çöküntüye yüz tutan devlet bünyesini kuvvetlendirmek için ihtilâfları kaldırarak birleştiler. Şimdi meseleyi inceleyerek ne yapılmak lazımsa onu icra edelim.”

Alemdar'ın bu nutkunu hazır olanların hepsi beğendiler. Netice olarak, her ne olursa olsun Padişah emirlerinin geçerli olması, her yerde devlet alacaklarının tahsil edilmesi, devlet adına asker alınması, muhalefet eden olursa tedip edilmeleri, ancak ayan ve hanedanlardan birisi hakkında ittifak şartına aykırı bir hareketi görülmedikçe bir muameleye girişilmemesi kararlaştırılmıştı. Herkes tarafından imzalanıp mühürlenip danışmaya son verildi.

Devlet-i Aliye'nin kendi tebaasından birtakım bey ve ağalarla arasında bir ittifaknâme tanzim olunması icra kuvvetinin kayıtlar altına alınması manasında saltanatın bağımsızlığına zıt idi. Bir müddetten beri vukua gelen suiistimallerin devlet bünyesinde açtığı yaralara bundan başka çare yoktu.

İttifak senediyle ayan ve hanedanlar teminat almışlarsa da bunlar aslında vahşi adamlar olup İstanbul'a gelmeleri Alemdar'a olan güvenlerinden ileri gelmekte ve çoğunun İstanbul içine girmekten ürktükleri bilinmekteydi. Onun için devlet büyükleri tarafından şehir dışındaki mesirelerde Sadrazama verilen mükellef ziyafetlerde bunlarla da sohbet edilmekteydi.

Şaban ayının sekizinci günü Padişah, Sâdabat'a geldi. Kâğıthane'nin iki yakası tepelere kadar Rumeli askeriyle dolu idi, hepsi selâm durmuşlardı. Sadrazam, Şeyhülislâm, devlet büyükleri ile Anadolu ve Rumeli'den gelmiş olan ayan, Bahariye de toplanmış Padişah'ın teşrifini beklerken, Sultan Mahmut özel filikalarıyla Sâdabat'ta kurulmuş olan çadırına geldi.

Sadrazam, Şeyhülislâm ve vezirler padişah huzuruna girdiklerinde Cebbarzade, Kara Osmanoğlu, Serezli İsmail Bey de huzura çıkarıldılar. Kendilerine samur kürkler giydirildi ve bellerine hançerler takılarak taltif olundular. Padişah Serezli'ye hitaben: *“pek güzel askerin var. Allah düşmana galip eyliye.”* diye iltifat etti.

Padişah huzurundan çıkan ayan, Sadrazam çadırına getirilerek kendilerine hilatler giydirildi. Bu toplantı fikirlerin birleşmesine hayli yardım etti ve ayana güven geldi. Şaban ayının on dördüncü günü Kadı Abdurrahman Paşa, Sultan Selim zamanında topladığı talimli askeriyle Üsküdar'a ulaştı. On yedinci günü Babîâlî'ye davet edilerek kendisine Kütahya Sancağıyla Anadolu Seraskerliği verildi.

Sened-i İttifak İmzalanması

Danışma toplantısında imzalanan ittifak senedinin metni:

Bu senedin yazılmasının sebebi:

Herkesin velinimetini olan Devlet-i Aliye-i Osmaniye'nin kuruluşundan bugüne kadar şan ve şerefine gittikçe yükselmesi, galibiyetlerinin devamı ve memleketler ele geçirmesi, daima birlik ve beraberlikle hareket edilmesi ve şahsi çıkarların hiçe sayılması ve eşkıyanın önlenmesi sayesinde olmuştur.

Bir müddetten beri nizam bozulmuş, devlet büyükleri arasında ve taşra hanedanlarında bencil düşünceler ve eşkıyalık halleri görüldüğünden: bu hal devletin içerde ve dışarıda itibarının sarsılmasına sebep olduğundan bunun önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması hususunda yapılan konuşmaların bir ittifak şeklinde belirtilmesinin faydalı olacağına kanaat getirilmiştir. Devletin nizamının korunması aşağıdaki şartlara bağlı olduğunda ittifak edilmiştir.

Birinci şart: *Padişahın devlet ve saltanatının ebediyete kadar devamı şart olup bunu sağlamak hepimize borçtur. Hepimiz bundan mesulüz. Herhangi bir zamanda gerek vezirler ve ulema ve gerekse taşra hanedanı ve bütün ocaklar tarafından kavlen ve fiilen, gizli ve açık herhangi bir ihanet, emirlere aykırı bir hareket meydana gelirse bunun doğrulanmasından sonra bu işe cesaret edeni, herkese ibret dersi olacak şekilde terbiye etmek için hepimiz birlikte gayret göstermeyi eğer gevşeklik eden olursa onu da hep birlikte terbiye etmeyi, bu ittifaka dâhil olmayan bulunursa onu da ittifakın şartlarına riayete ve ittifaka girmeye zorlamayı kabul ediyoruz.*

Padişahımızın gerek kendilerine ve gerek devletine ve gerekse emirlerine riayetin sağlanması ve kötülükten ve ihanetten korunmasına malca ve vücutça yardım etmeyi hepimiz taahhüt eder kefil oluruz, hayatta oldukça bizlerin olmadıkça evlâtlarımızın bu hususlardan mesul

olduklarını beyanla Padişahımız efendimizin hizmetlerine hazır olduğumuzu bildiririz.

İkinci şart: Devlet-i Aliye'nin devamı, kuvvet ve nüfuzunun artması; kendimizin ve hanedanlarımızın devamını sağlayacağından hepimiz bir arada karar verdiğimiz şekilde devletin kuvvetinin artması için ülkemiz içinde, müzakere meclisinde belirtilen usule göre, devlete asker yazılmasına bütün şahıslar ve hanedan gayret etmelidirler. Eğer bu asker toplamaya şu veya bu sebeplerle karşı koymak isteyen olursa, hepimiz buna daima karşı koyarak, buna niyet edeni hain sayarak hep birlikte yok etmeye gayret edeceğiz. Devlet-i Aliye'nin her ne tarafında bir düşmanlık meydana gelirse süratle yok edilmesine çalışacağız.

Üçüncü şart: Devletin kuvvetlenmesi hepimizin maksat ve arzusu olduğundan bu hususu sağlamaya hep beraber karar verdiğimizden kuvveti artması için asker toplama gayretimiz gibi; gerek halkın malının gerekse devlet gelirinin muhafazasını da taahhüt eder, vergilerin zamanında halktan alınarak, zamanında devlete ödenmesine ve ziyan olmamasına gayret etmeyi ve Padişah'ın emirlerinin yerine getirilmesine her kim karşı koyarsa hepimiz birden bunu terbiye etmeyi kabul eder ve taahhüt ederiz.

Dördüncü şart: Devlet-i Aliye'nin öteden beri bütün usûl ve nizamı Padişah'ın ve bütün devlet büyüklerinin emirleriyle meydana geldiğinden bundan böyle herkes büyüğünü bilip vazifesinin dışındaki işlere karışmamalı ve bütün emirler sadrazam tarafından çıkarılmalıdır. Bu emirler Padişah'ın emirleri olduğundan bunun aksini yapmaya hiç kimse cesaret etmemelidir. Her kim işinin dışında başkasının işine karışırsa hepimiz ondan davacı olarak durumu sadrazama bildirmeli ve sadrazamın emrine göre hareket edilmelidir. Sadrazam'dan da gerek hükümet merkezi gerekse taşraya ait işlerde kanun dışı bir hareket olur-

sa onların da hep birlikte önlenmesi şart olmalı. Veya birisine kızar ve iftira ederek şahsiyat yaparsa onun da önlenmesi ve bu kimsenin muhafazası hepimiz tarafından taahhüt edilmelidir.

Beşinci şart: Padişah'ın ve devlet kuvvetinin ve nizamların muhafazasına hepimiz kefil olduğumuz ve söz verdiğimiz gibi gerek bu ittifaka dâhil olanların gerekse devlet büyüklerinin birbirine güveni şart olduğundan bu güvenin sağlanmasının da birbirlerine karşı sorumlu olmalarına bağlı bulunduğundan bunun sağlanması aşağıdaki şekilde olur:

Hanedandan birinin bu ittifak şartlarına aykırı bir hareketi kesinlikle belli olmadan Devlet-i Aliye tarafından veya taşradaki vezirlerden veya birbirlerinden yapılan bir taarruz ve hücumla bir kötülük meydana gelirse uzak yakın denmeden hepimiz davacı olarak bunu yapanı terbiye ve uzaklaştırmada birlikte hareket etmeliyiz. Kendimiz hayattayken kendimizin, ölümümüzde hanedanlarımızın devamına ve muhafazasına bütün devlet ileri gelenleri söz verdikleri ve bundan sorumlu oldukları gibi hanedanlar da idareleri altındaki ayanlara ve devlet vazifelilerine karşı sorumludurlar.

Bu âyân ve devlet vazifelerine hanedandan birisi tamahkârlık veya başka bir sebeple kötülük etmeye kalkmamalı, bunların da taahhüt dışında bir suç veya kabahati olursa araştırıldıktan sonra, sadrazamlıktan sorarak yok edilmesine hanedan gayret etmeli ve yerine başkasını seçmelidir.

Herkes uhdesinde bulunan yer dışında bir karış yere dahi taarruz etmeyecektir. Her kim tecavüz ederse uzak yakın denmeyerek hepimiz davacı olarak mâni olacağız. Eğer dinlemezse tecavüzü önlemeye ve bastırmaya ve yapanı uzaklaştırmaya hepimiz birlikte gayret edeceğiz. Kendilerine devletçe vazife verilenlerle ayan'ın hepsi tek bir vücut olup hep birlikte karışıklığın giderilmesine gayret edeceklerdir.

Her kim fukaraya zulmederse ve şeriata karşı gelirse onun da terbiyesinde birlikte hareket edilecektir. Bütün hanedanların ve ayanların ve hükümet vazifelerinin hareketleri hakkında böylece sorumluluk kabul edildiği gibi vekiller, ulema ve devlet ileri gelenleri ve saltanat memurları tarafından herhangi bir vakitte kışkırtma ve yapılacak bir iftira cidiyetle araştırılıp doğrulanmadıkça takdir olunmamasına, hanedanlara karşı devlet kefil olduğu gibi devlet vazifelilerine karşı da hanedanlar kefil ve söz vermiş olduklarından bunun aksine hareket edilmemesi eğer birisinin bir kusur ve kabahati herkesçe belli olursa sadrazamlıkça kabahatine göre cezaya çarptırılması lâzımdır.

Altıncı şart: İstanbul'da ocaklarda vesaire de herhangi bir kışkırtma ve karışıklık olursa bütün hanedan izin aldıktan sonra İstanbul'a gelerek karışıklığa teşebbüs edenin ve ocağın kaldırılmasına, eğer bu bir sınıf ise, son defa karışıklığa sebep olan Boğaz Kalesi neferlerinin kaldırıldığı gibi, kendilerinin yok edilerek dirliklerinin kaldırılmasına ve maaş defterlerinden isimlerinin silinmesine, eğer karışıklık çıkaranlar şahıslarsa herhangi tabakadan olursa olsun tahkikat yapıldıktan sonra idam edilmesi hususuna; bütün hanedan ve memleketteki saray vazifelileri, İstanbul'un emniyetinin sağlanmasına kefil olduklarından, bu kuvvetli bağlılık neyi gerektirirse onu yerine getirmek için gayret sarf edeceklerdir.

Yedinci şart: Fakir ve reaya'nın korunması esas olduğundan hanedan ve vazifeliler tarafından idareleri altında olan kazaların asayişine, fukara ve reayadan vergi alınmasında mutedil harekete dikkat edilmesi lâzım olduğundan zulüm ve düşmanlığı ve vergilendirmeyi vekiller ve vazifeliler ve memleket hanedanları aralarında müzakere ederek ne yolda karar verirlerse onun devamına ve yerleştirilmesine ve bunun dışına çıkılarak zulüm ve düşmanlık meydana gelmemesine dikkat olunmalı ve her hanedan birbirinin hareketine dikkat ederek bir zulüm

ve düşmanlık görüldüğü takdirde Devlet-i Aliye'ye haber verilmeli hep beraber önüne geçilmelidir.

Bu yedi şart müzakereler sonunda karara bağlandığından aksine hareket edilmemesine Allah'a yemin edilip Resulüne söz verilmekle altı imzalandı. 1223 senesi Şaban ayının on dördüncü günü şu kişiler tarafından imzalandı:

Sadrazam, Şeyhülislâm, Kaptan Paşa, Kadı Abdurrahman Paşa, Kazaskerler, Sadaret kethüdası, Yeniçeri Ağası, Defterdar, Rikâbı Hümayun kethüdası Mustafa Reşit Efendi, Bahriye Nazırı, Çavuşbaşı, Birinci Ruznameci, Cebbar Zade Süleyman Bey, Serezli İsmail Bey, Kara Osman oğlu Ömer Ağa, Muhasebeci Evvel Ahmet Efendi, Sipahiler Ağası, Beylikçi ve Ametci Efendiler, Cermen mutasarrıfı.

İmzalanan senet, Padişah'a sunuldu. Sultan Mahmut bu hususta Enderun ricalinden bazılarıyla görüştü. Bunlardan baş çuhadar Eğri boyun Ömer Ağa; *"Bu senet sizin saltanat istiklâlinize dokunur lâkin reddi kabil değildir. Şimdilik çaresiz tasdik olunup sonra ilgası çaresine bakmalıdır"* dedi.

Sultan Mahmut, vesikanın yukarısına hattı hümayunu ile imzasını attıysa da bu husus kendisine bir iç azabı olmuş, o günden itibaren ayan güruhuna ve onları destekleyenlere kin beslemeğe başlamıştır. Bu senedin tanziminden sonra Enderun adamlarının el altından ocaklıyı okşamağa başladıkları işlerin gidişinden anlaşılır.

Şaban ayının sonunda Selanik ve Kavala sancakları Serezli İsmail Bey'e verildi. Sadrazamın daveti üzerine İstanbul'a gelmiş olan, Bahadır Giray'a Sultan kalgaylık rütbesi verilmiş ve Tuna başbuğu tayin olunmuştur.

Levent çiftliğine bir miktar asker konulmuş, evvelce Nizam-ı Cedit ocağında bölükbaşı olan Arnavut Mustafa Üsküdar kışlasına yerleştirilerek asker yazmağa başlamıştı. Üsküdar'da askerin talimine başlandı. Sultan Selim devrinde talim görmüş olan bölükbaşı ve mülâzimler işe alındı ve eski ocak kethüdası Süleyman Ağa, ocak ağalığına getirildi. Böylece Nizam-ı Cedit ocağı yeniden kuruldu. Yeniden yazılan askerler Levent çiftliğine ve Üs-

küdar kışlasına yerleştirildi. Hepsine tek biçim aba, dizlik ve tozluk giydirildi. Yalnız eskiden bunlara Nizamı cedit askeri veya askeri şahane denirken şimdi Sekban denildi.

Aslında Yeniçeri tayfası kışlada oturan ulufe alan bir askerken, zamanla nizamları bozulmuş ve esnaf ve rençper güruhundan ibaret kalmıştı. Gerek Yeniçeri, gerek öteki ocak ulufeleri bir nevi irat ve akar haline getirilerek, esham ve mukataalar gibi alınıp satılır olmuştu. Bu ise hazineye beyhude masraf açmakta idi.

Bundan böyle asıl yeniçeri, yani Kulluk, Karakullukçu, Kışla ihtiyarı gibi fiili hizmette bulunanlardan başka ulufe alanların ellerindeki maaş beratının alınmasına vükelâca karar verilerek Padişah'a arz olundu ise de devletin buna bilerek göz yumduğu sebebiyle bu maaş beratını (esame) parasıyla satın almış olanların zarara uğrayacakları ve bu kadar halkın birdenbire azıklarının kesileceğinden dolayı Padişah doğru bulmadı. Ancak kendi rızasıyla beratlarını getirenlere gümrüklerden iradın yarısının verilmesi ve temerrüt edenlerin beratlarının hazineye zorla alınması hakkında irade çıktı.

Bunun üzerine berat sahipleri ellerindeki beratları gümrüklere getirerek yarı bedelle gümrük akçesine çevirdiler. Bu suretle Yeniçeri Ocağı Sultan Süleyman'ın kanununa uygun hale getirildi. Yeniden toplanan asker başka ocak sayılarak, askerin bundan böyle sekiz ocaktan kurulu olmasına karar verildi.

Sekban ocağında ulufe ve tayın fazla olduğundan kendi arzularıyla bu ocağa pek çok fakir yazıldı. Şu var ki maaş beratı alım satımından çok para kazanan ocak eskileri memnun değillerdi. Bu gidişle sokak aralarında eskitilik yapmaktan gayri bir iş bulamayacaklarını düşünmekteydiler. Ne çare ki Alemdar'ın korkusundan kimse baş kaldıramıyordu. Yalnız bu gibiler gizlice toplaşıp birbirlerine dert yanmaktaydı.

Her ocağın kendine mahsus bayrak, tuğ ve davulu vardı. Sekizinci ocak olan sekban ocağının da itibarını arttırmak için; kol kethüdası, Zağarcı, Samsuncu, turnacı ağalar ile Umur-u Cihadiye nazırı, on kadar hoca, tarikat şeyhleri, cami vaizleri Şaban ayının yirmi yedinci günü Babıâli'de toplanarak

Sadrazam'ın verdiği; tuğ, bayrak ve davulu muhteşem bir alayla alıp Tekbir getirerek Üsküdar'a geçirdiler, Selimiye kışlasına varıldı orada bekleyen Kadı Abdurrahman Paşa'nın huzuruna çıktılar. Burada vaiz efendiler dua ettiler ve muhteşem tuğ kışla alanına dikilerek ocak merasimi tamamlandı.

Sultan III. Selim zamanında Nizam-ı Cedit askeri Bostancı ocağına bağlı iken, Sekbanların böyle müstakil bir ocak haline getirilmesi Yeniçerilerin hasetlerini bir kat daha alevlendirdi. İstanbul'da ticaretle meşgul olan nice kişiler Yeniçeri ortalarından birine mensup iseler de, harp fennine aşına olmadıklarından işe yaramayacaklardı. Bundan böyle manav, hamal, kayıkçı ve diğer sanat erbabının önce sekban yahut kalyoncu yazılıp harp sanatını öğrendikten sonra sanatlarını icra etmeleri ve bunu yapmayanların İstanbul'da ticaretten menedilmeleri de kararlaştırıldı. Ama bu husus, öfke ve çeşitli dedikoduları mucip olduğundan fitne ve fesat ateşi bir kat daha kuvvetlendi.

Kaptan-ı Derya Remzi Paşa tersanede haddini aşmış olan tayınları kesmiş ve Galata tarafındaki odalarda kalyoncu tayfasının alenen yaptıkları bozgunculuğu yasaklayarak ıslahata gayret ettikten başka, tersane çavuşlarının yirmi beşinci bölüğün kahvecisi burunsuz Mustafa'yı İslâm ve Hristiyan gemilerinden haraç almak suçuyla idam ettirmişti. Bu hal ocaklıya çok dokundu. Fakat Alemdar'ın korkusundan ağız açamayan zorbaların her biri bir köşeye saklandı.

Bundan sonra ayan memleketlerine dönüp vükelâ da devlet işleriyle ve askeri tanzimle meşgul olmağa koyuldular. Bir taraftan da gizlice barış yapmak için İngilizlerle görüşmeler devam ediyordu. Zira Napolyon'dan hayır gelmeyeceği anlaşılmış ve devletin ancak kendi kuvvetine güvenebileceği belli olmuştu.

Bu arada, Sekban yazmaya ve bunların Selimiye ve Levent çiftliği kışlalarında talimlerine devam ediliyordu. Cebbarzade ve diğer memurlar tarafından taşralarda da talimli askerlerin çoğaltılmasına çalışılıyordu. Bir taraftan da Alemdar Paşa Ruslarla anlaşmaya çalışılıyordu.

Alemdar Paşa Olayını Hazırlayan Sebepler

Alemdar Paşa devletin kudretini arttırmak için mülki ve askeri ıslahata çalışmakta idi. Yeni Sekban ocağının kurulması ve maaş beratlarının gümrük eshamına çevrilmesi, ocaklıyı kızdırmış ve gelir yapmak üzere berat satın alanları da zarara uğrattığından bunların da kini artmıştı. Gerçi askeri ödeneğin fiilen hizmette bulunanlara tahsisine, şeriat ve akıl bakımından diyecek bir şey yoktu. Lâkin zamanenin o kadar doğruluğa tahammüllü olmadığından avam ve havastan Alemdar Paşa'ya kin besleyenler çoktu.

Ayrıca, fiili hizmet şartının ilmiye mesleğine de sirayet etmesi ihtimali ulemayı ürkütmekteydi. Alemdar Paşa'nın usul bilmediğinden mahkemelerde kazaskerlerin, kâtiplerin dediğine göre hükmettiklerini görünce “*asıl işi şu küçük efendi görüyor. O büyük efendinin ne lüzumu var?*” sözü ulemayı endişelendiriyordu.

Nihayet devlet ricalinin müstakil olarak işlere bakmaları Enderun ricalinin hasedini uyandırdı. Padişah da ittifak senedinden pek hoşnut değildi. Enderun adamları gizlice ocaklıları ve kamu efkârını Alemdar Paşa aleyhine kışkırtıyorlardı. Hele İstanbul'da sanat icrası için Önce askerlik taliminin şart koşulması fitne ve fesadı artırmıştı. Öyle ki; bu sırada Sultan Mustafa'nın yeniden tahta çıkarılacağı lâfları bile söylenir olmuştu. Bu hususa dair Alemdar Paşa, Padişah'a şu takriri sunmuştu:

Cenabı Hak devlet bünyesinin temeli olan melek huylu padişahımızı gece ve gündüz, maddi ve manevi arızalardan korusun ve kudretini günbegün arttırsın.

Bugün büyük ve küçük herkesin tek düşüncesi, Padişahımızın memnuniyeti olduğundan bu defa Şeyhülislâm efendi iyi niyetli ulemanın ifadelerini ve kendi sadık düşüncelerini ihtiva eden bir tezkereyi göndermiş olduklarından, yüksek huzurunuzda sunuyorum.

Allah bilir çeşit çeşit zararlı dedikodular işitilmekte olduğundan hepimiz bundan muzdarip bulunduğumuz halde biedep olmamak için arz etmeğe cesaret edemiyoruz. Meselâ, eski Padişah'ın bulunduğu da-

irenin bir tarafında bir küçük kapı varmış, geceleri kıyafet değiştirip, annesiyle birlikte çıkıp harem-i hümayun içinde dolaşırlarmış.

Şeyhülislâm Efendi'nin tezkerelerinde yazılı hususlar devletlû Esmâ Sultana aittir. Şöyle ki: Eski Padişah sultana bağlı ve koruyucu olduklarından gerek kendisi, gerek etrafındakiler, adamın zihnini karıştıracak: "Biz yakında Sultan Mustafa'yı tahta çıkaracağız" gibi yalanlar yapıp, kötü telkinler yapıyorlarmış.

Bu meyanda geçenlerde kıyafet değiştirip Balat tarafında dolaşırken, kulluk çorbacısını çağırıp beş on dakika konuştukları anlaşılmıştır. Ne kadar fesat tohumu ekseler, Padişahımızın sayesinde bir netice alamazlarsa da, yalanları önlemek için tarafımdan gerekli kovuşturma ve tedipler yapılmaktadır. Bu gibi yalanlar, saf adamları tehlikeye düşürür. Velhasıl, Esmâ sultanın bu hareketlerini, annesinin kardeşinin hallerini Şeyhülislâm müteaddit defalar bana söylediği gibi şimdi de yazıyla bildiriyor.

Esmâ sultanın yüksek şanına yakışmayan davranışları geçen gün tarafımdan Darüssaade ağası kullarına bildirilmiş ise de bir sonuç alınmadığından bu mektubu yazmağa cesaret ediyorum. Allah bilir eski Padişahımızın bir kılma dokunmak kimsenin aklıma gelmez. Maksat şevketmeap efendimizin memnuniyetini temin ve zararlı dedikoduları önlemektir.

Bu yüzden ızdırabımızın çokluğu dolayısıyla âdap dışı böyle bir mektup yazmağa cesaretimizi af buyurmanızı ve eski Padişahımızın bulunduğu yerin mazbut tutulmasını ve Esmâ sultana ve maiyetine bundan böyle, bu gibi hallere cüret etmemelerinin tebliği hususunu istirham ederim.

Bu arada, gafil ve kibirli vezirler ise, zorbaların iktidarları kırıldı vehmiyle mal toplamağa ve ziyafetler çekmeğe koyulmuşlardı. Devlet işleri görüşülecek diye her gece bir yerde sazende ve hanendelerle işret sofraları kuruluyordu.

Hatta içlerinde en faziletli ve dirayetli olan Kaptan-ı Derya Ramiz Paşa, işret sefasına dalmış ve daimi sarhoş olarak Hatayi isimli bir cariyesiyle zevk sürüyordu.

Alemdar, iktidar makamına musallat olan eski hırsızları bertaraf etmişse de yeni gelenler yine açık ve gizli rüşvetler almağa ve dağıtmağa ve sefahate koyulmuşlardı. Feleğin bu çarkı, devlet ve ikbal kadehine ne katmış ki bir yudumunu içen mest olup önünü arkasını görmez oluyor.

Sultan Selim ricali hayli olgun kimseler iken sefahat ve ihtişama düşüp işi azıttılar, ondan sonra, Sultan Mustafa devri ricali yolsuzluğu artırarak eskilere rahmet okuttular. Şimdi de devleti kurtarma iddiasıyla ortaya atılanlar esas davayı unutarak zevk ve sefaya daldılar ve sonunda Alemdar Paşa gibi hamiyetli bir veziri nazlarına alıştırdılar.

Alemdar Paşa, Üçüncü Selim'in hal'inde rol oynayan kişileri birer birer sürgüne göndermişti. Bunlardan biri de Kazasker Hafit Efendi idi. Onun da sürgüne gönderilmesi lâzım gelirken Alemdar Paşa'ya bir cariyeye takdim ederek kurtulmuştu. Gerçi Alemdar'ın yakınları bu hususta ısrar ederek nihayet onu da sürdürmüşler ise de bu adamın cariyeye verdiği talimat tesirsiz kalmamıştı.

Şöyle ki; Kamertab isimli bu cariyeyi Hafit Efendi, Alemdar'a takdim ederken ona: "*Ne yaparsan yap. Alemdar'ın silahlarını çıkart. Din ve devlete hizmet etmiş olursun,*" diye emir vermişti. Kamertab çok güzel olduğundan işvesiyle Alemdar'ı meftun etmiş ve silâhlarını çıkartmağa muvaffak olmuştu. Oysa Rumeli âyânları nazarında silâhsız gezmek ayıptı. Herkes Alemdar'ı divanda silâhsız görünce şaşırılmıştı.

Alemdar Paşa eğilmez ve kuvvetli bir adamken hasımları zayıf tarafını arayıp onu kadınlar vasıtasıyla mum gibi yumuşattılar. Ve felâket kuyusuna attılar. Aslında doğru bir adamdı. Ve halis niyeti saltanata fedakârca hizmet etmekti. Şanizâde'nin dediği gibi; eğer iyi arkadaşlara sahip olsaydı, din ve devlete misli görülmemiş hizmetler yapabilirdi. Lâkin dünyanın mizacını bilmediği cihetle mücerret bir âlet haline gelmiş, devlete musallat olan adamlar onu şehvet ummanına gark edip şuurunu elinden almışlardı. Bu suretle onu emellerinin icrasına âlet etmişler haklı haksız idam, sürgün ve

müsadere cezalarını onun iradesiyle icra ettirmişlerdir. Artık onun yanına kimseyi yanaştırmıyorlardı.

Alemdarın kulağı, dalkavuk seslerinden başka bir şey duymaz olmuştu. Hatta Mollacızkade Ata Efendi, kardeşi Muhtar Efendi'nin sürgünden affını rica için bir gün Babıâli'ye gidip Sadrazam huzuruna çıktığında Alemdar'ın cevabı şu olmuştu: *"Abe efendi ben ne sizi, ne kardeşinizi, ne müfti, ne kazaskerinizi bilirim. Şurada oturan kimseler din ve devlet elden gidecek, şunları sürmek nizam-ı devletin temelidir böyle etmek lâzımdır, dediler ben de öyle ettim"*.

Alemdar'ı iktidara getiren âyân birer birer memleketlerine dönmüş, vükelâ gaflete dalmışken ocaklılar el altından fitne kazanını kaynatmaktaydılar. Çünkü ocaklılar Alemdar Paşa'ya Yeniçeri ocağı üzerine konmuş bir belâ baykuşu gözüyle bakıyorlardı. Onun için Alemdar'ın kolu ve kanadı hükmünde olan ayanın çekilip gitmesine seviniyorlardı.

Talimli asker sayısı 30.000'e çıksa, Rumeli âyânının memleketine dönmesinde mahzur olmazdı. Lâkin sekban askerinin sayısı henüz dört bindi. Bu da ocaklının hazırladığı fitne yangınının söndürülmesine yetmezdi. Ne çare ki vükelânın basireti bağlanmış olduğundan gündüzleri, "oruç keyfiyiz" diye camilerde dolaşır, akşamları iftar daveti diye bir yerde buluşup eğlenirlerdi.

Büyüklerin bazıları kadınlar gibi süslenmeğe başlamış, onları taklit eden orta halliler de tanesi yüz kuruşluk sarık, topu beş yüz kuruşluk hind kumaşı, dört bin kuruşluk kürk giymeği âdet haline getirmişlerdi. Herkes kadın gibi süslenmeğe koyulmuş, bu huy asker tayfasına da yayılmıştı. Rumeli askerleri altın ve gümüş tozluk, sinebend, ceviz büyüklüğünde gümüş düğme, gümüş kundaklı tabanca ile yirmi otuz okka ağırlığında gümüş taşıyarak bu ağırlık altında yürüyemez olmuşlardı. Sekbanların aylıkları ihtiyaçlarından fazlaydı. Bunların bir kısmı kalpaklarını altın şeritlerle süslüyor, tepelerine büyük inciler takıyorlardı.

Sekbanların bu refahını gören yeniçerilerin yüreklerinin yağı eriyordu. Ramazanın ortasında kadim âdet üzere, öteki ocaklar gibi sekban ocağı zabıtları de bir akşam Babıâli'de iftara davetli idiler. Bu davete süs ve saltanat içinde gelmeleri Yeniçerilerin kalbini haset ateşiyle kebab eyledi. Yeniçerilerin düşmanlıkları artıp ihtilâl ateşi yanmağa hazır hale gelmişti.

Yeniçeri ocağının kaldırılacağı herkesin elindeki ekmek parasının alınacağı, erkânın Nizam-ı Cedit kılığına konacağı rivayetleri yayılıyordu. Babiâli duvarlarına: “*Rumeli’den geldi çıtak, Bayram ertesi ya kılıç oynayacak ya bıçak,*” gibi yaftalar yapıştırılıyordu.

Bazı samimi dostları bu işin kötüye gideceğini anlayarak, Alemdar’ın Edirne’ye gitmesini ve Rumeli askerini toplamasını tavsiye ettilerse de, Alemdar Yeniçerileri hakir görüp; birtakım manav, leblebici, kayıkçı güruhu ne yapabilir diye işi hafife alıyordu. Hâlbuki düşmanı küçük görmenin ne büyük hata olduğu erbabına malûmdur. Alemdar Paşa İstanbul’un haline vâkıf olmadığından onu mazur tutalım, devlet ricali adını taşıyan yadigârlara ne diyelim.

Yeniçerilere göre ise Yeniçeri ocağı aleyhinde söz söylemek küfürdü. Bir vaiz talimin vacip olduğunu ve herkesin sekban odasına yazılmasını vaazlarında söylüyor ve Yeniçeri ocağına tariz ediyordu. Koşmani ismindeki bu vaiz Fatih Camii’nde vaaz ederken yedinci cemaat odabaşısı ve vaizi kürsüden indirmeğe çalışırken Koşmani, “ulema yok mu” diye yardım istemişti. Odabaşı da “Yeniçeri yok mu” diye feryat edince büyük kavgaya güçlkle bastırıldı.

Ocaklılar; Ramazan başından beri Alemdar’ı bir yerde sıkıştırıp öldürmek üzere gizlice görüşüyorlardı. Alemdar Paşa ve arkadaşları hazırlanan suikasttan gafil idiler.

Alemdar Paşa Olayın Ortaya Çıkması

Sadrazam Alemdar Paşa, Kadir gecesi iftar için, Atikali Paşa Camii karşındaki Şeyhülislâmın konağına gitmişti. Dönüşünde seyirciler kalabalık olduğundan, sekbanlar yol açmak için rast geldiklerini değnek ve kamçı ile dağıtıyorlardı. Döğülenler yaralı ve bereli halde Yeniçeri kahvelerine girerek:

“Bizleri ehli İslâm olduğumuz halde, zerre kadar günahımız yokken dövme neden lâzım geliyor? Bir haydut geldi, bir padişahı tahtından indirip zorla mühürü aldı, hâlâ şevketlü padişahımıza yaraşan kulluğu göstermiyor. Birtakım hainlerin sözüyle ulemayı ve ocaklıyı kaldırmak, fukarayı ayaklar altına almak istiyor. Biz niçin korkuyo-

ruz? Elhamdülillah bizler onun yanındaki aşağılık güruhundan kat kat fazlayız. Müslümanlığımızı ve Yeniçeriliğimizi anlatmalıyız.” diyorlardı.

Ocaklılar bir olay çıkarmak üzere hazırlanmışlardı. Kahvelerde Alemdar Paşa aleyhine alenen söz söylüyorlar ve halkı kendi yanlarında bulunca cesaretleri artıyordu. Bu sırada “vükelâ, yeniçeriliği kaldıрмаğa karar verdi” diye haberler yayılıyordu. Ocaklılar telâşla dokuzuncu bölüğün kışlasında toplanıp: “Bir müddet daha geçerse sekbanlar çoğalıp başa çıkamayız. Şimdiden çaresi bulunmalı” diye niyetlerini açığa vuruyorlardı.

Şöyle ki: Halkı ayaklandırmak ve kulakları şamataya alıştırmak ve zihinleri karıştırmak, Sadrazam dışarı çıkarsa kurşunla öldürmek üzere saat dört sularında birkaç defa yalandan “yangın var” diye şamata çıkarmışlarsa da, Sadrazam ve vükelâ yerlerinden çıkmadıkları için bir şey yapamamışlardı.

Alemdar Paşa, Babîâli’de yalnız olduğundan onun konağını basıp işini bitirmeğe karar verdiler. Bunun üzerine saat yedi sularında kışlalarından çıkıp ve parola olarak “sabahtır” sözünü kullanıp önce Ağakapısına vardılar. Yeniçeri ağası Mustafa’ya kararlarını icrada yardımcı olmasını teklif ettiler. Mustafa Ağa, nasihate başlayınca hemen orada idam ettiler. Bir miktar askerle kol kethüdasını kışlada bırakıp Bab-ı Âli’ye doğru yürüdüler. Sessizce Babîâli’yi çepeçevre kuşattılar. Alay köşkünde büyük kapının üzerindeki kethüda kapısının altına saman dökerek ateşe verdiler. Bu sırada civardan tüfek atmağa gelen sekbanları öldürmeğe başladılar.

Alemdar Paşa gafildi, askeri şurada burada dağınıktı. O zamana kadar Harem Dairesinde bulunan Sadrazam, neden sonra bu isyandan haberdar oldu. Davul çaldırmak suretiyle askerini toplamağa çalıştı. Askerler, dağınık olduklarından ve kendilerine bir talimat verilmemiş olduğundan bulundukları yerde kaldılar ve işin sonunu beklemeğe koyuldular. Bu askerler kolayca toplanacak bir tarzda yerleştirilmiş ve bir işaretle harekete geçmeleri temin edilmiş olsaydı bu işin bir çaresine bakılırdı.

Sayıları dört beş bini bulan Rumeli askeri eşkıyaya mukavemet eder, Levent çiftliği ve Selimiye kışlalarındaki sekbanlar yetişince yeteri kadar kuvvet

temin edilmiş bulunurdu. Ne çare ki devlet büyükleri gaflet içinde olduklarından iş bu raddeye gelinceye kadar bir şeyden haberleri olamamıştı. Hatta vaka zuhur ederken Levent çiftliğinde bulunan talimli askerin yanında cephaneleri bile yoktu.

Yeniçeriler de, tedbirli davranıyorlar, Sadrazam'ın şurada burada dağılık olan askerlerine adamlar yollayıp: *“Bizim işimiz ocağımızın düşmanı olan vezirledir. Onun işi tamam oldu. Sizler başımızla berabersiniz. Bektaşî tarikatında yoldaşımızsınız. Kışlalara buyurun”* diye zihni karıştırıcı haberler iletiyorlardı. Bu yüzden Sekbanların bazıları Yeniçerilerin davetine icabet ederek eşkiyanın arasına karıştılar.

Davul çaldırdığı halde askerinin gelmediğini gören Alemdar, dehşete düştü. Yanındaki bölük başlarından bazıları: *“Burada düşman eline düşmektense ahırda bulunan atlara binerek eşkiya topluluğunu yarıp geçelim ve selâmetle çıkabilirsek dışarıdaki sekbanlarla birleşelim”* dedilerse de Alemdar *“Elbette bize yardım gelir, o zamana kadar pusudan cenk edelim”* diyerek etrafındakileri harem dairesindeki mahzene soktukten sonra kendisi de köleleriyle beraber mahzene girip dışardan yaklaşmak isteyenlere kurşun atmağa başladı.

Tüfek sesleri halka dehşet veriyordu, herkes dışarı çıkıp olanı biteni öğrenmek istediklerinde köşe başlarını tutan Yeniçeriler: *“Bu yangın bildiğiniz yangın değildir”* diye olayı anlatmalarını üzerine, namuslu insanlar evlerine kapanıp hazan yaprağı gibi titrerlerken, reziller güruhu silâhlanıp Paşakapısı'na doğru koşuyorlardı. Sel gibi akıp gelen bu rezillerle eşkiyanın kuvveti artmış ve Babiâli'nin etrafı insan deryası olmuştu. Artık, Alemdar'a imdat gelmesi umulamazdı. Serseriler bu sırada ellerine geçeni yağma etmeğe ve Paşakapısı'ndan çıkanlara saldırmaya başladılar.

Bu sırada, bir kısım eşkiya Reisülküttap Galip Efendi'nin konağına doğru yöneildiler; efendi, perde arkasından gelişlerinin sebebini sordu: *“yanınızdaki sekbanları istiyoruz”* dediler. Efendi, konağında altmış kadar sekban olduğunu saf saf bildirince sekbanlar açılan kapılardan çıkıp Yeniçerilere iltihak ettiler. Umur-u Cihadiye Nazırı Behiç Efendi, akıbetinin kötü olacağını anlamış ve kaçmış olduğundan Yeniçeriler kendisini bulamadılar.

Yeniçeriler, bundan sonra Sadaret kethüdası Mustafa Refik Efendi'nin konağına gittiler. Refik Efendi de maiyetindeki sekbanları teslim edip kurtulmak fikrindeyken, defterdar Tahsin Efendi gelip; "*karşı koymaktan başka çaremiz yok*" dedi. Bunun üzerine konakta bulunan ağalar ve sekbanlar silâha davranıp vuruşmağa başladılar. Fakat asiler etraftan gelenlerle çoğalıyordu. Yine de tüfek çengiyle başa çıkaramayacaklarını anlayarak Topkapı'dan bir top çalarak konağın önüne getirip attılar, konakta bulunan sekbanlar top sesinden ürüp birer ikişer eşkiya arasına katıldılar.

Defterdar Tahsin Efendi, dayanamayacağını anlayıp arka kapıdan kaçarak o civarda bulunan maiyetinden birinin evine sığındıysa da, eşkiyadan birisi bunu görerek haber verdi. Şakiler, Tahsin Efendiye evden çıkararak yolda döve döve Kaptan İbrahim Paşa camiine götürdüler; orada öldürdüler. Ayağına ip takıp sürüyerek Ağakapısı'na getirdiler ve öldürdükleri Yeniçeri ağası Mehmet Ağa'nın naşının yanına bıraktılar.

Mustafa Refik Efendi'nin konağı etrafındaki reziller kalabalığı gittikçe arttı. Efendi artık karşı koyamayacağını anlayarak zorbalara sığınıp yalvarmağa başladı. Gözleri dönen Yeniçeriler, efendinin başına üşüşerek öldürdüler ve evini yağmaladılar.

Olayları kavrayan Kaptan-ı Derya Ramiz Paşa, sekbanların dağınık olduğunu; Levent çiftliği ve Üsküdar kışlalarındaki sekbanlarla bu eşkiyaya karşı koymanın mümkün olacağını düşünerek, şehir dışından asilere yardım gelmesin diye, yanındaki Rumeli Sekbanlarını Edirnekapısı taraflarına gönderdi. Verdiği talimatta: "*Şayet Edirne ve Silivri'den yardıma gelenler olursa menediniz,*" dedi. Bir taraftan da Levent çiftliğindeki sekban askerini Tophane alanına indirerek cephaneye verdi. Bahçekapı ile Topkapı arasındaki toprakları da eşkiyadan korumak üzere emniyete aldı. Kale kapılarından giriş ve çıkışı yasakladı. Üsküdar'da oturan talimli asker başkumandanı Kadı Paşa da Selimiye kışlasındaki sekban askerine cephaneye dağıttı ve o tarafın korunmasına çalışarak işin sonunu beklemeğe başladı.

Böylece, İstanbul içindeki fitne ateşinin dışarıya yayılmaması için tedbirler alındı. Ama Yeniçeriler de Bahçekapı'dan başka bütün kale kapılarını kapa-

tarak İstanbul içinde istedikleri gibi hükmetmeğe başladılar. Ramiz Paşa, böyle perişan tedbirlerle zihin yorup dışarıda dolaşacağına, mevcut kuvvetiyle İstanbul tarafına geçip şakiler üzerin saldırısa etrafında bulunan Alemdar paşanın askerleri de toplanabilir ve Alemdar Paşa felâketten kurtarılabilirdi.

Alemdar Paşa mahzen içinden dışarıdakilerle vuruşmaya devam ediyor ve yaklaşanları kurşunla öldürüyordu. Yeniçeriler, mahzene yaklaşamıyor etrafını çevirip uzaktan harp ediyorlardı. Alemdar, asilerin haykırıışlarına ve onlardan gelen kurşunlara kulak asmayıp olağanüstü bir yiğitlikle ikinci vaktine kadar dayanmış ve yardım gelebilmesi için hayli vakit kazanmıştı. Ne fayda ki Ramiz Paşa, süratle ve cesur hareket edecek ve askere kumanda edebilecek kabiliyette bulunamadığından Rumeli askeri toplanamadı. Başka bir yerden de Alemdar'a yardım edilmedi.

Harpte fırsat bir anda gelip geçer. Büyük kumandan olmanın birinci şartı cesaretle sürattir. Bu da insanda doğuştan bir kabiliyettir. Velhasıl gevşeklik ve korkaklıkla Alemdar Paşa'ya imdat edilemedi, fırsat kaçtı, eşkıya gittikçe şımartdı. Belki de Alemdar'ın ikbalinin kararması, bazı büyüklerin arzusu olduğundan imdadına varılamadı. Hele Enderun ricalinin bu işe müdahil olduğu hakkında yeteri kadar bilgi yoksa da olaylar başlamadan önce Enderunca beklediği belgelenmiş rivayetlerdendir.

Bütün bu ihtimallerin ışığında olay değerlendirildiğinde; Alemdar'a yardıma gidilmemesinde bir kasıt olması ihtimali hatırdan uzak tutulmayabilir. Lâkin Alemdar Paşa belâ ateşine yandıktan sonra Ramiz Paşa'nın da kurtulamayacağı bilinen gerçektir. Bu hususta görülen gevşekliğinde bir kasıt aramak da uzak bir ihtimaldir.

İstanbul eşkıyanın eline geçti. Yeniçeriler Ağakapısı'nda toplanarak kuvvetlerini arttırmak üzere ulemayı da aralarına almağa karar verdiler ve hemen onları Ağakapısı'na getirmek üzere adamlar yolladılar. Rumeli Kazaskeri Derviş Efendi (Aygır İmam), Mollacıkzade Ataullah Efendi, Nakibüleşraf Dürri-zade Abdullah Efendi, Anadolu Kazaskeri Kırımlı Ahmet Kâmil Efendi, ister istemez davete uyarak Ağakapısı'na vardılar. İstanbul Kadısı Köstendilli Tahir Efendi bu toplantıya katılmaktan kaçınarak konağının karşısındaki bir küçük

eve saklanmışsa da bulundu. Bir beygire bindirilerek Ağakapısı'na getirildi. Böylece ileri gelen ulema, toplanmış oldu.

Ocaklılar ulemaya hitaben şunu söylediler: *“Beş yüz seneden beri, akıllı ve âlim adamların kurduğu ocağımızı söndürmeğe niyet eden fesatçı veziri, ocak gayretiyle ortadan kaldırmak istedik; ağamız olacak yadigâr, karşı koyduğundan benzerleri gibi kul elinde maktul oldu. Öteden beri bizim başımız sizlere bağlıdır. Ocağımıza bir ağa tayin edilsin ve bir de vezir tayin olunsun. Dedikodu kalksın. Bu hususdaki niyazımızı biriniz varıp hâki pâyi şaheneye arz edin.”*

Yeniçeriler Derviş Efendi'yi (Aygır İmam) kast ediyorlardı. Zamanın ica-bına göre ötekiler de onu tensip ettiler. Derviş Efendi yerinden kalkıp odanın ortasına kadar gelerek, *“işte gidiyorum, cülûs dahi istiyor musunuz?”* diye deliye taş atma kabilinden ortaya öyle bir söz attı. Kargaşa çıkayazdı. Tahir Efendi ayağa kalkarak: *“Efendi ne söylüyorsun, kimi tahta çıkaracaksın. Ocaklı hâşâ zorba mıdır ki o gibi çirkin işe teşebbüs ede”* diyerek Aygır İmam'ın eşekliğini yüzene vurdu. Ötekiler de bunu tasdik ettiklerinden Derviş Efendi'nin bir münasebetsizlik yapmasını önlemek üzere, Tahir Efendi'nin Enderuna gitmesini münasip gördüler.

Alemdar Paşa'nın Ölümü

Yeniçeriler mahzene yaklaşamadıklarından arka taraflardan bir yerini delip kurşunla Alemdar'ı vurmak üzere kazma ve kürek tedarik ettiler. Alemdar Paşa pencereden görerek maksatlarını anladı, kararlaştırdığı son tedbirin vakti geldiğini kavradı. Yalnız maiyetinde bulunan masum cariyeleri ve delikanlıları selâmete çıkarmak için mahzenden seslenerek, birkaç zabıt istedi.

Bunun üzerine usta ve başkarakolcu takımından birkaçı mahzen kapısına yaklaştılar. Alemdar, teslim olacağını ima ederek, cariyelerini ve bazı gençleri ocağın namusuna emanet olmak üzere birer birer çıkararak teslim eyledi. Yalnız iki fedakâr insan; Paşa'nın en seçme cariyesi, başkadın ile vefalı haremağası bu emre uymayıp Paşa'nın yanında kalmakta ayak dirdiler.

Bundan sonra Alemdar zabıtlere hitaben: *“Nefsine bir zarar gelmemek şartıyla kendimi de size teslim ederim. Yalnız, haşaratın bana suikast yapmaması için neferlerinden olduğum 42’nci bölüğün odabaşı ustasını bana gönderiniz. Gelsin beni buradan alsın.”* dedi. Yeniçeriler buna sevinerek hemen ustayı bulup gönderdiler.

Usta odabaşıyla beraber pencere önüne vardığında Alemdar içerden:

“Bire devlet hainleri, ben sizin ocağınıza suikast edecek olaydım, şimdiye kadar hepinizi mahv edemez mi idim sanırsınız? Siz içinizdeki kargaşalık sebebiyle Devlet-i Aliye’yi harap edecek olduğunuz ve hiç bir söz dinlemediğiniz, herkese malûmken ben yine sizin ocağınızı yaşatmaya ve ıslaha çalıştım.

Kışlanıza çeşme yaptırdım, size bunca ihsan ettim. Şimdi bana yardım edecek ve başkalarına karşı koyacakken, onlarla birleşip bana hıyanet ediyorsunuz. Sizin gibilerin sözüne güvenip de size teslim olup kıyamete kadar kötü anılmağı kabul eder miyim? Gayret ve yiğitlik kalesinden avrat gibi kendi ihtiyarımınla çıkıp gider miyim sanıyorsunuz bire flamlar,” dedi.

Şaşkın duran ustanın yanındaki odabaşının ağzına bir yağlı kurşun aşk etti. Odabaşı hemen düşüp ocak uğruna canını vermiş oldu.

Yiğit vezir Alemdar, gayret ve cesaretini arttırarak yeni baştan tabanca ve tüfeğiyle cenge başladı. Artık ele geçirilme ihtimali kalmamıştı. Bu aslanın üzerine varmağa da kimse cesaret edemiyordu. Bunun üzerine Yeniçeriler kazma ve kürek, külünk ve küskü ile mahzenin arka tarafını yıkmağa çalışırken bir kısmı da merdiven kurarak kubbenin üstüne çıkıp delmeğe başladılar.

Alemdar Paşa, kubbede delik açıldığı takdirde kendisini kurşunla oradan öldüreceklerini anladı. Boş yere ölmek de yiğitliğe sığmazdı. Bu ana kadar gayretle sebat edip bir yerden imdat erişmesini beklemişti. Artık tamamıyla ümidini kesmişti. Tasavvur ettiği son tedbirin icrası zamanı gelmişti: “Ennarı velel âr (Ateşe evet, utanmağa hayır)” kaidesince “Allahü Ekber Kebira” diyerek tabanca ile cephaneye ateş etti. Dehşet veren bir gürültü ile mahzenin kubbe-

si gök kubbesine doğru fırladı. Üzerinde bulunan birkaç yüz yeniçeri kuş gibi havaya uçu, yakında bulunanlar taşların çarpmasıyla telef olarak cehennemini yolunu tuttu.

Yeniçeriler mahzenin öteki katlarına da lağı konmuş olabilir diye mahzene yaklaşamıyorlar; yalnız Bab-ı Âli'nin başka yerlerini; altın, gümüş ve mücevher bulmak için kazıyorlardı. Bir kısmı da şehrin içine yayılarak fitne ve ihtilâl ateşini daha ziyade alevlendirmeğe uğraşıyorlardı.

Bu arada Ramiz Paşa'nın güya mahzenin tabanında mevcut bir gizli yoldan, Alemdar'ı çıkarıp kale kapılarından çıkan sekbanlarla birleştini âyân ve eşrafın da onlara katıldığı şayi olmuştu. Bundan telâşa düşen ocaklılar bu haberi yalanlayarak yoldaşlarına cesaret veriyorlar ve müdafaa için kalabalığı arttırmağa çalışıyorlardı.

Alemdar Mustafa Paşa'nın kudretinden rahatsız olup zevalini temenni edenler, ihtilâlin buraya kadar olan kısmını hoş görüp artık sönmesini arzu ediyorlardı. Oysa yangın çatıyı sardıktan sonra artık kundaklayanlar da söndüremezdi. Asıl işin zor tarafı şimdi başlamıştı. Artık söz ayağa düşmüştü. Yeniçeriler, devleti eline alıp istediklerini yaptırmak yolundaydı. Erkân bunu kabul etmeyip, idarenin Padişah'ta kalmasını ve onun emirlerinin yürümesini istiyorlardı. Birbiriyle çelişen iki emelin uyuşması zordu. Bu yüzden memleket büyük olaylara gebe idi.

Sultan Mahmut, hükümeti reziller eline düşürmemek için sarayın muhafazasına ve zorbalara karşı koymaya karar vermişti. Sadrazamın ölü veya diri olduğunu Padişah henüz bilmiyordu. Ancak işleri yürütmek üzere bir zata görev vermek gerektiğinden, Çavuşbaşı Arnavut Muhsin Efendi cüret ve cesaret sahibi olduğu ve devlet işlerine de vakıf olduğundan, sadaret kaymakamlığına tayin olundu. O da, Kul kethüdası Mehmet Ağa'ya kaftan giydirdi. Üsküdar'da oturmakta olan emekli derya kaptanı Salih Paşa, Çarkacı Ali Paşa, Kaptan-ı derya Ramiz Paşa ile Kadıpaşa'nın mevcut kuvvetleriyle saraya gelmeleri irade edilmişti.

Bu suretle Ramiz Paşa, Levent çiftliğindeki sekbanlarıyla topçu askerleri, Kadı Paşa da Üsküdar kışlasındaki sekbanlarla kayıklara binerek saraya geldiler. Askerleri ile saray kapılarını tutarak müdafaaya hazır oldular.

Yeniçerilerin Topkapı Sarayına Saldırmaları

Bu arada, Yeniçeriler de itaat edeceklermiş gibi görünmek için Tahir Efendi'yi bir ağa tayinini rica etmek üzere saraya göndermişlerdi. Maksatları, şamatasızca işi istedikleri kerteye getirmek ve Sultan Mustafa zamanında olduğu gibi devlet idaresini ellerine almaktı.

Bu durumda sekban askerinin saraya getirilip saltanatı seniyenin müdafaaya hazır olduğunu görünce pek ziyade öfkelenildiler. Din ve devlet uğruna eski pabuçlarını bile terk etmezken, ocak uğrunda can vermek üzere sözleştiler. Hemen Padişah'a karşı "Hurucu alessultan" ilân ederek saray üzerine hücumla geçtiler. Lâkin sekban askeri saray kapılarını kuvvetlice tutmuş olduğu için her saldırışlarında Yeniçerilerden nice kişiler telef oldu ve sokaklar yeniçeri leşleri ile doldu. Böylece Yeniçeriler meyus olarak çekilmeğe mecbur oldular.

Sabahtan itibaren yollar kapalı olduğundan sarayda yiyecek tükenmişti. Sekban ağası Süleyman ağa, yiyecek tedarik etmek üzere birkaç yüz sekban askeriyle saray kapısından çıktı. Rast geldiği eşkıya fırkaları üzerine ateş ederek, onları dağıtmış ve Divanyolu üzerinden Atmeydanı'ndaki Dikilitaşa kadar gidip dükkânlarda simit ve çörek gibi yiyecek ne bulduysa almış, Sadrazamın hayat ve memadını tahkik etmek üzere Babıâli taraflarından dolaşp akşama doğru sarayı hümayuna varmıştı.

Bu hareket birkaç saat önce yapılsaydı, Alemdar Paşa kurtulurdu. Alemdar gece imsak vaktinden ertesi günü ikinci vaktine kadar dayandığı halde hiç bir taraftan imdat alamayacaktı. Sekban askerinin yiğitçe karşı koyması, eşkıya güruhunun dağılmasına sebep oldu. Ocaklılar, bu hali görüp telâşa düştüler.

Bu sırada İmam ve Hatip güruhundan birtakım cahiller ortaya çıkıp eşkıyayı teşvik ettiler. Bundan ocaklılar cesarete gelip; "*imdada gelmeyenlerin avretleri boş ve kendileri kâfirdir*" diye tellâllar çağırtılar. Kayıkhane, külhan, fırınlar gibi yerlere zabitler yollayarak buldukları, kasap ve sair esnaf güruhunu toplayıp Ağa kapısına getirdiler.

Şehir halkı da yirmişer otuzar adamla mahallelerini muhafazaya koyuldular. Ertesi günü yanı Ramazanın 28. Çarşamba günü Yeniçeriler seher vak-

ti Süleymaniye civarında toplanıp ağaları olan Mehmet Ağayı önlerine alarak Ayasofya'ya doğru hareket ettiler. Gariptir ki ahaliden de mayası bozuk pek çok şahıslar Yeniçerilerle birleşip gazaya gider gibi saraya doğru yürüdüler.

Sekban askeri yeni kurulmuş ve henüz gereği gibi talim görmemiş ve inzibat ve ocak gayreti teessüs etmemiş olduğundan sayılarının 4000 kişi olması, eşkiyanın ise kat kat fazla olması dikkate alınarak müdafaada kalması gerekli idiyse de eşkiya sarayı çevirmiş ve Ayasofya minareleri gibi yüksek yerlere çıkıp saraya kurşun atmağa başlamışlardı.

Yeniçerilik gayreti, cüzzam illeti gibi iliklerine işlemiş olduğundan, Enderunda bulunan aşçı, helvacı, ekmekçi, zülüflü, baltacı ve bostancılar sarayı beklemekte olan sekbanlara düşman gözüyle bakıp تنها buldukları yerde onları öldürürlerdi.

İçten ve dıştan hücumu maruz olan sekbanları, Ramiz Paşa ve öteki devlet büyükleri bu muharebenin sevabı hakkında telkinlerde bulunarak gayretlerini arttıрмаğa çalıştılar. Enderunda zahire bulunmadığı gibi eşkiya sarayın suyollarını da yıktıklarından, çaresiz, saraydan çıkıp eşkiya üzerine saldırmak gerekli görüldü. Bu vazife sekban ocağı ağası Süleyman Ağa'ya verildi. Süleyman Ağa 400 sekban ve 4 topla saraydan çıkıp eşkiya üzerine saldırdı.

Kanlı bir harp başladı. İki taraftan hayli telefata oldu. Sekbanlar şiddetli hamlelerle saraya top ve tüfek atan eşkiyayı püskürttüler. Bir sekban bölüğü cebeciler kışlasına saldırarak kışlayı ele geçirdiler ve içerde buldukları eşkiyayı öldürdüler. Bir bölük sekban da Atmeydanı'nda görüldü. Bir bölüğü de yanan Paşakapısı etrafında toplanmış olan eşkiyayı dağıttıktan sonra Soğukçeşme yolundan Atmeydanı'na geldi.

Sekbanların bu cesur hareketleri, Yeniçerilere korku ve dehşet verdiğinden açıktan karşı koymağa cesaretleri kalmadı. Çoğu Divanyolu'ndaki evlere girerek gözden uzaklaştılar. Bunun üzerine Süleyman Ağa askerini üç kısma ayırarak bir kısmını yedek kuvvet olmak üzere Atmeydanı'nda bırakıp, bir kısmını Ahırkapı tarafına yolladı. Bir fırka ile de kendisi Ağakapısı'na doğru hareket etti. Yol üzerindeki evlerde gizlenen Yeniçerileri takip etmek üzere evlere girdiler.

Süleyman Ağa ilerledikçe kuvvetine zaaf geliyordu. Bu sırada yeniçeri karılarından bazıları sekbanlar üzerine tabancayla ateş ediyorlar ve kaynar yağ döküyorlardı. Kadınlar, *“bu zalimler bizim evlerimize girip ırzumıza ve malımıza taarruz ediyorlar siz başa çıkamayacaksanız bari evlerimize gelip gizlenin de biz çıkıp dövüşelim”* diyerek Yeniçerileri kışkırtıyorlardı. Bunun üzerine Yeniçeriler gayrete gelerek Irgat pazarını geçmiş olan Sekbanlara saldırdılar. Çok kanlı bir dövüş başladı.

Bu sırada Süleyman Ağa yavaş yavaş çekilerek Atmeydanı'nda bekleyen iki fırkayla birleşip Bab-ı hümayunun önüne geldi. 300 kadar sekban, Cebeciler kışlasına girip, dört beş bin kadar eşkıyaya saldırdılar. Yeniçeriler kışlayı ateşe verdiler. İki ateş arasında kalan sekbanları saraydaki sekbanlar kurtardılar.

O gün pek şiddetli bir gün doğusu rüzgârı esiyordu. Kışladan doğan yangın civardaki mahallelere yayıldı. Yangın bir koldan Divanyolu'na, bir koldan da Defterhane ve Mehterhane tarafına yayılıyordu. Çoluk çocuğun feryadına yetişen yoktu, kimi pencerelerden, kimi damlardan kendini atıyor, kimi de kaza kurşunlarıyla ölüyordu. Eşkıya, bir taraftan sekbanlara tüfek atıyor bir taraftan da buldukları eşyayı yağma ediyorlardı.

Gözlerine kestirdiklerinin evlerini: *“devlet taraftarıdır”* diye yağma ediyor, ırz ve namuslarına tecavüz ediyorlardı. Eşkıya, eski padişah IV. Mustafa'nın tahta çıkarılmasını konuşmaya başlamıştı. Oysa Sultan Mustafa bir gece evvel boğularak öldürülmüştü.

Bu çarpışmalarda sekban ocağı ağası Süleyman Ağa ve Yağlıkçı Binbaşı ile bir hayli sekban şehit düştüğünden hükümet kuvveti zayıflamıştı. Dört bin kişiyle bu kadar kalabalık eşkıyaya karşı koymak ancak zabitlerinin kahramanlığı ile mümkün olmuştu. Süleyman Ağa ve Yağlıkçı Binbaşı gibi en değerli zabitler şehit düşünce sekbanlara hayli dehşet gelmişti. Fakat 5000 kadar ölü vermiş olan Yeniçerilerde de telâş vardı.

Yeniçeriler bu bozgunculuklarına rağmen halk nazarında ulemanın da kendileri ile birlik olduğunu göstermek için, ileri gelen ulemayı Ağakapısı'nda göz hapsine almışlardı. İstanbul halkının çoğu Yeniçerilerle birlikte ve şakavet yolunda olduklarından, Sultan Mahmut hiddetlenip, harp gemilerinden eşkıya

üzerine top atılmasını emretti. Unkaparı önünde bulunan gemiler Ağakapısı'nı nişan alarak top atmağa başladılar. Gölleler bazen Ağakapısı'nı geçerek civardaki evleri yıkıyordu.

İstanbul halkı eşkıyanın tecavüzlerini insaf gözüyle görmeyip, devlete düşmanlık göstermeğe başladılar. Top ateşinden bızar olan Yeniçeriler, saraya bazı ulemayı göndererek, Padişah ne emrederse itaat edeceklerini ağır top ateşinin durdurulmasını niyaza karar verdiler. Ulema da bu suretle eşkıya elinden kurtularak, Padişah yanına gitmeği canlarına minnet bildiklerinden tüfek ve tabanca kurşunları arasından geçerek saraya vardılar.

Sultan Mahmut yanında vezirleri olduğu halde hoca efendileri kabul ederek: *“Birader de vefat etti”* dedi. Vezirler ve ulema Padişah'ın şevketinin ve ömrünün artması niyazıyla taziye bulundular ve ocakların af dilediğini arz ettiler. Sultan Mahmut: *“Eğer bundan böyle edepli otururlar ve itaat borcuna uyarlarsa affı şahaneme nail olurlar, değilse bütün İstanbul yansa da aflarını kabil değildir. Varsınlar büyük öç alıcının huzurunda cevabını versinler”* dedi.

Ulemanın, top ateşinin durdurulmasını niyaz etmeleri üzerine, ateşin durdurulması için gemilere emir verildi. Durumu anlatmak üzere Rumeli Kazaskeri Ata Efendi, Sultanahmet Camii şeyhi, Küçük Mirahor Ağakapısı'na gönderildi. Padişah iradesini ocak ağalarına tebliğ ettiler. Yeniçeriler de itaati taahhüt ettiler.

Yeniçeri ağası vekili Mehmet Ağa, Padişah tarafından yangını söndürmeğe memur edildi. Bunun üzerine yangının söndürülmesine çalışıldı ise de rüzgâr şiddetli olduğundan, ertesi günü kuşluk vaktine kadar yangın devam etti, birçok evler yandı. Hanlar, dükkânlar ve evler hep yaralılarla dolu idi. Öldürülenlerin aileleri feryat içinde Yeniçerilere sövmeğe başladılar. Herkesin kalbi Padişah'a yöneldi. Buna iyi insanlar çok sevindi.

Lâkin Cebeciler kışlası yangını sönmeden fitne ateşi yeniden alevlendi. Şöyle ki: Eşkıya arasında Kandıralı Mehmet diye anılan bir mayası bozuk Kasımpaşa tarafına geçerek Tersane, Galata, Boğaziçi ve Üsküdar tarafında gizlenmiş olan haşaratı başına toplayıp tersaneyi ve limana bağlanmış olan gemi-

leri ele geçirdi. Topçu ve arabacı neferlerinin çoğu sınır boylarında, bir kısmı da sekbanlarla sarayda bulunduğundan, eşkiya zorla tophane kapısını açtırdı. Bu ana kadar Yeniçeri kazanları ortaya çıkmamışken eşkiya Tophane'yi ele geçirdikten sonra topçu ve arabacı kazanları Atmeydanı'na götürüldü.

İş çığrından çıkmıştı. Eşkiya sokaklarda: “*Vükelâ kaleleri kâfirlere sattı ve harpten kaçmamız için bize emir verdi*” diye tellâllar bağırttı, perişan olmuş ve Padişah'ın gazabından titreyen eşkiya, yine cesaretlenerek dalga dalga Atmeydanı'nda toplanmağa başladılar. Bu rezillerin düşman karşısında dayanamayıp yağmayla uğraştıkları cümlelerin malûmu idi. Vükelânın düşmana bir karış yer satmayacağı zerre kadar akli olanların bileceği bir şey olduğu halde, kendi ayıplarını örtmek için bu yaptıkları büyük hayâsızlıktı. Ne çare ki isyan büyümüş, zorbalar şımarmış, devlet ne yapacağını şaşırmıştı.

Ramiz Paşa ile Kadı Paşa, daha fazla sebat etmenin faydası olmayacağını anlayıp saraydan çıkarak bir gemiye atlayıp Üsküdar tarafına gittilerse de, karaya çıkamadıklarından yüz elli kadar maiyetleriyle bir yelkenli çektirmeye aktarıldılar. Eşkiya bunları takip için arkalarından bir gemi yolladı. Fakat Paşalar, Yeşilköy'e yanaşıp karaya çıkarak kaçtılar.

Bab-ı Âli'de kış için toplanmış odun ve kömür ateş alarak iki gün kadar eşkiyanın yanaşmasına mâni olduysa da, yangın hafifleyince altın ve gümüş aramak için yerleri kazarken karşılarında bir demir kapı çıktı, arkasından ikinci demir kapı görüldü, o da açılınca bir mahzene girildi. İçerde üç cenaze bulundu. Biri Alemdar, ikincisi Başkadın, üçüncüsü haremağası idi. Yanlarında bulunan altın ve mücevherle dolu keseleri yağma ettikten sonra Ağakapısı'na koşup Alemdar'ın ölümünü müjdelediler. Yeniçeri ağası maiyetiyle Paşakapısı'na geldi. Alemdar'ın cenazesini sürüyerek Atmeydanı'na getirdiler. Orada üç gün bıraktıktan sonra Yedikule dışında bir hendeğe attılar.

Zorbalar, bazı devlet büyüklerini, ocakları hakkında suikastla itham ederek idamlarını istediler. Şeyhülislâm Esat Efendi'yi de Nizam-ı Cedit'e fetva verdiğinden sorguya çekmek üzere getirtmek istediler. Orada bulunan ulema: “*bu ulema şanına yakışmaz. Şeriatımıza da uymaz*” diyerek zorbaları bu iddiadan vazgeçirdiler.

Zorbalar; Ramiz Paşa ile Kadı Paşa'nın akıbetini soruştururken takibe memur gemide bulunanlardan biri: *“Onlar şimdi karaya çıkmışlar ya ölü veya diri olarak ele geçmişlerdir”* dedi. Bunun üzerine bu zatlar bulundukları vakit öldürülmek, sekban ocağı kaldırılmak ve kadim ocaklara riayet edilmek şartıyla dağılmaya, güç de olsa karar verdiler.

Böylece fitne son bulmuş sanılırken ertesi Cuma günü, Sarayı Hümayun Bostancılarından bazı fitne kişiler Otluk kapısını rezillere açtılar. Orada bulunan bir kısım sekbanları idam ettiler. Yine aynı Cuma günü Üsküdar yakasındaki Selimiye kışlasına hücum ettiler. Burada bulunan sekbanlar top ve tüfekte karşı koydularsa da eşkiya âdetleri üzere kışlayı ateşe verdiklerinden sekbanlar perişan oldu.

Asiler civarda bulunan sekban zabitlerinin evlerini de yağma ettiler. Kadı Paşa'nın evini, yağma ile yetinmeyip yaktılar. Galata taraflarında bulunan asiler, Levent çiftliğine hücum ettiler. Kısa bir mukavemetten sonra sekbanların zahireleri tükendiği için etrafa dağıldılar. Eşkiya, kışla etrafındaki dükkân ve evleri yaktılar ve bu evlerde kadın çarşaflarına kadar ne buldularsa yağma ettiler.

O gün Cuma, ertesi gün Ramazan bayramı idi. Sultan Mahmut Cuma namazı için Zeynep Sultan camiine gitmişti. Birtakım serseriler Padişah huzurunda Silâhtar ağanın ve bazı saray adamlarının idamlarını isteyeceklerdi. Yeniçeri ağası eşkiyayı dağıtmak üzere; *“Behey yoldaşlar ne durursunuz Kadı Paşayla Ramiz Paşa'yı Silivri'de yakalamışlar, hemen gidip At meydanında hazırlanan kazıklara vurun”* deyince eşkiya o tarafa akın etti. Bu sayede selâmlık yapılabildi. Bir Yeniçeri ağası camide, Alemdar'ın üstünden çıkardığı mühür-ü hümayunu, Padişah'a teslim etti. Cuma namazından sonra Sultan Mustafa'nın cenazesi babası Abdülhamit Han'ın türbesine defnedildi.

Şeyhülislâm ile Kaymakam Paşa saray-ı hümayun da müsafirdiler. Ulema, Şeyhülislâm'ın “Nizam-ı Cedit Şeyhülislâmı” adıyla anıldığını işittiklerinden, ulema namusuna dokunacak bir muameleye uğrarlar diye Şeyhülislâmın değiştirilmesini Padişaha arz ettiler.

Ertesi günü Ramazan bayramı olduğundan sarayda bayramlaşma töreni yapılacağı devlet büyüklerine ve ulemaya haber verildi. Usul üzere seher vakti

hepsi divan yerinde toplanıp Padişah'ı tebrik ettiler. Sultan Mahmut bundan sonra Sultan Ahmet Camii'ne giderek bayram namazını edâ etti. Köse Kethüda diye anılan Çelebi Mustafa Reşid Efendi sadaret kethüdası tayin olundu.

Alemdar Paşa'nın Hal Tercümesi

Alemdar Paşa, Rusçuk Yeniçerilerinden Hacı Hasan isimli orta halli bir adamın oğludur. Sultan Mustafa devrinde, Rus harbi esnasında kırk ikinci bölüğün bayraktarı olduğundan "Alemdar" diye şöhret bulmuştu. Son derece cesur, cömert ve yoldaş uğruna can verir bir zat olduğundan halk tarafından sevilir yeniçeri tarafından hatırı sayılırdı. Çiftçilik ve hayvan ticareti ile servet edinmiş yanına birçok yandaş ve hizmetkâr toplayarak, kendi kendine Derebeyi haline gelmişti.

Paspanoğlu hâdisesinde Rusçuk âyânı İsmail Ağa'ya yardım ettiğinden itibarı arttı; Hezargrat ayanı oldu. Daha sonra Kapıcıbaşlık rütbesi verildi. Kadı Paşa, Nizam-ı Cedit askeriyle Edirne tarafına giderken Sadrazam'ın tahriki üzerine üç bin askeriyle Kadı Paşa üzerine yürüdü. Bu esnada İsmail Ağa kurşunla öldürüldü. Rivayete göre İsmail Ağa'nın katili, kendisine Padişah tarafından: "*Eğer ağamı öldürürsen yerine Rusçuk'a âyân olursun*" vaadi verilen Süleyman ağadır.

İsmail Ağa öldürüldükten sonra maiyeti ve eşrafı, toplanarak Alemdarı İsmail Ağa'nın yerine ayan seçtiler ve hepsi ona itaate karar verdiler. Alemdar, selefinin mallarından etrafına hediyeler dağıttı. Kısa zamanda nüfuzu Rumeli'nin her yerinde geçer oldu. Sultan Selim devrinde Rus seferi esnasında görülen lüzuma binaen vezirliği kabul etmesi rica olunarak, kendisine Tuna Seraskerliği verildi.

Alemdar Paşa, aslında mutaassıp bir Yeniçeri iken, ordunun perişanlığına ve Yeniçerilerin intizamsızlığına, bakıp fikrini değiştirdi. Sultan Selim'i tahta çıkarıp Nizam-ı Cedit'i yeniden kurmak için İstanbul'a geldi. Sultan Selim'in şehit edildiğini görünce, Sultan Mahmud'u tahta çıkarıp devlet işlerini tanzime teşebbüs etti.

Aslında, devleti ıslah pek çok kimselerin çıkarlarına dokunduğundan haklı haksız düşmanları çoğaldı. Devlet ricali ise eğlenceye ve şahsî çıkarlarına

düşkün olduklarından, Alemdar'ı da zevk âlemlerine düşürdüler. Bu gaflette iken fırsat arayan Yeniçeriler ani bir baskınla, yârsız ve yaversiz kalmış olan Alemdar'a saldırdılar. Uzun müddet dayandıktan sonra eşkıya eline düşmemek için cephaneyi ateşleyip onlarla birlikte telef oldu.

Devlet ve millet hakkında niyeti hayırlı ve himmeti yüksek olduğundan öyle bir felâkete uğramasına esef edilir. Hele Sekban-ı Cedit adıyla ikinci defa kurduğu talimli askerlerin imhası çok daha üzülmünecek bir şeydi. Ne çare ki takdir-i ilâhi yaver olmadıkça tedbir tesir vermiyor. Allah gani rahmet eyleye. Bir cariyesinden Bikâr Bey adında bir oğlu doğmuş ve İstanbul'da Çarşamba semtinde Halveti tekkesinde uzun müddet şeyhlik etmiştir.

Kadı Paşanın Hal Tercümesi ve Akıbeti

Merhum Kadı Abdurrahman Paşa, eski Şeyhülislâm Minkârizade'nin torunlarından Kadı Mehmet Efendi'nin oğludur. İlmiye mesleğine mensuptur. Kayseri Kadısı iken, Bozkır kazası maden müdürü bulunan amcası Ali Efendi aleyhine kaza halkının ayaklanarak amcasını idam, eşyasını yağma ettiklerini ve cariyelerinden birisinin ırzına geçtiklerini duyunca, Kayseri kadılığından istifa ederek, öc almak üzere kendisine izin verilmesini Babiâli'den istemiş ve Bozkır kazasıyla sınırı olan Seydişehir'e vararak orada Padişah fermanını beklemiştir.

Ferman gelince yanına iki bin asker alarak Bozkır'a gitmiş, amcasının katillerini idam etmiş ve fesat erbabının nicelerini bozguna uğrattığını Babiâli'ye arz etmişti. Bu hizmeti Padişah nezdinde makbul olmakla kendisine Beylerbeyi rütbesi ile Bozkır Maden eminliği, Alanya ve İçel sancakları tevcih olunmuş, beş ay sonra vezirlikle Konya Valiliğine getirilmiştir. Oğlu Abdullah Bey'e de Beylerbeyi rütbesiyle Alâiye ve Beyşehir sancakları tevcih edilmişti.

Kadı Paşa, daha önce Konya'da kadılık yapmış idi. Bu sırada bazı zararlı şahısları tedip etmiş olduğu için, bazılarının husumetini kazanmıştı. Konya valisi olduğunu duyan hasımları birkaç bin asker toplayarak Paşa'yı Konya'ya sokmamak üzere bir isyan heyeti teşkil etmişlerdi. Paşa her ne kadar yanındaki

kuvvetle Konya'ya zorla girme imkânı varsa da kan dökmek için Konya'ya bir iki saat mesafede Çayırbaşı denen yerde çadır kurmuş ve halkı nasihatle yatıştırmağa çalışmış ise de faydası olmamıştı.

Kış bastırılmış, çadırlarda kalmak da zorlaşmıştı. Paşa bir gece yanına cesur adamlarından iki kişiyi alarak Kale kapısından girmiş, asilere kurşun yağdırarak elli altmış kişiyi öldürmüş hükümet konağına varmıştı. Ertesi gün, Valilik fermanını okutturduktan sonra Yeniçeri takımından ve fesat erbabından 200 kadar kişiyi idam ettirmişti.

Paşa, Konya haricinde bir konak yaptırmıştır ki şimdi kışladır. Beş altı sene Konya'da devlet rızasına uygun şekilde hizmet etmiş ve askere nizam vermeğe gayret etmiş olduğu için kendisine Anadolu valiliği tevcih edildi. Paşa tedarik ettiği 30.000 kadar Nizam-ı Cedit askeriyile Rumeli ıslahatına da memur edildi.

Kadı Paşa, Alemdar'ın daveti ile İstanbul'a gelmişti. Son Alemdar vakasında işin çığırından çıktığını görmüştü. Kadı Paşa son derece cesur bir adam olduğundan kıyafet değiştirerek İstanbul'u dolaşıp durumu anladıktan sonra Üsküdar'a geçmiş ve oradan oğlunun sancak beyi olduğu Alanya'ya giderek Alanya kalesine kapandı.

Yeniçerilerin ısrarı üzerine, ölü veya diri olarak yakalanması için her tarafta ferman çıkarılmıştı. Bunun üzerine eskiden Kadı Paşanın adamlarından olan Antalya mütesellimi Hacı Mehmet Ağa, araştırmaları neticesinde Paşa'nın o taraflara geldiğini öğrenerek 10.000 askeriyile Alanya kalesini çevirmiş nihayet; Kadı Paşa, oğlu Abdullah Paşa, diğer oğlu Müdrris Mehmet Bey idam edilmiştir. Büyük kızı Nefise Hanım halen hayatta olup Kadılardan Sürüri ve Mehmet Rıza Efendilerin annesidir. Küçük kızı Zübeyde Hanım da halen hayattadır.

Kadı Paşa'nın idamı devletçe zayıttandı. Bundan dolayı Sultan Mahmut, Paşa'nın katili Hacı Mehmet Ağa'ya kin beslemişti. Kadı Paşanın malları Ağa'dan talep edildi. Ağa devlete az bir şey göstererek bakiyesini saklamış ve taleplere küstahça cevaplar vermiş olduğundan üzerine asker sevk edilip denizden de abluka yapılarak Teke kalesi yirmi dokuz ay muhasara edilmiş, sonunda Hacı Mehmet Ağa idam edilmiş, çocukları Selanik'e sürülmüştür.

Devletlerin Durumu

Bütün bu olaylar cereyan ederken, Rusya ile barış görüşmelerine başlanmış; İngiltere ile barış antlaşması yapılmıştı.

Napolyon, Devlet-i Aliye'yi resmi ve gayri resmî vaatlerle kandırarak İngiltere ve Rusya'yla bozuşturmuş ve her ikisine karşı harbe sokmuş olduğu halde bütün vaatlerini unutarak Tilzit'te kendi başına Ruslarla barış yapmış Devlet-i Aliye'yi açıkta bırakmıştı. Devlet-i Aliye bundan rahatsızdı.

Napolyon; politikasını birdenbire değiştirmesine sebep olarak Sultan Selim'in hal'ini göstermişti. Napolyon'a, böyle bir iç meselenin iki devlet arasındaki dostluğu bozmaması gerekeceği bildirilince; Devlet-i Aliye'nin Ruslarla şerefli ve elverişli bir barış yapılmasına aracılık edeceğini vaat etmişti. Oysa Osmanlı topraklarını paylaşmak üzere Ruslarla gizlice muhabere ediyordu.

Devlet-i Aliye de Fransızların bu döneğliğinden dolayı güvenini kaybederek İngiltere'ye temayül etmişti. Karadan ve denizden, Rusya ve İngiltere'yle harp etmek zordu. İngilizlerden gelecek bir saldırıya Fransa'nın yardımı da yetmeyeceğinden, Kaptan-ı derya, İngiliz amiraline barış teklif etmişti. Sultan Mustafa devrinde Şikkı sani defterdarı Ahmet Bey ile Boğaz muhafızı Hakkı Paşa görüşmelere memur edilmişti.

Devlet-i Aliye'nin İngiltere'yle anlaşması, Fransızların işine gelmeyip buna mâni olmağa çalışacağından, Fransızlardan gizli tutulmuş, hatta Reisülküttap Galip Efendi, Fransız maslahatgüzarının tazyiklerine şöyle cevap vermişti: *“İngiltere hakkındaki şüpheleriniz doğru olsaydı şimdiye kadar bir netice alınırdı. Biz sadece İngiltere'den gelebilecek zararları önlemek için oyalama yapmaktayız.”*

Cemaziyelâhırın 14. günü Bebek köşkünde Reisülküttap, Fransız maslahatgüzarını kabul etti. Maslahatgüzar: *“Fransa, Devlet-i Aliye'nin kadim dostu olduğundan onun işlerinde kıl kadar kusur etmez, ancak tahtta değişiklik oldu. Politikanızda da bir değişiklik olup olmayacağını devletime bildirmek üzere bana anlatınız.”* Deyince, Reisülküttap şu cevabı vermişti:

“Yeni Padişahımız efendimiz Sultan Selim’in yolundan gidecektir. Eski usulü bozmak niyetinde değildir. Yalnız Fransa’nın aracılığı ile Paris’te yapılacak barış görüşmeleri bir seneyi geçti, Padişahımız bunun sebebini sorarlar. Fransa imparatoru taahhüdünü yerine getirirse tarafımızdan aynıyle mukabele olunacaktır. Onun için bu barış maddesi yakında gerçekleşecek mi diye Padişahımız soruyorlar.” Maslahatgüzar bu cevaba:

“Yeni Padişahın Sultan Selim politikasına devam buyuracağından memnunuz. İmparatorumuzun Devlet-i Aliye işlerini ne derece tuttuğunu dost ve düşman bilir. Bugünlerde Paris’te barış görüşmelerine başlanması ümit edilir.” Karşılığını verdi

Fransız gazeteleri bu sırada; Devlet-i Aliye, Eflâk ve Buğdan’ı Rusya’ya Bosna’yla Sırbistan’ı Avusturya’ya terk edecek diye yalan haberler yazmışlardı. Bâb-ı Âli, Fransız maslahatgüzarına ve Avusturya elçisine, *“Devlet-i Aliye sulha taliptir. Fakat bir karış yer bırakmak ihtimali yoktur. Bu şartla barış yapılırsa, ne âlâ. Devletimiz Allah’a güvenerek harbe hazırdır”* şeklinde kesin beyanat verildi.

Paris elçisi Muhip Efendi, bu talimatı Fransız hariciye nezaretine bildirdi. O günlerde Napolyon Rus imparatoru Aleksandır ile görüşmek için Erfurt’a gitmiş olduğundan Muhip Efendi, İmparator’un dönüşünü bekliyordu. Muhip Efendi, Sadrazam’a da bir yazı yazarak şunları bildirdi: *“İki imparator Erfurt’ta görüşecekler, Devlet-i Aliye hakkında ne söyleyecekler bilmeyiz. Fakat eskisinden birkaç kat fazla ihtiyata riayet etmek lâzımdır.”*

Alemdar’ın devlet otoritesini tesis etmesi Napolyon üzerinde bile tesiri ni yapmış ve Aleksandır’la görüşmesinde Napolyon’un Devlet-i Aliye aleyhinde bulunmasını önlemişti. İspanya devleti yarı ölü haldeyken İspanyol milletin Fransızlar aleyhine ayaklanmağa muvaffak olduklarına göre Osmanlılar, Alemdar gibi kudretli bir sadrazamın idaresi altında, din gayreti ile ayaklanırlarsa neler yapabilecekleri meydandaydı.

Bu sırada İngilizler de İspanyolları örnek göstererek bütün memleketleri Fransa aleyhine kışkırtıyorlardı. Almanlar ise Fransızların tecavüzlerinden

bizardılar. İspanyolları örnek alarak ve İngilizlerin teşvikinden cesaretlenerek aralarında hürriyet ve bağımsızlık fikirleri yayılıyordu. Avusturya da harbe hazırlanıyordu.

Devlet-i Aliye, İngiltere'den gelebilecek zararların ötekilerden daha fazla olabileceğini düşünerek barış istiyordu. Ancak; Avrupa'nın durumunu gözlemek, zaman kazanmak ve İngilizleri oyalamak gerekiyordu. Hakkı Paşa ile Ahmet Bey bu işe muktedir değildi. Bunun üzerine Napolyon nezdine gidip gelmiş olan Vahit Efendi münasip görüldü.

Bu sırada Devlet-i Aliye'nin mali dengesi görüşülürken, tasarruf için on kadar vezirin vezaretleri kaldırıldı. Bu meyanda Hakkı Paşa ve Ahmet Beyin de vezirlikleri kaldırıldı.

Erfurt Görüşmeleri

Napolyon ve Aleksandır Erfurt'ta buluşacaktı. Rusya ve Fransa imparatorlarının görüşmesinde büyük şenlikler yapılması ön görülmüştü. Bu iş için Napolyon, önceden Erfurt'a memurlar yollamıştı. Kendisi, 27 Eylül'de Erfurt'a vardı. Aleksandr'da gelmişti. İmparatorlar, orada toplanmış olan dört kral ve otuz dört prensle görüştüler. Napolyon'un azameti öyle bir dereceye varmıştı ki, krallar huzura kabul edilebilmek için divanhanelerde sürünüyorlardı.

İki imparator daha önceki müzakerelerinde, İstanbul'dan vazgeçememişti. İstanbul'u terk etmeye ikisi de razı olamıyordu dolayısı ile bu konuyu konuşmak boşuna olacaktı. Onun için Napolyon, Erfurt'ta Devlet-i Aliye'yi paylaşmayı başka bir tarihe bırakarak Aleksandr'la ittifak yapmak istiyordu. Buna karşı Eflâk ve Buğdan'ı Aleksandır'a bırakmak üzere teklif yapmayı düşünmüştü.

Erfurt'da, önce Aleksandır söze başlayarak Rusya'yla Fransa'nın ittifakından doğacak faydaları; Rusya'nın Fransa'ya hasedi olmadığını, Fakat Rus milletini memnun etmek üzere, Fransa'nın kazandığı genişlemeğe karşı Rusya'ya da mukabil bir şey verilmek lâzım geldiğini anlattı.

Napolyon da ittifakın lüzumunu belirttikten sonra: *“Şimdilik mevcutla yetinilmelidir. İstanbul ile boğazların Rusya'ya terkini Fransa kabul etmez.*

Fransa razı olsa İngiltere, Avusturya, İspanya kabul etmez. Türkler de birleşip son nefeslerine kadar uğraşırlar. Bu meselenin görüşülmesi için münasip vakit gözetilmelidir.

Fransa, İspanya'da zorlukla karşılaştığı gibi, Ruslar da Finlandiya'da, zorlukla karşı karşıyadır. Rus ordusu Tuna'da Osmanlı ordularıyla baş etse de, Türkler milletçe ayaklandıkları takdirde, Rusya bütün kuvvetini o tarafa ayırmağa mecbur olur. Bu sebeplerle şimdilik Rusya; Finlandiya, Eflâk ve Buğdan'ı almakla yetinmelidir.

Fransa ise, kendi tabii hudutlarıyla yetinip, İspanya isyanını bastırmak ve Papa'nın ruhani hükümetini kaldırmaktan başka bir şey istemez. Buna delil olmak üzere Prusya'nın Fransa'ya bıraktığı topraklar, yakında Almanya prenslerine paylaştırılacaktır.

Kısaca, iki tarafın bu kadarcıkla yetinmesi uygun olup ilerde fırsat çıkarsa, doğuda geniş icraata teşebbüs edilir. İki imparator da genç olduklarından büyük işler yapmağa daha vakitleri vardır” dedi.

Aleksandır buna muvafakat etti. Fakat Rusların Eflâk ve Buğdan'ı zapt etmesine Fransa'nın muvafakatini bildiren bir ittifak name imzalanmasını teklif etti. Bunun üzerine şu şartlarla ittifak imzalandı:

“Barışta ve savaşta iki devlet beraber olacaktır. İki imparator İngilizlere barış teklif edecekler, bu teklif esas olmak üzere, Finlandiya ile Eflâk'ın Rusya'ya terki kabul olunmadıkça Fransa barışa razı olmayacak.

Buna karşı Fransa elinde bulunan memleketlerin, Fransa'da kalması ve İspanya tacının Napolyon'a bırakılması kabul olunmadıkça Rusya barış yapmayacak.

Rusya Bab-ı Âli'yle görüşme açıp barış veya savaş yoluyla Eflâk'ı alacak şayet bu durum Fransa'yla Devlet-i Aliye arasında mevcut dostluğu bozarsa iki memleket arasında müzakereler yapılacaktır.

Avusturya harbe girerse, iki devlet müttefik kalacaktır.”

İki imparator aralarında böyle bir ittifak yapmışsa da asıl maksatları birbirinden farklı idi. Napolyon'un emeli, İngilizleri barışa zorlayarak genel bir barış yapmak. Avusturya'yı harp hazırlığından vazgeçirmek, Osmanlı Devleti'ni kandırarak Eflâk'i terke razı etmekti. Aleksandr'ın maksadı ise, Finlandiya'yı ve Eflâk'i almak üzere Avusturyalıları yumuşatmak ve Osmanlı Devleti'ni Eflâk'i terke mecbur etmekti.

Napolyon'un İmparatoriçe Jozefin'den evlâdı olmadığından neslini devam ettirmek için başka bir prensesle evlenmesi düşünülüyordu. Napolyon, Aleksandr'ın kardeşi Katerina'yı gözüne kestirmişti. Erfurt'ta hariciye nazırı Taleyran, bu niyeti Aleksandr'a açtı. Aleksandr memnuniyet göstermekle beraber, annesinin Fransızlara husumeti olduğunu, Rusların Ortodoks, Fransızların Katolik olduğunu ileri sürdü. Ama yardım edeceğini vaad etti.

Erfurt ittifakından sonra iki devlet İngiltere'ye barış teklif ettiler. Avusturya'ya da Napolyon'un İspanya Krallığı'nın tasdiki teklif edildi. İngilizler, yapılan barış teklifine karşı açılacak görüşmelere bütün müttefiklerinin, özellikle İspanyolların girmesini şart koştular. Rusya bu şartı kabul etmediğinden görüşmeler uzadı.

Rusya, Finlandiya üzerine asker sevk ettiğinden İsveç karşı çıktı, ilk çarpışmada Rus başbuğu telef olduysa da sonunda İsveçliler mağlup oldu ve Rusya Finlandiya'yı ele geçirdi.

Napolyon, İspanya'ya giderek iki ay içinde İspanyollara galebe etti ve kardeşini İspanya tahtına oturttu. Fakat İngilizlerin yardımı dolayısıyla İspanya meselesi bitmiş olmuyordu. Çünkü vatan ve hürriyetini korumak için ayaklanan bir milletin karşısında durmak zordu. Bütün Avrupa, İspanya meselesiyle ilgileniyordu. İspanya olayı Fransızların askeri itibarını zedeledi. Avusturyalıları savaşa heveslendirdi. Bütün Almanlar, Fransızlara düşmandı. Avusturya bir küçük başarı kazansa, Alman kralları cesaretlenecek ve Fransa aleyhine kıyam edeceklerdi.

Osmanlı Devleti'nin Politikası ve İngiltere ile Yapılan Antlaşma

Napolyon'un Paris'e dönmesinden sonra Muhip Efendi, Fransa hariciye nazırı Şampani ile görüşüp Erfurt'ta Devlet-i Aliye hakkında ne düşünüldüğünü sordu. Şampani *"İmparatorumuz Devlet-i Aliye'yi her bakımından tutmakta ise de Aleksandır Eflâk ve Buğdan'ı terk etmek istemiyor. Buranın halkı Hıristiyan olduğundan başka dinden bir millete terk etmek şanımıza halel verir diyerek Napolyon'un aracılığını kabul etmiyor. İmparatorumuz da İspanya meselesiyle meşgul olduğundan Rusya'ya kesin bir cevap veremedi ama yine de tavassuttan hali kalmadı"* dedi.

Muhip Efendinin sabrı taşır: *"Bizim İngilizler elinde Eflâk ve Buğdan gibi memleketlerimiz yok ki barış zor olsun. Ama siz İngilizler boğaza gemi gönderdi diye devletimizi açıkta bırakırsanız onu bilemem"* dedi. Şampani bir müddet durakladıktan sonra; *"İngilizler İstanbul'a kadar girmişlerdi"* diyince Muhip Efendi: *"Niçin geldikleri malûmdur. Tafsili lâzım gelirse cevabımız hazır"* diyerek konuşmayı kesti.

Devlet-i Aliye'nin İngiltere'yle barış yapmasına bir engel kalmadığı halde, Napolyon'un hatırı için barış geciktirilmekteydi. Kaldı ki Napolyon, bunca vaatleri hasıraltı etmiş, Devlet-i Aliye'yi oyalanmış iken Şampani'nin bu tavrı, yavuz hırsız tutumudur. Lâkin bunlara şaşılmamalıdır. Politikada utanmak gâilesi ve doğruluk iddiası olmadığı bilinmelidir.

Muhip Efendi, bu kadar açık haksızlıklara karşı müzakerelerin abes olacağına kanaat getirip *"Hasbünallah ve Nimelvekil"* deyip istifaya karar verdi. Şampani bu arada Muhip Efendi'yi tekrar davet ederek: *"Erfurt'ta Rusya'yla her maddede anlaşmış isek de Devlet-i Aliye hususunda anlaşma olmamıştır. Aracı olmağa hazırız"* diyince. Muhip Efendi: *"Bu dediğin sözler benim esas memuriyetimden hariç olmakla buna dair bir şey diyemem"* demiştir.

Muhip Efendi, bundan sonra Rus elçisi Romanof ile görüşmüştür. O da Tuna'dan hudut kesip barış yapmanın hayırlı olacağını söylemişse de Muhip

Efendi bunun aldığı talimat hilâfına ve Alemdar'ın düşüncesine aykırı olduğunu bildirerek sudan bir cevapla geçiştirmiştir.

Napolyon, her gün bir başka edâ ile Osmanlı Devleti'ne sıkıntı vermektedir. Erfurt muahedesinden sonra Devlet-i Aliye'yi Rusya'nın karşısında yalnız bıraktı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, İngiltere'yle barışı kararlaştırdı ve bunu Fransa'dan gizli tutarak vakit kazanmağa çalıştı. Lâkin Vahit Efendi henüz İngiliz murahhası ile konuşmaya başlamadan, İstanbul Alemdar olayı ile alt üst olunca, Babiâli'den cevap alamaz olmuştu. Buna rağmen gayretinde bir eksilme olmamış konuşmalara girişmiştir.

Osmanlı Devleti, bir taraftan da Rusya'yla anlaşmak üzere Reisülküttap Galip Efendi, Murat Molla, Mehmet Rica Efendi, Divân-ı hümayun beylikçisi İzzet Bey ve Dimitrasko Bey'i tayin ederek Tuna yahısına gönderildiler.

Fransızlar baklayı ağızlarından çıkarıp Devlet-i Aliye'ye “*Siz Eflâk ve Buğdan'ı muhafaza edemeyeceksiniz; bari Rusya'ya terk edin de sağlam bir barış yaparak öteki eyaletlerinizi kurtarın*” dediler. Napolyon'un bu teklifi Sultan Mahmud'a vükelâya ve ocaklılara hakaret kabul edildi. Herkes Napolyon'un hıyanetinden şikâyet eder oldu. Böyle bir hakareti kabul etmektense milletçe ayaklanıp mahvoluncaya kadar uğraşmak göze alındı. Hemen İngilizlerle barışa karar verildi.

Fransızlar, Vahit Efendi'nin temaslarını sezerek Osmanlı Devleti'nden İngilizlerle barış yapmayacaklarına dair bir senet istemeğe karar verdiler. Hatta Fransız maslahatgüzarı Reisülküttap vekiline gelerek: “*Fransa ve Rusya İngilizlerle barış müzakerelerine başladıklarından Devlet-i Aliye'nin bunun neticesini beklemesi lâzım gelir; aksi takdirde şimdiye ihtiyar eylediği külfetler boşa gider. Bunu devletim adına ihtar ederim. Ve İngilizlerle açık ve gizli barış yapmayacağınıza dair bir takrir isterim. Vermezseniz gizli bir maksadınız olacağı anlaşıldığından memleketime giderim*” demişti.

Reisülküttap vekili Arif Efendi cevaben “*Erfurt'tan İngiltere'ye barış için elçi gönderdiğinizizi dışardan işitmiştik. İş ne safhadadır?*” diyince maslahatgüzar:

“Bilgim yoktur Fransa ve Rusya ne vakit İngilizlerle barış yaparlarsa Devlet-i Aliye ’de o zaman girer” demesi üzerine Arif Efendi:

“İyi ama Fransızların hatırı için Rusya’yla harbe girdik. İngilizlerin sayısız mazarratlarına muhatap olduk. Ruslar bunca kalelerimizi aldı. Fransızların bunca vaatleri varken, siz Ruslarla barış yapıp Devlet-i Aliye’yi ortada bıraktınız. İngiltere’yle barışta da devletimizi böyle açıkta bırakacağınız hatıra gelmez mi?” dedi. Maslahatgüzar:

“Bunlar geçmiş şeylerdir. Fransa imparatoru Devlet-i Aliye hakkında iyi niyetini göstermekte kusur etmez. Şimdi, Devlet-i Aliye İngilizlerle barış yapacak mı kesin cevap isterim” diyince Arif Efendi: “Sübhaneallah Devlet-i Aliye tutumunu değiştirmede daima İngilizleri oyalamaya uğraşıyoruz. Çektiğimiz külfetler hep Fransa’nın hatırı için değil mi?” Cevabını vermişti.

Halbuki onlar bu konuşmaları yaparken Vahit Efendi, İngiltere’yle müzakereleri tamamlamış ve 5 Ocak 1809, Cuma günü ikiyi on gece aşağıdaki barış akdine muvaffak olmuştu.

Devlet-i Aliye ile İngiltere Arasında Yapılan Antlaşmanın Metni

- 1. Madde — İşbu antlaşmanın imzasından itibaren Devlet-i Aliye’yle İngiltere arasında ihtilâf kalmayıp iki tarafın esirleri, otuz gün zarfında mübadele olunacaktır.*
- 2. Madde — İşbu antlaşmanın imzasından itibaren otuz bir gün içinde İngiltere tarafından zapt olunmuş yerler varsa, bunlar bulundukları şekilde bütün top ve mühimmatıyla Devlet-i Aliye’ye geri verilecektir.*
- 3. Madde — İstanbul’da İngiltere tüccarının el konmuş malları varsa tamamen iade olunacaktır.*
- 4. Maddi — 1086 yılında yapılan antlaşma ve ondan sonra yapılan, antlaşmalarla verilmiş olan imtiyazlar oldukları gibi devam edecektir.*

5. *Madde — İngiliz tüccarlarının, alış verişleri ve diğer ticari hususiyetlerini kolaylaştırmak hususunda Devlet-i Aliye'nin verdiği müsaadelere karşılık bundan böyle İngiltere'ye gidip gelecek Osmanlı tüccarına da aynı müsaadeler tanınacaktır.*
6. *Madde — Kadim vergi nispeti olarak % 3 esası üzerinden tanzim edilen gümrük tarifesinin bundan böyle de muteber olmasına İngiltere razı olacaktır.*
7. *Madde — Haşmetli İngiliz Kralı'nın elçileri, öteki millet elçilerinin mazhar oldukları itibara sahip olacaklardır. Devlet-i Aliye elçilerine de bu itibar bağış olunacaktır.*
8. *Madde — Devlet-i Aliye tüccarının işlerine bakmak üzere Malta'da ve İngiltere'nin gerekli yerlerinde konsoloslar bulundurması caiz olacaktır. Osmanlı ülkesinde oturan İngiliz konsolosları hakkında tanınan muafiyetler, Osmanlı konsoloslarına da uygulanacaktır.*
9. *Madde — İngiliz elçileri ve konsolosları, âdet üzere lüzumlu tercümanları kullanabilecekler, ancak hizmetlerini tayin olundukları yerlerde yapamayacak şahıslara konsolos tercümanı unvan ve beratı verilmeyecektir. Bu unvan esnaf, sarraf, dükkân ve tezgâh sahibi gibi şahıslara hiçbir suretle verilmeyecektir. Bunun gibi Devlet-i Aliye tebaasından kimse bir mahallin İngiltere konsolosluğuna tayin edilemeyecektir.*
10. *Madde — Devlet-i Aliye tebaasından hiçbir şahsa İngiliz patenti ve izinsiz elçi veya konsolos pasaportu verilmeyecektir.*
11. *Madde — Akdeniz ve Karadeniz boğazları içine harp gemilerinin girmesi esasen yasak olduğundan bundan böyle barış zamanında bütün devletler gibi İngiltere de Osmanlı saltanatının bu kadim usulüne riayet edecektir.*
12. *Madde — İşbu antlaşmanın tasdiknameleri 91 gün içinde kabilse daha erken İstanbul'da mübadele olunacaktır.*

Bundan sonra İngiliz elçisi İstanbul'a geldi. Bu sırada Londra'da maslahatgüzar bulunmakta olan Sıtkı Efendi de faaliyete geçerek iki devlet arasındaki dostluk tazelendi. O günden itibaren İngiltere'yle Avusturya'nın kurmuş olduğu birliğe Devlet-i Aliye de girmiş oldu. Vahit Efendi İstanbul'a döndü. Hizmetinin makbul olduğunu ilân sadedinde Kaymakam Paşa huzurunda kendisine samur kürk giydirildi ve uhdesine defter emaneti tevcih edildikten başka, kendisine yılda 3500 ve kethüdasına 1500 kuruş gelirli birer sehim verildi.

Bu konuşmalarda tercümanlık etmiş olan İstefanaki, çok yaşamış olan ve yakın vakitlere kadar Arnavut köy'ündeki yalısında oturan meşhur İstefanaki Beydir. Bu görüşmeler bahsi açıldıkça İstefanaki, Vahit Efendi'nin olağanüstü temkinini ve sebatını ve diplomatlıktaki maharetini över dururdu. Gerçekten de Vahit Efendi övülmeğe lâyıktı. Çünkü Alemdar Paşa vakası üzerine Bab-ı Âli karışmıştı. Bu anlaşma sadece Vahit Efendinin himmet ve samimiyetinin eseridir. Başkası olsaydı, buna cesaret edemez ve işi muhabereye dökerdi. Vahit Edendi uzun süre Lehistan'da kalmış Fransızların hilelerine aldanmış, canı yanmış birisi olmasa bu fırsatı kaçırmazdı.

İngilizlerle barış yapıldıktan sonra, Fransız maslahatgüzarı artık tartışmanın faydası olmayacağını anlayıp dilini değiştirdi. Reisülküttap vekiline:

“Devlet-i Aliye'nin İngiltere'yle barış yapması bir mecburiyet altında vâki olduğundan bu hususa bir diyecek yoktur. İmparatorumuz bundan kırıngın olsa da Devlet-i Aliye'nin dostluğundan vaz geçmez sanırım” dediğinde Arif Efendi:

“Fransa imparatorundan beklenen samimiyettir. Saltanatı seniyenin İngiltere'yle anlaşmasındaki zarureti imparatorunuzun iyi niyet icabı kabul etmemesi düşünülemez” demişti.

Böylece Devlet-i Aliye'yle Fransa arasına soğukluk girmişse de iplerin büsbütün kopmaması arzu edildiğinden mazeret beyanı maksadıyla, Reisülküttap, Paris sefiri Muhip Efendi'ye şu talimatı göndermiştir.

İngiltere ile Yapılan Antlaşmaya dair Paris Elçisi Muhip Efendiye Gönderilen Yazı:

“Ramazandan önce, İngiliz murahhası bir firkateyn ile Akdeniz boğazına gelip barış teklif etmiş ve Devlet-i Aliye antlaşma yapmazsa, büyük donanmayla İstanbul’a gelerek, hatıra gelmez tahriplere teşebbüs edeceklerini kesin olarak bildirmiştir.

Bunun üzerine; Devlet-i Aliye de bu işe meyletmış ve mümkün mertebe bu murahhası oyalamak ve ülkemize zarar vermesini önlemek için ittifak lâfı olmaksızın yalnız, kadim dostluğun idamesini, İngiliz murahhas ile görüşmek üzere Vahit Efendi memur kılınmıştır. Çanak-kale boğazında İngiliz murahhasını oyalamak ve maslahatı idare etmek için vakit kazanılmaktadır. Netice tarafınıza bildirilecektir.

Bu arada, Erfurt’ta Fransa ve Rusya imparatorları aralarında Rusların devletimizle münferiden barış yapmasına karar verdiklerinden; Rus mareşali Pozorofski’nin bir kaptanla yolladığı mektupla, Osmanlıdan murahhas gönderilmesini talep etmiştir. Bu arada, Sadrazam Alemdar Mustafa Paşanın ölümü vuku bulmuşsa da, hemen Reisülküttap Galip Efendi birinci murahhas, Murat Molla Zade Rıza Molla ikinci murahhas, Beylikçi İzzet Bey üçüncü murahhas olarak gönderilmiştir.

Öte yandan, İngiliz murahhası da “ya barış ya harp” şeklinde teklif yaptığı haberi Vahit Efendi tarafından bildirilmişti. Barış yapılmazsa meydana gelecek zararlar bir yana, barış isteyen bir devleti ret-detmenin şeriata uygun olmayacağı ulema tarafından bildirilmiştir. Dostluk akdi için murahhas gönderilen Mösyö Eder, bindiği firkateyn ile bayramın ikinci günü İstanbul’a gelmiştir.

Devlet-i Aliye’nin İngilizlerle husumete sebep olacak bir durumu yokken, sırf Fransızların hatırı için ihtiyar ettiğimiz fedakârlıkların hududu yoktur. Buna karşı Fransa’dan bir gün fayda ve yardım görülmemiştir. Bu sebeple Devlet-i Aliye’nin İngiltere’yle kadim dostluğunu yenilemeğe mecbur olmasına diyecek bir şey yoktur. Hele, Fransa ve Rusya imparatorlarının barış için İngiltere’ye özel elçiler gönderdik-

leri de meydanda olduğundan Devlet-i Aliye'nin Fransa hakkında gösterdiği samimiyet ve metanetinde bir bozukluk ihtimali yoktur.

Bu hususta bu görüşümüzün mukabelesini elde etmek istediğimize dair Fransa maslahatgüzarına verdiğimiz tahririn bir suretini yolluyorum. Şimdiye kadar size verilecek cevabın gecikmesi bu sebeplerdendir. Allah'a şükür, Devlet-i Aliye İngiltere'yle güzel bir şekilde barış yapmıştır. Bu barışın gerekliliği açıktır. Buna rağmen Fransa'nın gösterebileceği husumet göze alınmıştır.

Bu hususun sezdirilmemesi lâzımdır.

1809 SENESİ OLAYLARI

Rusya ile Görüşmeler

Bir müddet Napolyon'un ikiyüzlülüğüne aldanmış olan Devlet-i Aliye, nihayet Eflâk ve Boğdan terk olunmadıkça Rusya'yla barış olamayacağı cevabı alınca. Fransa'dan yüz çevirmiş, doğruca Rusya'yla görüşmelere başlamıştı. Ruslar da Alemdar Paşa'ya karşı tatlı muamele etmekteydiler. Alemdar Paşa kazaya uğrayınca Devlet-i Aliye'nin zaafa uğraması üzerine Ruslar tutumlarını değiştirmiş ve Eflâk'ın terkinin teklif etmeğe başlamışlardı.

Devlet-i Aliye murahhasları, milletçe son haddine kadar mücadeleye karar vermiş olduğundan konuşma yerinden ayrılp, Yaş kasabasına döndüler. Bu sırada Rusların İsmail, İbrail ve Yergöğü kaleleri üzerine saldırmak üzere olduklarını öğrenen murahhaslar, bu durumu alakahlara ve Babîâli'ye bildirdiler. Bunun üzerine harp kazırlıklarına başlandı.

Vefat Eden Bazı Meşhurlar

Bu yıl, eski Rumeli Kazaskeri Mahmut Çavuşzade Şemsettin Efendi, ule-madan Emin Efendi, meşhur şair Sümbülzade Vehbi Efendi ve Gümrük Emni Hasan Ağa ve bu yıl doğan Fatma Sultan altı aylıkken fânî âleme veda etmişlerdir.

Kazasker Şemsettin Efendi; Feyzullah Efendi'nin oğludur. Mekteplerin semtinden geçmediği ve üzerinde hoca hakkı olmadığı halde kadı evlâdı olduğu için hocalık diploması almış ve son derece iyi konuşan ve meclisi süsleyen biri olduğu için büyüklerin yardımıyla rütbeleri aşarak kazaskerliğe kadar çıkmıştı.

Rütbesi dolayısıyla katıldığı danışma meclislerinde hiç bir fikri olmadığı halde, sadece gülünç hikâyelerle herkesi eğlendirir, şaklabanlığı, garip hikâyeleri ve maskaralıkları dilden dile dolaşırdı. Bu meyanda o asrın siyasetindeki

gevşeklik dolayısıyla hiç bir cezaya maruz kalmazdı. Hediye aldığı zatlari över, kendisine yanaşmayanları yermekten geri kalmazdı. Dilini tutması için birçokları kendisine hediyeler verirlerdi. Bir kimseden ne kadar çok hediye alırsa al-sın hediyein arkası kesilirse hemen yermeye başladı.

Kendisi de dili belâsına, Bursa'da gurbette sürünürken öldü. Hastalığı es-nasında "insanın selâmeti dilini tutmasındadır" sözünü ağızdan eksik etmez-miş.

Ulemadan Emin Efendi; Sadrazam Hacı Emin Paşa'nın oğludur. İlk tah-silini Kadı Mehmet Efendi'den, Fıkıh ve Kelâm'ı Âbit Efendiden, âli ilimleri ve tefsiri Süleymaniye Müderrisi Madrubî diye anılan Ahmet Efendi'den yaptı. Hesap, hendese ve kozmoğrafyayı Gelenbevi İsmail Efendiden, edebiyatı baba-sının Divan kâtibi Nuri Efendi'den ve bu asrın büyük âlimi Tatarcık Abdullah Efendi'den, Sanayii latifeyi Nimet Efendi'den ve Talik yazıyı Yasari Efendi'den öğrenmişti.

Her bakımdan benzerlerinden üstün ve gerçekten Kazasker denmeğe lâ-yık faziletli bir adamdı. Babası Reisülküttap iken kendisi mülazım olmuş, ba-bası Sadrazam olunca Müderris, Galata kadısı, Edirne kadısı ve İstanbul kadı-sı mertebelerini aştıktan sonra Anadolu Kazaskeri olmuştu. Oğlu Abdülkadir Efendi de büyük ulemadandı.

Sümbülzade Vehbi Efendi; Maraşlı Sümbülzade torunlarından âlim ve fazıl Reşit Efendi'nin oğludur. Maraş'ta tahsilden sonra İstanbul'a gelerek bü-yüklere kasideler yazmaya başlayarak güç halle Kadı olmuştu. Gittikçe şiirle-ri şöhret yapmaya başlamış, kendisine bazı mühim yazılar yazdırılmış, birkaç defa Name-i Hümayun kaleme almış ve şöhreti artmıştı.

Sultan Abdülhamit devrinde İran'a elçi gönderilmiş, oradan avdetinde iki devlet arasındaki soğukluğa Ömer Paşa'nın sebep olduğunu söylemesi üzerine Ömer Paşa'nın da, onun İran'da zina ettiğini bildirmesi üzerine Padişah gaza-ba gelerek derhal idamına ferman vermişti. Fakat dostları kendisine mektup göndererek kıyafet değiştirip Üsküdar'a gelmesini ve bir evde gizlenmesini bil-dirdiler. Gizlendiği evde "Tanınmaması" adı ile şöhret bulan meşhur kasidesini

yazdı. Bu kasideyi Padişah'a sunarak affa uğradı ve Rodos'a kadı tayin edildi. Sultan Selim adına divan tertip ederek Padişahın iltifatına nail oldu. Nikris (gut hastalığı) illetinden öldü.

Şanizade bu zat hakkında diyor ki: Merhum Ebulayn, Ebu Dulame ve İncili Çavuş gibi mizah ve hicivde usta olup fıkra ve hikâyeleri Nasrettin Hoca gibi halk arasında yaygındır. Tuhfe-i Vehbi adıyla yayınlanmış olan eseri Nabi'nin Hayriye'sine naziredir. Şevk vericidir.

Süleyman Faik Efendi, mecmuasında der ki: "Vehbi merhum, cinnet getirip kör olduktan sonra, deliliği biraz hafifleyince şair Ayni ile Süruri ziyaretine gittiklerinde, Vehbi memnun olmuş, ağlamış, Süruri'ye "Bana içli bir ölüm tarihi söyle de sağlığında işitip biraz ağlayayım" diyince Süruri şaka ile; "İmrilkays ile haşrolsun ilâhi Vehbi" mısrasını söylemiştir. Vehbi yedi sene kadar daha yaşamıştır.

Süleyman Faik Efendi der ki: "Vehbi, yaşı sekseni aşmış olduğu halde cinnet getirdi. Kör oldu, yedi sene kadar yatalak oldu. Bu hastalığa tutulmazdan üç gün önce ahbablarını davet edip yemekten sonra onlara şöyle hitap etti:

"Yaşım sekseni aştı, ölüm yakındır, bugünlerde ölmezsem cinnet ve körlüğe uğrarım, hangisi mukadder ise âhiret hakkını helâl edin. Pek fasık ve asi olduğumdan hakkımda türlü şeyler söylerler. Cümleye ben de helâl ettim. Lâkin Müslüman ve Haneî mezhebinde olduğum için Hak huzurunda şahadet edersiniz." Ahbabları teselli vermiş ve keramet gösteriyorsunuz demişler. O: "Benim gibi fasıkta keramet mi olur? Lâkin vakitle tıp okuduğumdan bilirim vücudumda bir hal var ki tıp kaidesine göre bunu anladım. Ricamı tutun" demişti, dediği de olmuştu.

Selanikli Hasan Ağa; servet sahibi, olgun, akıllı, becerikli ve iyi huylu idi. Hatır kırmaktan çok çekinirdi. Bütün gücü ile verilen vazifeyi hakkıyla yerine getirmeye çalışır buna da muvaffak olurdu. Kendisine; kasapbaşılık, mutfak emniyeti ve gümrük emniyeti gibi her birinin altından kalkılması zor olan işler verildiği halde sesini çıkarmamış ve işlerinde başarılı olmuş boş vakitlerinde ticaretle uğraşmıştır. Vefatında mallarından varislerine verildikten sonra, or-

dunun levazımatı tedarik olunmuştur. Hayatında olduğu gibi vefatında da Osmanlı Devleti'ne faydalı olmuştur.

Şanizade, Gümrük Emini Hasan Ağa'nın ölüm sebebi hakkında der ki: "Hasan Ağa'nın ayağında Flegmon denilen bir çıban vardı. Yahudi hekimlerini çağırırdı, ilâç istedi. Bir müddetten beri başhekim olanların çoğu bilgisiz ve liyakatsiz olduklarından haset illetine müptelâ idiler. Memuriyetlerinin gereğini yapmazlar, ancak mansıb kendilerinde kalsın diye türlü hilelere başvurulardı. Cehaletlerini gizlemek için frenkçe lâf edip, tıp fenninden gafil olan devlet büyüklerinin kapılarını çalarlar, sonunda başhekim olurlardı.

Bunlar beden ve ruha deva bulacakları, Padişah'a ilâç yapacakları ve hekim yetiştirecekleri yerde buna iktidar göstermezlerdi. Bu yüzden Osmanlı memleketi cahil hekimler elinde kalmıştı. Ehli İslâm içinden uzun müddet tahsil ederek hazakat rütbesine ermiş birisi çıksa, onu kendilerine rakip sayarlar, tıptan haberi olmayan devlet büyüklerine onu şikâyet ederler, iftira atarlar, hakarete maruz bırakırlardı.

Vakti ile erbabına ün ve servet getirmiş olan bu mübarek tıp ilmi, giderek İslâm hekimleri için zararı mucip oluyordu. Kimse bu fenne heves etmiyor, edenler de Süleymaniye Tıphanesinde yalnız hocalık ve bimarhane tabipliği ediyordu.

Böylece memlekette yalnız tıbbı geliştiren değil, eskisini bile okuyabilecek kimse kalmamıştı. Vaktiyle hekimleri meşhur olan İstanbul şehrinde tababet; Hırvat, gemici, ırgat bozuntularının elinde kalmıştı. Başka milletlerden hazakat sahibi tabip ve cerrahlar da cahillerin iftiralarına maruz kalırdı. Bu cahiller, büyüklere giderek falan hekim pek aciz veya inatçıdır derlerdi. İlme uymayan, fakat büyüklerin mizacına uyan şeyler söylerlerdi. Bunlar, hocalardan icazet almadan, rüşvet vererek hekimbaşidan bir tezkere alarak istediği yerde dükkân açar ve Frengistan'a maskara olurdu.

Bu gibi tabip ve cerrah kıyafetinde kasaplara başvurmaktansa, çöl bedevileri gibi hastalıkları tabiata havale veya kocakarı ilâçlarıyla yetinmek, daha hayırlı idi. Bu sebeplerle meşhur bir hekim demiştir ki: "*İstanbul şehrinin su*

ve havası, mevkii ve mesiresi, zevk ve sefası çok hoş... Fakat orada üç felâket vardır: Biri veba, biri yangın, biri de cahil hekimler”

Hasan Ağa'nın ayağındaki yaraya kasaplar gibi tımar yaptıklarından adamcağız uzun müddet yatalak ve sarsak kalmağa mahkûm olmuştu. Bu yüzden tersane işleri başsız kaldığından kendisi azledilmiş ve yerine Şıkk-ı Salis defterdarı Aziz Efendi getirilmişti.

Fatma Sultan da altı ayhikken vefat etti. Bu ölüm hakkında Şanizade der ki: “Umumî hastanesi olmayan yerlerde, büyüklerden hastalananların tedavisinde hazık hekimler tıp ilminin gereğince istişare ederler ve tedaviyi tatbik ederlerdi. Bu suretle de şifa olmazsa hüküm Allah'ındır inancı bu hekimleri de mazur gösterirdi. Özellikle hanedanının tedavisinde birkaç tabibin tedbiri ne kadar hazık olurlarsa olsunlar yine kifayetsiz kalır. Hekimler ilâç vermekten çekinirlerdi.

Rivayete göre hekimbaşı Mesut Efendi, bu makama veraset yoluyla dahil olanlardan birisi idi. Tıp ilminde de cahil olduğundan İstanbul'a geldiğinden beri ilâçları bir kâtil cellât gibi İstanbul halkını helak ettiği gibi; hekim unvanını almış olan Morenzo isimli bir Frenkle işbirliği ederek bunca sultan ve şehzade doğurabilecek olan Fatma Sultan'ın da ölümüne sebep olmuşlardı. Fatma sultanın ruhu beden yuvasından çıkarak cennet-i gülistana uçmuştu.

Kanun üzere vezirler, ulema, ocaklılarla matem alayı yapıldı. Mübarek cesedi Nuruosmaniye türbesine gömüldü. Herkes bu yüzden matem içinde idi. Padişahın kalbi kederli iken, o günü akşamı kendisine, Ayşe Sultan ismini alan güzel yüzlü bir sultanın doğduğu müjdesi haber verildi.

Bazı Olaylar

Sultan III. Selim'in hal'inden sonra Osmanlı Devleti dümensiz gemi dalgaların arasında yuvarlanırken ortaya Alemdar Paşa çıktı. Devlete selamete çıkarmak isterken kaza girdabına düştü. Devlet işleri zorbaların eline geçti. Böyle karışık durumda tahta çıkan Sultan II. Mahmud işinin zorluğu meydandadır.

Sultan II. Mahmud hiç yılgınlık göstermeden zorluklara göğüs germiş; bir yandan Rus harbine hazırlanırken bir yandan da zorbaları tedibe gayret sarf etmekteydi.

Para Değerinin Ayarlanması: Sultan Abdülhamit ve Üçüncü Selim devirlerinde darphane gelirlerini arttırmak maksadıyla, “düşük ayarlı” bir hayli altın kesilmiş ve güya gelir fazlası elde edilmişti. Ticarî muameleler ise gerçek değer üzerinden işlediğinden para ayarının düşürülmesi halkın ve tüccarın işlerine zarar veriyordu.

Bu işi düzeltmenin en iyi yolu ayarı düşük sikkeleri kaldırmak ve gerçek ayarlı para basmaktı. Şeyhülislâm huzurunda toplanan danışma meclisinde mesele görüşüldü. Şeyhülislâm darphane fiyatının rayice uydurulması meşrudur diye fetva verdi.

Devleti Âliye’nin en büyük sıkıntılarından biri de, ihtilâl ve fitneler dolayısıyla devlet büyüklerinin sık sık kazaya uğramaları ve bu yüzden hasıl olan adam kıtlığı idi. O devrede ikinci derecede sayılabilecek adamlar bile sürgünde bulunduklarından, devlet işleri için birçok şahsiyetlere ihtiyaç vardı.

Reisülküttap vekili Vahit Efendi de dirayetli ve sadakatli olmakla beraber İngiltere barışını iyi bir suretle sonuçlandırılardan beri kibre müptelâ olmuş, öteki devlet büyüklerini hafife almağa başlamıştı. Hatta bazı fermanlar için “*dünyanın gidişine uygun değildir*” diye ihtarlarda bulunmağa cesaret ediyor ve cahil kâtiplerden bazılarının tayınlarını kesiyor, hazineyi korumak için sert tedbirler alıyor bundan yakınanları azarlıyordu. Bu haller Padişah’ın mizacına uygun düşmediğinden hakkındaki teveccüh zayıflıyordu.

Beylikçi İzzet Bey de, bilgili, kabiliyetli ve yetişebilecek devlet adamlarından idi. Alemdar Paşa zamanında yapılan ittifak senedi, onun kaleminden çıkmış ve bu belgeye “vesikayı yazan” adıyla imza koymuştu. Sultan Mahmut bunca zorluklar içinde saltanatın istiklâlini korumağa itina etmekte olduğundan buna dokunabilecek bir ittifak senedinin altına İzzet Bey’in öğünürcesine imza atması Padişah’ın kırılganlığına sebep olmuştu.

İzzet Bey, Galip Efendi’yle beraber Ruslarla görüşmeğe memur edildiğinde, Padişah’ın verdiği harcırahı azımsamış ve sövmeye cüret etmiş olması kır-

gınlığın artmasına sebep olmuştu. Gençliğine bakarak ve yazıdaki maharetine hürmeten Padişah'ın affına uğramışsa da şımarıklığına devam etmişti.

Sultan II. Mahmut, Müslümanları gazaya teşvik için “Ayeti Kerime ve Hadisi şerifler emrinde cihadın bütün Müslümanlara farz olduğunu bildiren hattı hümayunlar neşretmişti. Bunlar Bab-ı Âli'ye geldiğinde İzzet Bey pervasızca: *“Bakalım bu defa şeyh biçiminde ne vaazlar veriliyor”* diye edepsizce davranması, hürmet edilmesi bütün Müslümanlara farz olan hilâfet makamıyla alay etmeye cesaret etmesi, hamiyet sahiplerini şaşırtmıştı. Bu sebeplerle İzzet Bey azledilip idam edildi. Vahit Efendi de Kütahya'ya sürüldü.

1810 SENESİ OLAYLARI

Napolyon'un Evlenmesi

Avusturya ve Fransa imparatorlarının istekleri ile kralın kızı Mari Luiz ile Napolyon'un evlenmesi kararlaştırıldı. 11 Mart 1810 tarihinde, Viyana'da Napolyon'la Avrupa'nın en eski hanedanına mensup prenses Mari Luiz'in nikâhları kıyıldı. Mari Luiz nikâhtan sonra hemen yola çıkıp Nisan başında Paris'e vardı; büyük şenliklerle düğünü yapıldı. Napolyon'un Avrupa'nın en eski hükümdarları sülalesinden bir prensesle evlenmesi Napolyon'un asilzadeler arasındaki itibarını artırmıştı.

Son harplerde Napolyon, Avusturya'yı yenmiş. Almanya'da kendisine karşı olanları ezmiş olduğu için iktidarı daha da artmıştı. Avrupa hükümdarlarından çoğu, kendisine baş eğmişti. Krallık taraftarlarının çoğu kendisine yönelmişti. Bu evlilikle kurulan sıhriyet ve Paris'teki Avusturya elçisi Maternich'in mahir politikası sayesinde Napolyon'un Avusturya'yla olan münasebetleri günden güne iyileşmekteydi.

İngiltere, denizlere hâkim olması sayesinde Napolyon'un nüfuzu dışında kalmışsa da bir gün onun yakası da Napolyon'un eline geçer diye düşünülüyordu. Oysa bu kudret Napolyon'un şahsiyle kaimdi. Bir felâkete uğradığı zaman kurmuş olduğu hükümetin çökmesi tabii olacaktı. Onun için derin düşünenler, bu iktidarın sürekli olabileceğinden şüpheliydiler.

Napolyon, bu evlilikle Avrupa'nın eski hanedanlarını ortadan kaldırmak niyetinde olmadığına göstermişse de Alman kralları ellerinden çıkardıkları bunca memleketleri unutamıyorlar ve daima fırsat gözetiyorlardı. Avusturyalıların yarası da bir evlilik bağıyla şifa bulamazdı. Ruslar; Lehistan hakkında teklif ettikleri muahedeyi imzalamadığı için Napolyon'a kızıyorlardı. İtalyanlar ise; Napolyon, Papa'nın bütün memleketlerini ve Toskana dukalığını almış

‘olduğu için çok müteessirdi. Papalık meselesinden dolayı bütün Katolikler Napolyon’un can düşmanı idiler. Böylece Napolyon’un düşmanları çoğalmıştı.

Napolyon, Roma şehrini Fransa’nın ikinci başkenti sayarak, Fransız imparatorunun bulunduğu yerde Papanın oturmasını istememişti. Papayı Sadova şehrine nakletti. Bu konuda Fransız papazlarının bir kısmı, Napolyon’u destekliyor, bir kısmı da Papaya sadakat gösteriyordu.

Mezhep ihtilâflarını kendi başına çözmeğe kalkıştı. Bu meyanda Papaya danışmaksızın birtakım piskoposlar tayin etti. Napolyon kuvvetine mağrur olarak din işlerinin zorla halledilemeyeceğini düşünemeyip düşmanlarının eline keskin silâhlar vermektedir. İspanya meselesi ise gittikçe zorlaşmakta ve İngiliz-Fransız harbi şiddet bulmaktaydı. Bu zorlukları yenmek için Napolyon her tarafa büyük ordular yollamaya mecbur olduğundan Fransa nüfusça ve malca ağır bir yük altındaydı. Fransızlar bu hallerden usanıp nefret etmeğe başlamışlardı.

Napolyon nihayet kendi hırs ve tamahı yüzünden, uğradığı bunca zorlukların önünü alamayacağını anladı. O zamana kadar kazandığı iktidarı ile yetinmeye karar verdi. Fakat cihangirlik hülyasından vazgeçebileceğine inanılamıyordu. Napolyon her şeyden önce İspanya meselesini çözmeye ve İngilizlerle barışa zorlamak için kara muhasarasını devam ettirmeğe muhtaçtı, hâlbuki işin en güç yeri burası idi. Çünkü İspanyollar, Portekizler milletçe ayaklanmış hürriyetlerini korumak için fedailer gibi çalışıyorlardı. Bir İngiliz ordusu da onlara yardım etmekteydi.

İngiltere’nin Deniz Ablukası, Fransa’nın Kara Muhasarası

1806 yılında İngilizler, Fransa’nın Brest limanından Elbe nehrine kadar olan sahilleri ablukaya aldıklarını ilân etmişlerdi. Oysa bir devlet, başka bir devletin birkaç limanını abluka edebilirdi. Ama “*filân yerden filân yere kadar sahiller abluka altına alınmıştır, hiçbir devletin gemileri bu ülkeye yanaşmasın*” diye ilân etmek devletler hukukuna aykırı idi.

Buna karşı Napolyon da yine devletler hukukuna aykırı olarak Avrupa karasını muhasarasına aldı. Yani Avrupa kıyılarının tamamını İngilizlere kapatmağa Avrupa devletlerini mecbur etti.

Hâlbuki Avrupa milletlerinin kendi arasında carî olan ticari alış verişi birdenbire kesmek ve halkı zaruri eşyadan mahrum bırakmak çok eziyetli bir işti. Bu kara muhasarasına karşı İngilizler, 1807 yılında Avrupa denizlerinde gezen gemilerin hangi millete mensup olursa olsun Londra'ya veya Malta'ya uğrayıp muayyen ücret ödemezlerse düşman gemisi addolunacağını ilân ettiler. Napolyon da İngilizlerin ilânına uyan gemilere düşman gemisi nazariyle bakacağını ilân etti.

Tarafsız devletlerin biçare gemicileri iki ateş arasında ne yapacaklarını şaşırdılar. Bu durum karşısında Amerika'da kendi gemilerine Avrupa sularını yasak ettiği gibi İngiliz ve Fransız gemilerinin de Amerika sularında dolaşmalarını yasakladı. Amerikan gemicileri böyle zoraki kaidelerin uzun müddet yürüyemeyeceğini anlayarak Avrupa ticaretinden el çekmediler ve Amerika'ya dönmeden Avrupa sularında dolaşır oldular.

Rumlar da Osmanlı sancağı altında, gemilerle Malta'dan kahve, şeker ve İngiliz mallarını yükleyip Trieste, Venedik, Napoli ve Marsilya limanlarına taşımağa başladılar. Bir müddet sonra Amerika'ya giden birkaç Fransız gemisinin orada zapt olunduğu bahanesiyle Avrupa'da dolaşan Amerikan gemilerinin zapt olunacağını ilân etti. Rumlar hakkında da şiddetli takibat yapılmasını emretti. Paris elçisi Muhip Efendi yakalanan Rum gemileri hakkında Fransız hariciyesiyle devamlı mücadele halindeydi.

Napolyon, Kara muhasarasının şiddetlenmesini Ruslardan da istedi. Aleksandır buna muvafakat etmedi, çünkü İngiliz mallarının Rusya'ya gelmemesi Rus ticareti için zararlı idi. Amerika gemicileri ise İngiliz limanlarında gemilerini doldurup, Rus sahillerine yanaşırlar, yerine demir ve zahire yükleyip İngiltere'ye taşırlardı. Aleksandır bunu yasaklarsa Rusya'nın ticaret kapıları kapanmış olurdu. Şu var ki Devlet-i Aliye'yle harp halinde olduğu için Napolyon'u avutmağa mecbur olduğundan Napolyon'a açıktan muhalefet etmez, işleri idare ederdi.

İsveç kralı, limanlarını İngiliz gemilerine kapamayı taahhüt etmişse de bu şart ağır geldiğinden Göteborg limanını açmış; “tarafsız gemilerle geldi,” bahanesiyle İngiliz mallarını ahyordu. Bu malların bir kısmını da arabalarla Rusya’ya taşıyarak kaçakçılık yapıyorlardı. Bu sırada İngiltere’de zahire kıtlığı olduğundan tarafsız, hatta düşman gemilerinin zahire getirmesine müsaade edilmişti. Napolyon bile İngiltere’ye zahire götüren gemilere; Fransa’nın muhtaç olduğu malları getirmek şartıyla, müsaade etmeye mecbur olmuştu.

Napolyon, Avrupa haritasını bozup çiziyordu; kimsede güven kalmamıştı. Avrupa halkı bu işten bezmişti. Her yerde Napolyon’un tahakkümünden kurtulma çaresi aranıyordu. Kara muhasarası sebebiyle Ruslar kendi mallarını satamaz olmuşlardı. Halbuki Alman ve Fransız malı ülkesine giriyordu. Bu yüzden günden güne para azaldığından Rus tüccarı sızlanıyordu.

Aleksandır, Alman ve Fransız mallarından çoğunun getirilmesini yasak etti. Oysa İngiliz mallarının Amerika gemileri ile girmesi kolaylaşmıştı. Napolyon’la Aleksandır’ın arası bu yüzden açılmıştı. Cenge tutuşmaları beklenirdi. Şu var ki Aleksandır Türklerle harp halinde bulunduğundan Fransa’yla harbe tutuşmak istemiyordu.

Ruslar 1809 yılında Tuna’da taarruza geçerek bazı yerleri ele geçirdilerse de Balkan hattını deledemediler. Çünkü Osmanlı askeri harp fenni bilmiyorsa da olağanüstü bir cesaret gösteriyordu.

Fransızlar evvelce Eflâk ve Boğdan’ın Rusya’ya terkini telkin ederken, İstanbul’daki maslahatgüzarı Molborg gizlice Babıâli’ye Ruslarla Fransa’nın bozuştuğunu, Rusların Tuna ordusunu geri çekeceklerini bildiriyor ve harbe şiddetle devam olunmasını telkin ediyordu. Babıâli ise Tilzit ve Erfurt konuşmalarını İngilizlerden öğrenmiş ve Napolyon’a itimat kalmamıştı.

II. Mahmud’un cülûsu hakkında Napolyon’a yazılmış olan mektuba cevap gelmemesi de hakaret sayılıyordu. Babıâli bu diplomasi dilini yeni öğrenmişti. İki tarafı idareye çalışıyordu. İngiltere’yle Fransa arasındaki harpte tarafsız kalacağını ilân etmiş, kendi sularında muharip devletlerin vuruşmalarını talep etmişti.

Bazı İç Olaylar

Cezayir garp ocağından Devlet-i Aliye adetlerine uygun olarak; bir gemi ile yeni padişah için birçok hediyeler gönderilmişti. Başlıcaları şunlardı: Murassa altın takımıyla bir at, Şahvat ince tesbih, pırlanta yüzük, murassa altın saat, murassa Cezayir işi dört tüfek, bir çift murassa altın tabanca, altın yatağan, altı adet sırma saçaklı yatak örtüsü, yirmi adet ehram, dört aslan postu, dört kaplan postu, iki papağan, beş aslan, iki kaplan, dört ceylân, üç deve kuşu.

Bunlara mukabil padişah Cezayir ocağına şu hediyeleri yollamıştı: Yedi adet balyemez topu, iki adet obüs topu, altı adet kalem borta topu, 3000 kumbara tanesi, 200 kantar barut, 200 kantar ham demir, 200 kantar kendir, 200 kantar katran, bir firkateyn, iki gemi.

Bahar yaklaşmış ve harbin zamanı gelmiş olduğu halde Serdar-ı Ekrem hasta idi. Kendi hekimi tedaviden korkuyordu. Ordunun hekimbaşısı tıp ilmin-den habersiz ve sırf kayırılmak üzere Hekimbaşı yapılmış olduğundan ve ordu-da gerekli ilâçlar bulunmadığından Serdar-ı Ekrem'in yolladığı tezkere üzerine iki hekim (Rum taifesinden İtalya'da okumuş Konstantin Kalayira, diğeri Frenk taifesinden tıptaki maharetli ünlü Piçuti) ve ilâç gönderildi. Derhal Şumnu'ya giden hekimler Serdar-ı Ekrem'i iyileştirerek ve bol atıye alarak İstanbul'a döndüler.

Orduda lüzumu kadar hekim ve ilâç bulunmaması gerçi büyük eksikti. Lâkin orduda bu gibi noksanlar çoktu. Onlarla uğraşmağa vakit yoktu. Zahi-re bile güç gönderiliyordu. Karadeniz, ticaret gemilerine kapanmış olduğu için İstanbul'da da kıtlık vardı.

Fırınların önünde yığılma artmış, aceze güruhu ekmek alamaz olmuşlar, fırınlar ekmeğin gramajını elli dirheme düşürmüşlerdi. Bazı zorbalar fırınlar-dan fazla ekmek alarak iki katına satmağa başlamıştılar. Nihayet ekmeğe yeni narh verilerek elli dirhemi bir paraya satılmağa başladı.

Devlet-i Aliye bu zorluklarla uğraşırken asla fütur getirmeyip sınır boy-larına zahire ve mühimmat gönderiliyor, askerler sınırlara koşuyorlardı. Bu sı-ralarda Anadolu'nun her yerinden asker toplanıyordu. Lâkin Yeniçeri rezilleri,

edepsizlikten geçmeyip ırz ehli kadınlara saldırarak dayanılmaz kötülöklere cüret ediyorlardı. Bu hususta tahrikler yapan Deli Mehmet Ağa, önce Manisa'ya sürölmüş, orada idam edilmiştir.

Böyle tehlikeli bir devirde, kaymakam Osman Paşa'nın zevcesi bir çengi kadınla birleşerek geceleri Bab-ı Âli haremnde saz ve nekkare ile âlem yaptığı işitiliyordu. Kaymakam Paşa ise zevcesine mağlûp olduğundan, çengi kadına gelir temin etmişti. Padişah bunu duyunca kendisini Limni'ye, zevcesini Bursa'ya sürmüş, çengi kadını da idam ettirmişti.

Bu günlerde, balık pazarında bir kaç hamal namuslu bir kadını tutup zorla odalarına götürmek isteyince, halk kadını ellerinden almak istemiş, hamallar silâha sarılmışlar halk da sopa ve taşlarla bunlara saldırmıştır. Tüccar ve esnaf ayaklanarak bu kepezelik ne diye feryat ederek Bab-ı Âli'ye varıp: *“Her gün bir kötölük işleniyor, ya Yeniçeri taifesini zapt ve rapta alırsınız, ya da biz sorgu sualsiz bunları öldürürüz”* demişler ve dükkânlarına silâh ve cepbane toplamağa başlamışlardı.

Fatih Camii'nde Yapılan İstişare Toplantısı

Bu sırada Rus Generali Kaminaki, Serdar-ı Ekrem'e sert bir mektup göndererek: “Ya şimdi sulh yaparsınız yahut İstanbul'a kadar yürür orada yaparım” diyordu. Serdar-ı Ekrem bu mektubu derhal Padişaha yolladı. Sultan Mahmut fevkalâde müteessir olarak Fatih Camii'nde bir “istişare heyeti”nin toplanmasını emretti. O gün Fatih Camii'nde toplanan istişare heyetinde Şeyhülislâm, Kaymakam Paşa ve devlet büyükleri hazırıldılar.

Reisülküttap, önce Serdar-ı Ekrem'in yazısını, sonra Rus Generali Kaminaki'nin mektubunun tercümesini okudu. Rusların soğuk muamelesi, herkese çok ağır geldiyse de dayanacak kuvvet olmadığından, herkes şaşkınlık içinde kaldı. Camide okunmak üzere kaleme alınan “Hattı hümayun” okununca cemaate heyecan geldi. Din ve devlet uğruna son dereceye kadar dayanmak üzere karar verildi.

Okunan “Hattı Hümayun”:

Siz ki Şeyhülislâm, kaymakam, kasazker, ulema ve devlet ricâlim. Ocağımın ricâli ve ihtiyarlarısınız, bilcümle İslâm ehlini selâmladıktan sonra, malûmunuz ola ki bu defa orduyu hümayunumdan gelen haberlere göre, din düşmanları Pazarcık'ı aldıktan sonra, Varna üzerine gelip kale içinde bulunan din kardeşlerimizi tazyik etmekte ve Hezargrat üzerinden dalga dalga Osmanlı memleketlerine uğursuz ellerini uzatmaktadırlar.

Kâfirlerin maksadı, ordu-yu hümayunumu kuşatmak, bu suretle kalbinde sakladığı hıyaneti icra etmek olduğundan ulu atalarım ile birlikte İslâm yiğitlerinin feth eyledikleri bunca memleketleri ele geçirmek isterler. İslâm hamiyeti ve din gayreti olanlar buna nasıl tahammül eder?

Ulu atalarım, bu ülkeleri fethetmişlerse hasılatını şahıslarına hasretmeyip, aşar ve diğer vergilerini ve ürünlerini gazilere ve vüze-rayaya inayet buyurmuşlardır. Buralarda Peygamber efendimizin mübarek ismini zikrettirerek İslâm'ı takviyeye çalışmışlardır. Bu ülkelerde ezan sesini kesip yerine çan seslerini ikame ettirmek din gayreti olanlara düşer mi?

Bütün gün hakarete uğramaktansa, din yolunda can feda etmek daha âlâ değil mi? Çocuklar ve kadınlar vatanlarından atılıp sefalet içinde inlerlerken bizler ne güne duruyoruz. Allah'a şükür Rumeli'de yedi krâla karşı koyacak askerimiz vardır. Anadolu'dan da dalga dalga asker geliyor. Cülusumdan beri harp hazırlığı, lüzumlu diğer işlere bakmama vakit bırakmadı. Bundan böyle, uyku, rahat ve gevşeklik istemem. Eli kılıç tutan din kardeşlerimle beraber din uğruna çalışırım. Cümleye farzı ayın olan gaza niyetiyle sefere hazırım. Gölgesine sığınmışımız "Sancak-ı Şerif" hürmetine Allah'ımız yardımcımızdır.

Ulema ve yedi ocağın ricâli, Fatih Sultan'ın mukaddes camiinde toplanmıştır. "İstişare eden selamet bulur" fetvasınca cümlenizi emin bilip danışmaya memur eyledim. Baş başa verip her husus mülâhaza olunsun.

Harp gereçlerinden olan çadır, cephane, top ve hepsinin bağlı olduğu akçe ve zahire hususları incelenip gereği huzuruma sunulsun. Herkes aklına gelen hayırlı fikirleri söylesin. Şöyle lâzımdı diyecek kimse kalmasın. Doğru söylemeyip hayırlı şeyler gizlenirse indimde makbul değildir. Hepinizin tasvîp ettiği şeyleri ben de tasvîp eylerim. Vakit kaybetmeyesiniz.

Cenabı hak halimizi iyiye tebdil eylesin ve Devleti Osmaniye'yi muzaffer kılsın. Devlete hayırlı olanların yüzleri iki cihanda ak olsun.

“Nasrün Minallahi ve Fethün Karîp”

Ertesi gün, istişare heyetinin kararı, memleketin her tarafına fermanlarla ilân olundu. Bütün millet bayrak altına çağırıldı. Cihada asker göndermeyen şehirlerden kadı ve hatiplerin kaldırılacağı bildirildi. Sultan Mahmut bizzat sefere gideceğinden, bütün devlet erkânı hazırlamaya başladı. Esnaf ve tüccarın harp malzemesini pahalı satmaması, bir evde iki kişi varsa, birinin harbe gidip birinin kalması istendi.

Anadolu Beylerinden Hamit Paşa, Cebbarzade, İbrahim Paşa da topladıkları askerle sefere koyuldular. Medrese danişmendlerinden 1500 genç gönüllü yazılarak orduya katıldılar. Recebin dördüncü günü saray sahasına Padişah'ın tuğu, dikilerek dualar edildi. Padişah'ın bizzat sefere gideceği haberi kamu efkârına heyecan getirdi. Millette bir taraftan endişe ve keder, bir taraftan da hırs ve hiddet vardı. Karışık ruh haleti içinde idi.

Türk askerinin Şumnu'da bir zafer kazandığına dair gelen haber herkese ferahlık getirdi. Rusların talimli askeri, açık ovalarda galip gelirdi. Dağlık yerlerde ise, harp fenni üzerine manevra yapamadığından yiğit Osmanlı askeriyle pençeleşmezdi. Çok değişik harp safhaları bazen düşmana, bazen Osmanlılara gülüyordu.

Ruşçuk'ta Osmanlı askeri muhasara altına alınmıştı. Düşman bu şehre 40.000 gülle ve kumbara atmış, evleri ve dükkânları yıkmıştı. Osmanlı askeri,

buna rağmen dayanmaktaydı. Fakat zahire tükenmiş, açlık dermanları kesmişti. Kumandan Halil Paşanın şehit düşmesi üzerine meyyus olan Osmanlı askeri Şaban ayının sonunda şartlı olarak Rusçuğu Ruslara teslim etti.

Ruslar böyle bir mevkii başarı kazanınca barış teklif ederlerdi. Lâkin Babiâli bir karış Osmanlı toprağını terke razı olmuyordu. Ruslar Niğbolu ve Rusçuk'u aldıktan sonra Balkanları geçip Lofça ve Berkofça'ya saldırdılarsa da çok kanlı boğuşmalardan sonra çekilmeğe mecbur oldular.

Evvelce sürgüne gönderilmiş olan Vahit Efendi affolundu. Alemdar vakasında yanan Babiâli binası yerine yenisinin yapılması için 1800 kese akçe ödenek verildi. Bina, bir seneden önce tamamlandı.

Bu yıl meşhur şair Fazıl Bey öldü. Merhum Sultan Hamit devrinde Enderruna alınarak terbiye olunmuştu. Selim III devrinde Rodos mütevelliliğine tayin olundu. Sonraları Eyüp'te ve Beşiktaş'ta oturdu. Vezinnâme ve Habnâme adıyla iki manzumesi vardır.

Bir hikâye

Süleyman Faik Efendinin mecmuasından bir hikâye:

İstanbul halkı kılık kıyafete çok kapılır. Meselâ bir Hint çingenesi yahut Acem kallaşı acayip bir kıyafetle ortaya çıksa akıllı adamları bile kandırabilir.

Babam merhumun maiyetinde Bindallı Mustafa denilen bir ser-seri vardı. Babam öldükten sonra hizmetçiliği bırakarak başına bir Özbek tacı giymişti. Bir iki sene böyle gezdikten sonra ortadan kayboldu. On sene sonra Selâhattin adını takınarak ordunun bulunduğu Edirne sahrasına varmış, yanına on kadar derviş alıp Sadrazam'a çatarak, kendisine maaş bağlatmıştı.

Ben, Edirne'ye gittiğimde bir zatla görüşürken bu adam çıkageldi. Gördüm ki bizim Bindallı Mustafa'dır. Yüzü buruşmuş, sakal

ağarmış dilini acem taklidine alıştırmıştı. Beni tanıdı: “Aman sezdirme” diye bir işaret yaptı. Ev sahibi hemen yerinden kalkıp Mustafa’nın elini öpüp baş sedire oturttu. Ve bir hayli keramet sattıktan sonra çıkıp gitti. Bir müddet sonra yanına gittiğimde o benim elimi öptü. “Bu ne haldir?” Dedim. “Dünya tuzağıdır” dedi. Büyüklere nasıl aldattığımı ne kadar mallar aldığını söyledi, şaşıtm. Bu akşam kaçacağımı dedi. Çünkü İstanbul’a gidersem beni bilen çoktur. Orada sırrım açıklanır ve halim çok güçleşir dedi.

Arnavutluk Olayları

Arnavutluk iki kısımdır. Biri Kigalık, biri Toskalık. Toskalar Yunanlılarla karışmış olduğundan dillerine birçok Yunanca kelime girmiştir. Kigalar da Slavlarla karışmış olduklarından, Kiga ve Toska dilleri birbirinden uzaklaşmıştır. Yalnız Berat ve Elbasan halkının dili ötekiler kadar bozulmamıştır.

Toskalık bölgesi üçe ayrılır. Birisi asıl Toskalık, ikincisi Laplık, üçüncüsü Çamlıktır. Bu üç kısmın dilleri arasında da fark vardır. Tepedelen şehrinin sağ tarafı Toskalık, sol tarafı Laplıktır. Kigalıkta İşkodra mutasarrıflarının nüfuzu geçer. Ali Paşa da Toskalığa tahakküm etmek hevesine düşmüştü. Oysa İbrahim Paşa gibi asilzade bir vezir meydanda iken, Ali Paşa’nın sivrilmesi mümkün değildi.

O sırada Arnavutlukta Padişah’a üzüntü veren bir olay cereyan etti: Yanya mutasarrıfı Tepedelenli Ali Paşa, Arnavutluğun Toska’lık kısmını ele geçirip, Derebeylik hevesine düştü. Lâkin Arnavut asilzadelerinden Avlonya mutasarrıfı İbrahim Paşa, buna engel oluyordu.

Bunun üzerine Ali Paşa, İbrahim Paşa’nın büyük kızını, kendi oğlu Veliyüddin Paşa ile evlendirdi. Bu izdivaçtan İsmail Bey doğmuştur ki, zamanımızın vezirlerinden Tepedelenlizade diye anılan İsmail Paşa’dır. Bundan başka Ali Paşa, İbrahim Paşa’nın ikinci kızını kendi oğlu Muhtar Paşa ile evlendirerek yakınlığı arttırdı.

İbrahim Paşa'nın o bölgede bulunuşu, Ali Paşa'nın tahakkümüne mâni olduğundan, Ali Paşa, birtakım Arnavutları kışkırtarak onu Berât kalesinde muhasara ettirmişti. Ali Paşa, güya akrabalık bahanesiyle kalabalık askerle gelip İbrahim Paşayı Berat'tan alarak Avlonya'ya getirdi. Fakat ora halkını da gizlice İbrahim Paşa aleyhine tahrik ederek onu, Komiçe'ye nakledip göz hapsine almıştı.

Bu durum Padişah'a arz edildiğinde Sultan Mahmut hiddetlenmiş: "Ali Paşa, irade-i hümayunumu hükümsüz bırakıp kendi sözünü geçirmeğe uğraşiyor, ben böyle söz dinlemem, vezirler benim vücudumun parçaları olup, o makamlara velinimetleri sayesinde gelmektedirler. Bunun şükrü Padişah emrini dinlemekle ödenir. Benim irademde şeriata, kanuna aykırı bir teklif yoktur ki kendisine ağır gelip serkeşliğe mecbur ola.

İbrahim Paşa'yı yerinden alıp başka yere götürmesindeki maksat fitneyi def etmek değildir. Ali Paşa biriktirdiği mallara ve kalabalık maiyetine mağrur olup nefesine mağlûp olmasın. İşte benim iradem budur. Emrimi dinlesin. Bunun aksine hareket ederse padişahların âdeti veçhile başka işlerden önce onu hallederim." şeklindeki ferman göndermiştir. Bu husus Sultan Mahmud'un kalbini kırmıştı. Bu sebeple Ali Paşa'nın vücudunun ortadan kaldırılması, bir müsait zamana bırakılmıştır.

Mısır Olayları

Mehmet Ali Paşa Kölemenlerin nüfuz ve satvetini kırmışsa da onları büsbütün ortadan kaldıramadığından bir anlaşmaya varmak lüzumunu duymuştu. Mehmet Ali Paşa'nın isteği Mısır emirlerini Arabistan'a Vehhabiler üzerine göndermekti. Ancak Kölemen Beyi İbrahim Bey, Mehmet Ali Paşa'ya güvenemediğinden ihtilâf devam etti.

Hünadi Arapları Kölemenlere, Evlâd'ı Ali Arapları hükümete bağlıydılar. Kölemenler arasında da ihtilâf olduğundan bunların bir kısmı Mehmet Ali Paşa'ya itaate karar verdiler. Mehmet Ali Paşa'ya Vehhabilerle savaşacağını bildirmek üzere İsa Ağa, Mısır'a geldi. Yapılan divanda İsa Ağa'nın huzurunda, Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İsmail Bey'e Beylerbeylik hilati giydirildi.

Bu sırada Mehmet Ali Paşa, Kölemenleri yendiğinden Kölemen emirlerinin bir kısmı (aman) eylemiş, bir kısmı Cenuba kaçmıştı. Şaban ayı başında Mehmet Ali Paşa Mısır'a döndü. Ertesi günü İsa Ağa, kendisiyle görüştü ve paşanın Hicaz'a memur edildiğine dair fermanı teslim etti.

Mehmet Ali Paşa Hicaz'a gitmek üzere hazırlığa başladı. Bu sırada Mısır ümerasını bir kere daha tuzağa düşürüp Kölemen ocağını ortadan kaldırmak arzusundaydı. Bu sebeple Kölemen Beylerinden Mısır'a gelenlere güler yüz gösterdi. Bu ise kesimhaneye gelen koyunlara ot vermek gibi bir muameleydi.

1811 SENESİ OLAYLARI

Bazı Olaylar

1811 senesinde Paris Elçisi Muhip Efendi'den gelen bir yazıda Başvekil Şampani'nin azl olduğu ve yeni Başvekilin Muhip Efendi'ye şunları söylediği bildiriliyordu: *“İstanbul'dan taze haberler var. Asayiş iyi imiş, donanmayı hümayun harekete hazırmış. Ruslar Eflâk ve Boğdan'dan vaz geçerek Anadolu tarafındaki yerler kendilerinde kalmak üzere barışa razı olmuşlar. Sultan Mahmut ise kendi topraklarından bir karış yeri Ruslara bırakmağa razı değildir. Tuna'nın sağ ve solunda Rusların 20.000 kadar askeri vardı. Devlet-i Aliye'nin şerefli bir tarzda harp ettiğini duyarak çok sevindik.”*

Anadolu askeri dalga dalga Rumeli'ye geçmekteydi. Yeniçeriler, Padişah'tan şüpheleniyorlardı. Taşra askeri İstanbul'da çoğalınca kendilerinin tedip edileceğinden telâş ediyorlardı. Hatta bu sebeple Ağakapısı'na giderek Anadolu askerinin İstanbul'a uğramadan Rumeli'ye geçmesini istida ettiler. *“Hain olan korkak olur.”*

Bu esnada Yeniçeri zorbaları türlü şekavete cesaret ediyorlardı. Terbiyeye müstahak olduklarını kendileri de inkâr edemezlerdi. Ordudaki Yeniçeriler de gönderilen paraları gasp ediyorlar, Serdarı Ekrem bunları tedibe cesaret edemiyordu. Yeniçeri ağası azledilmiş ve yerine Kol kethüdası getirilmişti.

Serdarı Ekrem Ziya Paşa vezirlerin en yaşlısı ve zamanın gidişatına vâkîf bir zattı. Ancak Şânizâde'nin dediği gibi; mal toplamağa haris, süse ve gösterişe düşküdü. Bir de Osmanlı zümresinden yetişip ocaktan gelme olmadığı için Yeniçerilere ikram ve iltifatta bulunarak onları yatıştırmağa çalışıyordu. Bu da onları şımartıyordu. Bu sebeple, orduda disiplini koruyabilecek bir vezirin tayini irade edilmişti.

Padişah'ın yakınlarından olup, onunla gizli muhaberesi olan Şehremini İbrahim Efendi, Topal Mustafa Ağa'yı sadaret için tavsiye etti. Kaymakam Paşa ise Dergâh-ı Ali kapıcıbaşı Lâz Ahmet ağayı münasip görüyordu. Bu esnada Kapıcılar kethüdası Mehmet Sait Bey Serdar-ı Ekremden mührü hümayunu almak üzere yola çıkarıldı. Ziya Paşa Dimetoka'ya gönderilmiştir.

Ziya Paşa'nın bütün mallarına el kondu. Paşa'nın sarrafı olan Mıgırdıç çağırıldı. Paşa'ya ait bir sürü gizli mal meydana çıkarıldı. Ziya Paşa'nın mallarının çoğu zevcesinin elindeydi. Bu hanım bir müddet sonra öldüğünde eşyası Enderun'a nakledilmiş ve bu arada da birçok mücevherler çıkmıştır. Hatta zaman zaman padişahın vermiş olduğu mücevher hançerler de tereke arasında bulunmuştur.

Şanizâde'ye göre bu hanım evvelce Kandilli hamamına yakınlığı dolayısıyla devlet büyüklerinin kadınlarına hizmet ederdi. Çok akıllı tedbirli ve iffetli olduğundan devlet büyüklerinden bazılarının hanımlarının delâletiyle Ziya Paşayla evlendirilmişti. Kadında hem şans, hem dirayet olduğundan kocasının ikbali parlamıştır.

Ziya Paşa vezarete kadar yükselmesini onun şansına atf ettiğinden hatırını çok sayardı. Bu saygı ise ikisi arasında durumu tersine çevrilmişti. Ziya Paşa dostlarıyla sohbet ederken, sizin haremлерinizden korktuğunuz gibi ben karımdan korkmam. Fakat uğurunu denediğim için çok riayete mecbur olmuştumdur derdi. Böylece iki defa sadrazam olan ve Mısır'ı fethetmiş olan bir veziri bu kadın mağlûp ve zebun eylemişti.

Faik Efendi mecmuasında bazı garip raslantılar:

Şehremini İbrahim Efendi'nin her sözü yapıldığı halde, Topal Mustafa Ağa'nın sadarete getirilme teklifinin yapılmamasını şöyle anlatır:

Eshabı kiramdan kimse Peygamber'in isimlerinden olan Mustafa adını almazdı. Ancak Devlet-i Aliye'nin zuhurundan sonra bu ad alınmağa başladı. Bu adın başkalarına verilmesi hiçbir suretle caiz olmadığından Mustafa ismini taşıyanların zatında uğur olmayacağı

denenmiş bir iştir. Hatta Âli Osman sülâlesinde Mustafa adlı dört padişah gelmiş, hepsinin zamanlarında ihtilâller olmuştu. Bunun gibi, Mustafa isimli sadrazamların ilki olan Loca Mustafa Paşa öldürülmüş, Alemdar Mustafa Paşa'ya kadar gelen Mustafa isimli sadrazamların zamanlarında birçok kötü olaylar cereyan etmiştir.

Mustafalarla alakalı Garip olaylar; Selim III ve Mustafa IV zamanlarında Mustafa adlı büyük küçük birçok rütbe sahipleri gelip geçmişti. Bu meyanda âsi davranışlarından dolayı, Belgrat'tan tard olunan yamakların reisi Köse Mustafa Bey, Belgrat Yeniçerileri ağası Mustafa ağa ile birleşerek Belgrat'a girmişti. Şehir muhafızı Mustafa Paşa kalede mahsur kaldığından Rumeli valisi Mustafa Paşa imdadına memur edilmiştir. Bu sırada Mustafa Paşa, Mustafa ağayı idam ettirerek isyanı bastırmıştır.

Zeamet Nazırlığı Mustafa Rasih Efendi'ye verilmiş, Haseki Mustafa Ağa eşkıya üzerine yollanmıştı. 1211 senesinde Seyit Mustafa Paşa ölmüş Anapa muhafızı Mustafa Paşa azledilmiş. Rumeli eyaleti Sinekli Mustafa Paşa'ya verilmişti. Bu esnada Kara Mustafa ve Deli Mustafa birçok sergerdelerle dolaşıp civardaki kazalara saldırırlardı. Üzerlerine Rumeli valisi Mustafa Paşa ve Bosna valisi Silâhtar Mustafa Paşa yollanmıştı.

Bonapart Mısır'ı istilâ ettiğinde, Mustafa Kethüdayı Hac emiri tayin etmişti. Üzerine gönderilen Köse Mustafa Paşa Fransızlara esir olmuştu. Bu sıralarda Şeyhülislâm Mustafa Efendi, Darphane nâzırı Mustafa İffet Bey, Köse Mustafa Paşa vefat etmişlerdir.

Belgrat eşkıyası, Şenikli Mustafa Paşa'yı idam etmişlerdir. Eğinli Mustafa Efendi Rumeli'ye gönderilmişti. Çavuşbaşı Mustafa Bey Şehremini Mustafa Refik Efendi Sadaret mektupçusu olmuşlardır. 1218 yılında Mustafa Behçet Efendi, Hekimbaşı oldu.

İstanbul boğazında Kabakçı Mustafa çıkmış, Kazancı Mustafa ocaklıları tahrik etmişti. Neticede Sultan Selim tahttan indirilmiş ve

Sultan Mustafa tahta çıkarılmıştır. Mustafa Reşit Efendi Tersane Emi-ni olmuştur. Kazasker Mustafa İzzet Bey, çok seçkin bir zat olup Meşi-hat makamına getirilmesi kararlaşılmışken Ataullah Efendi daha çabuk davranmış, Mustafa İzzet Efendi'yi sürdürmüştür.

Şah Sultanın kocası Mustafa Paşa, el altından mühim işlere ka-rışmağa başlamıştı. Sultan Mustafa'nın yakınları, Cüce Mustafa, Ney-zen Mustafa, Hafız Mustafa idi. III. Selim öldürenlerden birisi de Bos-tancı Mustafa idi. Alemdar Mustafa Paşa Sadrazam olduğunda, Mus-tafa ağa yeniçeri ağası, Mustafa Efendi Hekimbaşı idiler.

Faik Efendi mecmuasında bu gibi tuhaf rast gelişler yazılmakta-dır. Meselâ Abbasi Halifelerinden Mu'tesim sekiz ay sekiz günde doğ-muş, sekizinci Halife olmuş, hilâfette sekiz sene kalmış sekiz harfli bir mühür kazandırmış, sekiz erkek, sekiz kız çocuğu olmuş, sekiz şehir fethetmiş. Sekiz köşk bina etmiştir. Bunun için kendisine Sekizli Halife (Halife-i Mü-semmen) derler.

Bahti mahlası kullanan Birinci Sultan Ahmet, on dördüncü padi-şaktır. On dört yaşında tahta çıkmıştır; 14 sene saltanatta kalmıştır.

Müderriş Bursalı Haşim Efendi, bir Kadir gecesi ölmüştü. Oğlu Şam Kadısı Mahmut Efendi de bir Kadir gecesi ölmüştür.

Sultan III. Mustafa devrinden İkinci Abdülhamid'e kadar gelen sadrazamlar Naneci Mehmet Paşa, Muhsin zade Mehmet Paşa, İzzet Mehmet Paşa, Derviş Mehmet Paşa, Darendeli Mehmet Paşa, Yeğen Mehmet Paşa'dır ki hepsinin adı Mehmet'tir.

Asayiş Tedbirleri, Ölüm, Tabii Afetler ve Bazı Olaylar

Yeniçeriler, bazı sınır boylarında kalmış mahdut sayıda askerden ibaret-ti. Ordu İstanbul'dan sefere çıktığında güç hal ile bir miktar Yeniçeri toplanabi-lirdi. Devlet, harplerde ayan ve eşrafın maiyetiyle aylıklı sekban askerine muh-

taç olur. Bazen da seferberlik ile asker toplardı. Böyleyken, Defter-i Hakani'lere göre Devlet-i Aliye; Cebeci, Yeniçeri, Sipahi, Zeamet ve Tımar sahipleri isimleriyle 300.000 askere devamlı olarak maaş verirdi.

Yeniçeriler gerek İstanbul'da, gerek ordu içinde türlü gaileler çıkarırlardı. Bu defa İstanbul'dan orduya katılmak üzere tertip edilen on adet Yeniçeri ortasının yollukları hazırlanmış, hareket tarihleri yaklaşmışken, âdetleri üzere yamak tâbir edilen birtakım adamları yanlarına toplayıp fukaraya eziyet etmeğe başladıklarından, İstanbul halkı feryat etmekte idi.

Güç hal ile Davutpaşa sahrasına çıkarılan Yeniçeriler ve diğer baldırı çıplaklar arasında bir vuruşma olmuştu. Aynı tarihte Tavukpazarı'nda da bir çarpışma olmuş, sokaklara barikatlar kurulmuştu. Son seferde Yeniçeriler 13.000 neferlik maaş aldıkları halde Küçükçekmece köprüsünden geçildikten sonra yapılan sayımda 1600 kişi oldukları anlaşılmıştı. Velhasıl Yeniçeriler Beytül-malden külliyetli para alırlar, harplerde bir işe yaramazlardı.

Üsküdarlı Şeyh İbrahim adında biri "Sırrı Vahdet" diye şeriata ve akla uymaz saçmalar söyleyerek birçoklarını kandırmıştı. Nefesinin tesirli olduğu şayiası üzerine, Enderun ağalarına yanaşmış birçok müritler edinmişti. Padişah, birkaç gün sonra kıyafet değiştirerek Çamlıca'ya giderken bu şeyhin tekkesinin önünde birçok kadın arabaları, kira beygirleri ve Enderun ağaları görmüştü. Padişah birçok gailelerle uğraşırken böyle uydurmalara zamanın tahammülü yoktur diyerek adamın sürgüne gönderilmesini emretti.

Bu sırada Yeniçeri Eşkiasının Tedibine Dair şöyle bir Ferman çıkarıldı: Sekban başı ve yeniçeri ağası vekili Hacı Mehmed'e emir:

Hilâfet merkezi olan İstanbul'da oturanların emniyet ve rahatları, bütün İslâm memleketlerinin huzur ve refahlarına sebep olduğundan, bazı kendini bilmez Hak Teala'nın emir ve yasaklarından gafil rezil makuleleri Allah kullarının mallarını yağma ve ırzlarına tecavüz ettiklerinden, o gibi eşkıyanın "Allah'a isyan edenleri öldürünüz" emri üzerine kanları helâl ve idamları şeriata uygun olduğundan bu kere Mısır çarşısı ve Tahmis önünde hamal taifesi ve sair reziller Allah kullarının mallarını gasp ve sokaklardan geçen namuslu kadınlara teca-

vüz ve tenha mahallerde tehditle para sızdırma gibi Allah'ın emrine ve benim rızama aykırı ve tahammül olunmaz nice işlere cüret ettiklerinden, tebaamın rahatı kalmamış olmakla esnaf mümessilleri Babîâlî'ye gelip ferman çıkarılmasını niyaz etmişlerdi.

Sen de bu hususta esasen niyazda bulunmuş olduğundan Allah emri ve kutsal fetvaların gereğini yerine getirmek hükümdarlık vazifemdir.

Yeniçeri ocağı ulu atalarımın miras kalmış ve Devlet-i Aliye'me bir hediye mesabesinde olan Yeniçeri ocağı Allah'ın emrine ve şeriata ve ocağın âdap ve erkânına uygun hareket ettikçe her kim onlara kötü nazarla bakarsa Allah'ın kahrına uğrasın. Ama şeriata ve ilâhi kanuna, âdap ve erkâna aykırı işlere irtikaplara cüret edenler ocaklı değildir. Ocaklının adını lekeleyen böyle rezilleri, ocakta kabul etmezler.

Din ve devlete aykırı hareket edenlerin tedip edildikleri gösterilmelidir. İşbu hattı hümayunumu sadık ocaklılarıma bildir. Şeriata ve kanuna aykırı davranan rezillerin hakkından gelinmelidir. Allah kullarının huzur ve rahatı matluptur. Cenabı Hak din gayreti sahiplerini mutlu kılsın. İslâm'a yakışmaz hareketlere cüret edenleri kahhar ismiyle kahr eylesin. Sen ki sekban başısın gerek sen gerek öteki ocak ağaları, subayları ve neferleri ehli ırz ile birlikte olasınız.

Üzerinde kulluk gayreti gösterip tebaamın huzurunu sağlayasın. Rezilliğe cesaret eden asillerin tecziyeleri fetvayı şerife gereğince vaciptir. Bundan böyle ibadullaha zarar verecek, eşkıya görününce hemen üzerlerine varıp katiyen aman vermeyerek ele geçirilmeleri için esnaf kethüdalarına ve yiğit başlara emir veresin.

Bu yüce emrimi onlara bildirsin.

Eşküyayı fetvayı şerifeye göre yakalayanlar dünyada benim lütuflarıma, âhirette de sevaba nail olacaklardır.

Yeniçeri zorbalarından Osman Çavuş isimli bir rezil, iskelelere gelen odun ve zahireyi zapt ederek istediği fiyata satardı. Nihayet bu serseri, bir odabaşı tarafından boğulmuş ve halk kurtulmuştu. Yine bu sıralarda meşhur eşkiya Üsküdar hamallar kâhyası İbrahim Ağa, türlü zulümlere ve edepsizliklere cüret ettiğinden usulüyle Azapkapısı'na çağırılmış, orada boğdurulmuştur.

Yeniçeri güruhundan ve Sultan Selim'i öldürenlerden Taşçı Mahmut meşhur itlerdendi. Galata'da sık sık kavga çıkarır ve Hristiyanları tahrik ederdi. Padişahın iradesi üzerine Kaptan Paşa tarafından bir kalyonda öldürülerek kesik başı saraya gönderildi.

Unkapanı ustalarından ekmekçi İsmail isimli bir serseri zahirenin iyisini rüşvet karşılığı satar, halka çürük zahire dağıtırdı. O da Sekban başı tarafından denize atılarak öldürüldü.

Üsküdar'da Balaban iskelesinde denize yakın bekâr odaları öteden beri eşkiyanın sığındığı yerdı. O günlerde bu eşkiya birkaç namuslu kadını zorla odalarına götürmek isteyince, Üsküdar ahalisi toplanarak durumu Babîâlî'ye bildirdiler. Bunun üzerine Padişah fermanıyla 200 kadar bekâr odası yıktırıldı. Bundan iki gün sonra Kalekapısı'nda zorbalık yapan Yetimoğlu, İstanbul zindanında idam edilmiştir.

Bursa kadısı tayin edilen Nurullah Efendi, eski devirde saray adamlarıyla ülfet etmiş ve bazı konuşmaları, dedikoduyu mucip olmuş olduğundan ve ilmiye mesleğine yakışmayacak hareketlerinden dolayı kendisini mirlivalığa indiren hattı hümayun çıktı ve Babîâlî'ye davet edildi. Ulema geceliği tâbir olunan Çatal sarığı alındı. O zaman ilmiye tarikatından birisi idam edilecekse uhdesine önce mirlivalık tevcih edilir, sonra idam edilirdi. Nurullah Efendi de bu durumdan çok korkmuşsa da idam edilmemiş, Edirne'ye sürülmüştü.

Şeyhülislâm Ataullah Efendi, Ramazanında öldü. Güzelhisar'da sürgünde idi. Bu zat Şeyhülislâm Mehmet Şerif Efendinin oğludur. Gençliğinde Müderris Tokatlı Mustafa Efendi'den yüksek ilimler tahsil etmiştir. On iki yaşında Müderris olmuş, bilahare de Galata sonra Edirne kadısı olmuştu. 1798'de Anadolu Kazaskeri, sonra Rumeli kazaskeri ve 1806'da Şeyhülislâm oldu. Alemdar İstanbul'a geldiğinde Kızancık kasabasına sürüldü.

Arapça ve Türkçe şiirleri vardır. Feyzullah Efendi fetvalarını özetlemiştir. Beyzavi Tefsirine, Türkçe olarak zeyl yazmağa başlamışsa da bitirememiştir. Hikemiyata rağbeti yoktu. Yalnız şer'i ilimlerle uğraşırdı.

Mağrip bilginlerinden Şehit Muhtar da bu yıl öldü. Bu zatın pek çok eserleri vardır. En meşhuru, birçok ilimlerden bahseden “Elnüzhe” olup bunda özellikle kozmoğrafyadan bahsedilir, dünyanın yuvarlak olduğunu ve döndüğünü yazar.

Ulema arasında, o devirde iki mesele konuşuluyordu. Biri karantina, öteki arzın yuvarlak oluşu ve hareketi. Ulema arasında bu konularda tartışmalar vardı. Meselâ, Maliki mezhebinden olan Mehmet Menai, karantina'nın haram olduğuna ve dünyanın düz olduğuna inanıyordu. Hanefi mezhebinden Mehmet Bayram ise karantinanın lüzumlu olduğuna ve dünyanın yuvarlak olduğuna inanırdı. Mehmet Bayram nakli ve akli ilimlerde birçok eserler vermiş ve Sultan Osman'dan II. Mahmud'a kadar olan devrin bir de tarihini yazmıştır.

Beyoğlu'nda yangın çıktı. Birçok ev yanmaktayken sabaha karşı şiddetli bir yağmur başladı. Sellerden köprüler yıkıldı birçok insan ve hayvan boğuldu. Beşiktaş bir deniz haline geldi. Sokaklarda nice kadınlar ve çocuklar boğuldu.

Bu yıl Rize taraflarında bir şiddetli veba zuhur etti. Halk ölüleri gömmeye yetişemeyip cenazeler evlerde kaldı. Sağlar, hastaları bırakıp kaçmışlarsa da, onların da kimisi dağlarda vebadan ve açlıktan öldü.

Bir kuyruklu yıldız doğdu. Başu batıya doğru kuyruğu doğuya doğruydı. Mızrak boyunda dört köşe ışığı vardı. Her gece doğardı. Üç ay kadar halk onu seyretti.

Avrupa'nın Genel Durumu

1811 senesi Mart ayında Napolyon'un Mari Luiz'den bir oğlu oldu. Hemen kendisine “Roma Kralı” unvanı verildi. Napolyon'un bir veliahda kavuşmasından Fransızlar memnun oldular. Fakat henüz İspanya meselesi bitmeden Avrupa'nın kuzeyinde büyük bir harbin belirtileri halka dehşet salmaktaydı. Lehistan sınırına Rusların asker göndermesi üzerine Napolyon da hazırlıkları

hızlandırıp güz mevsiminde Vistül kıyılarına 300.000 asker yollamak üzere tedbirler alıyordu. Böyle sık sık külliyetli asker yazılması çiftçileri perişan ediyor, ticari işlerde buhran ve darlık yaratıyordu.

Kara muhasarası dolayısıyla Londra mağazaları, şeker, kahve ve pamukla dolmuş Manchester ve Birmingham fabrikalarının dokunduğu kumaşlar yığılıp kalmıştı. Mağaza sahipleri kira ödeyemeyecek duruma düşmüştü.

Görülüyor ki bu âlemde insan ne türlü silâh kullanırsa kullansın kendisi de ziyan görmeksizin başkalarına zarar veremez. Kahve, şeker, çivit gibi Amerika ve Hint malları Avrupa pazarlarında azaldıkça fiyatlar yükseliyordu. İngiliz mallarının piyasasını ele geçirmek için; Fransız, Hollanda, Belçika, Almanya fabrikaları, sermayelerinin üstünde işlere giriştiler. Sermaye eksikliklerini bono ve poliçe gibi kredi evrakıyla telâfiye çalıştılar. Bu da sürekli bir iş değildi.

Bu arada, Lübek Şehrinde büyük bir ticarethanenin iflâs etmesi, barut deposuna düşmüş bir kıvılcım gibi, Avrupa'nın bütün ticaretini alt üst etmişti. Binlerce tüccar iflâs etti. Birçok fabrikalar kapandı. İşçiler geçinemez oldu. Avrupa'yı eşi görülmemiş bir musibet kapladı. Napolyon ve müttelikleri, buna bir çare aradılsa da buhran o derecede şiddetli idi ki, hiç bir tedbir etkili olmuyordu.

Papa, Sadova şehrinde hapisteye bulunduğu halde papazlarla gizlice görüşüyordu. Napolyon bu gizli muhaberelele ele geçirerek Papa'yı ihtilâttan men etti. Din konusu da zorlaşarak düşmanlık yaratmaktaydı. Din işini istediği gibi çözmek üzere Haziran'da Kardinal Feş'in başkanlığında yüz kadar piskopostan kurulu bir konsey teşkil ettiyse de bir netice hâsıl olmadı. Bunun üzerine Napolyon konsey azalarından bir kısmını hapse attı ve din işiniz bizzat çözmeye karar verdi.

Bu sırada İsveç, muhasarayı sıkı tutmuyordu. Prusya, Başvekili Hardenberg eliyle esaslı ıslahata girişmişti. Prusya, Tilzit muahedesinin 40.000 den fazla asker bulundurmamak şartına uymuyor, büyük miktarda talimli asker yetiştiriyordu. İşte asrımızda Prusya devletinin askerlikçe üstünlüğü bu tedbi-

rin sonucudur. Prusya, Fransa'nın tahakkümünden kurtulmak üzere her türlü fedakârlığı göze almıştı.

Bu sırada Avusturya'nın idaresi meşhur Meternih'in elindeydi. Bu zat, çok akıllı ve tedbirli olup, vatanının eski itibarını kazanmasına çalışıyordu. Meternih Fransa'yla müttefik kalabilmek için ya Triyeste veya Lehistan'dan bir ülkenin kendisine verilmesini istiyordu.

Fransa'yla muharebeye mecbur olacağını anlayan Ruslar, Eflâktan vazgeçip, Basarabya ve Boğdan kendisine verilmek ve Sırbistan'a istiklâl verilmek şartıyla barışa istekli olduğunu Babıâli'ye bildirdiyse de Babıâli bu teklifi kesin olarak ret etti. Çünkü Rusların Tuna'daki askerini çekmeğe mecbur kalacağı anlaşılmıştı.

Napolyon bu sırada Devlet-i Aliye'yi harpte devamı teşvik ediyordu. Devlet-i Aliye ise, Napolyon'a güvenemiyordu. Hiç bir devlet için harbe girişmek istemiyordu. Avrupalılardan öğrendiği diplomasi diliyle her tarafı idareye çalışıyordu. Düşmanlarına aldanır gibi görünerek onları aldatmaktaydı. Velhasıl Devlet-i Aliye vükelâsı aldana aldana aldatmayı öğrenmişlerdi. O sırada Paris elçisi Muhip Efendi bu diplomasi oyunlarında rol oynuyordu.

Paris'te imparator sarayında vuku bulan bir olay Fransız -Rus harbinin yakın olduğunu gösteriyordu. Bu saray ziyafetinde Napolyon, Rus elçisi Korekin'e:

“Varşova taraflarında niçin asker topluyorsunuz? Bir gizli düşünceniz var. Diyormuşsunuz ki Devlet-i Aliye'yle barış yapamadığımızın sebebi Napolyon'dur. Oysa sebep sizsiniz. Barış istesenez, askerinizi çoğaltıp Tuna'yı geçmezsiniz. Zannıma göre Lehistan'ı zapt etmek istiyorsunuz. Ama edemeyeceksiniz. Fransa size Lehistan'dan bir karış vermez. Ordularınız Mogart meydanına gelmedikçe Lehistan'ı alamazsınız. Aramızdaki ihtilâf meseleler çözülmese Almanya içinde bulunan askerime 120.000 kişi daha katarak üzerinize varırım,” deyince Rus elçisi telâşlanarak: *“İmparatorum sizinle dost kalmak ister ve siz imparatorumun kalbinde olan sırra vâkıfsınız”* cevabını vermişti.

Ertesi günü Nemçe elçisi, Muhip Efendi'ye bu konuşmayı hikâye etti. Harbin bu sene başlamayacağını ilâve etti. Muhip Efendi, durumu hemen Babiâli'ye bildirdi, bu günlerde Muhip Efendi'nin İstanbul'a dönmesi gerektiğinden veda için Fransız Başvekiline ziyarete gittiğinde, Başvekil:

“Rusçuk harbinde Devlet-i Aliye'nin kazandığı zafere pek sevindik. Biz de Avrupa'daki askerimizi çoğaltarak icabında Tirol ve Bavyera yoluyla Rus hududuna doğru harekete hazırlanıyoruz. Gerçi bu maksatla yüz milyon frank harcadıksa da dostumuz olan Devlet-i Aliye'ye faydalı olduğundan bu para, güzel yere harcanmıştır. Devlet-i Aliye de gayret edip bir şerefli barış elde etsin” dediğinde Muhip Efendi:

“İngilizlerin 200 kadar ticaret gemisinin Rus limanlarına girdiğini haber aldık” demişti. Muhip Efendi, asıl maksat İngilizlerle barıştır. Bu ne vakit olacak diyince Başvekil: *“İngilizlerin Rusya'dan ümidi kesilince elbette barışa mecbur olur. Bizim de askerimiz pek çoktur. Bu haberleri devletinize götürün”* dedi.

Başvekilin maksadı, Muhip Efendiyi kandırıp Devlet-i Aliye'yi Fransız ittifakına almaktı. Muhip Efendi ise bunca seneler Paris'te öyle kalleslikler dinlemişti ki böyle lâflara kulak asmazdı. Napolyon'un Rus İmparatoruyla ittifakından sonra Paris'teki Fransız memurlarından gördüğü hakaretleri unutamazdı.

Muhip Efendi, Paris'ten ayrılmak üzereyken maslahatgüzar tayin olunan Galip Efendi ağır hastaydı. Şayet ölürse tercümanın maslahatgüzara vekâlet etmesini bildiren bir mektup verdi. Muhip Efendi Marsilya'dan denize açıldığında şiddetli bir fırtına zuhur ettiğinden dönmeye mecbur oldu. Birkaç gün sonra kethüdasını deniz yoluyla İstanbul'a gönderdi. Kendisi kara yoluyla; Edirne yoluyla İstanbul'a döndü.

ONUNCU KISIM

1811 SENESİ OLAYLARI DEVAMI

Ruslarla Barış Hazırlıkları Yapılması

Rusya ile uzun müddettir süren harp iki taraf için büyük kayıplar doğurduğu halde, Rusların istedikleri, kabul edilemeyecek kadar ağır olduğundan barış imkânı görülemiyordu.

Ruslar Anadolu'da Faş nehrinden hudut kesilerek, Anapa'dan, Kemhal'e kadar bütün Çerkez, Abaza ve Gürcü memleketlerini Rumeli tarafında Besarabya'yı, Eflak ve Boğdan'ı istiyor ve Sırlara bağımsızlık verilmesini şart koşuyordu. Devlet-i Aliye ise hiçbir şey vermeden, barış yapmak istiyor, Rusların bu tekliflerini bahis konusu bile yapmak istemiyordu.

Gürcüler aslında Devlet-i Aliye tebaası idi. Hatta Kutayis ve Bağdatcık ilçeleri halkı İslâmiyet'i kabul ettiklerinden oralara hâkim ve subay gönderiliyordu. 1182 seferinde Tiflis Hanı, Rusya'ya bağlandığında Gürcüler isyan ederek Kutayis ve Bağdatcık kasabalarını almışlardı. Gerçi Kaynarca antlaşmasında Gürcistan'da statüko muhafaza edilmişse de Kutayis ve Bağdatcık halkı iskân edilemediklerinden iş hali üzere kalmıştı. Ruslar ise bütün Gürcistan'ı ellerine almak emelindeydi.

Rumeli cihetine gelince, Eflâk, Boğdan'ın hazineye büyük varidat ödediği cihetle buraların Ruslara terki Sultan Mahmut gibi genç ve yiğit bir padişaha pek ağır geliyordu. Bundan başka, buralar terk edilirse Ruslar Tuna nehrine de ortak olacaktı. Sırların bağımsızlığını tanımak ise kötü bir örnek olacaktı.

Bu durumda barış yapılabilmesi için bir tarafın kesin bir zafer kazanması gerekiyordu. Hâlbuki Napolyon'la Aleksandır arasındaki gerginlik günden güne artıyordu. İki taraf birbirlerine karşı asker sevk etmişti. Bir harp çıkarsa Prusya ve Avusturya, Napolyon'la beraber olmağa mecburdular. Ama Napolyon'un gözünü şan hırsı öylesine bürümüştü ki kimsenin öğüdüne kulak asmadı.

Yeni sadrazam Lâz Ahmet Paşa bu 1811 senesinde Tuna kıyısında Rusları yenmiş ve Rusçuğu kurtarmıştı. Aleksandır bu yenilgi üzerine barış isteye-
mezdi. Sonradan Eflâk'te Rus kumandanı Kotozof'un bir galibiyet kazanması,
Rusların barış istemesine yol açtı. Ruslar bu defa Anadolu cihetinden küçük bir
bölgeyle yetinmek ve Besarabya'dan ve Boğdan'dan birer parça arazi almak ve
Devlet-i Aliye'den yirmi milyon kuruş tazminat istemekle yetindi.

Devlet-i Aliye, orduyu hümayunun perişanlığını hesaba katarak barışa
cevaz veren bir fetva çıkardı. Rusçuk'taki Yeniçeriler: "Bizim yoldaşlarımızı
karşıda bıraktınız, bunları kurtarınız" diye feryat ediyorlardı. Bunun üzerine
Serdarı Ekrem, General Kotozof'la bir mütareke yaptı. Barış müzakereleri için
Kethüda Galip Efendi, ordu kadısı Selim Efendi, yeniçeri efendisi Hamit Efendi
gönderildi.

Bu murahhasalar 1811 senesi Şevvalinin on dördüncü günü Yergöğü ka-
sabasında Ruslarla müzakereye başladılar. Rus murahhasaları, Besarabya ve
Boğdan'ın Rusya'da kalmasını, Eflâk'le Boğdan arasında öteden beri muteber
olan hududu ve Tuna'da Hızırilyas boğazını sınır olarak teklif ettiler. Oysa daha
önce yapılan görüşmelerde Siyret nehri hudut olarak düşünülmüştü.

Ertesi gün Rus murahhasaları lütuf edercesine Siyret'i hudut olarak kabul
ettiler. Buna karşı Tuna'da hududun Hızırilyas boğazından geçmesini teklif et-
tiler. Neticede Tuna'nın akıntısı hudut olarak kabul edildi ve iki boğazın orta-
sında Sene boğazının sınır olması üzerinde anlaşıldı.

Bu sırada havalalar soğuduğundan çadırda görüşme kabil olmayacağından
Ruslar Yergöğü çarşısında bir oda tahsis ettiler. Bu odada yapılan müzakereler-
de Rusların iade edeceği kalelerin teslim şekli üzerinde duruldu. Ruslar Eflâk
ve Boğdan imtiyazlarının genişletilmesini ve beylerinin seçiminin bir nizamna-
meye bağlanmasını istediler. Osmanlı murahhasaları eski imtiyazlara yenilerin
eklenemeyeceğini bildirdiler.

Ruslar imtiyazların genişletilmesi hususunda birkaç celse daha ayak di-
rettiler. Fakat Osmanlılar da dayattı. Rus murahhasaları Eflâk'te Devlet-i Aliye'ye
verilecek zahirelerden arta kalan miktarın serbestçe satılabilmesini ileri sürdüler.
Oysa o devirde Devlet-i Aliye'de tekel usulü cari idi. Çiftçiler ürünlerini di-

lediklerine ve diledikleri fiyatla satamazlardı. İstanbul'un Kapan tüccarlarına satmağa mecburdular. Ekmek fiyatlarında da narh vardı.

Bunlar sadece İstanbul halkına ucuz ekmek yedirmek için bulunmuş çarelerdi. Gerçi, tekel usulü pek yolsuz bir şeydi. Yalnız Eflâk'te değil, her yerden kaldırılması vacipti. Alış verişin serbest olması servet ve mamuriyet doğururdu. Ne çare ki bu usulün birdenbire kaldırılması İstanbul halkını sıkıntıya düşürecekti. Fakat bu konuda da bir anlaşmaya varılamadı.

Bugünlerde İstanbul'un resmi talimatı geldi. Bu talimatta deniliyordu ki: Siyret nehri hudut olduğu takdirde Hotin, Bender, Akkerman, Kili, İsmail kaleleri Ruslarda kalacaktı. Ruslar Tuna ağzlarına sahip olacaklardı. Verilen talimatta Kili ve İsmail kalelerinin Devlet-i Aliye'de kalması Purut nehrinden denize kadar çizilecek bir hattın hudut olması emrediliyordu.

Rus murahhasları bu yeni direktife çok üzüldüler. Çünkü Ruslar için Tuna nehrinin ağzlarına sahip olmak pek önemli idi. Rus murahhası Petersburg'dan direktif istemeğe karar verdi. Gelen direktifte İmparator Siyret nehrinin hudut olmasını, Sırpların tatmin edilmesini istiyorlardı. O günkü oturum bu yüzden kesildi.

Birinci murahhas Galip Efendi'nin elime geçen gizli muhaberelelerinden anlaşıldığına göre, Rus Generali, Devlet-i Aliye'den bir nişan almak emelindeydi. Devlet-i Aliye'nin ecnebilere nişan vermesi evvelce de vâki olmuştu. Fakat şimdi Rus Generaline nişan verilse, İngiliz ve Fransızlar da ister denilerek, bu hususun sükûtle geçirilmesi Galip Efendi'ye bildirildi.

Osmanlı Devleti'nin teklif ettiği hududu kabul ettirmek için Galip Efendi Rus Generaline 2000 kese akçe vaat etmişti. General bunu terviç yollu hükümetine bir inha yollamışsa da Petersburg'dan ters bir cevap geldiğinden iş yarıda kalmıştı.

1812 SENESİ OLAYLARI

Devlet-i Aliye ile Rusya Arasında Yapılan Bükreş Antlaşması

Ruslarla barış görüşmelerinin sarpa sarması üzerine Mart ayında Serdar-ı Ekrem'in ordusuna Anadolu'dan yarısı piyade, yarısı süvari 64.000 asker toplandı. Napolyon'un da Rusya aleyhine savaş hazırlıkları artıyordu. Bütün bunlara bakınca Rusların barış tekliflerini hafifletmesi beklenebilirdi. Ancak; "hazır ol cenge eğer sulh ve salah istersen" kavlince ordunun güçlendirilmesi gerekiyordu.

Rusların tekliflerini dayaması üzerine savaş veya barıştan birine karar verilmesi için bir danışma meclisi toplanması emrolundu. Şeyhülislâm konağında üç gün toplantı yapıldı. Bu toplantıda Rus teklifleri ve bu tekliflerin kabulü halinde neler kaybedeceğimiz görüşüldü. Fakat üç gün bir şeye karar verilemedi.

Bunun üzerine Padişah danışma meclisine bir hattı hümayun gönderdi. Bunda deniliyordu ki:

"Rusların tekliflerini öğrendiniz; bunun sonu kerih ve şeni olacaktır. Gece gündüz türlü hakarete uğrayacağız. Eğer bu hakaretleri göze alacaksınız sulha karar verin. Şu şartla ki Mecliste bulunanlar, bu iş şunun bunun yüzünden oldu, diye mühürleriyle taahhüt etsinler. Eğer barış olunmazsa, harp vasıtaları şeriata uygun bir şekilde temin edilsin. Durup bakmakla iş bitmez. İslâm askerini esir vermeğe razı olmam. Velhasıl kimseden çekinmeyin, herkes doğru bildiğini söylesin. Vakit geçirilmesin."

Kaymakam Paşa bu hattı hümayunu Mecliste okudu. Ve kesin mütalâa istedi. Harp uzun sürdüğü için "tekrar başlasın" demeğe kimsenin dili varmıyordu.

Fransız maslahatgüzarı, yakında Napolyon'un Rusya'ya hücum edeceğini ve Devlet-i Aliye'nin çok şey kazanacağını bildirerek harbe teşvik ediyordu. Napolyon'a hiçbir suretle güvenilemezdi. Lâkin Rusların ağır teklifleri kabul olunarak barış yapılır ve sonra da Rus - Fransız harbi başlarsa, barışı yapanlar hücumu maruz kalacaklardı. Onun için kimse düşüncesini serbestçe söyleyemezdi.

Mecliste bazıları: “harp üç şeyle olur” dediler: “Akçe, zahire, asker” “Serraskere acele 100.000 kese akçe göndermek gerekir. Tuna kıyısına Elli bin de asker yollasak Ruslar tekliflerini hafifletir”, dediler. Konuşmalar uzadı, nihayet “barış yaparsak, öteki devletler de bize tahakküm etmeğe kalkarlar” diye sulhu reddettiler.

Bazıları da: “Devletimizde görünüşte kuvvet yoksa da, İslâm topluluğunda, malca ve bedence kuvvet vardır. “Hemen bütün ehli İslâm'ın ittifakıyla harbe girelim” dediler.

Sonra para meselesi görüşüldü. “Mukataa sahipleri birer senelik gelirlerini mühimmat için versinler” noktasında fikirler birleşti. Oysa hazinece esham satılarak bir iç istikraz yapmak mümkünken mukataalar hakkında öyle bir karar alındığı takdirde halkın Padişah beratına güveni kalmayacaktı. Elhasıl harbe devam karar verildi. “*Devlet-i Aliye 'de para yoksa da ümmeti Muhammet de vardır*” dendi. Fetva emini efendi “*Beytülmal zarurete düşerse halkın malını alıp sarf edebilir*” diye fetva verdi.

Biraz sonra Rus Fransız münasebetlerinin büsbütün gerginleşmesi dolayısıyla Osmanlı harbi Rusya için zararlı bir hal oldu. Çünkü Ruslar Tuna'da 100.000 kişilik bir kuvvet tutmağa mecburdular. Bu kuvvet Napolyon'a karşı kullanılabilirdi. O vakit dünyanın birinci süvarisi olan Osmanlılar, Napolyon'un hazırladığı dehşetli bir ordunun sağ kanadında yer alarak Rusya'nın düz ovalarında at oynatacaklardı.

Rus kumandanı Çiçekof, sadece Besarabya kıtasıyla yetinmek üzere barış teklif edecek bu da olmazsa İstanbul'a kadar yürüyecekti. Kısacası Ruslar, Osmanlı ile olan savaşı kısa sürede bitirmek istiyorlardı.

Bükreş'te Rus birinci murahhası İtalenski'nin evinde on beşinci defa olmak üzere Türk ve Rus murahhasları toplandılar. Çok çetin müzakerelerden sonra 1812 senesi Mayısının 16'ncı günü Bükreş'te 16 maddelik bir barış antlaşması imzalandı

Bükreş'te Devlet-i Aliye ile Rusya Arasında Yapılan Antlaşmanın Metni

Ben ki; şehirlerin en şereflişi cümle âlemin kıblesi, bütün gönüllerin mihrabı olan Mekke-i Mükerrreme, Medine-i Münevvere ve Kudüs-ü şerifin hadim ve hâkimi, devletlerin özlemi olan üç şehir, yani İstanbul, Edirne ve Bursa ile cennete benzeyen Şam, asrın gözdesi Mısır, bütün Arabistan, Afrika, Berka, Hırvan, Halep, Irak, Arap ve Acem Basra, Rakka, Musul, Şehri Zor, Diyarbakır, Dülkadiri'ye, Erzurum, Sivas, Adana, Karaman, Van, Habeş, Tunus, Trablus, Kıbrıs, Rodos, Girit, Mora, Akdeniz, Karadeniz ve Cezayir sahilleri, Anadolu, Rumeli ve özellikle Selâm şehri Bağdat, Rum, Türk, Tatar, Çerkeş, Abazha, Gürcistan, Kabartay, Kıpçak dolayları, bütün Bosna, Cihat şehri Belgrat, Sırbistan, bütün kaleleri ve şehirleri, Arnavutluk, Eflâk ve Boğdan ve anmağa lüzum olmayan daha nice kalelerin ve şehirlerin adaletli padişahı, Sultan oğlu sultan, Hakan oğlu hakan, Sultan Ahmet torunu ve Sultan Hamit oğlu Sultan Mahmut Han ile,

Hristiyan emirlerinin iftihar ve Hristiyan büyüklerinin muhtarı, Hristiyan tayfası işlerinin âmiri, Haşmet ve vekâr sahibi ve Rusya devletlerinin ve tamamıyla Rusya'nın ve ona bağlı nice ülkelerin hükümdarı, padişahı ve imparatoru, haşmetlü rütbetlü dostumuz (Allah akıbetini hayr etsin) arasında; evvelce mevcut dostluk, bazı sebeplerle bozulmuş ve bir müddetten beri zuhur eden ihtilâl ve cenk, kan akıtılmasına sebep ve Allah kullarının güveninin bozulmasına amil olduğundan, kavganın durması, kulların ve şehirlerin huzur ve sükûnu için, harbin ve kıtalin izalesiyle yeniden barış yapılması her ikimizin arzusu olup, iki tarafın hükümdarlarınca tayin edilmiş olan salâhiyetli delegeler arasında, aşağıda yazılı anlaşma kararlaştırılmıştır:

Madde 1 — İki devlet arasında sürüp gelen ihtilâflar, bu antlaşma ile denizde ve karada ortadan kaldırıp, iki devlet arasında ebediyete kadar barış ve dostluk mukarrer olacaktır. İki devlet harbe sebep olabilecek, ihtilâfları önlemek için hususi itina göstereceklerdir. Bu antlaşmada yazılan bütün maddeleri tatbik edecekler ve bu maddelere aykırı açık ve gizli bir hareket yapmamağa dikkat edeceklerdir

Madde 2 — İki devlet arasında perçinlenen dostluk icabı, bu harbe katılmış olanların cümlesine af ile muamele edilecek, bu yüzden hiçbir ferde ceza verilmeyecek, herkes kadim yurduna döndüğünde kanunların himayesinde olacak, mal ve mülküne sahip olacaktır.

Madde 3 — İki devlet arasında evvelce akdedilmiş olan antlaşmalarda bu antlaşmayla değiştirilen maddeler dışında kalanları tatbiki devam edecektir.

Madde 4 — Purut nehrinin Boğdan'a girdiği yerden Tuna'ya döküldüğü yere kadar ve oradan Tuna'nın sağ sahilinden denize kadar olan sınır iki devletin sınırı olup bu boğaz iki devlet arasında ortak olacaktır. Tuna'nın Kili boğazına kadar sol sahili Rus devletinin tasarrufunda olacak, gayri meskûn olan küçük adalar iki devlet tarafından zapt edilmeyecek bu adalarda bina ve istihkâm yapılmayacaktır. Yalnız odun kesmek ve avlanmak için gidilecektir. Purut'un sol yakasında bulunan kale, kasaba ve köyleri Devlet-i Aliye, Rus devletine terk eder. Tuna sınırlarında iki devletin tüccar gemileri işleyecektir.

Madde 5 — Rusya Purut nehrinin sağ yakasında olan Boğdan arazisi Eflâk, Kara Eflâki bütün kaleleriyle kasaba ve köyleriyle Devlet-i Aliye'ye teslim edecektir. Devlet-i Aliye'ce Eflâk ve Boğdan'a verilmiş olan imtiyazlar yürürlükte olacaktır. Halktan eski hesaplar ve harp vergileri istenmeyecektir. Halk iki sene vergiden muaf olacaktır.

Madde 6 — Anadolu semtinde ve başka yerlerde olan eski hudutlar devam edecektir. Rus devleti harp esnasında bu hudutlar içinde zapt ettiği kaleleri ve köyleri Devlet-i Aliye'ye iade edecektir.

Madde 7 — Rus devletine bırakılmış olan yerlerin halkından isteyenler aileleriyle Devlet-i Aliye topraklarına göçebilirler. Mallarını dilediklerine satarak bedelini nakledeceklerdir. Bu tasfiye için 18 ay mühlet verilecektir. Osmanlı ülkelerinde bulunan Hristiyanlar da aynı şartlarla Rusya'ya geçebileceklerdir.

Madde 8 — Sırp milleti öteden beri Devlet-i Aliye'nin cizye ödeyen tebaası olup, haklarında Devlet-i Aliye'ye yakışır şefkat gösterileceği aşikâr ise de bu muharebelere onların müdahalesine binaen bu hareketlerinden ötürü bir cezaya maruz kalmayacaklar, suçları unutulacak. O topraklarda yapılmış olan istihkâmlara lüzum kalmadığından bunlar yıkılacak. Bütün kaleler ve palangalar bütün teçhizatlarıyla Devlet-i Aliye'nin elinde olacaktır. Oralarda kullanılacak askerin Sırplılara zulm etmemesi için tedbirler alınacak. Sırplar Akdeniz adalarında oturan Hristiyan tebaanın sahip olduğu haklara sahip olacaklar onlar gibi iç işlerini kendileri idare edecek vergilerin alınma şekli Devlet-i Aliye'yle Sırp milleti arasında tanzim edilecek.

Madde 9 — İki devlet elinde bulunan kadın ve erkek esirlerden kendi isteğiyle İslâmiyet'i kabul edenler veya Rusya'da Hristiyanlığa geçenlerden maadası bedelsiz olarak serbest bırakılacak.

Madde 10 — Harp dolayısıyla iki devlet tebaasının neticelenmemiş olan davaları, hak üzere neticelendirilecek ve devletten olan alacakları tamamen ve süratle ödenecek.

Madde 11 — Antlaşmanın tasdiknameleri mübadele edildikten sonra Rusya Devlet-i Aliye topraklarında olan askerini ve sularındaki donanmasını geri çekecektir. Üç ay zarfında, geri verilecek kale ve şehirlerin iadesi tamamlanacak.

Madde 12 — Yaş antlaşmasının 7'nci maddesinde yazılı olduğu şekilde Cezayir, Tunus, Trablus korsanlarının Rus devleti tebaasına ve tüccarlarına verdikleri hasarların tazmini hususunda kararlaşan

esasların tatbikine önem verilecek; Rus devleti de, Osmanlı tüccarlarına aynı suretle muamele edecektir.

Madde 13 — Devlet-i Aliye Rusya'yla İran arasında çıkabilecek ihtilâflarda İslâmlık bağı gereğiyle iyi niyetli arabulucu olacak.

Madde 14 — Muahede imzalanınca kara ve denizdeki kumandanlara derhal emir verilecek. Bu arada zapt edilmiş arazi olursa geri verilecek.

Madde 15 — Bu muahedenin mübadelesi imza tarihinden sonra on günde mümkünse daha çabuk icra edilecek.

Madde 16 — Bu ebedi antlaşma Âli Osman Padişahı ve Rus imparatoru taraflarında usulü veçhile kendi hat ve imzalarıyla tasdik ve teyit olunacaktır.

İstanbul'a gelen metin, Şeyhülislâm konağında toplanan Danışma Meclisi'nde okundu ve kabul edildi. Bu antlaşmanın Devlet-i Aliye için zararlı iki maddesi vardı. Birisi, Rusya'nın Besarabya'yı ele geçirerek Tuna kıyılarına ayak basması, ikincisi Sırbistan'ın velev ki bir dereceye kadar olsun serbestlik kazanmasıdır. Nitekim az sonra, Mora halkı da bu örneğe bakarak bağımsızlık davasına düştüler.

Şanizade, bu barışı tenkit ederek “Fransız - Rus harbi başlamak üzere iken böyle bir barış yapmak hatalı idi” der ama Fransız - Rus harbi başlamamıştı ve dünya politikası pek kaypakı. Her gün yeni bir ittifak bağlanıyor veya çözülüyordu.

Napolyon'a da güven olmazdı. “Mazarratı def etmek, menfaat temininden önce gelir” ve “zarar ihtimali zarardır ama fayda ihtimali fayda değildir” sonra, İngilizler bütün dünyayı Napolyon aleyhine kaldırmağa çalışırken Devlet-i Aliye'nin Napolyon'la ittifakı İngilizlerin Devlet-i Aliye'yi denizden tazyik etmesine yol açardı. Onun için Şanizade'nin itirazı haksız görünür. Yalnız şurası tartışılabilir. Bükreş antlaşmasının tasdikname mübadelesi iki ay gecikmişti. Bu aralıkta da Fransa Rusya'ya harp açmıştı.

Devlet-i Aliye bundan faydalanarak antlaşmayı acaba ret edemez mi idi? Ama bu işin de neticesi meçhuldü. Çünkü bu takdirde Rusların süratle İstanbul'a yürümesi beklenebilirdi. Ruslar da antlaşma şartlarını yerine getirmeğe başlamışlardı. Bu cümleden, esir olan Cebbarzade Celâlettin Paşa serbest bırakılmış ve Sivas valiliğine gönderilmişti.

Devlet, harpten kurtulunca iç işlerini düzeltmeğe koyulmuştu. Rusya'yla ticaret başlamıştı. Bu sırada İngiltere'nin yeni elçisi Rober Liston, Prusya maslahatgüzarı Bozoviç İstanbul'a gelmişlerdi. Bir hafta sonra da Napolyon'un bir muahede yapmak üzere gönderdiği General Anderossi de gelmişti. Fakat itibar görmemişti.

Bazıları derler ki: O devrede Devlet-i Aliye Rusya'yla ittifak edip de Napolyon'un yıkılışından sonra Avrupa devletleri konseyine girseydi daha kârlı çıkardı. Ama bu da isabetli değildir. Rusların Tuna kumandanı Çiçekof Devlet-i Aliye'yle ittifak edip İliıya ve İtalya üzerine hücumu teklif etmişti. Ama bu takdirde Rus ordusu Devlet-i Aliye topraklarından geçecek ve Sırbistan'ı hareket üssü haline getirecekti. Onun için Devlet-i Aliye bunu kabul etmedi.

Velhasıl o devirde Devlet-i Aliye için en salim yol tarafsızlıktı. Şu var ki bu yol Rusların işine yaradı. Hatta rivayet edilir ki Aleksandır böyle dar vakitte Bükreş antlaşmasını kabul etmiş olan Devlet-i Aliye'ye daima teşekkür etmiş. Fransa ise teşekkür edeceği yerde hatır kırıcı hareketlere girişmişti. Osmanlılar dostluk kıymetini bilir, vefalı, dürüst bir millet olduklarından vefasız adamlardan nefret ederler. İngilizlere olan samimi sevgileri de bundan ileri gelir.

İran, kendi muvafakati alınmadan Devlet-i Aliye'nin Ruslarla anlaşmasına gücenmişti. Acaba hakkı var mı idi? 1811 senesinde Yasinci Zade Abdülvehap Efendi elçi olarak İran'a gönderilmiş ve Feth Ali Şaha nâme-i hümayunu teslim etmiştir. Bu namede İslâm birliği dolayısıyla din düşmanımız olan Moskof'ların İran tarafında da ezilmeleri isteniyordu.

Elçimiz Kars sınırındaki Devlet-i Aliye memurlarına yardım temin etmek ve Baban paşalarına alâka göstermemeyi teklif etmişti. İranlılar da Baban paşalarını İran'ın muvafakatiyle seçilmesini ve Bağdat valilerinin İran'a iyi davranmalarını istiyordu ki bu da Devletler Hukukuna ve dostluğa aykırı idi.

Frasa - Rusya Savaşının Sebepleri ve Sonuçlar

Napolyon, kazandığı birçok harplerden sonra bozguna uğramasına sebep olan bir harbe teşebbüs etmesi garip işlerdendir. Acaba Napolyon kazara bir hataya mı düştü, kibir ve gururu dolayısıyla mı bu fikirlere saplandı, genel politik durum mu onu böyle bir çıkmaza itti? Bunları incelemek tarihin görevidir.

Bu muharebe tek sebepten ileri gelmeyip birçok sebeplerin bir araya gelmesinden doğmuştur. Bu sebeplerin kısa bir tahlilini yapmak faydalı olacaktır. Şöyle ki:

Fransa karalı XVI. Lui, 1793 yılında öldürülmüş; ihtilâl ve cumhuriyet fikirleri her tarafa yayılmağa başlamıştı. Bu yayılmayı önlemek için, Devlet-i Aliye, İsviçre ve Danimarka'nın dışında bütün Avrupa devletleri ittifak ettiler. Müttefikler başlangıçta galip geldilerse de sonraları araları açıldı. Belçika, Fransa eline geçti. Felemenkler Fransa'yla ittifaka mecbur oldu.

Fransa ihtilâlinin en büyük düşmanı Prusya kralı iken, Avusturya'ya olan hasedinden dolayı ona karşı üstün olmak için müttefiklerden ayrılarak 1795 yılında; Ren nehrini tabii hudut sayarak nehrinin sol yakasını Fransızlara terk ederek, Fransa'yla tek başına barış yaptı.

1796 de Fransa, Devlet-i Aliye'yle bir savunma ittifakı yaptı. Bu suretle Avusturya meydanda yalnız kaldı. Bu sayede Napolyon, İtalya'da Avusturya'yı yendi, sonra da Venedik'e yönelerek bu cumhuriyeti ortadan kaldırdı.

Kampo Formiyo'da Avusturya ve Fransa arasında yapılan anlaşma da Ren nehrinin sol yakası Fransa'ya bırakıldı. Kuzey İtalya, ayrı bir cumhuriyet oldu. Venedik'le Dalmaçya Avusturya'ya verildi: Arnavutluk kıyılarını Fransa aldı. Bu sırada Prusya Kralı öldüğünden yerine geçen Üçüncü Vilhem tarafsız kalmakla beraber, Avusturya'nın zayıflamasına memnun oluyordu.

Fransızlar Rumeli'nde ele geçirdikleri topraklarda Cumhuriyet kurulmasını teşvik ediyorlardı. Devlet-i Aliye bu yüzden Fransa'dan ürkmeğe başlamıştı ki; Bonapart, bir korsan donanmasıyla Mısır'ı ele geçirdi.

Papa'nın cismani hükümetini kaldırarak yerine bir cumhuriyet kurdu. İsviçre de Cumhuriyet oldu. Bütün bunlardan sonra İngiltere, Rusya, Avus-

turya, Napoli ve Devlet-i Aliye Fransa aleyhine ikinci defa olarak bir ittifak aktettiler.

Bu münasebetle Rusların Karadeniz donanması İstanbul'a gelip Osmanlı donanmasıyla birlikte Akdeniz'e çıkarak, Yunan adalarını zapt ettiler. Arnavutluk tarafında da Türk ordusu Fransızları yendiğinden Bonice, Preveze, Parga ve Poternito bölgeleri Devlet-i Aliye eline geçti. Yunan adalarının Devlet-i Aliye himayesinde ve Rusya'nın kefaletinde bir Cumhuriyet haline getirilmesi için Devlet-i Aliye'yle Rusya arasında bir antlaşma yapıldı.

Bu esnada Bonapart, Akka'da perişan olup Mısır'a döndü ve hemen Mısır'dan savuşup Fransa'ya gitti. Ve birinci Konsül unvanıyla Cumhurbaşkanı oldu. Almanya ve İtalya'da Fransızlar mağlûp edildi.

Rus ordusu, İsviçre'de Fransızlara yenildi. Bunun üzerine Rus imparatoru ittifaktan soğuyarak Bonapart'a yöneldi. İttifakın bu suretle bozulması üzerine Fransızlar gayrete gelerek hücumla geçtiler ve Marengo'da Avusturyalılar yendiler. 1801 de yapılan Lunevil antlaşmasında Avusturya Lombardia'yı Fransa'ya terk etti ve buralar İtalya Cumhuriyeti ismini aldı. İtalyan Mebusları bu cumhuriyetin başkanlığına Bonapart'ı seçtiler.

İngiltere'yle Fransa arasında 1802 de Amien'de barış yapıldı. Arkasından Devlet-i Aliye de Fransa ile barış yaptı. Böylece genel bir sükûn kurulmuşken 1803 de Fransa'yla İngiltere arasında tekrar harp başladı. İngilizler, Osmanlı ordusuyla birlikte Mısır'ı Fransızlardan alınca Amien barışını yaptıklarına pişman oldular. Rusya da tekrar Fransa'yla münasebetlerini kesti.

Napolyon, bağımsız hükümdar olmak istediğinden kral unvanını kendisine az gördü. 1805 de Senato kararıyla imparator oldu. İmparator unvanını dünyaya kabul ettirmek için; rütbe hevesinde olanlara rütbe, tamahkâr olanlara para vaat etmiş ve Amerika'daki Luvizan bölgesini Amerikalılara satarak parayı taç ve tahtı için harcamaya başlamıştı. 1805 yılında İtalya cumhuriyetini krallığa çevirerek İtalya Kralı unvanını da aldı.

Fransızların cumhuriyet davasıyla ortaya çıkıp cihanı velveleye vermişlerken kan dökerek kurdukları Cumhuriyeti birdenbire imparatorluğa çevirmeleri herkesi şaşırttı. Avrupa'nın siyasî dengeleri bozuldu. Bunun üzerine İngil-

tere, Rusya, Avusturya, İsveç bozulan dengeyi kurmak için, “üçüncü birleşme” adıyla ittifak yaptılar. Prusya yine tarafsız kaldı.

Bu arada Napolyon, Österliç’te Rus ve Avusturya ordularını yenerek bu devletlerle yeniden barış yaptı. Mısır olayından beri Devlet-i Aliye’nin Napolyon’a güveni kalmadığından Rusya’yla bir ittifak yaptığı gün Napolyon’un bu zaferi duyuldu. Osmanlı Vükelâsı hayrete düştüler.

Bu sırada Trafalgar’da İngilizler, Fransız donanmasını perişan ettiler. İngiltere denizde mutlak şekilde hâkim oldu. Napolyon da Avrupa’nın mutlak hâkimi oldu ve kimseden çekinmez oldu. Kardeşlerinden Jozef’i Napoli, Lui’yi Hollanda kralı yaptı. Batı Almanya devletlerini Fransa himayesinde birleştirdi. “Almanya imparatoru” unvanı ilga edildi.

Napolyon, İngilizlerle denizlerde başa çıkamayacağını anlayarak, bir kara muhasarası kurmağa karar verdi. Devlet-i Aliye’yi de ittifaka almak istiyorsa da Fransa’ya güvenilmediğinden Osmanlı Devleti tarafsız kalmayı tercih ediyordu; bu da zordu. Çünkü Ruslar ara sıra İstanbul’dan Korfo’ya asker geçiriyorlardı. Bu ise tarafsızlığa aykırı idi. Devlet-i Aliye’nin biraz Fransa’ya teveccüh etmesinden dolayı Ruslar ansızın Hotin ve Bender kalelerini istilâ ettiler. Devlet-i-Aliye Rusya’ya harp açtı ve Napolyon’la ittifak yapmak üzere görüşmelere başladı.

Napolyon, Ruslarla harbe girişerek, Osmanlılardan zapt edilen kaleler, geri verilmek şartıyla barış yapacağını bildirdi. Bunun üzerine Devlet-i Aliye, Vahit Efendiyi Lehistan’da bulunan Napolyon nezdine gönderdi. Napolyon ise bunu Devlet-i Aliye benim elimdedir diye Rusya’ya baskı yapmak için kullandı. 1807 de Aleksandır’la buluştuğu zaman ise Osmanlı memleketlerini paylaşmayı teklif etti.

Napolyon, İspanya’da da büyük zorluklarla karşılaşmıştı. Bunun sebebi mutaassıp İspanyol papazlarıydı. Papa’yı okşamak lâzımken ona her işi zorla yaptırmak istemesi yüzünden Papa, Avusturya ve İngiltere’yle ittifak edip Napolyon’u aforoz etti. Bu hal İspanyolları bir kat daha heyecanlandırdı. İspanya gâilelerini fırsat bilen Avusturya, Fransa üzerine asker sevk etti. Bu harpte Napolyon Avusturyalıları yenerek Viyana’ya kadar girdi.

Almanlar gizli cemiyetler kurarak Avrupa'yı Napolyon'un şerrinden kurtarmanın çaresini arıyorlardı. Fransızlar bile Napolyon'un tahakkümünden biz zardı. Bu sırada, Osmanlı Rus harbi de yeniden başladı. Tilzit barışında Napolyon Devlet-i Aliye'yi Eflâk ve Boğdan'ın terkine teşvik ederken şimdi Rusya'ya hiç bir şey verilmemesini telkin ediyordu.

Napolyon zaferlerine öyle mağrur olmuştu ki kendisini insanlığın üstünde tutuyor ve imkânsız şeylere cesaret ediyordu. Meselâ o sırada Fransa'da zuhur eden kıtlığa karşı yedek ambarlarda bulunan devlet zahirelerini Paris piyasasına sürdü. Sonra tüccarın elinde bulunan zahirelere tepeden inme fiyatlarla el koydu. Ticareti de zorla yürütebileceğine kani idi. Oysa ticarete zorlama sökmezdi. Bunu bilemeyecek kadar gaflete düşmüştü.

Napolyon, Rusya üzerine ordu gönderirken Rusya da piyasaya sürülmek üzere Rus kâğıt parası bastırmıştı. Böyle bir sahtekârlık ağır bir suç iken Napolyon dünya mahkemelerinden korkmadığı gibi ilâhi mahkemeden de çekinmemişti.

Napolyon, 9 Mayıs'ta Paris'ten çıkarak Dresden şehrine vardı. Alman halkı vatanlarının cellâdı olan Napolyon'a dış biledikleri halde, çaresiz hüsnü kabul gösteriyorlardı. Napolyon, İsveç ve Devlet-i Aliye'yi ittifakına alarak Rusya'yı arkadan vurmaya planlıyordu. Tam bu sırada Devlet-i Aliye, Bükreş'te Ruslarla antlaşma imzalamışlardı. Fakat bu hal Napolyon'dan gizli tutulmuştu. Onun için İstanbul'a gelen Fransız elçisine karşı ihtiyatlı davranılıyordu.

Napolyon, Moskova üzerine yürümeye karar verdi. Kotozof kurduğu Harp Meclisinde, Moskova'nın muhafaza edilemeyeceğine karar verildi. Moskova Valisi Rostopşin Ruslar nazarında muhterem sayılan bir şehrin harpsiz düşmana bırakılmasına razı olamadı. Kimseye danışmaksızın Moskova şehrini bir kül yığını haline getirmeği planladı. Halkı şehirden çıkardı. Hapishanelerden mahkûmları çıkararak, Fransızlar gelince şehri ateşe vermelerini emretti. Bütün yangın tulumbalarını da şehirden uzaklaştırdı.

14 Eylül günü, süslü elbiseler giymiş Fransız ordusu, her şeyi bol bol bulmak ümidiyle Moskova şehrine girdiler. Şehir boşaltılmıştı. Bu tenhalık Fransızlara dehşet verdi. Napolyon ise meşhur çar sarayı Kremlin'e yerleşti. Rusların

barış isteyeceği zannındaydı. Halbuki ertesi gün şehirde büyük yangınlar zuhur etti. Söndürme aletleri bulunmadığından yangın durdurulamadı. Fransızlar evlere girip yağmaya koyuldular. Artık orduda da disiplin bozulmuştu. Yangın dört gün sürdü. Hassa askerinin gayretiyle Kremlin sarayı kurtarılmıştı.

Ruslar, Fransızları oyalayıp soğukların bastırmasını bekliyorlardı. Napolyon, Rusların bu hilesini anlayamadı. Hemen geriye dönmesi gerekirken, Moskova'da vakit geçirdi. Bu sırada Aleksandır Petersburg'da harp hazırlığıyla meşgul iken. Asla sulha yanaşmak istemediği halde Napolyon'u oyalamak için talimat verdi. Kotozof Fransızların geri hatlarını kesmek üzere kıtalar sevk etmeğe başladı.

Fransızlar kış mevsiminde Moskova'da barınamayacakları belli iken çekilmeği gururlarına yediremediler. Halbuki kış hem şiddetliydi, hem de erken gelmişti. Ekim ayının 13'ünde sular donmağa başladı. Napolyon Mareşal Mortiye'yi 10.000 askerle Moskova'da bırakıp kendisi 100.000 askerle dönüş yolunu tuttu.

Fransız ordusunun malzemelerini, toplarını silahlarını çekmek için lâzım olduğu gibi, yağma edilen eşyayı taşımak için de sayısız araba yola çıkarılmıştı. Fransız ve İtalyan aileleri, tiyatro oyuncular ve birçok fahişe ordunun arkasından gelmekteydi. Fransız ordusu yaylaya giden göçebe aşiretlere benziyordu. Atlar yemsizlikten zayıf düşmüş, yollarda kalmıştı. Kazakların hücumları da birçok yaralıların ölümüne sebep oluyordu.

Bu hal Rusların içine işledi. Kotozof Napolyon'un arkasından yetişti. Ruslaviç bölgesinde çok kanlı bir muharebe oldu. Borodino önünde 50.000 ölü toplanmıştı. Vahşi kuşlar bu bölgeye toplanmış ve manzara korkunç bir hal almıştı. Kozotov süvarisiyle Fransızları izliyordu. Kar da şiddetini arttırıyordu. Isı eksi yirmi dört dereceye varmıştı. Fransızlar aç bi ilâç kar ve buz üstünden yuvarlanıp gidiyorlardı. Kotozof askerine sıcak elbise dağıtıyor ve Moskova'nın yakıldığını anlatarak Rusların öfkesini kamçılıyordu.

Fransız hayvanlarının nalları sağlam olmadığından hayvanlar düşüyor arabalar ve toplar yolda kalıyorlardı. Binlerce insan ve hayvan ölüsü yolda kalıyordu. Napolyon'un elinde 160.000 askerden 24.000'i kalmıştı. Onlar da subay-

larına itaat etmiyorlardı. Brezina köprüsü büyük zayılatla geçilebildi. Napolyon perişan ordusunu bırakarak bir arabaya atlayıp görülmemiş bir süratle Paris'e döndü. Bu harpte Fransızların uğradığı felâket kalemle tarif olunamaz.

Napolyon'un Moskova'da verdiği büyük meydan muharebesi dillere destan olmuş ve başına gelen felâketlerin sebebi olmuştur. Bu felâketlerin devamı olarak bir sene sonra Leipzig'de ve bir buçuk sene sonra da Vaterlo'da Napolyon kesin hezimete uğramış, tahtını kaybetmiş ve bu yüzden Avrupa'nın durumu değişmiş ve bütün bunlar Devlet-i Aliye'nin politikasını da etkilemiştir.

Bazı İç Olaylar

Şeyhülislâm Ömer Hulusi Efendi çok yaşlanmıştı. Sert yaratılışlı idi. Yaşı ilerledikçe hiddeti de artmış olduğundan evde oturmağa ikna edildi. Nihayet bu 1812 yılında azledilerek yerine Dürrüzade Abdullah Efendi getirildi. İstanbul kadısı Reşit Efendi bulunduğu mansıplarda büyüklerle problem çıkardığından Gelibolu'ya sürüldü.

Sadrazam Lâz Ahmet Paşa çok pek gözlü, işin sonunu düşünmez bir adamdı. Harpte işe yarar düşüncesiyle sadarete getirilmişti. Hâlbuki cephede bazı mühendisler kendisine harp fenninin gereklerini arz ettikçe, "bunları sizden mi öğreneceğim" diye azarlıyordu. Bu sebepten birçok askerın ölümüne ve esir düşmesine sebep olmuştu. Nihayet azledilerek yerine Sofya seraskeri olan Hurşit Paşa getirildi.

Kaymakam Şakir Ahmet Paşa azlolunarak yerine Divan-ı Hümayun hocalarından Rüştü Efendi vezirlik rütbesiyle getirildi. Anlatıldığına göre; Şakir Paşa Sultan Mahmud'un teveccühünü kazanmıştı. Bu ise bazılarının işine elvermediğinden yerine söz geçirebilecekleri yumuşak bir adamı getirmek istemişler ve buna muvaffak olmuşlardı.

Rüştü Paşa Erzurum bilginlerinden Seyit Ali Efendi'nin oğludur. On sekiz yaşına girdiğinden seyahate çıkarak Halep'e varmış, Halep'te vali tarafından bazı hizmetlerde kullanılmış sonra Ferruh Ali Paşa'nın divan kâtipliğinde

bulunduğu sırada hocalık rütbesi almıştı. Mısır'a gönderilen ordunun menzili emanetinde bulundu. Daha sonra, Yeniçeri efendisi, Başmusahip ve Nişancı oldu.

Rivayete göre Rüştü Efendi Üsküdar'da Nuh Kuyusu'nda Köprülü konağı denen konakta hayli müddet mazûl olarak züğürtlük içinde vakit geçiriyormuş, Hatta bayram ziyareti yapacak bir kat elbisesi olmadığından, içini dışına çevirtmek üzere eski çakışırını terziye göndermiş, sabahleyin Mabeyn-i hümayundan bir ağa gelip silâhtar ağanın davet ettiğini haber vermiş.

Rüştü Efendi, acele çakışırını terziden getirtip giymiş, lâkin bu davete bir mana veremediğinden ağayla beraber evinden çıkıp dalgın dalgın iskeleye indiğinde üç çift Mabeyn kayığını görünce merakı artmış. Saraya vardığında ne olacak diye düşünüp dururken, silâhtar ağa yanına gelmiş, kendisini baş sedire geçirmiş, efendinin şaşkınlığı büsbütün artmış. Az sonra da silâhtar ağa delâleti ile Padişah huzuruna çıkarılmış ve kendisine vezaret rütbesiyle sadaret kaymakamlığı tevcih edilmiş. Şakir Paşa'nın bütün yetkileri kendisine verilmiş, o da kendince devlet işlerini düzene koymaya başlamış.

Manisa'da sürgün bulunan eski Sadrazam İzzet Mehmet Paşa, Ramazan başında vefat etti. Çok parası çıktı. O zamanın usulü gereği, parasına devletçe el konmuş; hazineye hayli menfaat sağlanmıştır. İzzet Paşa, Safranbolu'da doğmuştur. Kaptan-ı Derya Hacı Mustafa Paşa'nın akrabası olduğundan İstanbul'a geleerek kitabet tahsiline başlamıştır. Sonra Baltacı Ocağına verilmiş, sonra sırasıyla Darphane emiri, Şehremini olmuş, daha sonra vezaret rütbesi verilerek Alanya sancağına, Diyarbakır valiliğine, daha sonra Bender kalesi muhafızlığına, Mısır Valiliğine ve Anadolu Valiliğine getirildikten sonra Sadrazam olmuştur.

Eski Şeyhülislâm Samanizade Ömer Hulusi Efendi, bu sene içinde vefat etmiştir. Bu zat İstanbul Kadısı Hasan Efendi'nin oğludur. Gençliğinde tahsilde bulunarak Mehmet Esat Efendi'den ruus almıştı. Sonra usul üzere medreseden medreseye nakledilmiş her birisinde öğretime itina etmiş, İzmir kadısı olmuştur. Fevkalade namuskârlığı ve dürüstlüğü sayesinde Mısır mollası olmuş, burada da ulemanın şanına yakışır hareket etmiştir. Sonra sırasıyla; Mekke kadısı, İstanbul kadısı, Anadolu Kazaskeri, Rumeli Kazaskeri oldu. 1800 de Şeyhülislâmlığı getirildi.

Bu vazifedeyken hem adalet icra etti, hem de ilmi rütbelerin verilmesi ön plâna alındı. Sonra azledilerek Beylerbeyi'nde yalısına çekildi. Fakat 1810 de tekrar Şeyhülislâm oldu. 1812 senesinde vazifesinden tekrar alındı. Onun bunun adamı olmaları sayesinde rütbe arayan ehliyetsizler onun adalet terazisinden korkarlardı, görevden alınmasına, şaşmaz adaletinden kurtuldukları için sevindiler. Kısa zaman hasta yattıktan sonra vefat etti. 87 sene yaşadı.

Divan-ı Hümayun tercümanı Dimitraşkob, Rus casusu olarak bilinirdi. III. Selim aleyhindeki hareketleri kışkırtmış ve Ruslara bu yolda hizmet etmişti. Bükreş'teki barış görüşmelerinde davranışları bu zannı perçinlemişti. Vücudunun ortadan kalkması kararlaştırılmıştı, münasip vakit gözetiliyordu. Ruslarla görüşmeler bitince münasip vakit gelmişti. Sadrazam'a gizlice hattı hümayun gönderildi. Sadrazam çadırına çağırıldı. Kavaslar kılıç üşürüp vücudunu kaldırdılar.

Ecnebi sikkesiyle alış veriş yasak edildi; kimin elinde ecnebi sikkesi varsa darphanede Padişah sikkesiyle değiştirmesi emrolundu. Şanizade der ki: Bu nevi ecnebi parasını külliyetli olarak bulunduran sarraflar ve tüccarlar sikke-leri sakladılar. Sadece elinde bir iki riyal veya dinar bulunan fukaralar zarara uğramış oldu.

Zilhicce'nin 17'nci günü ordunun Edirne'ye geldiği duyuldu. Bunun üzerine harp durumu alâmeti olarak; Sarayda, Şeyhülislâm konağında, Kazaskerler konağında dikilmiş olan tuğlar kaldırılarak yerlerine kondu.

Vebanın Çıkması ve Yayılması

1812 senesinin başında İzmir limanına gelen yabancı gemilerden veba salgını bulaştı. İzmir'den İstanbul'a gelen bir ticaret gemisinde vebadan birkaç kişi ölmüş, gemicilerden bazıları da hastalanmıştı.

Veba bu gemicilerden Galata ve Kurtuluş'a semtlerine sirayeti etti. Hastalık İstanbul yakasına da geçti. Pek çok adam öldü. Fakat bazı kimseler başkala-riyle teması keserek evlerine çekilip korunmağa çalıştılar.

Bu veba salgınını anlatan Şanizade diyor ki: Birbiriyle temas eden ve hareket halinde bulunan şahıslardan az çok bulaşmamış kimse kalmamışken tedbirli bir tarzda korunmağa riayet eden dikkatli şahısların hiç birisine hastalık bulaşmadı. Ben de ev halkımdan erkek ve kadın nüfusumla beraber Allaha şükür bu hastalığa bulaşmadık. Şu kadar ki cahillerin ve bazı bilgisiz akranın tenkidine maruz kalarak teessür duyduk.

Fakihler ve hâkimlerden hiçbir kimse vebanın öteki bulaşık hastalıklar gibi sirayet ettiğine şüphe etmemişlerdir. Din bilginleri “Allahın izniyle bulaşıcıdır” demişlerdir. Ki gerçek de budur. Özellikle yüz sene öncesine kadar bu bulaşıcı hastalık defalarca yabancı memleketleri harab etmişti. Eskiden İslâm elindeyken bu bulaşıcı hastalığa yakalanan; Kırım, Özi gibi memleketler koruma tedbirleri sayesinde bundan kurtulmuş, hele aşı bulunduktan sonra aşılama ile oralarda çiçek hastalığı da önlenmiştir.

Bu hastalıklar hakkında hekimlerin görüş ve tedbirleri eserlerimden tıbbıya ait olan ve Padişah iradesiyle basılan kitabımda yazılıdır. Kaldı ki vebadan çekinmenin caiz olduğu, hatta vacip olduğu, Yavuz Sultan Selim’in tarihçisi ve Heşt-i Behişt adlı kitabı yazan ve daha birçok Arapça ve Farsça kitap bırakmış olan, İdrisi Tebrizi merhumun, yaşadığı zamanda zuhur eden veba salgını esnasında, Hac dönüşünde Konya ve Şam uleması ile bu konudaki tartışmalarını anlatan taassuptan uzak kitabında yazılıdır.

O salgında, korunma tedbirlerine riayet olunmamış ve veba İstanbul’da müthiş bir surette hükmünü icraya başlamıştı. Bab-ı Âli’den İstanbul kapılarına gizlice yazıcılar gönderilmiş ve kale kapılarından çıkarılan ölüleri yakmaları emrolunmuştur. Şehir içindeki cami, mescit ve türbe yanındaki mezarlara gömülenlerden gayrı İstanbul kapılarından çıkan cenazeler, Ramazan ortasında günde 1500 – 2000 raddesinde olup Galata, Üsküdar ve Boğaziçi’yle beraber bu rakam 3000’i geçiyordu. Ramazan bayramının yaklaşmasıyla halkın birbirine teması arttığından hastalık Şevval ortasına doğru artarak sadece İstanbul yakasında günde 3000 cenaze çıkmağa başladı.

Şanizade der ki: Vebanın zuhuru fesat ve zinanın artması yüzünden olduğundan eşkıya yığınağı olan bekâr odalarının yıkılması ve sefih toplan-

tıların dağıtılması bazı takva sahipleri tarafından tavsiye edildi. Kaymakam Paşa yanına mimar ağayı, bir miktar ocaklı askeri ve birçok ameleyi alarak Bahçekapı'ya gelip "Melek Girmez sokağında ve kayıkthane üzerindeki odaların hepsini birkaç saatte yıktırdı.

Kaptan Paşa da, Galata ve Kasımpaşa taraflarındaki kalyoncu ve kalafatçı rezillerine sığınak olan yerleri yıktırdı. Bu hanlarda bulunan kârgir odalardan rezilleri ve fahişeleri boşaltarak odaları mühürledi. Yıkılan yerlerde vebadan yeni ölmüş bazı kimselerin ve birkaç kadının da cesetleri çıktı.

Bu meyanda ve "Melek Girmez" diye anılan bekâr odaları Bahçekapı dışında Yeniçerilerin 31'inci ortasının yeri ve birçok şakilerin fesat ocağı olduğundan, "Melek Giremez" adı verilmişti. Bu odaların yıkılmasına Mabeyince hayli önem verilmiş olduğundan Kaymakam Rüştü Paşa bunları kolaylıkla yıktırdı ve yerlerine Hidayet camiini yaptırdı. Bu sebepten de Rüştü Paşa, halk arasında hayırla anılır.

Veba hükmünü icraya devam etmiş, nihayet Ekim ayının başında kış yaklaştığından biraz hafiflemiş ve ölü sayısı günde 500'e inmişti. Aralık ayının 16'ncı günü gecesi kar yağmış ve ertesi günü pek şiddetli bir soğuk olmuştur. Bu sayede hastalık hafiflemiştir.

Şanizade hâzik bir hekim ve muhakkik bir âlim olduğundan daha o vakit korunma usullerini ve aşırı sözlü ve yazılı olarak tavsiye etmiş ve bunda dinen bir mahzur olmadığını ispat etmişti. O asırda kendisiyle aynı fikirde olan bazı faziletli insanlar da vardı. Lâkin bazı taassup erbabı böyle bulaşıcı hastalıklardan korunmağa sapıklık nazariyle bakılıyordu. Bu sebeple halkın çoğu korunmayı şeriata aykırı zannederek kimisi de itirazdan çekinerek korunma usullerine riayet etmezlerdi.

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa işbu 1812 senesinde Mısırdaki karantina usulünü kurmuş olduğu halde İstanbul'da karantina ve aşı tatbikatı birçok seneler daha icra olunmamıştır. Karantina usulünü koymasına Mehmet Ali Paşa'yı birçok tenkitlere hedef kılmışsa da bu esnada Arabistan'da kazandığı zafer tenkitleri tesirsiz bırakmıştır.

1813 SENESİ OLAYLARI

Mısır Olayları

Tosun Paşa komutasında, Vehhabiler üzerine yürüyen Mısır ordusu bozguna uğramıştı. Bunun sebebi, Tosun Paşa'nın çocuk denecek yaşta olması ve emirlerinin yürümemesindendi. 1812 yılında Mısır'a döndüler. Mehmet Ali Paşa onlara iltifat etmedi. Onlar da suçu birbirlerine yüklüyorlardı. Bununla beraber Tosun Paşa koruması için Hicaz'a silâhtar Salih Ağa'nın kumandasında bir kıta gönderdi.

Mehmet Ali Paşa, Mısır'da müstebit ve bağımsız bir hükümet kurmak fikrindeydi. Asırlardan beri Mısır'da kökleşmiş olan Kölemenleri ortadan kaldırmıştı. Yanında Hasan Paşa ve Abidin Bey gibi emirler ve onların maiyetindeki Arnavutlar vardı. Arnavutlar komite gayreti güden ve daima reislerinin peşinden giden bir taifedir. Yalnız, bunlar Mısır'da zengin olmuş ve yerli haline gelmişlerdi.

Mehmet Ali Paşa, Arnavutları ayartmak üzere paralar dağıttı. Bunun üzerine Arnavutlar Mehmet Ali Paşa'ya taraf olanların maiyetine girmeğe başladılar. Bu sayede ferahlayan Mehmet Ali Paşa, Şaban ayının 20'inci günü Hicaz'a ordu gönderdi. Ramazanın 24'ünde Mehmet Ali Paşa kıtaları Mekke Şerifinin de yardımıyla Akabe ve Cidde'yi ele geçirdi.

Tosun Paşa, Vehhâbilere karşı başarı elde etti; Medine'ye yaklaştı. Nihayet Medine'nin zapt edildiği haberi geldi. Medine kalesinin anahtarı Mısır'a gönderildi. Mehmet Ali Paşa da bu anahtarı Anahtar ağası Latif Ağa'yla İstanbul'a gönderdi. Vehhabilerin yenilmesi ve Medine'nin fethi haberleri İstanbul'a ulaştı. Bu fethin şükranı olarak ilmiyeye mensup birçok zevata payeler verildi.

Mısır mollası olan Mustafa Behçet Efendi, Enderun ricaline kendisini sevdirmiş olduğundan bu fetih haberi üzerine Medine-i Münevvere mevleviyesi payesi ihsan edildi.

Müderriş Hoca Ali Bahar Efendi; cebirin bazı meselelerine, hendese ve yüzölçümü meselelerine dair yazdığı eser Şeyhülislâm eliyle Padişah'a sunuldu. Kendisine Hâmise derecesi ve zengin bir arpalık ve 1000 kuruş harçlık ihsan edildi. Lâkin biçare Bahar Efendi az sonra ölerek bütün bütün maişet gailinden kurtuldu.

Kavalalı Mehmet Ali Paşanın gönderdiği Medine-i Münevvere anahtarı, Muharrem'in 26'ncı günü İstanbul'a ulaştı. Ertesi Cuma günü anahtarın karşılanması için büyük bir alay tertip edildi. Şeyhülislâm, Kaymakam ve Kaptan paşalar. Kazaskerler ve devlet büyükleri Eyüp türbesine gidip salât ve selâm ile anahtarı karşıladılar. Anahtarı Darüssaade ağası aldı. Merasim alayı oradan hareket etti. Hürmetle anahtar saraya getirildi; Halifeye teslim edildi.

Lâtif Ağa ile maiyetine hilatler, çelenkler, sehimler ve kese kese altınlar verildiği gibi Lâtif Ağa'ya Beylerbeylik rütbesi verildi. Böyle şerefli bir alayda bulunmak iftihar vesilesi ise de kışa rast gelmesi dolayısıyla dünyanın fırını hükmünde olan Afrika'dan gelenler çok üşümüşlerdi.

Lâtif ağa, Arif Bey tarafından Mehmet Ali Paşa'ya hediye edilmiş bir köleydi. Bu köle Paşa'nın teveccühünü kazanarak anahtar ağası olmuştu. Medine'nin anahtarını İstanbul'a götürünce kendisine pek çok iltifat edilmiş ve Beylerbeyi rütbesi verilmişti. Bu yüzden kibre düşmüştü.

Mısır'a döndüğünde evine gelip gidenler çoğaldı. Hemcinsi olan Kölemenler etrafını aldı. Leblebici diye anılan falcı bir sahtekâr: "Sen yakında Mısır'a sahip olacaksın, vaktin tamam oldu, Huruç etmelisin" diye kendisini iğfal etti. Lâtif Ağa'nın ihtilâl çıkaracağı rivayeti yayılınca köşede bucakta saklanmış olan fesat erbabı kulak kabarttı.

Lâtif Ağa da, kölemen ocağını ihya etmek sevdasına düştü. Oysa dairesinin genişlemesinden dolayı maaşı yetmez olmuştu. Mehmet Ali Paşa'nın kethüdasına varıp aylığına zam istedi. Kethüda: "Ben mal sahibi değilim, Paşa efendimize yaz" dedi. Bu cevaptan müteessir olan Lâtif Ağa, o gece Mehmet Ali Paşa'nın kölelerine "yarın kargı talimine çıkalım" diye haber gönderdi. Kethüda, kölelerin sabahleyin hazırlamakta olduklarını duyunca sebebini sordu. Köleler, Lâtif Ağa tarafından talime çağırıldıklarını söylediler.

Kethüda bu hareketi men etmekle beraber, hemen bir Meclis toplayarak Hasan Paşa, Tahir Paşa, hazinedar Ahmet Ağa, İbrahim Ağa ve Debuş oğlunu davet etti. Lâtif ağanın konağını askerle kuşatarak toplantıya gelmesini istedi. Lâtif ağa, toplantıya gitmekten korkup, hazinedarının evine kaçmak üzereyken yakalanıp öldürüldü. Evine sığındığı hazinedarı da idam edildi. Leblebici ağa Nil nehrinde boğuldu.

Muharrem'in yirmisinden sonra çok kar yağdı. Her taraf buz tuttu, lâğım-cı amelesinin topladığı buz yığınları kale metrislerine benzedi. Şanizade der ki: Muharrem'in 17'nci Çarşamba günü vuku bulan dönemde Zuhal yıldızı sema merkezine üç derece yaklaştığından ve Utarit Zühal'e yedi derece yaklaştığından ayın 20 inci Cumartesi günü yine kar yağmağa başlamış ve soğuklar artmıştı. İstanbul sokakları buzla dolmuş, beygir ve arabaların işlemesi imkânsız olmuş, ricalin beygirlerinin geçmesi için dar geçitler yapılmıştı. Muharrem'in 29'uncu Pazartesi günü güneş tutulmasından sonra soğuk öylesine arttı ki Haliç dondu, Eyüp, Hasköy yolları kapandı.

Medine'deki şeyhler ve Mekke Emiri, Şerif Galip Efendi, Tosun Paşa'ya yardım ettiklerinden, Paşa Cidde'yi ve Mekke'yi de aldıktan sonra Taif üzerine yürüdü. Vehhabiler tarafından Taif emiri tayin edilmiş olan Osman Müzaifi kaçtığından, Paşa Taif'i de ele geçirdi. Bunun üzerine Mısır'da üç gün top şenliği yapıldı. Bu esnada Mehmet Ali Paşa Hicaz'a göndermek üzere bir ordu tertip ederek Osmanlı usulü kargı talimi ve Avrupa usulü muharebe usullerini öğretti.

Mekke'nin zapt olunduğu haberinin İstanbul'a gelmesi üzerine bir hafta top şenliği yapılması ferman edildi. O gün Haremeyn'deki yolların tamiri için bir bina emini tayin edildi. Yine o gün, büyük Ayasofya civarında, Cebeciler kıtasının temeli atıldı.

Padişah tarafından Kahvecibaşı ağa ile Mehmet Ali Paşa'ya ve Tosun Paşa'ya kılıç, kaftan mücevherli hançer ve hilâtlar ve Mehmet Ali Paşa'nın büyük oğlu Defterdar İbrahim Bey'e hilat ve tuğlar gönderildi.

İsmail Paşa Boğaziçi mesirelerinde safa sürmekteyken Mısır mollası Halil Arif Bey'in kızını istedi. Paşa'nın her arzusunun yerine getirilmesi Padişah'ın

matlubu olduğundan bu evlenme iradeyle yapıldı. İsmail Paşa, zevcesini alıp Mısır'a gitti. İşte bu Hanımefendi, yakın vakitlere kadar yazın Akıntı burnundaki yalısında, kışın Fatih civarındaki konağında; Mısırlı Hanım diye haşmetle ömür sürmüştür.

Sırbistan Olayları

Sırbistan'da asiler, Sokul kalesinden başka, bütün kaleleri ve ilçeleri ele geçirmişlerdi. Devlet-i Aliye Rus seferi ile meşgul olduğundan Sırbistan üzerine, yeteri kadar kuvvet gönderememişti. Fakat Ruslar, Eflâk tarafından Sırbistan'a çok asker geçirmişlerdi. Bu yüzden Sırplar tedib edilememişti.

Sırbistan eyaletinin, Rusya'yla Bükreş'te barış antlaşmasına göre yeniden tanzimi gerekiyordu. Sırp baş Kenezi Kara Yorgi, Sofya'ya temsilciler gönderdi. Bunlar, Sofya nâzırı Mustafa Reşit Efendi ve Rumeli valisi Ali Paşayla görüştüklerinde Sırp reayasının oturdukları on iki ilçeyle yetinmeyip civar ilçelerin de Sırbistan'a ilhakını Kara Yorgi'nin kendilerine bey olmasını Eflâk gibi Sırbistan'ın da bağımsız olmasını, kalelerine Müslüman sokulmamasını ve idarenin kendi ellerinde olmasını istediler.

Bükreş'te Ruslarla yapılan barışın maddeleri kendilerine gösterilince *“biz bunu bilmeyiz, bağımsız bir hükümet olmak isteriz. Başka bir hal şekli kabil değildir”* diye kesip attılar. Bunun üzerine Devlet-i Aliye Sırbistan üzerine sefer için hazırlığa başladı. Rus elçisine; Sırpların antlaşmayı kabul etmedikleri ve cebren itaat altına alınmaları icabe ettiği söylendi.

Rus elçisi Sırpları destekleyerek: *“Ben durumu Petersburg'a yazayım, muahede şartlarına uyalım”* diye işi geciktirmeğe uğraştı. İşin sürüncemede kalacağı anlaşıldı. Sırplıların yola getirilmesi işi hemen Sadrazam Hurşit Paşa'ya havale edildi. Hurşit Paşa orduyu hümayunla Sırbistan üzerine yürüdü. Önce birçok kaleler Sırp asilerinden kurtarıldı. Eflâk voyvodası Karaca Bey'in kuvvetleri orduyu hümayuna destek verdi.

Bosna valisi Darendeli Ali Paşa da Bosna yiğitleriyle Belgrad'a yürüdü. Yol güzergâhındaki Zasariç, Loziniç istihkâmları sergerde Miloş'un kumanda-

sında 20 bin Sırlı tarafından müdafaa edilmekte idi. Ali Paşa bu istihkâmları zapta mecbur oldu. Ali Paşa cesur ve harp usullerine aşına bir vezirdi. Boşnak yiğitleri ile Zasariç istihkâmları üzerine saldırdı. Boşnaklar birçok şehit verdilerse de istihkâmları ele geçirdiler. Sırlılar kılıçtan geçirildiler. Sırların yaptığı istihkâmlar kendileri için salhane halini aldı.

Sırlar Osmanlı ordusuna dayanamayacaklarını anladıklarından Avusturya tarafına kaçtılar. Belgrat kalesi harpsiz ele geçti. Hurşit Paşa Sırlılar hakkında umumi bir af ilân etti. Elleriindeki silâhları toplattı ve kendilerini eski yerlerine yerleştirdi. Ordu-yu hümayun da muzaffer olarak Sırbistan'dan döndü.

Sırlı tarihçi meşhur Nanke der ki: Devlet-i Aliye 1813 senesinde Sadrazam Hurşit Paşa'nın idaresinde Sırlılara karşı külliyetli asker sevk etti. Kara Yorgi de onlara karşı üç kolordu hazırlamıştı. Başlangıçta Sırlar Vidin kapılarına kadar ilerlemişlerse de Eflâk voyvodası Karaca Bey, Vidin'deki ordusunu takviye ettiğinden Sırlar tard edildi. Sırp sergerdesi Liko da öldüğünden Sırlılar başsız kaldılar. Osmanlıların hücumuna dayanamayıp büyük kayıplar vererek geri çekildiler. Bu sırada Kara Yorgi, ele geçirdiği paraları bir yerlere saklamağa uğraşıyordu. Nihayet bazı yoldaşlarıyla Avusturya'ya kaçtı. Onun yerine Sırp başkenezliğine Miloş getirildi.

Bazı İç Olaylar

Bir hayli vakitten beri hasta olan Şehremini İbrahim Efendi, bu yıl öldü. İbrahim Efendi gençliğinde biraz okuyup yazmaya gayret etmiş, ancak geçimini temin için baş hattat İsmail Efendi'den yazı meşk etmişti. Etrafına iyilik telkin eden iyi ve becerikli bir insandı. Sultan II. Mahmut ona güvendiğinden Şehremini yaptı. Daima onunla gizlice muhabere ederek gelen evraka onun reyine göre cevap verilirdi.

İbrahim Efendi “şöhret âfettir” prensibi ile hareket ederdi. Servetini gizler, gizli yazışmalarını da kimseye göstermezdi. Fakat el altından, istediğini yapardı. Mesela; kendisinin yazı hocası Zühtü Efendi'nin kardeşi Rakım Efendi'yi,

henüz tahsilinin tamamlamadan İzmir Kadısı Tayin ettirmişti. Halet Efendi'yi de Padişah'a o yaklaştırmıştır.

Halet Efendi Bağdat'a giderken, rivayete göre Sultan Mahmud'un huzuruna çıktığında: *Efendim inşallah Bağdat işini bitirdikten sonra Rumeli ve Anadolu'daki derebeylerinin hakkından gelir ve saltanatınızda istiklâl bulursunuz* demişti. Bu sözler Padişah'ın pek hoşuna gitmiş, Bağdat'tan dönen Halet Efendi'yi rikâbı hümayun kethüdalığına tayin etmişti. Padişah'ın yakınlarından bazı zevat ile gizli muhabereye başladı. İbrahim Efendi'nin ölümünden sonra gizli muhabereye yalnız başına devam etti.

Hattı hümayunları bile Halet Efendi tashih ve tanzim ederdi. Böylece Halet Efendi, saltanatın müsteşarı rolünü oynar görünüşte divan mansıplarında bulunur hakikatte her iş onun reyî ile icra edilirdi. O da İbrahim Efendi gibi başlangıçta bu muhabereyi gizli tuttu. Fakat sonraları iş meydana çıktı. Herkes devlet dolabının nasıl döndüğünü anladı. Bu veçhile Halet Efendi avam ve havasın melcei oldu. İcraat hep onun hilekâr düşüncesinin sonucudur.

Ruslarla barış yapıldıktan sonra, devlet otoritesinin sağlanması için ilk olarak taşralardaki derebeyliklerinin ortadan kaldırılmasına başlandı. Bu meydana: Sadrazam Hurşit Paşa, on beş seneden beri Rumeli'de eşkıyalık yapan Hasköy'lü Emin Ağa'yı yakalatıp idam ettirdi.

Büyük bilgin ve dâhi vezirlerden olan ve Alemdar Paşa'nın hazırlattığı "sened-i ittifak" yazarı Ramiz Paşa, Rusya'ya kaçmış idi. Bu Ramiz Paşa'nın Petersburg'dan dönmesine izin verilmişti. Boğdan sınırına gelip Osmanlı hududuna girince; gizlice gönderilmiş olan ferman gereğince idam edilerek, kesik başı İstanbul'a gönderildi.

Yine bu meydana; İbrail muhafızı Şahin Paşa rüşvet almağa başlayarak İbrail'deki zehirleri sattığı anlaşıldığından Kapıcıbaşı tarafından idam edilmiştir. Eşkıya reislerinden olup Alemdar Paşa'dan sonra Silistre ayanı nasp olunan Yılık oğlu idam edildi. Divriğili Yusuf Paşa, kötü hareketlerinden dolayı fermanla Sivas valisi Baba Paşa tarafından idam olundu.

Sapanca gölünün denize akıtılması hususunda birkaç defa teşebbüse geçilmişse de gerçekleşmemiştir. Bu defa yeniden mühendisler gönderilmiş ise de yine netice alınamamıştır.

Avrupa Olayları

Napolyon, kayıplarını telafi etmek için yeniden asker toplayarak Rusya'ya saldırmak tasavvurundaydı. Oysa ordusunun büyük kısmı perişan olmuş subayları birkaç bin perakende askerle Königsberg şehrine sığınmışlardı. Ruslar, Prusyalıları kendi taraflarına çekmeyi başarmışlar, Prusya ordusu 1813 senesi Ocak ayında Rusya tarafına geçmişti.

Almanlar bu habere çok sevindiler. Bunun üzerine Fransızlar Königsberg'ten çıkarak Pozen şehrine geldiler. Bir kısım Fransız askeri de İngilizlere teslim oldu.

Napolyon, Brezina bozgunundan sonra Napoli Kralı Mora'yı ordunun başına bırakmış kendisi Paris'e gelmişti. Bu gelişmelerden sonra, Napoli kralı Mora ne yapacağını şaşırdı ve yerine Prens Ojen'i bırakarak o da Napoli yolunu tuttu.

Napolyon'un 200.000 askerinden 30.000 kişi kalmıştı. Bu sırada Prusya ileri gelenleri Almanya'nın bağımsızlığı uğruna halkın silâhlanmasını ve bütün varlıklarının hürriyet ve istiklâl uğruna kullanılmasını ilân etmişlerdi. Almanya'da kurulmuş olan gizli cemiyetler de Almanya'yı Fransa aleyhine harekete geçirmek için binlerce broşür dağıtıyorlardı.

Prusya kralı ise şaşkınlık içindeydi. Bir taraftan kamu efkârının etkisini düşünüyor bir taraftan da Fransızların intikamından çekiniyordu. Onun için ortalama bir yol tuttu. Muvakkaten Silizya'ya çekilecek ve orasının tarafsız tutulması için Napolyon nezdinde teşebbüse geçecekti.

Meşhur Maternik, Avusturya siyasetini yönlendiren kişiydi. Bu zat aslında Fransa'ya meyilli idi. Avusturya'yı, Fransız ittifakına sokmak için imparatorunu, kızını Napolyon'a vermeğe razı etmişti. Fakat Maternik; politikada sabit bir fikre hizmet etmenin büyük hata olduğunu biliyordu. Vatanının menfaati uğruna durumdan faydalanmak için, hemen büyük bir askeri kuvvet toplayarak genel barışı tekrar kurmaya yöneldi. Gizlice Almanya'yla müzakereye girişti. Napolyon'a da imparatorun ağzından babaca bir mektup yazdırdı.

Napolyon, kayınbabası olan Avusturya İmparatoru'na yazdığı cevapta Rusya'da muzaffer olamamasının sebebini kışa bağlıyor ve hiç bir harpte Fransızların yenilmediğini ve ilkbaharda büyük kuvvetlerle saldıracağını bildiriyor ve barış şartı olarak halen elinde bulunan bütün memleketlerin elinde kalmasını ileri sürüyordu.

Bu sırada Napolyon, Prens Öjen'e 60.000 kişilik bir takviye gönderdi ve Öder ve Elbe ırmakları kıyısındaki kalelerin tahkimi için emirler verdi. Napolyon, askeri kuvvetini arttırma çabasında idi. Hâlbuki birçok tertipler askere alınmış olduğundan ahali bitkin ve kırgındı.

Kamuoyunun ve dindar halkın güvenini tekrar kazanmak isteyen Napolyon, Papalık meselesini ele aldı. Av bahanesiyle birkaç defa giderek papayla görüştü ve onunla bir anlaşma yaptı. Ona göre Papa Roma'yı terk ederek Avion şehrinde oturacak, orada elçiler kabul edebilecek, kendisine yılda iki milyon Frank ödenecek. Piskoposlar Papa'nın tasdikiyle tayin olunacaktı.

Papa sonradan yakınlarıyla görüştüğünde böyle bir antlaşma yaptığına pişman oldu. İmzasını geri almağa cesaret edemedi ise de hükümlerini tatbik de yanaşmadı. Napolyon da kamu efkârını kazanmak için yaptığı jestle yetinecek yeniden zorluk çıkarmadı.

Bu sırada Prens Öjen Berlin'i de boşaltmıştı. Almanlar, gönüllü olarak askere yazılıyor ve kendi keselerinden silâh ve levazım tedarik ediyorlardı. Alman milliyetçilerinin ısrarıyla Şubat'ın 28'inde Prusya ile Rusya arasında bir ittifak yapıldı. Prusyalılar 17 Mart'ta Fransa'ya harp ilân ettiler. Rus ordusu da ilerleyip Hamburg'a kadar geldi. Prusya'nın Fransa'ya harp açtığı haberi Viyana'ya gelince ortalığı heyecan kapladı.

Maternik, Fransa'nın barış yolunu tercih etmesini istedi. Barış için tavassut etmeleri hususunda İngiltere ve Rusya'ya müracaat etti. Napolyon işi silâh kuvvetiyle çözmek kararında olduğundan, ihtarlara kulak asmayarak topladığı askerle 15 Nisan'da Paris'ten yola çıktı.

Fransızlar 2 Mayıs'ta Laypzig'i aldıktan sonra Sudsen şehri yakınlarında düşmanlarıyla karşılaşarak büyük bir harbe tutuştu. Bu harpte Rus ve Prusya orduları 20.000 ve Fransızlar 18.000 asker kaybettiler. Ve Ruslar geri çekilme-

ğe mecbur oldular. Napolyon, Mayıs'ın 18'inde Dresden'den hareketle Bozden mevkiinde düşmanlarına yine galip geldi.

Bu sırada Maternik, vakit kazanmak için bir müddet tarafsız kalmıştı. Avusturya'nın aracılığı ile 5 Haziran'da bir ateşkes yapıldı. Napolyon, Avusturya'nın da düşmanları arasına katılacağını bilerek harp hazırlığını tamamlamağa çalışıyordu.

1813 yılında İngiltere, Rusya ve Prusya arasında bir antlaşma yapıldı. Buna göre İngiltere, Rusya ve Prusya'ya derhal iki milyon İngiliz lirası verecek buna mukabil Ruslar Napolyon'la harbe devam etmek üzere 160.000 ve Prusyalılar 80.000 asker bulunduracaklar ve İngilizlerin muvafakati alınmadıkça barış yapamayacaklardı.

Kendi aleyhine yapılan müzakerelerden şüphelenen Napolyon, Meternik'i yanına çağırdı. Bu görüşmede Meternik, ateşkesin 20 Ağustos'a kadar uzatılmasını kabul etti. Fakat müddet dolmadan Napolyon harekete geçince Avusturyalılar da Fransa'ya harp ilân ettiler. Avusturya Generali Şvartzenberg kumandasında 120.000 Avusturya, 75.000 Rus, 65.000 Prusya askeri Saksonya dağlarının eteğinde mevzilendi.

Meşhur Prusya Generali; 71 yaşına varmış, süvarilikten yetişmiş çevik, yiğit bir kumandan olan Blüher, kumandasındaki 100.000 kişilik Prusya ve Rusya ordusu ile Bodsens üzerine yürüdü. Fransız Mareşali iken, Napolyon'la bozuşarak İsveç velihathlığına seçilen Bernadot kumandasında 150.000 kişilik bir kuvvet de Napolyon'un sol kanadına yüklendi. Bu üç orduda 500.000'e yakın asker ve 1500 top vardı.

1814 SENESİ OLAYLARI

İttifak Eden Avrupa'nın Napolyonu Mağlup Etmesi

Napolyon'a karşı Avrupa ittifak etmişti. Napolyon, her bir orduya karşı mukabil kuvvetler sürdü. Fakat işgal altındaki memleketlerin halkı da Fransızların can düşmanı idi ve Napolyon'un askeri hazırlıklarını derhal müttefiklere bildiriyorlardı.

Napolyon bu büyük kuvvetlere kesin olarak galip gelemeyeceğini anladı ve Laypzig'deki çarpışmada Moskova'da olduğu kadar büyük kayıplar vererek Ren hattına çekildi. Orada da tutunamadı. Blüher orduları Fransa içine girdiler. Müttefikler, Napolyon'u kâh sağından, kâh solundan bastırarak Paris üzerine yürüyorlardı. Napolyon, iki müttefik ordusuna birer birer saldırarak mevzii zaferler kazandı. Fakat müttefikler ilerlemeğe devam ettiler. Ancak Paris halkı harpten usanmıştı. Müttefik orduları Mart'ın 19'unda Paris çevresine ulaştılar.

31 Mart 1814 tarihinde, Rus imparatoru Aleksandır ve Prusya kralı Vilhelm büyük debdebeyle Paris'e girdiler. Parisli Kral taraftarları: "Yaşasın Aleksandır, yaşasın Vilhelm" diye karşıladılar. Hükümdarlar, Paris'te kalmış olan Taleyran'ı, çağırarak: artık Napolyon'la görüşmeyeceklerini, Fransa'nın eski sınırlarına dokunmayacaklarını ve Fransız Senatosunun seçeceği hükümet şekline itiraz etmeyeceklerini bildirdiler. Meclis toplandı. Taleyran'ın başkanlığında dört kişilik bir geçici hükümet kuruldu ve Napolyon'un düşürüldüğü ilân edildi.

Bu sırada Napolyon, Fontenblo'da hâlâ ordusunu tanzimle uğraşıyordu. Fakat generalleri artık mukavemete imkân olmadığını bildirdiler. Bir kolordu müttefikler tarafına geçti. Bunun üzerine Napolyon Gulenkur vasıtasıyla müttefiklere Fransa hükümdarlığından istifa edeceğini bildirdi.

Müttefikler için halledilecek iki mesele kalmıştı. Birisi Napolyon'un karısı Mari Luiz ve oğlu Roma kralının oturacağı yer ve maaşlarının tespiti, ikincisi de Fransa'da daimi bir hükümet kurmaktır.

Birinci mesele, Napolyon'a da saygısı olan Aleksandır'ın teklifiyle şu teklifiyle çözüldü. "Napolyon'un imparator unvanı uhdesinde kalacak, yedi sekiz yüz Fransız askeri olarak Elbe adasına hükümdar olacak, bu adanın varidatından başka, Fransız hazinesinden kendisine iki milyon, kız kardeşlerine iki milyon, boşandığı Jozefin'e bir milyon Frank tahsis edilecek; Mari Luiz'le oğluna Parma dukalığı, Prens Öjen'e bir prenslik verilecekti.

İkinci mesele: Fransa'nın iç işlerine karışmamak, Napolyon'un istifasıyla yetinmek, hükümet şeklini senatoya bırakmak sureti ile çözülmüştü. Taleyran'ın telkiniyle, Fransa'da Burbon sülâlesi mutlakiyet rejiminden feragat etmek üzere Fransız hükümdarı olacaklardı.

Bu barış şartları Fontenblo de olan Napolyon'a getirilince; kendisinin bir küçük adaya kapatılması pek acı geldiğinden ölümü tercih ederek gece bir miktar afyon içmiştir. Napolyon'un hademesi, durumu hemen Golenkur'a bildirmiş o da koşup gelmişti. Bu sırada Napolyon şiddetli bir kusma ile ölümden kurtulmuş, kendisine gelince antlaşmayı imzalamıştır.

Bunca yıllar kan dökerek âlemin huzurunu kaçırdıktan sonra, Fransa'yı böyle bozgun halinde bırakması Fransızların hiddet ve öfkesine sebep olmuştu. 20 Nisan 1814 senesinde Elbe'ye gitmek üzere Fontenblo sarayından ayrılırken Napolyon'a, ahali birkaç kere parçalamak üzere saldırmışlardı. Müttefik askerlerinin gayretiyle canını kurtaran Napolyon, en büyük düşmanı İngilizlerin gemisine binerek Elbe adasına gitmiştir.

Bu sırada toplanan Fransız senatosunda; ihtilâlde öldürülmüş olan XVI. Lui'nin kardeşi Lui Stanizlas XVIII. Lui unvanıyla Fransız kralı seçildi. Bunun üzerine umumi ateşkes ilan edilmiş ve Fransa'nın 1790 senesindeki sınırlarına çekilmek ve Viyana'da toplanacak kongrede teferruat görüşülmek üzere 31 Mayıs günü Paris'te bir antlaşma imzalanmıştır.

İspanya Kralı'nın oğlu Ferdinand bu sırada İspanya tahtına çıkmıştır.

Fransa'nın ise bütün döktüğü kanlar ve çektiği emekler boşa gitmiş ve kraliyet geri gelmişti. Sadece, Cumhuriyetten önce Fransa krallığı mutlakiyet şeklindeyken, şimdi meşrutî bir krallık olmuştu, Bu da Fransızlara teselli veriyordu. Napolyon'un "Kod Napolyon" adıyla tanzim ettirdiği medeni kanun, Fransa'da adını ebedileştirmişti.

Fransa'dan kaçan asilzadeler Fransa'ya dönüp, kralın etrafını sarmışlar ve kralı mutlakiyete teşvike başlamışlardı. 18'inci Lui şartnameye rağmen ahalinin hak ve hürriyetlerini kısıtlayan bu fırsatları kaçırmadı. Bu haller Fransız halkının nefretini uyandırdı. Napolyon'u aramağa ve onun şanlı icraatını anmağa başladılar. Fransızların Napolyon'a düşmanlıkları bir kaç ay içinde sevgiye dönüvermişti.

Napolyon'un Elbe adasına sürülmesinden sonra Avrupa'da en mühim iş Viyana Kongresi görüşmeleri idi. Avrupa'da ilişkiler bu kongrede konuşulacak kurallara göre gelişecekti. Herkes Viyana görüşmelerini bekliyordu.

Napolyon'un Devlet-i Aliye hakkında ki muamelesi ve muzır niyetleri dolayısıyla Osmanlılar müttefiklerin zaferine seviniyorlardı. Fakat Osmanlılar iç işleriyle uğraştıklarından Avrupa meselelerine ilgisizdiler. Eğer Viyana kongresinde Devlet-i Aliye'nin bir murahhası bulunsaydı Raguza bizde kalacaktı. Devlet-i Aliye o zaman müttefiklerle dostluk kursaydı Avrupa devletleri ailesine girecekti. Bazı politika adamları o vakit iş başındaki vükelayı ilgisizlikle suçlarlar. Sultan Abdülmecid'in tuttuğu politika daha o zaman tutulmuş olacaktı. Lâkin Devlet-i Aliye'nin iç işleri o kadar karışık ki göz açacak hali yoktu.

İç Olaylar

Rusya ile sulh yapan Osmanlı Devleti, Napolyon'a karşı yapılan savaşta tarafsız kaldığı için, müttefik orduları Paris'e girerken Sadrazam Hurşit Paşa ordu ile İstanbul'a dönüyordu.

Savaş sebebi ile açılan yaraların sarılması çok önemli idi. bunun için asayişin sağlanması gerektiğinden öncelikle asilerin cezalandırılması icab edi-

yordu. Yeniçeri ağası Mehmet Ağa, birçok müfsitleri idam ettirdi. Buna mâni olmak isteyen kul kethüdası da Limni'ye sürüldü. Kamus tercümesi sahibi, vaknüvis Asım Efendi, Selanik kadılığına tayin olundu.

İstanbul hocalarından Deli Emin Efendi ile Musannif diye anılan Divriği'li Osman Efendi'nin terfilerine irade çıktı. Bunların ikisi de o zamanın meşhur âlimlerinden olmakla beraber hükümet işlerinden haberleri yoktu. Kudüs'e tayin edilen Musannif Efendi, kilise tamiri meselesinde yakışksız hareketi olduğundan azledildi. Halep'e kadı olan Deli Emin Efendi ise, hırçın bir adam olduğundan ulemayı ve eşrafı hakir gördüğü gibi, Valiye de kötü muamele ediyordu. İlmine hürmeten bunlara bir müddet göz yumuldu. Hoca Efendi, bir gün mahkemede Halep Müftüsünü dövünce azledilerek Tosya'ya sürüldü.

Baba Paşa'yla birlikte Rusya'da esir olup İstanbul'a dönen, Açıkbaş adlı şahıs, Ayasofya camiinde yatıp kalkar ve her günkü vaazlarında, vezirlere hakaret eder ve durumun kötülüğünden bahseder ve; "bu halleri görmektense, hicret etmek evlâdır." derdi. Daima Beytullah civarına taşınmak arzusunu dile getirdi. Nihayet Hicaz'a sürüldü arzusu yerine gelmiş oldu.

Reisülküttap Galip Efendi ve ikinci Tezkereci Hamit Bey sürgüne gönderildiler. Şanizade'ye göre, bunu sebebi, bu adamların mizaçlarının Padişah mizacına uymaması idi. Benim kanaatime göre ise, sürülmelerinin asıl sebebi saltanat müsteşarı olan Halet Efendi'nin mizacına uymamaları ve Galip Efendi'nin ona rakip olabilmesidir.

Tersanede yapılmasına, bir sene önce başlanmış olan üç ambarlı Mahmu-diye kalyonu inşası Şaban'ın 22'nci günü tamamlandı. Gemi ertesi günü selâmetle denize indirildi.

Ferman gereğince Teke müsellimi, Hacı Mehmet Ağa, Kadı Paşa'yı öldürmüş, külliyetli malına sahip çıkmıştı. Bu mallar defalarca kendisinden istendiği halde askerine güvenerek iş savsaklıyordu. Üstüne asker gönderilecekken öldü. Mallar oğlu İbrahim ağadan istendi. O da babası gibi malları teslimden kaçındı. Bunun üzerine, Konya valisi Çarhacı Ali Paşa, İbrahim Ağanın üzerine gönderildi. Fakat Ali Paşa idaresizliği yüzünden, maiyetindeki asker, ahalinin ırz ve malına taarruza yeltenince halk kıyam etti. Ali Paşa kuvvetleri bozuldu. Bu hal Padişahı öfkeliendirdiğinden vezirliği kaldırılarak Limni adasına sürüldü.

Kaptan Paşa, donanma-yı hümayunla Antalya'ya varıp karaya çıktı. İbrahim ağa, karşı koymağa teşebbüs ettiyse de, Kaptan Paşa onu yakalayarak idam etti. Sakladığı bütün mallara el koyarak eski tersane emini Vahit Efendi vasıtasıyla mallar İstanbul'a gönderildi. Teke sancağı öteden beri bu Tekeli oğullarının ellerindeydi. Bunlar mütegalibe idi. Bu ailenin Antalya'da bırakılması uygun olmadığından bütün kabilesinin Selanik'e nakline Vahit Efendi memur edildi. Vahit Efendi'ye vezaret mertebesi verildi. Teke ve Hamit sancakları tevcih edildi.

Mehmet Ali Paşa'nın haremi Emine Hanım hacca niyet etmiş olduğundan, İbrahim Paşa onu uğurlamak üzere Sayda'dan Mısır'a gelmişti. Emine Hanım, İbrahim ve Tosun Paşaların anneleri olan büyük Hanımefendidir ki, Kavala'da iken onları doğurmuş ve Mehmet Ali Paşa'ya beş evlât yetiştirmişti. Onun için uğurlamaya oğulları İbrahim ve İsmail Paşalarla damatları Cizre hâkimi Muharrem Bey ve Defterdar Mehmet Bey de gelmişlerdi.

Hac yolları hayli zamandır kapalı idi. Asayişin sağlanması üzerine bu yıl Rumeli'den ve Anadolu'dan birçok hacı Mısır'da toplanmışlardı. Fakat Hicaz'a gitmek için kâfi gemi yoktu. Bulunan bazı gemiler çok para istiyordu. Geri dönmeleri kendileri için zor olacaktı. Gelecek seneyi bekleseler paraları yoktu. Emine Hanım, bu şikâyetleri işitince yeteri kadar gemi temin ederek hacıların Hicaz'a gitmesini temin etti ve pek çok dua aldı.

1815 SENESİ OLAYLARI

Mısır'daki Gelişmeler

Mehmet Ali Paşa, Vehhabiler'e karşı galip gelerek Hicaz'ı geri almıştı. Mehmet Ali Paşa, Beylerbeyi Hasan Paşayı Mekke'de vazifelendirmişti. Lüzumlu yerlere asker yığmıştı. Vehhabiler taraf taraf bozguna uğramışlarsa da merkezleri olan Deriye'de toplu halde bulunuyorlardı. Padişah, Mehmet Ali Paşa'ya, Tosun Paşa'ya samur kürk, murassa kılıç, mücevher çelenk yolladı. Gönderdiği fermanda Deriye'nin de temizlenmesini tavsiye ediyordu.

Mehmet Ali Paşa maiyetindeki askerler cesur idiler, her tarafta galip geliyorlardı. Fakat askerler başıbozuk ve disipline alınması güçtü. Mehmet Ali Paşa, Avrupa usulü üzere talimli ve muntazam asker tertibi emelindeydi. Hicaz'dan Mısır'a döndüğünde askerine atış talimi yaptıрмаğa teşebbüs ettiyse de, asker homurdanıyor, Hatta Mehmet Ali Paşa'yı öldürmek üzere aralarında tertip peşindeydiler.

Abidin Bey, Abdullah Ağa, Hasan Ağa birleşerek; Mehmet Ali Paşa'yı Özbekiye'deki konağında basıp öldürmek üzere karar vermişler. Ancak Abidin Bey işi gizlice paşaya haber vermiş. Mehmet Ali Paşa askerde kaleye çıkmış sabahleyin askerinin bir kısmının onunla birlikte olduğu görülünce, asiler ne yapacaklarını şaşırıp paşanın konağını yağma etmeğe teşebbüs etmişlerse de, muhafızlar buna mâni olmuşlar ve: "Ne duruyorsunuz. Çarşıları yağma ediniz" diye yayılan sesler üzerine asiler dükkânları ve hanları yağma etmişler, yağma sırası Halil hanına gelince muhafız Türkler ve Arnavutlar silâhla karşılaşmışlar.

Ertesi günü Mehmet Ali Paşa, halktan Seyit Mehmet Mahruki'yi kaleye çağırarak, ahalinin ziyanını ödeyeceğini söylemiş; gasp edilen eşyanın miktarını tespit için bir komisyon kurulmasını emretmişti. Mahruki bunu halka ilân

edince halkın Paşa'ya güveni artmış, asayiş sağlanmıştı. Asilerin temsilcileri Mehmet Ali Paşa'ya vararak af dilemişler. Paşa, çalınan eşyanın geri verilmesini şart koşmuştu.

Mahruki, çalınan eşyanın listesini Paşa'ya vermiş, 3500 kese tutan bu paranın üçte ikisini Paşa vermiş; bu para halka dağıtılmış. Mısır halkı Mehmet Ali Paşa'nın bu davranışına ne kadar müteşekkir olmuşlarsa, askerden de o kadar soğumuşlardı. Böylece Paşa Nizamiye askeri kurmak teşebbüsünde haklı görülmeğe başlanmıştır. Paşa'nın kethüdası Mısır sokaklarını dolaşıp dükkânları açtırmıştır.

Paşanın Hicaz'a gönderdiği askerin bir kısmı, delil askeri idi, Bunlar, başlarına uzun ve siyah kalpak giyen süvarilerdi. Kendilerini Hazreti Ömer'e mensup sayarlardı. Halkın bir kısmı bu tarikata mensup olduğu için bu gruplara ayrılış Paşa'nın meramına uygundu.

Şevval'in 23'ünde bir kapıcı başı Mehmet Ali Paşa'nın vazifesinde ipka edildiğine dair ferman getirdiğinde top şenliği yapıldı.

Dış Olaylar

Viyanada toplanacak kongreyi bütün dünya, bekliyordu. Bu kongrenin neticeleri, nice yıllar Avrupa devletlerince düstur sayılmış, birisi bundan ayrılacak olsa, öteki devletler onu uymaya zorlamışlardır. Bundan böyle başka ülkeyi gasp etmeye kıyam edecek devletin aleyhine ittifak kurmağa bu mecliste karar vermişlerdir. Böylece Napolyon'un gasp ettiği memleketler sahiplerine verilmiş ve Avrupa haritası yeniden çizilmiştir. Alman birliğinin temelleri bu kongrede yapılmış, zenci ve köle alıp satmanın ilgası burada kararlaştırılmıştır.

Avusturya İmparatoru'nun sarayında sekiz hükümdar ve nice hükümdar oğulları misafirdiler. Bu Avusturya için gurur verecek bir şey idiyse de masraf pek çoktu. Avrupa'nın en ünlü diplomatları olan; Lord Kasternag, Kont Nesilrod, Baron Humbold ve Prens Taleyrand ve Meternich Bu kongreye katılmışlardı. Başlangıçta, kongreye yalnız muharip devletlerin murahhasları çağırılmışsa da, sonradan Devlet-i Aliye hariç, bütün Avrupa devletleri davet edilmiştir.

Bu müzakereler her devleti ilgilendiriyordu. Devlet-i Aliye de murahhas göndermeğe yetkili idi. Fakat iç buhranlar yüzünden dış işlerle gereği gibi ilgilenemiyordu. III. Selim vakasında telef olan zatların yerleri boş kalmış ve devlet adamı yetişmemişti. Bu kongreye müzakereleri dinlemek üzere pek çok politikacılar katıldığı gibi, sırf seyretmek ve eğlenmek için de pek çok kimse Viyana'da toplanmış ve şehir bir düğün evine dönmüştü.

Müttefik devlet delegeleri müzakerelere; 16 Eylül 1814'te başladılar. Meseleler ikiye ayrılmıştı. Biri; devletlerarasındaki münasebetler, Avrupa'nın önemli işleri ve Napolyon'un gasp ettiği yerlerin bölüşülmesi idi. İkincisi; Alman birliğini tanzimi idi. Bu iki konu ayrı ayrı komisyona havale edildi.

Avusturya, Rusya, Prusya murahhasının itirazı üzerine müzakerelere Fransa ve İspanya'nın da katılmasını istemişti. Nihayet kongreye 1814'te yapılan Paris antlaşmasına katılan devletlerin iştirak etmesine karar verildi. Bu devletlerarasında Fransa, İspanya, Portekiz ve İsveç de vardı. Böylece devletler sekize çıkıyordu.

8 Ekim'de kaleme alınan ve sekiz devletin delegelerinin imzaladığı beyannamede, müzakere olunacak hususların devletler hukukuna göre ele alınması öngörüldü. Kongrede teşrifat meseleleri için de ayrı bir komisyon seçildi. Avrupa'nın Fransız ihtilâlinin önceki şekline getirilmesi konuşuldu ise de yirmi sene geçtiğinden buna imkân olmadığından vazgeçildi.

Fransızlar, eski krallık usulüne döndüklerinden mesuliyetten sıyrılmışlar ve suçu Bonapart'a yüklemişlerdi. Ondan da tazminat almak mümkün değildi. Kongreden maksat Fransız ihtilâlinin tekerrürünü önlemektir. Onun için toprak paylaşılmasında mutedil davranmak gerekiyordu. Taleyran'ın işe karışması konuşmaları uzatıyordu. Her devlet daha fazla toprağa sahip olmak istiyordu.

Fransızlar menfaatten ziyade şan ve şöhrete düşkün bir millet olduklarından, eski hudutlarına dönmeği kabul etmekle beraber, yine büyük bir devlet hüviyetini korumak istiyorlardı. Taleyran'ın entrikaları bazı hükümdarları müşkül duruma düşürmüştü ve pişman duruma getirmişti. Görüşmeler uzadıkça, ümitsizlikten dağılma tehlikesi baş gösterdi. Her tarafta harp hazırlığı başladı. Fransızlar bile hazırlanıyordu.

İngiltere Belçika'daki askerini bir yere topluyordu. Avusturya, Ruslara karşı Moravya'da asker topluyordu. Bir ara, Prusya; Avusturya, İngiltere delegeleriyle birlik olarak Paris antlaşmasının tatbikini sağlamak üzere yüz ellişer bin askerle bir ordu kurmağa karar verdiler. Bu antlaşma o kadar gizli tutulmuştu ki Aleksandır aylarca haber alamamıştı. Nihayet Fransızlar ifşaatta bulunmuşlardı.

O kongreye katılan hükümdarlar, 21 Ocak'ta XVI. Lui'nin ölüm yıldönümünde, âyin için siyah elbiseler giyerek Viyana Katolik Kilisesi'nde toplandılar. Murahhaslar, kongrede böyle çıkmaz müzakerelerle meşgulken Napolyon Elbe adasından kaçıp Fransa'ya gelmek üzere hazırlanmaktaydı.

İktidardakiler, Bonapart'ın silâh arkadaşlığını yapmış olan askerlerden çekiniyorlar, Bonapart'ın Elbe'de kalmasını tehlikeli görüyorlardı. Fransız murahhasları Viyana kongresinde Napolyon'un Sent Elen adasına sürülmesini istemişlerdi. Buna Napolyon'a en çok sahip çıkan Rus İmparatoru'nun da muvafakat ettiği Napolyon'un kulağına gitmişti.

Napolyon'un yanında bin kadar hassa askeri, iki general ve beş altı gemiden mürekkep bir kuvveti vardı. Fransız komu oyunun eğilimlerini takip ediyor ve halkın memnun olmadığını görerek Fransa'ya geçerse iyi karşılanacağını ve tekrar Fransa tahtına çıkabileceğine kanaat getirerek, 26 Şubat'ta askerine hareket emrini verdi. Asker, "Ya Paris, ya ölüm!" diye bağıırıyordu. Bonapart, mevcut askerini ve yüz at ile mühimmatını altı gemiye yükleyerek denize açıldı.

Gemide, Fransız halkına hitaben kaleme aldığı beyannameler çoğaltıldı. Fırtınalı bir havada, zahmetli bir yolculuktan sonra 1 Mart günü; on beş sene önce Mısır'dan dönüşünde ayak bastığı, Juan körfezinde karaya çıktı. Beyannameleri dağıtarak Gat şehrine vardı. Halktan çok saygı görüyordu.

Safrot'a geçerken karşısına General Marşan'ın bir taburu çıktı. Napolyon bu taburun karşısına çıkıp göğsünü açarak: "İçinizde imparatoruna silâh atacak kimse varsa işte buradayım" dedi. Tabur kumandanı ateş emrini verdiği halde asker bir ağızdan: "Yaşasın İmparator" diye bağırınca halk da onlara iştirak etti. Bonapart bu taburu da maiyetine alarak Grönobl'a yürüdü. Oradaki yedinci alay da kendi tarafına geçti.

Kral XVIII. Lui, Durumu haber alınca; kurtarılması için meclise başvurdu, askeri kazanmak için bizzat kışlalara gittiye de bir şey elde edemedi. Bonapart bir engelle karşılaşmadan 20 Mart'ta Paris yakınındaki Fontenblo'ye vardı. Fontenblo halkı candan bir karşılama yaptı. Napolyon aynı gün akşam debdebeyle Paris'e girdi. O gün Lui kaçtı. Bir damla kan dökmeksizin hükümeti eline aldı.

Bonapart'ın cesaretine ve Fransızların da derhal ona itaatine bütün dünya şaşıtı. Yalnız, Bonapart; müttefikler artık harp külfetine katlanamazlar ve kendisiyle teker teker barış yaparlar diye tahmin ediyordu. Oysa Viyana kongresi henüz dağılmamıştı. Ve onlar, Bonapart ile anlaşamazlardı. Bu sebepten hemen Belçika'da büyük bir ordu toplamağa başladılar.

Napolyon da harp hazırlığına başladı. Fransızları gayrete getirmek için tam özgürlük vaat etti. Bu vaat kral taraftarları için cazip değildi. Cumhuriyet taraftarları da ona güvenemiyorlardı. Güven denen şey kazanılıp kaybedilirse geri gelmesi güç olur. Bonapart vakitiyle halkı çok ağılattı. Güvenini yitirdi, şimdi sıkıştığı ve dara düştüğü için yaptığı vaatlere halk güvenemiyor ve eski fedakârlığı gösteremiyordu.

Napolyon'un kumandanları hep yaşlı ve harpten usanmış adamlardı. Kendisinin sıhhati de iyi değildi. Buna rağmen Napolyon, bütün Avrupa'ya karşı koymak üzere 120.000 kişilik ordusuyla; İngiliz Generali Velington, Prusya Generali Bluher kumandasında 230.000 kişilik bir kuvvet bulunduğu Belçika'ya yürüdü.

İki ordu Vaterlo'da karşılaştı. Fransız ordusundan kral taraftarı General Burmon ile birtakım subaylar müttefikler tarafına geçti. Çarpışma Haziran'ın 15'inde başladı. Napolyon, İngiliz ve Prusya ordularını birbirinden ayırmak için ikisinin arasına girdi ve hemen Bluher üzerine saldırarak, onun ordusunu bozguna uğrattı. Fakat 18 Haziran'da yapılan büyük harpte Napolyon'un ordusu perişan oldu. Napolyon hemen Paris'e döndü.

Napolyon imparatorluktan istifaya mecbur olarak hiç olmazsa oğlunu Fransız tahtına çıkarma ümidiyle, İngilizlere sığındı. Müttefikler ise onu sil-

mek kararında idiler. İngilizler de onun Avrupa'da bulunmasını istemediklerinden Saint Helen adasına sürdüler. Bonapart ömrünü orada tamamladı.

Bu ikinci imparatorluğu yüz gün sürdü. Vaterlo zaferinden dolayı Vellington'a İngilizler Mareşallik rütbesi verdiler. Viyana kongresi fesh olunmamıştı. Fakat Napolyon'un Fransa'ya çıktığı haberi yıldırım gibi erişmiş, müzakereleri duraklatmıştı.

Viyana kongresinde uzun süredir söz konusu olan devletlerarası protokol de bir kararname altına alındı. Buna göre elçiler üç sınıfa bölündü. Birinci sınıf: Büyük elçiler, devlet adına söz söyleme yetkisine sahiptiler. İkinci sınıf: Orta elçiler, bir devlet nezdinde ikamete görevli idiler. Üçüncü sınıf ise, hariciye nazırı nezdinde ikametle görevli olanlardı.

Viyana kongresinde, devletler alfabetik sıra ile yazılı yerlerini imza kuralı geçerli idi. Avrupa haritası yeniden yapıldı. Prusya, yine birinci sınıf devletlerin arasına girdi. Hollanda devleti yeniden ortaya çıktı. İngiltere'nin nüfuzu arttı, dünyanın her yerinde su gibi akar oldu.

İç Olaylar

Devlet-i Aliye, bu sıralarda iç karışıklıkları gidermeye çalışıyor, Merkezin nüfuzunu tesis etmeye; bütün gücünü kullanarak mütegalibenin nüfuzlarını kırmaya gayret ediyordu. Taşralarda halkı onların zulmünden korumak için valilere tam yetki verilmişti. Bir türlü vazife görmeyen vezirlere ve beylerbeyi-ne tehdit fermanı gönderildi. İstanbul'da da Yeniçeri ağası asi Yeniçerileri birer bahane bularak idam ediyordu.

Bu uygulamalar sistemli yapılmadığından pek çok suiistimaller ve keyfîlikler oluyor, bazı kimseler suçsuz, bazıları bir küçücük suç için gadre uğruyordu. Hâlbuki cezalar kanunlara göre icra olunsa herkese ibret olur, halka tesir ederdi. Cezalar keyfi olunca, namuslu adamları da çileden çıkarıyor ve isyanlarına sebep oluyordu. Onun için güven bozulduğundan kimi adamlar sırf canını korumak için isyan ediyordu.

Bu sırada, Yeniçeri ağası, bazı Yeniçeri ustalarını idam etmiş, bir kısmını da boğdurmak niyetiyle zindana atmıştı. Öteki usta ve Karakullukçu takımı yoldaşları zindana atıldıktan sonra sıranın kendilerine geleceğini düşünerek Yeniçeri ağası Seyit Mehmet Efendi aleyhine birleşmişlerdir. Cuma günü isyana hazırlanmışlardı.

Yeniçeri ağası, sandalla yemiş iskelesi tarafına geçtiğinde Karakullukçular ağasının yanına varıp, yoldaşlarının zindandan çıkarılmasını talep etiler. Ağa cesur bir adamdı. Onları “*Bire yolsuzlar, kulların selâmeti için ben o gibilerini ferman ile kati ederim. Siz ne demek istersiniz? Yine zorbalık mı edeceksiniz?*” diye azarlaması üzerine zorbaların bir kısmı Yeniçeri ağasını yakasından tutarak, Ağakapısı’na doğru götürmüşler birtakımı da zindandaki mahpusları çıkarmışlardı.

Sadrazam bunu duyunca bu hareketten vazgeçmeleri için zorbalara haber gönderdi. Onlar da Yeniçeri ağasının azlini istediler. Bunun üzerine Sadrazam, Tophane ocağına haber yollayarak zorbaların tedibi için Ağakapısı’na basmağa teşvik ettiyse de ricalden bazıları bunu geciktirmişlerdir. Durum Padişah’a aks edince “*böyle birtakım rezillerin zoruyla, Ağa’nın azli caiz olmaz. Böyleleri belâlarını bulur*” diye Ağakapısı’na haber göndermişti. Bu esnada eşkıya Yeniçeri ağasını öldürmüştür.

Sadrazam Hurşit Paşa, bu olayda eşkıyanın tedibine gayret etmişse de Şeyhülislâm Dürriade Abdullah Efendi de bir hareket görülmediğinden azledilerek Manisa’ya sürüldü. Nevruz günü olduğu halde kar yağıp şiddetli fırtına olduğundan, Abdullah Efendi Üsküdar’a geçememiş, ertesi günü geçebilmiştir. Hurşit Paşa’nın gösterdiği gayretler etkili olmadığından ve sözünü geçiremediğinden, Sadaret makamının haysiyeti zedelendiğinden azledilmiş ve yerine, Mehmet Emin Rauf Bey vezir ve Sadrazam yapılmıştır.

Sadrazamın ve Şeyhülislâm’ın değiştirilmesinin sebebi; Sultan Mahmut, Yeniçeri ocağının kaldırılmasını 1812 tarihinde Halet Efendi’ye teklif etmiş o da sözde kabul etmişse de kalben buna muhalif olduğundan vakit geçirmek için türlü vesilelerle Padişah’ı avutmaktaydı.

Halet Efendi, gayet hilekâr ve hasis bir adam olup nüfuzu sayesinde temin ettiği paraları, söz sahibi yeniçerilere dağıtıyor ve onlar vasıtasıyla her istediğini yaptıırıyordu. İkbali böyle şeytanca bir tezgâhın işlemesine bağlı olduğundan bu tezgâhın bozulmasını kendisi istemediği gibi bu mevzuya başkalarının aşına olmasını da istemiyordu.

Padişah ise bu işe çok meraklı olduğundan güvendiği adamlarla bu konuyu görüşürdü. Bu suretle Hurşit Paşa'ya açılmış, onun da muvafakatini almıştı. Bu sayede Topçu ve kumbaracı askerleriyle, Ağakapısı'nı basmağa karar vermişti. Bu işler Halet Efendi'nin dolaplarına elverişli olmadığından, Sadrazamı azlettirdiği gibi ona uyar gibi görünen Dürrüzadeyi de Şeyhülislâmlıktan etmiştir. İşte Halet Efendi, çeşitli entrikalarla devleti eline alarak istediği gibi kullanıyordu, zaman da ona müsait idi.

Bu sırada mütegalibe güruhundan Kütahya Mütesellimi Hacı Molla idam edildi. Kastamonu Mutassarıfı Ahmet Paşa, Eskişehir Mutasarrıfı Mustafa Paşa, Bolu Mutasarrıfı Lûtfullah Paşaların hakkında, halka zulmettikleri hususunda defalarca şikâyetler geldiğinden üçünün de vezirlikleri kaldırıldı, eşyaları zapt edildi ve sürgüne gönderildiler.

O zamanlarda İstanbul'da arabaya binmek, Şeyhülislâm ve kazaskerlere mahsus idi. Vezirler, devlet adamları ve gayrı müslimler ancak izin almak suretiyle ata binebilirler, öteki memurlar yaya gezerlerdi. Bu kurallara uyulmamaya başlandı. Hatta bazı gayrı Müslimler izinli olmadıkları halde süslü atlarla mesire yerlerinde görülür oldular. Bunlar halk nazarında çirkin görüldüğünden, izinli olanlar ile yaşlı ve sakatların dışındaki şahısların ata binmeleri yasak edildi.

Şevval'in beşinde, Halet Efendi'ye nişancılık rütbesi verildi. Aslında Halet Efendi, saltanatın müsteşarı idi, bütün önemli işler onun gizli teklif ve tavsiyeleri üzerine icra olunurdu. Onun fikrine uyamayan fikirler yürümezdi. Bütün işlerin ipi onun elinde olduğu halde, âdet yerini bulsun diye böyle bir memuriyet verildi. O devirde hafif suçlara ağır cezalar ve idamlar verilmesi hep bu Halet Efendi'nin teklifi ileydi.

Halet Efendi, Fransa ihtilâlinde her gün binlerce masumun idam edildiği ve Paris sokaklarının kana boyandığı sırada, vazifeli olarak Paris'te bulunmuştu. Esasen gaddar ve kan dökmeğe hevesli bir adam olduğundan, bir de orada bulunmakla, sudan bahanelerle adam öldürmeyi huy edinmişti ve saltanatı bu yola teşvik eder olmuştu.

Rus harbinde ve iç savaşlarda pek çok adam ölmüştü. Bir taraftan da böyle bahanelerle adam öldürülmesi yüzünden İslâm unsuruna zaaf gelmişti. Gerçi, âlemin nizamı için adam öldürülür, Devlet-i Aliye de memleketini şirretlerden temizlemekle meşguldü. Lâkin haklı sebeplerle hükümleri icra etmek, her şeyden önce hukuk yolundan ayırmamak icab eder. Ne kadar da meşgul olsa yine gözünü açıp ecnebi memleketlere ibretle bakmak, âlemin ne yol aldığını gözetmek lâzımdı. Zaman artık bunu gerektiriyordu.

1816 SENESİ OLAYLARI

Ülke İçinde Gelişen Olaylar

Hükümet bir işi güzelce düşünüp karar verince süratle icra etmelidir. Yani düşünmede yavaş, icrada aceleci olmalıdır. Siyasî işlerde geri çekilme, taviz verme pek zararlıdır. Devlet, bu yıl Adakale muhafızı ile başa çıkamadığından onlarla bir mukavele akdine mecbur oldu. Bu da, öteki mütegalibelere kötü örnek oldu.

Bu karışıklıklar içinde muhacirlerin iskanı işiyle meşgul olunamamıştı. Tuna'nın karşı kıyısından bu yakaya göçenler, yersiz, yurtsuz ve sefalet içinde idiler. Savaş gailisi bittiğinden onların eski yerlerine iskanı için ferman çıkarıldı. Akgerman'dan göçen muhacirlerin büyük kısmı Eskişehir'de iskan edilmişti. Bunlardan elli kadar hane henüz İstanbul'da idi. Babadağ'a geri dönmek istiyorlardı. Bunlara dahi müsaade edildi.

Bonapart zamanında bazı önemli hizmetlerde kullanılmış, Perat adlı Flemenk piskoposunun yazmış olduğu risaleyi, Kalimakizade İskerlet Bey özetleyip tercüme ederek Babiâli'ye sundu.

Napolyon'un generallerinden Alman Vesavarı, Fransız Kralı Lui'ye muhalif olduğundan ve Fransa'da duramadığından İzmir'e gelmişti. Bu gibi fesatçıların, Osmanlı ülkesinde bulunmaları uygun olmayacağı bazı elçiler tarafından ihtar edildiğinde İzmir'den kovulmuştu.

İranlılar Van sınırına hücum etmişti. Kendilerine sorulunca; "haberimiz yok bölge sorumluları hıyanet etmişler. Bizim rızamız yok" diye cevap vermişlerdi. Durum Paşa Baba tarafından İstanbul'a bildirildi. Anadolu karışıklıklar içinde iken bir de İran savaşı çıkmasını elverişli görmeyen devlet; bu saldırganların ki bu durumda eşkiya olmuş oluyor, sınır dışı edilmesini yazdı.

Bu yıl yapılan ilmiye tayinlerinde Enderun ricalinden olan eski Hekimbaşı Behçet Efendi ve meşhur Hattat Rakım Efendi'ye, Mekke payesi verildi. Rakım Efendi hattat olmakla, Celi yazıda asrının bir tanesiydi. Padişah tuğrası onun eseridir.

Zeynelâbidin Efendi, iltimasla Şeyhülislâmlık makamına gelmiş olduğundan yerini dolduramadı. Büyük ulema tarafından küçük görülüyordu. Hatta Şeyhülislâm olmazdan evvel, Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin evinde laubali sohbetler ederdi. İzzet Efendi ona hiç itibar etmezdi. Zeynelâbidin Şeyhülislâm olunca Padişahı tahrik ederek İzzet Efendi'yi, Tire'ye sürdürdü. Daha sonra evlât ve ayali Padişah'a çok içli yalvardıklarından sürgün yeri Gelibolu'ya çevrildi. İzzet Efendi'nin yerine Sadık Efendi kazasker oldu.

Bu yıl defter emini Mehmet Bey öldü. Bu zat "Kaside-i Bürde"yi şerh etmişti. Ölünce yazdığı şerhi ile beraber gömülmesini vasiyet etmiştir. Vasiyeti yapılmıştır.

Topkapı Sarayı daireleri dar geldiğinden genişletilmesi için irade çıktı. Masrafların darphaneden mi, yoksa Beytûlmalden mi alınacağı yeniçeri kışlalarında dedikodu mevzuu olduğundan masrafın ödenmesi, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya havale edildi. Gariptir ki; sarayın inşası tamamlanıp da boyanma vakti gelince, boyacı esnafının mensup oldukları Yeniçeriler 48 ve 78 cemaatleri arasında, bu işi yapma konusunda kavga çıktı. İşin büyümemesi için her iki ortanın beraberce yapması kararlaştırıldı.

Beşiktaş sarayının Haseki sultan dairesinde, çocuk sultan Emine'nin yattığı odada, dolapta bırakılmış bir mumdan yangın çıktı. Sultanla bir küçük cariyeye yanarak öldüler.

Manisa'nın bütün mukataaları ve birçok zeamet ve tımarları elinde olan Kara Osmanoğlu Hüseyin Ağa, öldü. Kara Osmanoğulları mütegalibe ve nüfuzlu olduklarından o bölgenin kurtarılıp Babîâli'ye bağlanması ve terekesini zapt etmek için, bir büyük devlet adamının memur olması icap ettiğinden sadaret kethüdası Moralı Osman Efendi gönderildi. Bu zat gerçekten değerli bir adamdı. Ancak vakarlı olduğundan Halet Efendi'ye boyun eğmezdi. Halet Efendi de onu İstanbul'da tutmamak için, böyle eli sıkı işlerle taşralarda dolaştırdı.

Halet Efendi'nin nedimlerinden meşhur Keçecizade İzzet Molla, bir gün Halet Efendi'nin yanındayken bu Osman Efendi'nin geldiğini uşaklar haber verir. Halet Efendi, hemen koşup karşılar ve giderken de merdivene kadar uğurlar. Bu hali gören İzzet Molla şaşırarak:

“Efendim bu adama etmediğiniz fenalık kalmadı, şimdi bu merteye iltifatınıza sebep ne?” diye sorunca; Halet Efendi:

“Ben bu adama çok kötülük ettim. Memuriyetini elinden aldım, canını da alabilirim. Lâkin üzerinde bir Osman efendilik ver ki onu alamıyorum, onun için hürmete mecbur oluyorum” demiştir.

Garp Ocaklarının Durumu

(Garp Ocakları; Osmanlı devletinin kuzey Afrika'daki üç muhtar eyaleti olan; Trablusgarp, Cezayir, Tunus için kullanılan bir tabirdir) Malta şövalyeleri Akdeniz'de rastladıkları İslâm gemilerini zapt ederler, tayfalarını esir ederlerdi. Garp Ocakları da hristiyan gemileri hakkında aynı muameleyi yaparlardı.

Sonraları, şövalye ocağı kaldırılmış ve Avrupa devletleri deniz ticaretinin serbest olmasını temin etmişlerdi. Bizim garp ocakları da artık gasptan vazgeçip normal ticarete başlamaları gerekirken eski usulde devam ederlerdi. Avrupalılarla kendi başlarına anlaşmalar yaparlar onlardan para sızdırırlardı.

Garp Ocakları, iyice şımarmış, Devlet-i Aliye gemilerine de taarruza başlamışlardı. Babiâli'nin emirlerini dinlemiyorlardı. İngilizlerin zenci ticaretini yasakladıkları bir devirde, bu ocaklar Avrupa gemilerini gasp edip Hristiyan tayfalarını Avrupa'nın gözü önünde köle diye kullanıyorlardı. Buna müsamaha edilmeyeceği belli idi.

Garp Ocakları Avrupa devletlerinin kudretlerini bilmiyorlardı. Devlet-i Aliye, asker ve donanma göndererek onları terbiye etmeli ve bu üç büyük eyaleti inzibata almalıydı. Halbuki Devlet-i Aliye ricali de, dünyanın gidişine vâkıf değildi. Makamlarını koruma ve İstanbul'un günlük işleri dışında bir işe bakmazlardı. Avrupa'ya sırt çevirip, dış işlere bir göz bile atmadıklarından bu Garp ocakları işlerine önem vermezlerdi.

Devlet ricalinin çoğu, Avrupa devletleri Garp ocaklarının hakkından gelemez sanıyordu. İngilizler, Babıâli'ye nota vermiş, Devlet-i Aliye bu işi düzeltmezse, denizci devletlerin bu gaileyi bertaraf edeceklerini bildirmişti. Devlet-i Aliye ise; *"Bizim devletimiz Ocakların harp kaidelerine katiyen müdahale etmez"* cevabı vermişti. Bu cevapla, Garp ocaklarının Devlet-i Aliye'ye olan bağı çözülmüş sayılarak, Cezayir'e taarruzun mukaddimesi olmuştur.

Bu konuda İngiltere, Avusturya ve Prusya devletleri arasında 1815 senesinde bir ittifak mukavelesi yapıldı. Bunun üzerine İngiliz Akdeniz kumandanı Amiral İkomnt, filosuyla 1816 senesinde Cezayir önünde görüldü. Cezayir Beylerbeyi Ömer Paşa, İngilizlerle görüşmekten çekindi. Amiral, Ömer Paşa'ya; *"İki saate kadar görüşme kabul olunmazsa harp ederim ve şehri döğërim"* diye bir nota gönderdi.

Ömer Paşa çaresiz görüşmeyi kabul etti. İngilizler şunları istiyordu: *"Cezayir'deki İngiliz konsolosu Sardunya'nın da konsolosu olarak kabul edilecek. Esirler serbest bırakılacak, her esir için Cezayirli'lere elli kuruş verilecek. Cezayirli'ler Hristiyanlardan köle kullanmayacak."* Ömer Paşa bu tekliflerin çoğunu kabul etmekle beraber esirler meselesini Padişah'tan sorması gerektiğini bildirdi.

Bunun üzerine, Ömer Paşa'nın bir memuru İngiliz gemisi ile İstanbul'a gönderildi. Fakat bu sırada iki bin kadar ayaktakımı sahile yürüyerek mercan çıkarmakla uğraşan İtalyanları öldürdüler, İngiliz bandıralarını ayakları altına aldılar. İngiliz konsolosunu ve karısını hapsedtiler.

Bu haber İngiltere'ye ulaşınca hemen İngiliz donanması Flemenk donanması ile birleşerek Cezayir önlerine geldi. Üç saatlik bir ulti-matom süresinin geçmesinden sonra harp başladı. Cezayirli'lerin bütün donanması, tersanesi, mahzenleri ve yalıları yanıp mahvoldu. Ertesi gün Cezayirli'ler İngilizlerle barış yapmağa mecbur oldu. Bu defaki anlaşmada esirler bedelsiz olarak serbest bırakıldı.

Avrupa donanması kuvvetlenmiş olduğu için Ocak dayıları Frenk gemilerini eskisi gibi vuramıyorlardı. Bu yüzden servetleri azalmıştı. Bunun sebebinin Beylerbeyi olduğunu zannettiklerinden, halkı Tunus Beylerbeyi Mahmut Paşa

aleyhine kışkırtarak isyan başlatıp saldırıya geçirdiler. Paşa namuslu insanlarla birleşerek, asileri bastırdı. Asiler, bunun üzerine Beylik gemilere binip koranlık yapacaklarını bildirdiler. Padişah haber verilmeden olmaz, emri çıktı.

Cezayir dayıları, Avrupa gemilerine taarruz edemeyince Osmanlı gemilerine saldırmaya kalkıştılar. Oysa Cezayir dayıları tayfalarını İzmir ve civarından alırlardı. Bundan böyle dayılara tayfa verilmemesi emrolundu. Bunun üzerine Cezayirliler af dilediler. Yine eskisi gibi İzmir'den asker yazma iznini aldılar. Bu yasak kaldırılacağına donanmayı hümayun Cezayir'i inzibat altına alsaydı orası hâlâ elimizde kalırdı. Dış işlerine vukufsuzluk bunlara sebebiyet vermiştir.

Daha garibi şudur ki İngilizlerin Cezayirlilerle yaptığı anlaşmalardan Babîli haber almamış, vakanüvis Şanizade bu olayı yabancı dillerden tercüme ederek kendi tarihine yazmıştır.

Mısır Olayları

Mehmet Ali Paşa, Mısır'da çıkan isyanı iyi bir surette bastırmış ise de, kendisine hıyanet etmiş olanları birer birer tuzağa düşürerek öç almak işiyle oğulları; İbrahim, Tosun ve İsmail Paşalara vazife verdi. Bunlar da ele geçirdikleri sergerdeleri birer birer tutup öldürdüler.

Bu sene Taun hastalığından Mehmet Ali Paşa'nın oğlu Tosun Paşa vefat etti. Annesi çok üzüldü. Babası çocuklarının içinde en çok onu severdi. Yüzünün güzelliği ve davranışlarından halk da onu sever, babasından sonra onun vali olmasını isterdi.

Bu sene Mehmet Ali Paşa hükümet memurlarının ahaliden parasız yiyecek ve yem almalarını yasakladı. Matematik ilimleri okutulmak üzere bir hendesehane ve bir tophane yaptırdı. Ziraat ve sanayi faaliyetlerine koyuldu. İrili ufaklı birçok gemiler yaptırdı. Nil'in ürünlerini İskenderiye'ye indirerek Avrupa'ya satmak suretiyle büyük paralar kazandı. Süveyş'te gemilerini çoğaltarak, Hindistan'la ticarete başladı.

İskenderiye kalesini tamir etti, İskenderiye bitişindeki büyük set inşasına muvaffak oldu. Bu set yıkıldığında birçok araziye tuzlu sular basmıştı. Bunun yeniden yapılması Mehmet Ali Paşa'nın büyük eserlerinden birisidir. İşte Mehmet Ali Paşa Mısır'ı bu suretle imar edip gelirini arttırarak Arabistan'da büyük işler başardıktan başka nakden de Devlet-i Aliye'ye hizmet etti ve böylece devletçe ve milletçe ün kazandı.

1817 SENESİNDEKİ BAZI OLAYLAR

İçerideki Olaylar

Devlet para sıkıntısı içinde idi. eski defterdar ve Darphane emini İbrahim Efendi ölünce malları ve geliri hazinenin imdadına yetiştii. İbrahim Efendi'nin değerli eşyası ve büyük gelirinden başka yalnız taş oda içinde gömülü 63 okka sikke ve külçe altını çıktı. Bunlar hemen hazineye teslim edildi.

Altı alışverişte mübadele işlerinde topraktan çıkarıldığı halde bu gibi kimselerin onu tekrar yeraltına gömmesi yanlış bir davranıştır. Fakat güven ortamı sağlamamayınca insanlar böyle ters işler yapıyorlar.

O günlerde ilim mesleğinde terfilerde kıdem esastı. Fakat onun bunun oğlu olduğundan o mevkiye geldi diyenler de vardı. Lakin yüksek yerlere dayanarak mevki işgal eden boş kimseler de vardı. İlim ve fazilette ilerlemek her zaman zordur. Bazen gerçek ilim adamları bile kıskançlık ve rekabetten dolayı sarsılırdı. Şanizade de bunlardandı. Hekimbaşı olacağı yerde, vakanüvis olmuştu.

İkinci Mahmut, Topkapı sarayında sıkılıp kış mevsiminde Beşiktaş kıyı sarayında kalmayı ve güzel havalarda ava çıkmayı düşünerek Beşiktaş sarayına gitti. Sarayda yeni âdetler çıkarmaktan ürken yakınları, Yeniçeri ağası ağzıyla kaygılarını belirtince Padişah bir iki gün kaldığı Beşiktaş sarayını bırakıp yine Topkapı'ya döndü.

Bu arada Şehzade Süleyman doğmuştu. Padişah'ı eğlendirmek için bunu fırsat bilenler, birçok yerde hayal perdeleri kurarak, Karagöz oynatarak, sazlar çaldırarak çeşitli eğlenceler tertiplemişlerdir.

Bu günlerde, meşhur Tuzcuoğlu'nun kesik başı İstanbul'a gelmişti. Rize ayanından Tuzcuoğlu Memiş Ağa nüfuzlu kimselerden idi. O günlerin işi, böyle nüfuzlu kişileri ortadan kaldırmaktı. Trabzon valisi Hazinedaroğlu Süleyman

Paşa, Memiş Ağa kanunsuz işlerde bulunuyor diye İstanbul'a bildirilince, onun ortadan kaldırılma işi kendisine verilmişti. Kastamonu valisi de emrine verildi. Her bölgeden asker toplandı. Tersaneden iki beylik gemi gönderildi. Süleyman Paşa büyük sayıda askerle Rize'ye vardı. Bu arada Livane ve Acara askeri de yardıma gelmişti.

Memiş Ağa ise; savaştan anlamaz, asker beslemez bir derebeyi idi. Durumu görünce Of'a kaçtı. Bölge halkı kendisini severdi. Of kazasının her tarafı askerle kuşatıldı. Oflular Memiş ağayı teslim etmek istemediler. Durum İstanbul'a yazıldı. İş bitinceye kadar ordunun dağılmaması emri geldi. Uzun uğraşlardan sonra Memiş Ağa yakalandı ve idam edildi.

Memiş Ağa, ahalinin vergilerini devlete peşin öder, mahsül zamanı gelince kendilerinden zahire alırdı. Bu işten kendisi de kazanırdı. Halk da tahsildar baskısından kurtulur kendisine bağlanır müteşekkik kalırdı. Böylece o bölge halkını kendine bağlamıştı. Trabzon valisi Süleyman Paşa kendisinden borç para istemişti. Memiş Ağa bu isteklerini geri çevirmişti. Süleyman Paşa bundan gücenmiş, onu öldürmek istemiş fakat halk sevdiğinden punduna getirememişti. Böylece eline geçirdiği ferman ile Memiş Ağa'yı idam etmiş oldu.

Memiş Ağa ticaret ile büyük servet kazanmış bir zattı. İşini bilen devletler böyle adamların topraklarında çoğalmasına çalışır. Zira devletin zenginliği, halkının zenginliği ile başa baş gider. Zulüm ve baskının sonucu fakirliktir.

Bu kurala göre Memiş Ağa'nın devlet tarafından taltif edilmesi gerekirken, üzerine karadan ve denizden yürünmüş, sonunda idam edilmiştir. Böylece büyük bir aile yıkıldı ev kapandı. Ayrıca askeri harekâtla birçok köyler ve kazalar tahrip oldu. Hâlbuki Memiş Ağa yüz yaşını aşmıştı. Yakında tabii olarak vefat edecekti. O zamanın geleneği bitip tükenmek bilmeyen malı hazineye kalacaktı. Böyle olunca yağmacılar elinde telef oldu. Kısacası devlet ve millete zarar ve hasardan başka bir şey kalmadı.

Bir yanda bu olaylar cereyan ederken, diğer yanda, yeni tayinler ve idamlar için fermanlar çıkıyor asayiş sağlanamıyordu. Osmanlı ülkesinin hemen her yerinde, başkaldırma değilse bile tedirginlikler arttıkça artıyordu. Mesela Halep'te bir yandan çöldeki Arap aşiretlerinin bir yandan dağlardaki Türkmen

kabilelerinin saldırıları yüzünden can güvenliği kalmamıştı. Halep halkı da bunun üzerine güçsüz valilerine kafa tutmaktan geri kalmıyorlardı.

Halep Valisinin kâhyası, şehir yakınlarına inen eşkıyayı tepeledi ve kesik başlarını İstanbul'a gönderdi. Büyük bir zafer kazanmış gibi, yeni bir rütbeyle ve bol takdirle karşılandı. O sırada her valinin en önemli işi, sınırları içinde itaatsiz ve hoyrat davranan herhangi bir kimsenin ya da adamlarının başlarını kesip İstanbul'a göndererek güven sağladığını ileri sürüp böylelikle yerini sağlamlaştırmaktı.

Geçen sene Mehmet Ali Paşa'nın oğlu Tosun Paşa ölünce, Cidde eyaleti Mehmet Ali Paşa'nın büyük oğlu İbrahim Paşa'ya verildi. İbrahim Paşa Medine bölgesinde ordu kurmuş tahkimat yapmıştı. Vahhabilerin reisi Suud'un oğlu gelip taarruz etti. Karşı konulunca bozguna uğradı. En büyük şeyhlerini ve üç yüz kadar ölü ve bütün mühimmatlarını bırakarak kaçtılar.

1818 SENESİ OLAYLARI

Bu Yıl Gelen Elçiler ve Gönderilen Hediyeler

Bu yıl, İran'dan ve biraz sonra da Mısır'dan İstanbul'a filler gönderildi. O zamanlar birtakım aşiretler topluluğu halinde olan ve Abbas Mirza eliyle idare edilen İran, sınırda Osmanlı Devleti'ne baş kaldıran kimselerle el altından işbirliği yapmasa bile, onları zaman zaman korumaktan geri durmuyordu.

Bu durumdan haberdar olan ve gücendiğini belli eden Osmanlı Devleti'nin gönlünü almak istercesine İranlılar, İstanbul'a bir yeni sefirle beraberinde bir kocaman fil gönderdi. Bu fil Et Meydanındaki fil damına götürüldü.

Mısır valisi Mehmet Ali Paşa, İstanbul'a İran'dan bir fil gönderildiğini, bu hediye sarayı pek memnun ettiğini haber alır almaz bir büyük Sudan fili ile iki küçük Bengal fili gönderiverdi. Bu filler, Üsküdar yakınında Öküz limanı adındaki iskelede büyük mavnalar birbirine bağlanarak üzerlerine keresteler döşenerek filler bin bir zahmetle İstanbul'a Vezir iskelesine geçirildi, oradan da Et meydanı'nda dikili taş karşısında İran filinin bulunduğu yere götürüldü.

İstanbul halkına, yeni bir eğlence oldu. Her gün kadın-erkek bir sürü kalabalık çeşitli semtlerden fil seyrine gelirlerdi. O günlerde İstanbul'da birbirini kovalayan yangınlar çıktı. Bu yangınların, fillerin uğursuzluğu yüzünden olduğu rivayetleri dolaşmaya başladı. Haklı haksız birçok kimselerin şuraya buraya sürülüp durduğu bu devirde, filler de Edirne'ye sürüldüler de dedikoduları kapandı.

Geçen sene Buhara hanı Haydar Şah tarafından hususî mektup ile gelen Mirza Mehmet Yusuf, elçilik hizmetini ifa ettikten sonra, kendisi ve çocukluğu ile hademesi bir bir taun hastalığından dolayı vefat etmişlerdi. Bütün varlığı satıldı. Toplam parası ile beraber Padişah'ın hediyesi otuz ciltlik dinî kitap ile beraber Bağdat'a oradan da Basra defterdarı Hüsnü Efendi ile Buhara'ya gönderildi.

Talebe Hareketi

Padişah'a ve Halet Efendi'ye sırtını dayayıp da halkın diline düşmekten sakınmayanlarından biri de Şeyhülislâmlığa kadar çıkarılmış olan Zeynelabidin Efendi idi. Kendisinin bu makamda küçük görüldüğünü hesaba katmadan, ilmiye sınıfını bir hale yola koymak bahanesi ile ulemadan birçoklarını işlerinden etmiş, şuraya buraya sürdürmüştü. Akrabalarını da haklı haksız yüksek yerlere tayin etmekten çekinmemişti.

Talebe geçinen, fakat halk arasında “Yobaz” denilen serserilerle, namazla ve niyazla alakası olmayanların şuraya buraya dağıtılıp sürülmesi herkesi memnun etmişken yerlerine tekrar daha beterlerinin sırf hatır için, rüşvet ve iltimas yolu ile alınmış olması asıl çalışkan ve devamlı talebeyi gücendirmişti.

Bir gün, Fatih camii dolaylarındaki talebelerden bir çömez Karaman çarşısı bakkalından iki mum almak istemiş bakkal; “mum kıtlığında herkese birden fazla mum verilmemesi emredildi” karşılığını verince talebe bakkalı dövmeye başlamış. Kolluk kuvvetleri toplanıp bakkalı kurtarmak isterken, birkaç talebe daha peyda olup mum isteyen ve bakkalı pataklayan çömezin tarafını tutarak neferlere saldırmaya kalkışınca kavga büyümüş.

Bu talebeleri kısıkrak yakalayan Yeniçeriler onları dayak ata ata karakola götürüp kapatmışlar. Ertesi gün bunlar bilinmeyen bir yere sürülmüş. Sürüldükleri bilinemeyince onların öldürüldükleri rivayetin çıkmasına sebep olmuş. Bu haberle coşup kışkırtılan talebeler Medreselerde toplanıp; “Bu ne demek? Bir bakkala iki tokat vurdu diye bir talebeyi dayaktan geçirmek de ne oluyor? Döven hocası bile olsa talebe bu kadarına katlanamaz.” gibi sözleri ağızdan ağıza yaymağa başladılar.

Bir olaydan dolayı birkaç öğrenciyi öldürtmek, Şeyhülislâm'ın gerçek ilme, gerçek ilim öğrencilerine düşmanlığını gösterir. Bunun hesabını sormak için yarın Şeyhülislâmlık dairesinde Bab-ı Fetva'da toplanmak boynumuza borç olsun gibi sözler gün boyu talebelerin ağızda tekrarlandı durdu.

Ertesi gün ders okutmaya gelen hocaların rahlelerini ve minderlerini dışarılara savurdular; öğrencilerin haysiyeti ve namusu ile oynandı, bu tamir

edilmedikçe bize ders okumak düşmez diye işi büyütüp azdırdılar. Şeyhülislâm-lık avlusu mahşere döndü. Şeyhülislâm odasında sinip kaldı. Kâhyası yiğitlik gösterip kalabalığı azarlayacak olduysa da az kalsın tokat ve şamar altında ezilip gidecekti. İlgililerin hepsi bir köşeye sinmiş, meydan da yobazlara kalmıştı.

Meydanda söz çok, dinleyen hiç yok; her kafadan bir ses çıkmakta. Kimi; “Biz dövülüp öldürülen arkadaşlarımızın hakkını talep ederiz”, kimi “Madem öldürülmedilerse geri getirilsinler biz yıkılıp gideriz”, kimi de “Şeyhülislâmla Fatih camiinde muhakeme olmak isteriz” der, kimisi de şunun bunun azledilmesini dağılmaları için şart koşar. Bu sırada asıl namuslu ve çalışkan öğrencilerse yobazların çemberinden kurtulup ya evlerine gitmeye, ya dersine devam etmeye çabalar.

Bu kargaşalık öğleye kadar sürdü; yatıştırılabilmek ve toplananlar adına konuşup anlaşmaya varmak için, Molla Münif Efendi ile ulemadan Deli Emin Efendi’yi seçip evlerinden alarak Şeyhülislâmın karşısına diktiler. Bu ikisi bir ağızdan yaşlı Zeynelabidin Efendi’yi azarladıkça azarladılar. Sonunda sürülenleri hemen serbest bırakıp İstanbul’a getirtmek kararını aldılar. Bu kararın bildirilmesi ve o iki temsilcinin işaret etmesi üzerine bütün yobazlar ve çömezler dağılıp gittiler.

Artık, Zeynelabidin Efendi’nin Şeyhülislâmlıkta kalması uygun görülemezdi. Zaten bu karışıklık sırasında ne Sadrazamın ne başka vezirin gelip lâfla da olsa yardım etmemesi onun feda edileceğini gösteriyordu. Halet Efendi, Şeyhülislâmlığa adamı, Mekkizâde Asım Efendi’yi çoktan hazırlamıştı. Daha gençmiş, sakalına kır bile düşmemiş ne çıkar? Halet Efendi bu töreyi de bozdu. Mekkizâde’ye, ne yapsın yapsın sakalından birkaç tel ağartsın diye haber gönderdi. O da sakalını saatlerce öd ağacı tütsüsüne tuttu ve bir gece içinde birkaç kılını ağartıp Şeyhülislâmlığın yolunu tuttu.

Şeyhülislâmlar azledildiğinde, Şeyhülislâm Paşakapısının feneri söndürülürdü. Bu töredendi. Zeynelabidin Efendi, kapısı önündeki yaman kargaşalıktan sağ-salim ucuz kurtulduktan sonra, kapısının feneri söndürülünce “*Sof-taların mumu bizim feneri söndürdü*” diye gülümsemekle yetindi.

Halet Efendi'nin Gizli Yazışmaları

Halet Efendi'nin Padişah'ın baş berberi Ali Ağa ile yaptığı bazı gizli yazışmalar:

Berberbaşı Ali Ağa'dan Halet Efendi'ye, Sene: 1227.

Sadaret Kaymakamı Mehmet Rüştü Paşa bir iş için dün Padişah huzuruna girip Bahçekapı'da Çankırı köylerinden gelme hamalların bekâr olduklarından o civarda bir han edinerek içlerine birtakım fahişeleri aldıklarını bildirdi ve böyle fuhuşları Padişah'ın civarından yıkıp kaldırarak bir cami yapılmasına ve adına Hidayet denmesine izin rica etti.

Bu zat sizin gibi Padişah'ın mizacını iyi bilemediğinden bu hamal tayfasıyla işin nereye varacağını idrak edemez. Yeniçeri ağasına bir talimat veriniz. Bu hususu bilgi olarak arz ediyorum.

Halet Efendi'den Ali Ağa'ya

Dün gece Sadrazam Hurşit Paşa değişik kıyafetle saat sekizde bizim eve geldi. Sohbet esnasında Yeniçeri tayfasının bir an önce ortadan kaldırılmasını söyledi. Paşa işin ilerisini gerisini düşünmeyip aklına geleni yapmak fikrindedir.

Huzuru hümayundan bu hususu öğrenmenizi rica ederim.

Başka Bir Mektup

Hurşit Paşayla gizlice bir toplantı yapıp Padişahımızın Yeniçeri tayfasını bir an önce ortadan kaldırmak fikrinde olduğu söylendi.

Ali Ağa'dan Halet Efendi'ye

Bundan bir ay önce altı nefer ustanın kalebent edilmeleri hakkında irade çıkarılmış; bu hal ocak sergerdelerinin unutacağı bir keyfi-

yet olmadığından bu Cuma Yeniçeri ağası Mehmet Efendi selâmlıktan dönüşünde, sandalla Çardak iskelesine varıp on beş ustanın başında Hasan usta olduğu halde Yeniçeri ağasını sürüye sürüye Ağakapısı'na götürerek, altı ustanın kalebent olmasına sen sebep oldun, diye sıkıştırmışlar, durum Babîâlî'ye bildirilmiş, Sadrazam Padişah'tan ağanın azline izin istemiş. Bu hareket ocağı Sadrazam aleyhine tahrik edecektir. Her ne hal ise çarçabuk önü alınmalı ve büyük fesat önlenmelidir.

Halet Efendi'den Ali Ağa'ya

Yeniçeri ustaları, Ömer Efendi'yi öldürüp Süleymaniye camii avlusuna gömmüşlerdir.

Efendim, bu Hüseyin Usta dedikleri habisin gizlice Padişah silahtan Ali Bey'e intisap ettiği anlaşılıyor. Aman efendim, bu adam fırsat bulursa nimeti ile geçindiği ocağı temeline incir diker.

Birçok ulema bu adamı okşuyor. Bir Yeniçeri ağasını öldürmeğe cüret ediyor.

Bu silâhtarın kötü hareketlerinden dolayı ocağa gelip gitmeleri yeni bir usule konmalıdır.

Ali Ağa'dan Halet Efendi'ye

Bu bir iki gün içinde Padişahımız Sadrazamla Şeyhülislâmı değiştirme fikrindedir. Sadarete Defterdar Mehmet Rauf Efendi, Meşiy-hata Âsim Molla getirileceğini tahmin ediyorum.

Ali Ağa'dan Halet Efendi'ye

Topkapı Sarayı inşaatı tamamlanmış boya işi kalmıştır. Boyacılar Yeniçeri guruhundan olduklarından sarayın boyanması için kırk sekiz cemaati ile yetmiş sekiz cemaati arasında kavga çıktığından Padişahımız boya işine iki cemaatin de katılmasını irade etmişlerdir.

Ali Ağa'dan Halet Efendi'ye

Beşiktaş önünde bir ecnebi gemisi demirlemiş. Tayfalar bağırıp çağırarak âyin yaptıklarından Padişahımız rahatsız olmuştur. Bu geminin bir an evvel yola çıkarılmasını tensibinize arz ederim.

Ali Ağa'dan Halet Efendi'ye

Moskof kralı İstinye'de bir liman yapılmasını Devlet-i Aliye'den istemiş. Padişahımız bu işi derin derin düşünmekte ise de bir cevap hazırlanmasının sizden istenmesini irade buyurmuşlardır.

Durumun incelenerek etrafıyla bendelerine bildirilmesi rica olunur.

ONBİRİNCİ KISIM

1818 SENESİ OLAYLARININ DEVAMI

Yangın veya Diğer Felaketlere Karşı Çareler

Bu sene İstanbul'da küçükü büyükü yetmiş üç yangın çıktı. Yangınların çok olması huzursuzluğa sebep oluyordu. Bunun sonunda ayaklanma çıkabileceği düşüncesi yayılmıştı. Halk korkuya kapılmış sabahlara kadar uyumayıp evlerinde nöbet bekliyordu.

Bu zamanlarda yangınlara karşı tertibat çareleri düşünülmüş ara sıra kagir binalar yapılması veya yüksek duvarlar yapılması yangınların büyüyip yayılmasını önleyeceği düşünülmüştür. Avrupa şehirlerinde böyle büyük yangınlara karşı önlemler alınmış, mesela Londra'da evler takım takım on ikişerli küçük ve büyük evlerden inşa edilmiş aralarında mahalle bahçesi gibi gezinti yerleri inşa edilmiştir. Bu sebeple o ülkede yangın nadir olur olsa da yanan ev birkaç adedin üstüne çıkmaz.

Bundan başka bir kimsenin yangından gördüğü zarar yangından kurtulanlardan toplanarak ödenir. Bunu benzeri İstanbul fırıncıları arasında da vardır.

Londra'da sigortacı denilen ve bu işle geçinen kimseler vardır. Eşyasının kurtulmasını isteyen kimse işyerine veya evine sigortacıyı getirir. Mevcut bütün eşyasını kaydettirir. Sonra ev ve eşyasına karşılık her sene tayin edilen miktar kadar sigortacıya para öder. Eğer bir kaza ve yangın olursa sigortacı zarar gören malların karşılığını öder.

Katolik Ermenilerin İstanbul'dan Sürülmeleri

İstanbul'da Katolik rahipler öteden beri dolaşarak Ermenileri Katolik yapmak için uğraşıyorlardı. Ermeni Patriği ise bunlara karşı aldığı ferman ile şiddet uygulamaktaydı. Katolik Ermenilerin İstanbul'da gömülecek mezarları ve kiliseleri yoktu. İlk ortaya çıktıklarında Ermeniler kendi mezarlarına bun-

ları kabul etmedikleri için cenazeleri meydanlarda kalır ve kokardı. Bundan dolayı Katolik Ermeniler çoğu zaman cenazelerini bahçelere gömmek zorunda kalırdı.

Katolik Ermenilere bu derece eziyet edilmekteydi. “Kişi engel olunan şeye karşı hırs duyar” kuralı gereği, Katolik mezhebi Ermeniler arasında yayıldı. Bunlara yasak kondukça sayıları arttı.

Bu sırada en itibarlı sarraflardan Tıgıroğlu Agop ve Davidoğlu Andon da Katolik mezhebine giedi. Katoliklik mezhebine girecekleri diğer Ermenilerden ayırdılar. Bunun üzerine bunlardan biri Limni, diğeri de Rodos adasına sürüldü.

O zaman vükeladan bazıları Hıristiyan tebaa hangi mezhepte bulunursa bulunsun bizim nemize lazım deyip üzerinde durmazken; diğeri bir kısım vükelâ, Katolikler Papa’yı İsa Peygamber’in vekili bilirler, Papa da dışarıda olduğu için Osmanlı ülkesinde bozgunculuk çıkarırlar deyip, Papa yüzünden daha önceleri ne kadar çok kan döküldüğünü anlatıyorlardı.

İstanbul’daki Ermeni patriğine Rum patriği kadar yetki verilmişti. Onun vasıtası ile Ermenilerin işleri idare olunur idi. Katolikler ise Papa’ya bağlı idiler.

Katolik Ermenilerden biri yarı sarhoş halde bir Müslüman dostu ile sohbet ederken; “Behey sultanım, vakit gelecektir ki, bir sabah uyandığınızda kapılarınızın önlerinde ikişer asker nöbet bekliyor bulacaksınız. Ama bunlardan size mal ve namus yönünden bir zarar gelmeyecektir. Fakat biz sizlerin üstünlüğünden kurtulmuş olacağız” demiştir. İşte bu anlatılanlar, ikici kısım vükela-nın düşüncelerinde haklı olduğunu gösterir.

1819 SENESİ OLAYLARI

Vehhabilerin Elebaşlarının Cezalandırılması

Geçen sene Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, Vahhabilerin reisi Suud'un oğlunu bozguna uğratmıştı. En büyük şeyhlerini ve üç yüz kadar ölü ve bütün mühimmatlarını bırakarak kaçmışlar Deriye kalesine sığınmışlardı. İbrahim Paşa, Deriye kalesini kuşatmış uzun uğraşlardan sonra kaleyi ele geçirmiş, Abdullah bin Suud, dört oğlu, Vehhabi mezhebinin kurucusu olan Abdülvehhab'ın oğlu ve diğer yakınları tamamen ele geçirilmişti.

Bu haberler, Muharrem ayını yirmisinde İstanbul'a ulaştı. İstanbul'da üç gün şenlik yapıldı. Kalelerden günde üçer defa top atıldı. Vehhabilerin perişan edilmesi Mekke ve Medine'nin kurtarılması devlet ve milleti çok memnun etmişti.

Abdullah bin Suud, Muharrem ayında Mısır'a getirildi. Oradan birkaç yüksek rütbeli adamı ile deniz yoluyla İstanbul'a gönderildi. Eyüp yakınındaki Defterdar iskelesine çıkarıldılar. Abdullah bin Suud ve adamlarının boyunlarına çifte zincir vurularak Divanyolu'ndan Bab-ı Âli'ye getirildiler. Abdullah bin Suud ve arkadaşları Bostancıbaşı hapishanesine gönderildiler. Mekke ve Medine'den almış oldukları eşyayı tesbit etmek için üç gün boyunca sorguya çekildiler. Yalı köşküne gönderilerek idam edildiler.

Abdullah bin Suud ile gönderilen sandığın içindeki kıymetli eşyalar pek az idi. Babasını daha önce Hazret-i Peygamber'in türbesinden aldığı kıymetli eşyalar ve mücevherler hepsine ayrı ayrı soruldu. Durum bir yazı ile İbrahim Paşa'ya bildirildi.

Vehhabilerin, Hazreti Peygamber'in türbesinden almış oldukları eşyalardan ele geçirilmiş olanlar, Mehmed Ali Paşa tarafından İstanbul'a gönderilmişti. Buna dair tutulan defter ile beraber bütün eşya, türbedeki yerine konması için Receb ayında Surre Eminine teslim edildi.

Osmanlı parası karışık olması dolayısı ile Avrupa'da taklitleri yapıp ülkeye sokulmaktaydı. Ayrıca birçok kalp paralar da kullanılır olmuştu. Bu iş dikkati çekmiş bu hususta birçok yazışmalar olmuştu. Bu arada Galata rıhtımındaki bir ecnebi gemide çok miktarda sahte para bulunduğu ihbarı gelmiş, gemi hemen basılarak kalp paralar ele geçirilmiş ve kalpazanlar idam edilmişlerdir.

Halet Efendi Hakkında

Sultan Üçüncü Selim, İkinci Şehzade iken onunla birlikte uzun uzun konuşurdu. II. Mahmut konuşma fırsatı bu bulduğu günlerde ondan aldığı dersleri çok iyi bellemişti. Osmanlı tahtına oturduğu zaman, bu dersler ve telkinler gereğince, memleketin kurtuluşunun; bozulan Yeniçerilerle, eşkiyalışan ağaları ortadan kaldırmaya bağlı olduğunu bilerek, amcasının düşünüp de yapmadıklarını gerçekleştirmeyi aklına koymuştu.

1812 yılında bu sırrı Halet Efendi'ye açmış ve onun tecrübesi ve bilgisi ile kendisine yardımcı olacağını ummuştu. Halet Efendi; nüfuzunu ve mevkiini kötüye kullanan, taşradaki ağalarla idarecilerin cezalandırılmasını pek ister görünürdü ama Yeniçerilerin dağıtılması ya da yola getirilmesi işinde karıştırmacı ve oyalayıcı bir yol tutar ve her gün yeni bir özür, yeni bir düzenle Padişahı aldatır ve avuturdu. Zaman, askerlik işlerinin bir hale yola konmasını, yeni bir ordu kurulup geliştirilmesini gerektiriyordu.

Padişah'ın yakınlarından bazıları da Yeniçeri ocağının ortadan kaldırılmasını Padişah gibi gerekli buluyorlardı ama Çuhadar ve Berberbaşı gibi saray içinde söz sahibi olmuş bazıları ise, sarayda ve saltanatta, süregelen âdet ve usulleri değiştirmeye hiç yanaşmıyorlardı. Bir kere yenilik başladı mı ucunun kendilerine kadar gelip dokunacağını kestirerek bu değişiklik ve yenilikleri daha başındayken durdurmak, unutturmak istiyorlardı. Hele Çuhadar Ömer Ağa, büsbütün eskiye bağlı, kurallara tutkun bir adamdı; ama ağzı lâf yaptığı ve Sultan Mahmud'u canla başla korur görüldüğü için her dediğini yürütüyordu.

Sultan Mahmut, kendini eski bağların, törelerin baskısı altında, bunalıcı bir kafeste gibi görür, bundan da kurtulmanın yolunu her fırsatta arar ve kollardı. Ne çare ki Halet Efendi her kapıyı kapar ve kendi fikrinde olmayan kimselerin Padişah huzurunda ağız açmasına pek imkân ve fırsat vermezdi. Perde arkasındaki oyunlarının farkına varılmaması için, fırsatını bulup bunları Padişah'a açıklayabilecek kimseleri birer hile ile ya uzak bir yere memurluğa gönderir ya da, büsbütün uzaklaşsınlar diye ahirete yollardı.

Halet Efendi, önemli yerlere hep güçsüzleri başarısızları tayin ettirir, kendinden akıllı tedbirli ve bilgili birinin Padişah'ın gözüne görünmesini önlemek isterdi. Görmeleri gereken önemli işlerin bir türlü hakkını veremeyen o güçsüz ve başarısız kimseler, başları daraldı mı, Halet Efendi'ye başvururlar, gönlünü almak ve dertlerini açmaya fırsat bulmuş olmak için de ona bol bol hediye getirirlerdi. Halet Efendi hem bu hediyeleri iç eder, hem de kendisinin bütün zorlukları çözüp sonuçlandıran sihirli ve vazgeçilmez olduğu kanaatini yayıp benimsetmek isterdi.

Yeniçeri ocağının ileri gelenleri, onun ağzı açık hayranları olduğu için gerektiğinde, onların birtakım gösteriler yapıp genç sultanı korkutmasını ve yersiz gördüğü cüretli kararlarından korkup vazgeçmesini sağlardı. İtibarının bu dolambaçlı yollardan yürüyüp ilerleyeceğini hesaba katarak hem Yeniçeri tarafını tutar hem de Padişah'ın nabzına göre şerbet verir, bir başka ağız kullanırdı.

Halet Efendi, eski Şeyhülislâmlardan Şerif Efendi'nin hizmetlilerinden idi. Babası, sonradan kadılığa yükselen Kırım'lı Hüseyin Efendidir. Kendisine benzer kimselerle Şerif Efendi konağında bir yandan hizmet eder, bir yandan da okuma yazma öğrenmeye gayret ederdi. O da babası gibi geçim yolunu efendileri Şeyhülislâm sayesinde ilmiye sınıfına girip kadı olmakta bulmuştu.

Halet Efendi, Şeyhülislâm Şerif Efendi ölünce, onun oğlunun yanında kaldı ise de biraz sonra bir başkasına mühürdar yamaklığı ile kapılanmanın kolayını buldu. Pek hoş olmayan bazı sebeplerle oradan da ayrıldı. Bir Rumeli valisine yaranmaya, bu da mümkün olmayınca bir paşaya kul olmaya çabaladı.

En sonunda döndü dolaştı Galata Mevlevi hanesi Şeyhi ünlü Şair Galip Dede'ye yaranmanın yolunu buldu.

Halet Efendi, hiçbir yerden ve hiçbir kimseden doğru dürüst ders görmediği halde keskin zekâsı ile güzel yazıyı ve hatta şiir söylemeyi bile başarır oldu. Birkaç kapı daha değiştirdikten sonra Derya tercümanı Kalimaki Efendi'ye kâtip olup Fenerli takımı ile anlaşır kaynaşarak keyif sürmeye girişti. Böyle meclislerden birinde tanımış olduğu nüfuzlu kimseler sayesinde hocalık rütbesi kazandı, çok geçmeden de Paris elçiliğine bile atandı. Paris'ten dönüşünde Rikâb-ı Hümayun Reisi olmuş ise de Fransız elçisinin şikâyeti üzerine azledilip Kütahya'ya sürüldü.

Halet Efendi, neden sonra affedilip İstanbul'a geldikten birkaç ay sonra Bağdat'a gönderildi; orada da dolaplar çevirdi, oraların yetkililerini birbirine düşürdü ve oralardan hazineye epeyce para toplayıp göze girdi. Sarayın gizli mektuplaşmalarını idareye memur olacak kadar Padişah'a iyice sokulmanın yolunu bulmuş oldu.

Velhasıl Halet Efendinin talihi ilk yıllarında kendine yaver olmadığı için epey eziyetler ve mahrumiyetler çekmesi yüzünden hangi işe girse daha emniyetlisini ve devamlısını aramak kaygısından kurtulamıyordu. Fenerliler yüzünden parladığı için onları tutardı. Yeniçeri ocağı ile iyi geçinmeyi, onların sayesinde nüfuzlu görünmeyi iş edinmişti. Kendisinden başka kimsenin, Padişah'ın yakın olmasını istemezdi. Kendisinin tutulan ve sevilen bir adam kalabilmesi için ne yapılmasını gerekli görürse onu yapmaktan çekinmezdi.

Padişah'ın ıslahatla uğraşmasını, Yeniçeri ocaklarını ortadan kaldırmasını geciktirmek için her gün bir yeni olay uydurur, Padişah'ı telâşa verir ve asıl maksadı belirsiz bir geleceğe bırakmış olurdu. Bu yüzden nice günahsız insanların padişah gazabına uğramasına, bazısının işinden bazısının da hayatından olmasına sebep olurdu. Yeniçeri ocağının ortadan kaldırılmasından önce mütegalibenin temizlenmesi gerektiğine Padişah'ı inandırır ve onun bu konuda ilgisini devam ettirip gazabını bu yolda dindirebilmesini sağlamak için çeşitli iftiralarla günahsızların da kanına girmekten geri durmazdı.

Halet Efendi, kime gücü yeterse, kim Padişah'ın aklını askerlik işlerinden daha çok çelebilecekse onu ortaya atardı: dışlı olanlar biraz dayanır; ötekiler hemen hokkanın altına giderdi. Onun yüzünden devlet o kadar teferruata dalmış olurdu ki asıl meseleler bir kenara bırakılırdı. O zamanlar vekiller içinde değerli kimseler vardı ama onlar da Halet Efendi'nin şerrinden korkarak ona yaranmak için yapmadıkları dalkavukluk bırakmazlardı.

Halet Efendi'nin sevmediği adamlar kâh gerçek sebepler icat edilerek kâh sudan bahaneler bulunarak birer birer işlerinden ve yerlerinden uzaklaştırılıyorlardı. Bu arada Ataullah Efendi isminde biri de Osmanlı Devleti aleyhine kötü sözler söylemiş diye Bozcaada'ya sürüldü. Halbuki adamcağız sadece Halet Efendinin yersiz ve haksız işlerinden şöyle bir sızlanacak olmuştı.

Halet Efendi'nin kötülüklerinden birazcık söz açmak, devlete dil uzatmak sayılır, ona eğri bakanlara devlet haini gibi davranılırdı. Taşrada da İstanbul'da da insanın kadri yoktu. Adam öldürmekle piliç kesmek bir gibi idi. Hatta bir aralık İstanbul'da gittikçe artan serserilerin önünü almak için Vekiller Meclisinde bir çare arandığı sırada Halet Efendi *“Okçular başındaki berberin başı kesilsin, başkalarına da korku gelsin, devletten çekinir olsunlar; işler düzelsin, asayiş düzelsin”* diyip çıkmıştı. Hazır olanlardan birisi *“Aman ona kıymayın, o benim berberim”* diyince Halet Efendi *“Ha o ha bir başkası, maksat eli bıçak tutan kerli felli birinin başkalarını korkutmak için kurban edilmesidir”* diyip çıkmıştı.

Sözün kısıası, gerek İstanbul'da gerek dışarılarda kalbi kara, yüreği katı adamlar çoktu. Her tarafta idare akla sığmayacak kadar bozuktu. Yeni bir zihniyetle yeni bir azimle devlet idaresinin düzeltilmesi, yeni tedbirlerle işlerin düzenlenmesi şarttı.

1820 SENESİ OLAYLARI

İstanbul'daki Ermeniler ve Hırvatların Meseleleri

Bu sıralarda bilhassa Ermeniler arasında Katolik mezhebi hayli yayılmaya başladı. Ermenilerden bazıları iki mezhep arasında kalmışlardı. Her ikisinin de ayınlerine katılırlardı. Ermeni patriği de bu iki sınıf arasındaki farklılıkları kaldırmak ve Ermeniler ile Katolikleri birleştirmek sevdasına düştü. Onu bu hayale düşürenler ise Katolik rahiplerin gizlice Katolik yaptıkları Ermeni rahiplerdi.

Patrik bu konuları Ermenilere sohbet bâbında teklif edince, “sen bizi sonunda Katolik mi edeceksin daha ne olmalıdır” diyerek Patiğin üzerine hücum etmişler. Patrik güç bela ellerinden kurtulup kaçmıştır.

Bu sene içinde İstanbul Boğazında sayıları çoğalmış olan Hırvatlar, su bentlerinde boğaz kaleleri yamakları ile kavga etmişler ve birçok yamak öldürmüşlerdir. Bunun üzerine yamaklar yetişip Hırvatları öldürmüşler, hatta daha ileri gidip rast geldikleri suçsuz Hırvatları öldürmeye başladılar. Bu olay huzursuzluğa sebep olmuştu. Çözüm olarak bütün Hırvatların memleketlerine gönderilmesine karar verildi. Hırvatlar'ın bir kısmı Karadağlı bir kısmı Avusturya tebası idi. Hepsisi Avusturya konsolosuna verildi. Karadağlılar Osmanlı tebası olduklarını beyan edip dilekçe verince bu işlemde muaf tutuldular.

Bu sene “Kamus” mütercimi vakanüvis Âsım Efendi vefat etti.

Mısır Olayları

Mehmet Ali Paşa, Mısır'da bir hanedan kurmuş gibi idi, geçen seneyi yeni fetihlerle, Nil'in kaynağındaki çağlayanlara kadar ilerlemekle geçirmişti. Bu yılbaşında Mısır'a dönmüş ve İskenderiye'de inşası tamamlanan iskeleyi Mahmudiye adıyla işletmeye açmıştı. Mehmet Ali Paşa işte böyle yararlı çalışmalar-

la halkın gözüne giriyor ve memleketin geçimini ve bayındırlığını bir kat daha artırıyordu.

Mehmet Ali Paşa, oğlu İsmail Paşa'yı bu ordunun başbuğu seçmiş, yanına da tecrübeli kâhyası Lâz oğlu Mehmet Bey'i yardımcı vermişti. Kendisi de Afrika içlerine doğru yeni topraklar kazanmak için Sudan seferine hazırlanıyordu. Sudan'a sığınmış olan Mısır ileri gelenleri yeni bir sefer için Mehmet Ali Paşa'nın hazırlıklarını tamamlamış olduğunu haber alınca aman dilemek zorunda kaldılar, ricacı gönderdiler, Osmanlı Devleti'ne kafa tutanlar gelip Mehmet Ali Paşa'ya sığınıp af dilediler.

O zamanlar, bayram gelince önemli yerlere yeni tayinler yapılır, yerlerinde kalacaklara da yeniden fermanlar gönderilirdi. Mısır'ın yine Mehmet Ali Paşa idaresinde kalacağını belirten ferman, bir kapıcıbaşı ile Mısır'a gönderildi. Bu, bir formaliteden başka bir şey değildi; çünkü o sırada Mehmet Ali Paşa'yı azletmek, yerine bir başka adam tayin etmek artık büsbütün imkânsız hale girmişti. Tepedelenli Ali Paşa'dan sonra sıranın kendisine geleceğini bilen Mehmet Ali Paşa, kendisine Sadrazamlık bile verilse Mısır'dan çıkmazdı.

1821 SENESİ OLAYLARI

Tepedelenli Ali Paşa Olayı

Tepedelenli Ali Paşa, Yanya valisi idi. Civarındaki Arnavut beylerinin ocaklarını çeşitli hilelerle söndürüp Toskalık Topraklarını ele geçirmiş, Kigalık taraflarına el atmış, oraları da keyfince yıkıp yakmaya girişmişti. O da Mısır valisi Mehmet Ali Paşa gibi askerlikten yetişme idi. Her davranışında Mehmet Ali Paşa'yı taklit ediyordu. Ama aralarında çok fark vardı. Mehmet Ali Paşa, askerlikte olduğu kadar idarede ve siyasette de tecrübeli ve ihtiyatlı idi. Tepedelenli Ali Paşa'nın işleri ise, başıbozuk bir asker bozuntusunun yaptıklarına benziyordu.

Mehmet Ali Paşa gibi ziraatı, ticareti teşvik edip de köylerin ve kasabaların bayındırlığına çalışacağına birçok köyleri kendi çiftliği haline getirerek çiftçilikle uğraşan köylülerin dağılmasına, başka yerlere göçmesine, toprakların işlenmeden kalmasına sebep oluyordu. Kendi adamları sayılan Toska beyleri bile ondan şikâyetçi duruma düşmüşlerdi. Bir tek faydası, Mora ve yakınlarında baş kaldırmak için fırsat kollayan Rumların üzerinde büyük baskı olması idi. Halet Efendi onun ortadan kaldırılmasını istediği halde, başta reisülküttap olmak üzere birçok nazırlar, bu yüzden onu kolluyorlardı.

Tepedelenli Ali Paşa, uzun zamandan beri İstanbul'dan gelen emirleri ve ihtarları hiçe sayıyordu. Sözüne dinlemeyen, kendi başına buyruk, haraç vermeyen, kalesini veya varlığını kendisine teslimden kaçınan beylerin, ağaların, hatta devlet adamlarının üstüne yürüyordu. Mora ve yakınlarında astığı astık kestiği kestik bir eşkiya haline gelmişti.

Bu sırada Rumeli'de sanki bir büyük lâğım kazılmış, içine barut ve fitili konmuş, vakti gelince ateşlenmek üzere hazırlanmıştı. Halet Efendinin Israrı ile meydana gelen Tepedelenli olayı bu lâğıma ateş verdi ve devletin başına büyük felâketler getirdi. Tepedelenli, bir müddet daha kendi haline bırakılabil-

lir, isyana hazır Rumlara nefes aldırmamasından faydalanılarak oyalandıktan sonra Nizam-ı Cedit kurulup yeni ve talimli asker yetişince icabına bakılmak daha doğru olurdu.

Halet Efendi, Sultan Mahmud'u Yeniçeri ocağını ortadan kaldırıp, Nizam-ı Cedit'i diriltmekten alıkoymak istediği için dikkatini başka tarafa çekmek ve yeni bir kaygı ile bu sabit fikrini unutturmak istiyordu. Tepedelenli işini, bir an önce halledilmesi gereken bir mesele diye gösteriyor, "sen mi Padişahsın, o mu?" dercesine Sultan Mahmud'u bu konuda tahrik etmeye gayret ediyordu.

Halet Efendi, daha önce belirtildiği gibi, Fenerliler mektebinden yetişmişti; Fenerli Rumlarla arası iyi idi, onları velinimetini sayıyordu. Morali Rumlar, Tepedelenli Ali Paşa'dan bir kurtulsalar hemen baş kaldırıp bağımsızlık isteyeceklerdi. Halet Efendi, Tepedelenli işini merak edip nazırları toplayıp bu meseleyi açınca Reisülküttpap; Tepedelenli'nin Yanya'dan uzaklaştırılmasının, devletin başına büyük belâlar açabileceğini, onu isyana sürüklemekle kalmayıp Mora Rumlarına istedikleri gibi at oynatmaları için meydan açılmış olacağını belirtmiş, öteki nazırlar da bu görüşe katılmış, Halet Efendi etkisiz kalmıştı.

Halet Efendi bu işin arkasını bırakmadı; Sadrazam Rauf Paşa'yı, kendi adamı olduğu halde bu meselede devlet yararına rey veren Şeyhülislâm Mekkizâde'yi azlettirmenin yolunu buldu; yerlerine gelen daha hafif, daha kararsız adamlar sayesinde Halet Efendi'ye meydan daha geniş kaldı. Reisülküttpap Canip Efendi, Tepedelenli'nin pek yaşlı olduğunu, yakında ölüverince bu kördüğümün kendiliğinden çözülvereceğini söylüyor ve Rum tehlikesi üzerinde duruyordu. Halet Efendi'nin inadı ve ısrarı, Tepedelenli'nin başıbozukluğu ve kafa tutuşu, iki tarafın adamlarının birbirinden ihtiyatsız ve kıskırtıcı oluşu, nihayet olayın patlamasına sebep oldu.

Tepedelenli'den kaçıp İstanbul'a sığınan bir iki Bey, Halet Efendi'den ilgi görmüştü, Tepedelenli'nin İstanbul'daki adamlarının bu beyleri, kurşun yağmuruna tutması işi çıkırından çıkardı. Tepedelenli artık devlete iyice asi olmuştu. Kendisine sert ihtarlar, tehdit dolu tembihler yapıldıktan sonra rütbe-leri elinden alındı. Üzerine yürünmesi ve daha açık başkaldırırsa tepelenmesi için fermanlar yağdırdı. Tepedelenli Yanya kalesine sığındı, Preveze limanının

ağzını gemilerle kapattı ve öteden beri baskısı altında susturup durduğu Rum-ları artık ezmek ve korkutmak şöyle dursun, onları da Osmanlı Devleti'ne karşı başkaldırmak için teşvik etmeye başladı.

Tepedelenli'yi tepelemeye memur edilen Hurşit Paşa, asıl tehlikenin Mora Rumlarından geleceğini, çoğunluğu Rum olan ahalinin bir ayaklanmayla aralarındaki İslâmları kılıçtan geçirebileceğini hesaplamıyor; düşmanını ya hiç tanımıyor, ya pek hafife alıyordu. Toparlanan ve teşkilâtlanan Mora Rumlarını Tepedelenli'nin güçlü ve zalim pençesi altında baş eğip susan eski reâyâ sanmak gafletinde bulunuyordu. Rumlar, ustalarından “destur” alıp büyük bir isyana karar vermiş olup hazırlıklarını el altından tamamlayabilmek için devletin bu görgüsüz adamlarını kandırmaya çalışıyorlar ve bunu da başarıyorlardı.

Osmanlı Devleti'nin işi gücü, Tepedelenli belâsını ortadan kaldırmaktı. Ondan sonra Mora ne olacak, Rumlar nasıl baş kaldıracak, nereler nasıl elden gidecek, artık hesaplayan, hesaplama bile sözünü saraya dinletebilen adam kal-mamıştı. Ve Rumlar artık gizli davranmaktan ve oyalamaktan vazgeçmişler, eski kuzu görünenler kurt gibi azı dişlerini gösterir olmuşlardı.

Rum İsyanını Hazırlayan Olaylar

Fatih İstanbul'u aldığı gün tekrar bağımsızlıklarını kazanmak hırısı Rum-ların kalplerinde uyanmış ve yerleşmiş bulunuyordu. Bunda kendilerini haklı görüyorlardı. Çünkü onlara göre bu topraklarda tek haklı hükümet Doğu Roma İmparatorluğu ve onun devamı olabilirdi. Başka bir milletin kendilerine hük-metmesine bir çeşit gasp gözü ile bakıyorlardı. Ancak Fatih'ten gördükleri iyi muamele, geniş hoşgörü; onları hem avuttu, hem sindirdi.

Frenklerin Grek, bizim Yunan dediğimiz Helenler, bir zamanlar ünleri dünyayı tutmuşken Romalıların tarih sahnesine çıkışı ve ilerleyişi ile bütün ül-kelerini ve asıllarını kaybettiler ve Romalılara karışıp Rum adını aldılar. Kons-tantin İstanbul'u bayındırlaştırdı, payitaht yaptı. Hristiyanlığı resmi din ilân etti. Çok geçmeden Roma devleti Doğu ve Batı diye iki parçaya bölündü. Halkı da Katolik ve Ortodoks olmak üzere iki mezhebe ayrıldı. Batı kilisesine Roma,

Doğu kilisesine İstanbul merkez oldu. Katolikler Papayı, Ortodokslar da İstanbul Patriğini genel başkan tanıdılar.

Konstantin'in zamanından Jüstinyanus'un zamanına kadar, iki yüz sene, İstanbul'da resmi dil Lâtince idi. Ama halk Yunanca konuşurdu. Sonraları devlet dili de Yunanca oldu. Bu dil bozula bozula bugünkü Rumcaya döndü. Böylece günümüzde Rum denilince Ortodoks mezhebinden olan, Yunanca konuşan, Elen aslından geldiğini iddia eden kimse anlaşılır.

Haçlı seferleri sırasında Latinler İstanbul'u ele geçirip Ortodokslara epeyi eziyet ettiler, kiliselerini yakıp yıktılar. Rumları kendi mezheplerine, Katolikliğe sokmak için ellerinden gelen her şeyi yapmaktan geri kalmaz oldular. Bu yüzden Rumlar İslâmlardan çok bu Katoliklerden çekinir ve hatta nefret ederdi. İşte bu durumda İkinci Mehmed'in İstanbul'u fethedip de Patriği yeniden icat edercesine hayata kavuşturması, Rumları Osmanlı Sultanlığına az çok bağlamış, ısındırmıştı. Ne kiliseye, ne manastıra karışmayan Fatih, ruhanî işlere ayrıca imtiyazlar da vermişti. Rumlar yalnız mezheplerinde değil, âdetlerinde, mahalli idarelerinde de serbest kalmışlardı.

Fatih'in bu insanca, hoşgörülü davranışlarını hatırlayan Rumlar, elbette memnun ve hatta minnettar kalmış olmalı idi. Fatih de bu davranışı ile halkı Ortodoks olan Katoliklerden baskı görüp duran nice şehirleri daha kolaylıkla fethetmek imkânını bulmuştu. Nitekim Şehit Ali Paşa, Mora'yı fethettiği zaman, Katolik Venediklerin baskılarından kurtuldukları için Mora halkı epeyce memnun olmuşlardı. Fatih'in bu davranışı kendisi ve devleti için birçok kale kapılarının kolay açılmasına belki sebep oldu amma her yeni fethedilen Hıristiyan ülkesinde İstanbul Patrikhanesinin yönetiminin ve yetkisinin artması, böylece eski Papalık gibi büyük birgüç ve etki kazanmasına da yol açmış oldu.

Osmanlılar her iyilik ettiklerini ve başıboş bıraktıklarını kendilerine saygı duyuyor, minnet besliyor sanıyorlardı ama daha Şehit Ali Paşa, Mora fethinden önce bir kuşku üzerine Rumeli Kavağındaki bir kiliseyi basınca, birçok silâh ve cephane ele geçirdi. Rumlar, daha o zamandan geniş görüşlü, dost davranışlı Osmanlı Efendilerinin arkalarından kuyularını kazmaya koyulmuşlardı.

Eflâk ve Boğdan Voyvodaları ilk fetih yıllarında yerli Boyarlardan seçilir veya tayin edilirdi. Daha sonraları buraların idarecilerinin, İstanbul Rumlarından yetiştirilerek gönderilmesi kuralı getirildi.. Türkçeyi iyice öğrenen, Avrupa dillerinden bir ikisini de belleyen bu Rum gençleri, yabancılarla teması gerektiren dairelerde tercüman olarak görevlendirildilerdi. Bunlardan sadık ve kabiliyetli görülenler Eflâk veya Boğdan'a Voyvoda gönderildi. İşte bunlara da "Fenerli" denilirdi. Devletin en önemli, en nazık işi olan dış münasebetlere, sadece bu Fenerliler önyak olurdu.

Ermeniler, Osmanlıların bütün akçalı işlerini elinde tutardı. Köylerde ve bucaklarda yaşayan Hristiyanların meseleleri hemen Patrikler kanalı ile Babiâli'ye duyurulur ve İslâm ahalinin dertlerinden ve meselelerinden daha önce ve daha kesin çözüm yoluna kavuşurlardı.

Eflâk ve Boğdan halkı, Ulahlar, ırk bakımından Rumlarla hiç bir yakınlığı yoktu. Mezhepleri Ortodoks olduğu için İstanbul Patrikliğine bağlı idiler. Hatta bunlar zamanla az çok Rumlarla kaynaşmış oldular. Slav asıllı olan ve Rumlarla hiç bir kan ve âdet bağı olmayan Sırp'larla Karadağlı'lar da Ortodoks'tur diye İstanbul Patriğinin hükmü altına girmiş oldular. Ohri kasabalarındaki Patrikliler lâğvedildi. İstanbul Patrikliğinin nüfuzu Bulgarlar arasında da yayılıp tutunmaya başladı.

Osmanlı Devleti'nin güvenini kazanıp da bu güveni kötüye kullanan Fenerliler, Osmanlı ülkelerinin hemen hepsini bir çeşit ruhanî imparatorluk kurarcasına İstanbul Patrikliğine bağlayarak fırsat gelince Osmanlılardan kopmak ve büyük bir Yunanistan meydana getirmek gibi gizli, cüretli, haksız ve haince bir amaç gütmeye böylece başlamış oldular. Osmanlı Devleti, bu Fenerlileri sadık adamları sanıp da onların hiç bir ricasını kırmaz ve Avrupa devletleri ile münasebetlerini bunların ellerine ve dillerine bırakırken bunlar, daha o zamanlardan Avrupa devletlerine Osmanlıların zulmünden(!) şızlanmaya ve başladılar.

Fenerlilerin, Osmanlıların bu safça olduğu kadar mertçe ve insanca güven ve sevgilerini bu kadar ısrarla kötüye kullanmaları, artık bir zekâ eseri, bir milliyet kaygısı olmaktan ziyade insanlığa hiç yaraşmayan hainlik ve nankörlük

olduğu açıktır. Şimdiye kadar bir devletten, bir Fatih'ten bu kadar iyilik gören bir azınlığın bu kadar azgın, bu kadar nankör olduğu tarih boyunca görülmemiştir. Bunlar buldukça bunayan ve belâsını arayan çeşittendir.

Rumlar, öteki azınlıklara nispetle çok hür, çok serbest, çok rahattılar. Kendi âlemlerinde, kendi âdetlerine ve mezheplerine göre ferah ferah yaşayıp duruyorlardı. Osmanlı Devleti'nin tebaası olmuş nice başka topluluklar Türkçeyi öğrenmiş. Türk gibi konuşmaya alışmış olduğu halde bunlar Türkçe'yi öğrenmeye heves edip lüzum görmezler. Türkçeyi konuşanlar da kelimelerin kaşını gözünü yarararak konuşurlardı. Osmanlı Devleti'nin hoş görüsünü çoktan aşan bu gafleti, bu vurdumduymazlığı örtbas edilmeyecek bir suçtur!

Sonraları, Osmanlı Devleti'nin askerlikte ve idarede gittikçe hafif, güçsüz, beceriksiz olmuştu. İkiye bir değişen ve cebini doldurup savuşmaya bakan memurların halkı bir çeşit soyması, ilmiye sınıfının gittikçe cahillerle dolup taşarak asıl dindarların toleransı yerine, dar kafalı taassubun egemen olması ile Rumların zihinlerinde; Osmanlı Devleti'nden ayrılmak, aciz ve kararsız bir devletin tebaası olmaktan çıkmak manasına gelmiş; ayrılık eğilimlerini beslemiş ve arttırmıştı.

Rusya Çarı Büyük Petro mezhep birliğini bahane ederek Ortodoks mezhebinde bulunan Osmanlı tebaalarının aklını çelmeye çok çalışmış ama Purut'da yenilmesi üzerine bu teşebbüsü yarım kalmıştır. Ama onun da körüklemesi, Rumların öteden beri beslediği bağımsızlık ülküsüne bir kat daha hız ve cesaret vermişti.

Osmanlı Devleti'nin gücü gün geçtikçe azalıyordu. Süvari bölüklerinin de Yeniçeri ocaklarının da paraları zamanında verilemiyordu. Asker, ismi var cismi yok bir hale geliyordu. Sefere asker; biraz zorla, yarı gönüllü, sokaktan toplanan adamlar, yağma var teşviki ile götürülüyordu. Asker, silâh kullanmaya ehil, tertipli, düzenli bir topluluk değildi. Bu perişanlık meydana iken, değil fırsat kollayan komşu devletler, ülke içindeki serseriler bile Osmanlı Devleti'nin ordusu ile kolayca başa çıkacaklarını umuyorlar ve yeni fırsatlar için hazırlanıyorlardı.

Rusya'ya ile Kaynarca anlaşmasını imzalamak zorunda kaldığımız savaşa giderken; büyük, şanlı ve tarihi ad taşıyan Yeniçeri rezilleri, İstanbul'dan yola çıkarken sokaklarda rastladıkları Hristiyanları “*Bunlar da gâvur, bre ilkin bunları vur!*” diyerek dövmeye giriştiler. Bunları yapanlar bir ceza görmeyince sınıra yakın yerlere varan bu reziller, artık önlerine gelen Hristiyan köylüyü soyup soğana çevirmekten, ırzına geçmekten geri kalmadılar. Müslüman halk bile onlardan çekinir, tiksindir ve Osmanlı olmaktan soğur hale geldiler.

Müslümanlar, başka gidecek yer bulamadıkları için devletin ıslah olması ve düşmanları yenmesi için dua eder dururlardı. Dışarıda dindaşı bulunan Hristiyanlar Osmanlılıktan çıkmak için her çareye başvurulardı. Öyle zaman oldu ki Baltık denizinden Akdeniz'e geçen Rus donanması kumandanının bir işareti ile Mora'nın ve Adaların Hristiyan halkı hemen Ruslara yardım etmeye hazır olduklarını belli ettiler. Hatta silâhlanıp Rus bayrağı çekerek Osmanlılara saldıranlar bile oldu.

Rumlar daha Katerina zamanında isyana heves ettilerse de daha tam hazır olmadıkları için genel bir isyana kalkışamadılar. Aralarında bilinçli insanların yetişmesini, halkın uyandırılmasını, bağımsızlık ülküsünün her gönülde yer etmesini sağlamaya çalıştılar. Osmanlı Devleti bütün bu olan bitenlerden, bu yeraltı nazırlıklarından habersiz, gafil, kendi başının derdine düşmüş durumda idi. Rusya, Kaynarca anlaşması ile; Eflâk, Boğdan ve Hristiyan halkının haklarını korumak imtiyazını resmen almıştı. Buralar, Rus devletinin nüfuz bölgesine girmiş gibiydi.

Rusya Karadeniz'deki donanmasına denizci Rumlarından tayfalar almaya başladı. Bir yandan da Osmanlı Devleti'nin kaptan-ı deryası Gazi Hasan Paşa da gemilerine Ada Rumlarından tayfa yetiştirmeye girişti. Artık iki devlet de Rumların ilerdeki isyanları için tam ehil, tam hazırlıklı adam yetiştirmek için yarışa girmiş oldular. Böylelikle Yunanlıların sonradan denizcilikte hem hazırlıklı hem maharetli olmaları Akdeniz ticaretinde birinci plâna çıkmalarına yol açılmış oldu. Adaların Rum halkı yeni gemilerle uzak diyarlara gidip büyük kazançlar elde ettiler. Avrupa gidip gelenler, oradaki bütün ileri fikirleri, yeni icatları öğrenip dönüyorlar ve hemşerilerine bunları öğretmekle kalmayıp oralardan aldıkları hürriyet ve istiklâl fikirlerini de yayıp benimsetiyorlardı.

İzmir’de, Sakız’da, Yanya’da birbirinden kaliteli okullar açarak çocuklarını modern metotlarla yetiştirmeye koyuldular. Gizli bir cemiyet kurup bütün isyan hazırlıklarını birleştirme sırası geldiğine inanan birkaç Fenerli Rum, Rusya’ya kaçıp dernek kurdu. Derneği, asıl amacını gizleyip, aralarındaki yoksullara, kimsesizlere yardım için kurulmuş bir hayır cemiyeti gibi gösterdiler. Eski Yunanlıların Avrupa medeniyetinin temelini atan kimseler sayılması yüzünden onlara ağız açık hayran olan nice ilim ve sanat adamları da bu cemiyete yardım etmeyi iş ve zevk edindiler.

Bu sözde hayır cemiyetinin açmış olduğu okullarda verdiği dersler, verdirdiği konferanslar, yayınladığı kitaplar; bağımsızlık aşkı, eski ve büyük Yunanistan hülyası ile doluydu. Osmanlı Devleti, kendi koynunda beslediği nankörlerin ne gibi amaçlar peşinde olduğunu, akıllıca bir dikkatle hemen öğrenebilir ve gereğini yapmak için fazla baskıya lüzum kalmadan efendice tedbirlerle önünü alabilirdi. Ama bunu hangi devlet memuru, hangi dille, hangi bilgi ile hangi cesaretle yapabilecekti? O taassup devrinde Avrupa dillerinden birini öğrenene densiz gözü ile bakılır, cemiyette rahat yaşama imkânı dahi verilmezdi.

O devirde, bu okulları, bu dernekleri, devletin en mahrem işlerini ve münasebetlerini idare eden zaten Fenerli Rumlardı. Tilkiye bağ mı bekletilecek; Rumlar, Rumları mı teftiş edeceklerdi? Rum okullarında çocukların bir araya toplanıp bağıra bağıra söyledikleri şarkıların anlamları üzerinde duran bile yoktu. Tarihçi Şanizade’nin anlattığına göre bu şarkılarda; “*Karada da Denizde de bağımsızlık ateşleri yanacak —Yedi tepe ele geçip eski devri anacak*” gibi İstanbul’un tekrar Rumların olacağını iddia eden sözler vardı.

Rum İsyanı ve Patriğin Asılmasına Kadar Giden Olaylar

Rumlar, Osmanlı Devleti’nden ayrılmaya karar vermiş idiler. Bu işi başarak gücü elde etmeğe ve kendilerin de bunu yapabileceklerine dair bir güven duygusunun iyice doğup benimsenmesini bekliyorlardı. Deniz yönünden güçleri besbelli idi. Gemicilik sanatını Rusya ve Türkiye devletlerinin hizmetinde bir çeşit staj görerek iyice öğrenmiş bulunuyorlardı. Deniz ticaretinde de epeyce ilerlemişlerdi. Akdeniz’de Osmanlı sancağını taşıyan gemilerin hepsi onlarındı.

Karada da el altından hazırlıkları, gerektiğinde şöyle böyle bir birliğe karşı koyabilecek güce erişmişti. Yunanistan palikaryalarının hepsi, yarı avcı ve yarı eşkiya, silâh kullanmakta idmanlı idi. Tepedelenli Ali Paşa, Arnavutluk taraflarında sefere çıktığı zamanlarda bu Rum eşkiyasından faydalanayım derken, onların daha iyi teşkilâtlanmasına sebep olmuştu. Mora'da Hristiyan köylerin çoğu Rum isyan emrine hazır askerlerin yatağı idi.

Tepedelenli Ali Paşa oralarda başkaldırmaya hazır, zaten hiç bir devlete boyun eğmeğe alışmamış dağlı halkı zorla yola getirmiş, hatta oralarda yeniden dağ başı kaleleri yapıp oraya Müslüman askerler yerleştirmiş, yerli Hristiyan halkı yola getirmenin kolayını bulmuştu. Onun şerrinden kaçıp adalara sığınanlar, Tepedelenli'nin idamından sonra tekrar yerlerine dönmüşlerdi. Bonapart zamanında bu Rum kaçaklarından bin kadarı Fransa emrinde asker kaydolunmuşlar, adalar İngiltere'ye geçince yeniden serseriliğe başlamışlardı. Bunlardan Rusya'ya gitmek isteyenlere ise oralarda kalıp, Osmanlıları rahatsız etsin diye Çar izin vermemişti. Rum milliyetçiliği fikri, Osmanlı Devleti'nin kâh zayıflığı, kâh gafleti yüzünden iyice yayılmıştı.

Rumlar bu hazırlıklar sonunda, bu fırsatlar içinde, güçlerine iyice güveniyorlar fakat Tepedelenli'den çekiniyorlardı. Tam ondan kurtulduk derken Tepedelenli oğlu Veli Paşa 1812 yılında Mora valiliğine atandı ve Mora'ya gitmek üzere yola çıktı. Veli Paşa'nın gelmekte olduğunu haber alan Rumlar, Babıâli'deki Fenerliler aracılığı ile "Bir yeni zulüm istemiyoruz" feryadı ile sızlanmaya başladılar. Veli Paşa daha Mora yolunda iken Tırhala valiliğine nakleldi. Rumların ekmeğine böylece yağ sürülmüş oldu.

Gizli Rum derneğini idare eden Kapodistirya, Rus vatandaşı idi, Rusya'nın isteklerine uygun davranmak zorunda idi. O halde daha güçlü, daha gizli fakat daha yaygın bir cemiyete ihtiyaç vardı. Rumların, dışarıdan, Hristiyan devletlerden yardım görme umutları günden güne artıyordu. Hocabey'de oturan Rum tüccarından birinin yazıcılığı yapan Manoel adında birisi İstanbul'a geldi. Yanya tüccarından bir ikisi ile şirket kurmak ve yağ satın almak üzere gidip gelirken Ayamavra adasına uğradı. Oradaki Farmasonlarla konuşup dertleşerek bir gizli cemiyetin nasıl kurulabileceğini, nasıl işletileceğini iyice öğrendi.

Hocabey'e döndüğünde, oraların varlıklı ve silâhlı kimselerinden "Etniki Eterya" adını verdiği gizli cemiyeti, Kasım 1813'de kurdu. Eski hayır (!) cemiyetinin üyelerinden ve sağladığı iyi şöhretten faydalanarak bu gizli cemiyeti faaliyete soktu. Kendisi ile birlikte bu işe kendini hırsla veren arkadaşları da o zamana kadar adı sanı duyulmamış kimselerdi. Herkesin dikkatini çekmek ve güvenini sağlayabilmek için şu basit hileye başvurdular.

"Bizler reisimizin emrinde canlı âletleriz. Adını adresini size verirsek herhangi bir duyulma ihtimali hepimizi mahvetmese bile çalışmalarımızı durdurur ve o değerli kişinin belki hayatına mal olur" yalanı ile önlerine gelen Rum'u kandırmaya, cemiyete üye yapmaya ve tehlikeleri göz kırpmadan kabul etmesini sağlamaya giriştiler.

Doğu Roma İmparatorluğu'nu diriltmek, İstanbul'daki Rum patriğine bağlı bütün Rumları ve ülkelerini içine alan bir devlet kurmak ülküleri idi. Eski Atina ve Isparta devletlerini sözü edilmeye bile değmez diye düşünüyorlardı. Bu kadara geniş hayal ancak serseri Rumlarda olur. Başka toplumlar böyle hayallerle zihinlerini pek yormazlar.

Eterya kurucuları, Osmanlı ülkesinin her tarafında olduğu gibi, Moskova, Viyana, Paris gibi büyük şehirler arasında da mekik dokuyarak hem üyelerinin sayılarını, hem de varlıklarını arttırmışlardı. İlk zamanlarda pek ihtiyatlı, pek çekingen idiler. Sonraları baktılar ki; Osmanlı Devletinde böyle gizli işleri kovalayacak, kollayacak ne teşkilât var ne adam. Büsbütün pervasız, gözü pek davranmaya başladılar. Önlerine gelen Rum'a açılmaktan ve Osmanlıdan memnun olmayan her Rum'dan bir yardım değilse bile bir vaat koparmaktan çekinmez oldular.

Etnik Eterya; Tepedelenli Ali Paşa'nın sarayı içine sokulmasının yolunu bile buldu. Mora'daki, Tırhala'daki, Arnavutluk'taki bütün paşaların konaklarında hizmet gören Rumların hemen hepsi Eterya'nın ateşli üyeleri haline geldiler. Anadolu'daki Rum tüccarı, İstanbul'daki en gözde Rum aileleri hep Etnik Eterya'nın üyeleri idiler. Cemiyet hâlâ gizli idi ama dinleyeni coşturan şarkıları meydanlarda bile söyleniyordu. O kadar azimli ve cüretli idiler ki; Moskova'da büyük reisleri olduğunu sanarak örgüte girip, sonra da böyle bir reisin olmadı-

ğını öğrenerek hayâl kırıklığına uğradılar ve bu bilgiyi yayma ihtimali olan bir iki emektar üyelerini öldürtmekten de çekinmediler.

Büyük reisin hayali bir adam olduğu anlaşılırsa bütün emeklerinin boşa gidebileceği kanısı artık yerleşmeye başlamıştı. Eterya'ya gerçekten bir "Büyük Reis" bulmak şarttı. Bunun için ilk kurucu Manuel, Rusya'ya gitti; Kapodisterya'ya teklifte bulundu. O, Rus Çarının adamı olduğu için kabul edemedi. General rütbesiyle çar yaverliğini yapan İspilanti oğlu Aleksandır'a teklif etti, o kendisinden hararetli kabul edince, hemen başkanını karşısına alıp bir öğrenciye öğretir gibi cemiyetin bütün sırlarını öğretti.

Yine bir kurnazca düşünce ile Çarın yaverini cemiyetin başkan vekili; asıl başkan "Çar", diyerek bu yeni müjde ve yeni ihtimali, üstü kapalı sözlerle bütün cemiyet şubelerine ve önemli üyelerine bildirildi. İstanbul'daki Eterya cemiyetine böyle bir bildiri gelince, Papaz evden eve, elden ele dolaştırıldı. İşin genişlediğini ve önemli kimseler tarafından benimsendiğini öğrenen ve o vakte kadar kuşkulu ve çekingen davranan Rumlar da cemiyete girmeye ve birbirleriyle yarış edercesine el altından yararlı olmaya koyuldular.

İstanbul Rum patriği Grigoriyos artık bir din adamı olmaktan çıkıp, gizli siyasi cemiyetin baş elemanlarından biri oldu. Bu arada işin başını kendi elinde bulundurmak için İstanbul şubesini usulen lâğvedip yeniden kurarak kendi başkâtibinin idaresine verdi. Bu gizli çalışmaları gizleyebilmek için de birçok büyük şehirlerde Rum ticaret şirketleri kuruldu. Eterya böyle gelişerek Osmanlı Devleti'nin iliklerine işliyordu.

Yetişip şöhret bulmasında Fenerlilerin çok yardımı olan ve onlara borçlu olduğu kadar onlar vasıtasıyla kendine rant sağlamayı da iş edinen Halet efendinin davranışları da Eterya'nın düşüncelerine ve teşebbüslerini kolaylaştırıyordu. Halet Efendi'nin, Fenerlilerin sözlerine aldanmış görünmesi, onlara eski minnetini ödemek için değil, Voyvodalarda dilediğini mevkie geçirip sağmal koyun yerine koyup bu kimselerden sızdırdığı paralardan bir kısmını Yeniçeri başlarına dağıtarak kendi mevkiini sağlamlaştırmayı iş edindiği içindi.

Rumların bütün düşüncesi, isyan ateşini ilk olarak sarp dağlar, dar boğazlar ülkesi, Mora dağlarında tutuşturmaktı. İlk karışıklığı çıkartmayı akıl-

larına koymuşlardı. Oralarda, büyük orduların harekete geçmesine ve çetelerle uğraşmasına imkân yoktu. Osmanlıların at oynatabilecekleri yerler değildi. Bir tek çekindikleri, Tepedelenli'nin korkunç azmi ve hıncı idi.

Halet Efendi, sanki bunu biliyor ve dolayısıyla yolu açmayı istiyormuş gibi, Tepedelenli ile uğraşıp duruyor, onu gözden düşürmek, zorla kışkırtıp âsi yapmak için, elinden geleni geri bırakmıyordu. Aradan çok geçmedi, Tepedelenli âsi oldu, idamına ferman çıktı. Yanya kalesine kapanıp kendi başının kaygısına düştü. Eteryacılar da meydan boş kaldı. Bir yandan Tepedelenli, bir yandan da Eteryacılar, Rusya'yı el altından imdada çağırmak için, birbirinden habersiz, aynı adamı aracı yapıp gizlice, Rusya'ya gönderdiler.

Mora yarımadasının böyle için için kaydığını, oralardan geçenler bile fark edip Babîâli'ye bildirdikleri halde, Reisülküttap Canip Efendi'den başka kimse harekete geçmedi. Onun çabalarını da Halet Efendi ustalıkla sindirmesini ve bastırmasını bildi. Bu arada İngilizler, Mora'daki isyan hazırlıklarını geriden fark edip Osmanlı Devleti'ni birkaç kere uyardılar ama Mısır işinde olduğu gibi her kargaşalıktan faydalanmayı iş edinen İngiliz politikasından yılmış ve ürkmüş olan Osmanlı devlet adamlarına bu haber verişleri sonuç sağlamadı.

İleri görüşlü ve hamiyetli Reisülküttap Canip Efendi'yi de azlettirmeyi başaran Halet Efendi, devletin büsbütün gaflet içinde kalmasına sebep oldu. Babîâli'nin ve sarayın bu gafletini fark eden eteryacılar, cüretlerini arttırdılar ve çok gizli tuttukları amaçlarını fırsat buldukça açığa vurup esaslı sonuçlar almanın yolunu tuttular. Bu gizli cemiyetin cüretli fedailer; Eflâk ve Boğdan'da Osmanlı Devletine sadık kalan Hristiyanları, zehirlemekten hatta açıkça öldürmekten çekinmez oldular. Eflâk Beyi Aleko'yu da zehirleyip öldürdüler.

Bunun üzerine Eflâk da idare Eteryacıların eline geçti. Sabırsız ve harris nice Rum sergerdeleri gizli cemiyetten direktif almayı beklemeden, ya ün salıp külah kapma ya da etrafa dehşet salıp yağmalar yaparak yanlarına gözü dönmüş yağmacı adamlar toplamak için arada bir ayaklanıyorlardı. Bu arada Rusya'nın bu davranışlarını koruyacağını, kendilerini Osmanlı pençesine bırakmayacağını, yenilip bastırılıp ele geçseler bile Rusya'nın kendilerini affet-

tirip kurtaracağını umuyorlar ve bu yüzden böyle hangi haydut ortaya çıksa etrafına hemen birkaç bin adam toplayabiliyordu.

İstanbul, Eflâk'taki bu ayaklanmaları kıpırdanmaları görüyor ve Buğdan'a da sıçramasın diye Boğdan voyvodası Mihal Bey'e uyanık ve tedbirli olması için haber gönderiyordu. Halbuki Boğdan'da patlaması yaklaşan isyanın asıl idarecisi, asıl elebaşısı bu Mihal Bey olduğundan gafildi. Bu adam, Tuna yakasındaki İbrail gibi önemli kaleleri ilk başkaldırıda ele geçirmek için Sırp ve Rumlardan seçkin süvari birlikleri bile kurmuş bulunuyordu. Eterya'nın başlarından biri, Yaş kasabasına "tam fırsat vaktidir" düşüncesiyle biraz da acele olarak girdiği gün Boğdan'nın her yanında isyan ateşi parlayıverdi.

Rusya ve Polonya içlerindeki Rumlar başlarına üç renkli Cumhuriyet alâmeti kokartlar takarak, kırmızı haçlı bayraklar çekerek sokaklara düşüp hürriyet marşları söylemeye başladılar. Halet Efendi, Mihal Bey'e inanmakta devam ediyor, ondan aldığı aldatıcı raporlarla avunuyor ve sarayı da avutuyordu. Eterya cemiyetinin başkanı olarak Eflâk ve Boğdan'da isyan çıkarmak için dolaşan Aleksandır İspilânti'yi, Rus Generali olarak gösteriyor; "kıyafet değiştirerek sınırdan asilerle temasa geçmiş, ne yapalım?" diyordu.

İstanbul'daki Fenerliler, Boğdan'da isyanın patlamak üzere olduğunu günü gününe haber alıp İstanbul'dan sığışmanın yolunu bulurlarken Babiâli'nin ve sarayın bunların kaçtığından ancak üç gün sonra haberi oluyordu. Eteryanın teşkilâtı saat gibi işliyor, her yandan paralar yağıyor, silâh ve cephane yığınları çoğalıyor. Tuna kıyılarındaki Osmanlı gemileri yer yer ele geçiriliyordu. Rumlar, İslâm köylerini yaka yıka, malları ve hayvanları yağma ede ede etrafa dehşet saçmaya başlamışlardı. Bu haberler, Babiâli'ye yıldırım gibi çarpmış, bütün İstanbul halkını telâşa düşürmüştü, Halet Efendiyi de şaşkına döndürmüştü.

Halet Efendi, Fenerlilere güvenmekle ve Şeyhülislâm Halil Efendi'nin yüzüne de söylediği gibi Mihal'e güvenmek ve onu genç yaşta voyvoda yapmakla büyük yanlışlıklar yapmış, devleti de ister istemez aldatmak durumuna düşmüş olduğunu anladı. "Battı balık yan gider" misali, bu suçlarını örtmek için daha ağır suçlar işlemeye, hileler ve dümenler kurmaya kalkıştı.

Sultan II. Mahmut, Boğdan'daki isyanı haber alınca bütün Rumların kılıçtan geçirilmesini emrediverecek kadar kızdı. Bu hiddetin şu faydası oldu: Rusya, Padişahın bu emrine karşı, Rumları koruyacak hiçbir harekette, hatta müracaatta bile bulunmadığı gibi; aksine, Rus Generali görünen Aleksandır İsplânti'yi bile Rus vatandaşlığından kovduğu, Mihal Beyin Rusya'dan yardım isteyişine kesin ret cevabı verdiği de elçi tarafından Osmanlı Devleti'ne bildirildi. Böylece, bu isyanı Rusya'nın el altından teşvik ettiğini, ilk fırsatta asileri korumak için harekete geçeceğini uman Rumlar da bundan korkan Bab-ı Âli de Rusların bu işte parmağının olmadığını gördü.

Bunun üzerine Rumlar, korkuya düştüler, isyanı vakitsiz başlattıklarına hükmettiler. Bu arada İstanbul'daki Rum patriği, bu asileri aforoz eden; dinle hiçbir bağlılıkları kalmadığını, yaptıklarının din hükümlerine uygun düşmediğini belirten bildiriler yayınlayarak belki tâ ilk kuruluşunda beri Eteryaya yaptıkları hizmetleri unutturmak, kendini temize çıkarmak gayretine düştü.

Bu arada Halet Efendi, içten pazarlıklı oluşunun, devlete ve millete ne ziyan gelirse gelsin kendi başını kurtarmak ve itibarını devam ettirmek hırsının bir belirtisini daha gösterdi: Sadrazamla Şeyhülislâmı azlettirmeyi başardı. Devlet böyle şahıslarla uğraşırken, bu sefer İstanbul Rumları içinde sabırsız ve azgın olanlar da vukuat çıkarmaya başladılar. Bu sefer herkes kendi malının ve canının derdine düştü. Herkes devletin kendilerini korumayı başaramayacağından korkarak, kendi tedbirini aldı. İstanbul'da çoluklu çocuklu, silâh patlatanlar, nişan talimi yapar gibi kurşun sıkanlar arttıkça arttı.

Halet Efendi bütün yaptıklarının ne kadar yanlış olduğunu, kendi çıkarını sağlamayı düşünürken bütün halkın ve kendisinin de gürültüye gitmekte bulunduğunu neden sonra anladı ama artık iş işten geçmişti. Bu sefer “bari Müslümanlar kendini korusun” düşüncesiyle herkesin silâhlanması için Padişah'tan izin çıkarttı. Böylelikle İstanbul'da bir seferberlik havası esmeğe başladı. Bu kargaşalıktan faydalananlar soygunlar, yağmalar, şehir mahallelerine, çarşı içlerine kadar yayıldı.

Kendi derdine düşen İstanbul neden sonra Osmanlı sınır ülkesi, Boğdan'daki isyanı hatırladı. Bu isyanı bastırmak ve elebaşlarını yok etmek için

bir seferberlik şarttı. Fakat ne ile kiminle. Yeniçeriler artık büsbütün düzensiz, dağınık, asker denmelerine bin şahit isterdi. Halet Efendi, güvenip dayandığı Yeniçerileri büsbütün gözden düşürmemek için toplattığı gönüllüleri Yeniçeri gibi gösterip sınıra yollamaya kalkıştı.

Yeniçeriler, İstanbul'daki Rum hıyanetini bahane ederek İslâm-Hıristiyan demeyip varlıklı kimselerden haraç almaya, para kokusunu aldıkları yeri basmaya başlamışlardı bile! Neyse bunlardan biri, artık kolay kolay örtbas edilemeyecek olanı, şiddetle ele alındı, sebep olan Yeniçeriler hem ocaktan kovuldu hem ceza gördü de İstanbul'a birazcık olsun dirlik ve güvenlik gelir gibi oldu.

Halet Efendi baktı ki, başı satıra doğru gidiyor; yaptığı yanlışlıklar, kayırmalar meydana çıkacak, bu sefer kendisine yeni bir önem verdirebilmek için; Osmanlı ülkesinde devlet aleyhine, Müslüman halk aleyhine Hıristiyanların kutsal bir anlaşmaya varmalarını karşılık, Müslüman olan Osmanlı tebaasının da birleşmeleri, anlaşmaları, kenetlenmeleri gerektiğini ileri sürdü. Kötü bir Eterya taklidi olarak yeminlerle üye kaydedilen cemiyetler kurmaya kalkıştı.

Rumlarda bir ideal, bir azim, bir fedakârlık vardı; bunlarda ise sâde cihat kaygısı ve Halet Efendi korkusu! Değil cemiyet kurmak, turşu kurmak bile bir marifet, bir sabır, bir hulûs işidir. Turşu kurulduğu gün bir şeye benzemez ama küpü dayanıklı, sirkesi iyi ise içine doğrananlar dövdüğü gibi cins demir, sıcak demir olursa!. Heyhat ki Halet Efendi soğuk demiri gösteriş olsun diye dövüyordu.

Halet Efendi'nin, Yeniçeri diye topladığı beş bin kadar serseri ise daha Büyükdere'den gemiye bindirilmeden, Ortaköy'deki Halet Efendi konağını geçerek geçmez rast geldikleri yol boyu Hıristiyan yalılarını delik deşik etmek suretiyle cephanelerini tüketmiş bulunuyorlardı. Artık onun da eski efendileri Fenerlileri koruyacak hal ve cesareti kalmamıştı. Zaten onlar da ilerde Büyük Yunanistan'da (!) lâıyk oldukları yerleri alabilmek için, tedbiri elden bırakmışlar, yersiz bir cüretle kendilerini açığa vurmuşlardı. Tahkikat üzerine yakalanıp birer birer haklarından geliniyordu. Velhâsıl Fenerlilerin mumu sönmüştü artık.

İstanbul'da Fenerlilerin mumlan sönerken Mora Rumları'nın isyan ateşi parlayıvermişti. Mora Rumlarının reisleri, Paskalya gecesi birdenbire coşup İslâm ahaliyi kılıçtan geçirmeyi ve Osmanlı Devleti ağır basacak olursa bunu Tepedelenli Ali Paşa'nın yaptırdığını söyleyip suçu ona yüklemeyi kararlaştırmışlardı.

Patlak veren Arhos olayı, kararlaştırılan vakitten evvel kötü niyetlerinin açığa vurulmasına şöyle sebep oldu: Arhos kasabasının pazarında sarhoş dolaşan Yenişehirli İbiş ile Hayta Hasan birden sokak ortasında silah boşaltmaya girişince Rumlar paskalya günü yapacağımız iş meydana çıktı da Müslüman halk galeyana geldi sanarak kasabaya telâşla haber salınca silâhlı Rumlar gafil avlanıp kırılmamak için ortaya düşüp toparlandılar.

Bunun üzerine Arhos'ta azınlık olan Müslümanlar Anapoli kalesine sığındılar ve kendilerini kurtarıp koruyabildiler. Bir kere böylece ok yaydan çıkınca Rum isyanı vakitsiz de olsa her tarafta birden başladı. Adalardaki ve devlet takibinden kaçan sabıkalı Rumlar da gelip Mora'daki ateşi hızlandırdılar. Kapıcı başı Mustafa Bey, Yanya seraskeri Hurşit Paşa'nın verdiği emri kahramanca yerine getirerek eşkiya yataklarını cesaretle basarak birçoklarını kılıçtan geçirmeyi başardı.

Mustafa Bey, çekildikten sonra Rumlar, daha yaygın daha hınçlı daha bilinçli olarak bir daha baş kaldırdı. Hurşit Paşa, isyanı zamanında bastırılabilmesi için kuvvet istedi ise de İstanbul'da vükelâ denen adamlarda ne isabetli bir görüş, ne uzaktakilere inanış vardı; aldırmadılar. Mora'nın nasıl bir patlama yeri olduğunu ilkin Hurşit Paşa anlayamamıştı; o neden sonra anladı ama bu sefer de vükelâya anlatamadı.

Yangın saçağı sarmıştı artık, değil, o günlerde elde edilen az çok bir şeye yarar ordu; bütün evlâdı fatihan gelse Mora'yı elde tutamaz daha doğrusu ele geçirmeyi başaramazdı. Anadolu'dan Kayseri mutasarrıfı Hasan Paşa'ya askeri ile Antalya'dan gemiyle Mora'ya gitmesi emredildi ama orada yeter sayıda gemi yoktu. Rodos'a yazıldı, Bunlar birbiriyle yazışırken dursun Mora isyanı kızışıyordu. Mora asileri, Akdeniz'e çıkıp deniz yolunu da kesti. Hasan Paşa askeri ile birlikte İzmir'deki fesat ve fitneyi bastırma işine memur edildi.

Halkının çoğu Hristiyan olan Mora kasabaları birer birer eşkiyanın eline geçiyordu. Kimsenin kimseden haberi yoktu. Bir bozukluktur, bir çöküntüdür, bir çekinmedir gidiyordu. Bölgedeki ordu, bir kasbadaki isyanı şöyle böyle bastırdıktan sonra ötekinin imdadına koşuyordu, fakat ayrılır ayrılmaz o kasaba yeniden başkaldırıyordu. Asıl isyancılar dışarıdan gelen eşkiya değil, kasaba halkından Hristiyan olanların çoğunluğu olduğu anlaşıyordu.

Bunlardan yalnız Halkının çoğu Müslüman olan Lala kasabası, hatta başlarında bir genç kız olmak üzere Rum eşkiyasına karşı başarılı bir harbe girişmiş ve onları püskürtüp yok etmişti. Bu genç kızın kahramanlığı Yusuf Paşanın o kadar hoşuna gitmişti ki âdeta kıza âşık oldu, onunla evlendi. Yer yer böyle yiğitlik gösteren, azgın Rumları sindiren, dağıtan hatta kılıçtan geçiren asker başları ve halk adamları çıkıyordu ama eşkiya dediğimiz asiler her tarafta karınca gibi kaynıyordu.

Bu sırada devlet, Tepedelenli Ali Paşa'yı baş belâsı ettiğine pişman olmuş ve belki Halet Efendi'nin inadı da yenilmişti ama iş işten geçmişti. Mora ayaklanması kısa zamanda yayılıp bulaşarak bir ucu Selanik'e kadar uzanmıştı.

Yer yer sindirilen ve bastırılan isyanlar, ordu gücü oradan başka yere yardım için uzaklaşır uzaklaşmaz, kül altından birden parlayıp kor gibi kıvılcım saçarak parlayıveriyordu. Yer yer, sarp kalelere sığınan Müslüman halk, umdukları yardım gelmeyip de yiyecekleri de tükenince göz göre göre ölmek, mümkün olduğu kadar canlarını kurtarmak için eşkiyaya teslim olmak mecburiyetinde kalıyorlardı.

Ne yazık ki; Mora'nın şurasında burasında aylarca asi Rumlar tarafından kuşatılmış kalelerde didinip çabaladıktan sonra teslim bayrağı çeken Müslüman halktan pek hayatta kalan olmadı. Ancak Menekşe kalesindekiler gibi çoktan beri Rumlarla kaynaşmış, kız alıp vermiş olanlar bu akrabalık ve yakınlık sayesinde canlarını kurtarabildiler.

Mora'daki isyanların doğru dürüst bastırılamadığı, asilerin ceza görmediği anlaşıldıkça yakın adalarda da kargaşa, başkaldırı başladı ve yayıldıkça yayıldı. Dağdakiler, dağlara çıkıp Müslüman halkının bulunduğu yerlere inip

soymaya, kıyılardakiler korsan olup deniz yollarını kapatmaya başladılar. Bütün yakın adalar ateş çemberi içinde kaldılar.

Bu arada Kıbrıs Beyi, devletten barut istedi. Bu isteğinin İstanbul'a ulaşması ve barutla değil, yazıyla cevap verilmesi bile haftalar, aylar sürdü. Elinde koca donanma bulunan Osmanlı devletinin kaptanı, bir adaya barut sevk etmiyor fakat; tüccar yazıcılığından yetişme komiteci bozuntusu bir Rum kopili, yardım paralarıyla toplanmış top ve tüfeği karadan, denizden asilerin ellerine ulaştırmayı başarıyordu. Biri, bir dâvaya inanmış, baş koymuş; öteki, göbek beslemekle vakit geçirmiş.

Eğriboz kalesinin durumu da, devletteki düzensizliğe, tedbirsizliğe, adam kıtlığına bir örnektir. Kalenin durumunun perişan ve umutsuz halde olduğunu; hâlbuki şöyle böyle küçük bir yardımla kurtulabileceğini, kaleden güç belâ, kaçsa saklana gelen bir adam, durumu İstanbul'a bildirmişti. Kafasına dank etmiş ama ne tedbir alınmış tahmin edebilir misiniz? Bunu yazmaktan kalemim bile ter döküp hicap duyuyor ama ne çare tarihçinin görevi bildiğini, belgeye dayananı olduğu gibi yazmak! Öyleyse işte doğrusu:

O zaman en büyük maharet havalecilik (yani işi başkasına aktarıp kendini kurtarmış ve işi yapmış sayıp rahatlamak) olduğundan bu dehşetli habere mahir (!) bir kalem efendisi; "Acaba İzmir'den Eğriboz'a bir şey gönderildi mi, gönderilmedi mi, bu bir kere İzmir'den sorulmak gerekir," notunu koyarak bir çengele asıverdi. Sarayın ve Babıâli'nin yaptığı da bundan farklı değildi. Oraya, buraya olur olmaz emirler, fermanlar yağdırılıyor; takdirler tevbihler, ezberden kararlar alınıp gönderiliyor, belki muhatapların ellerine bile geçemiyordu.

Bu sırada ya İstanbul'a gelen kötü haberleri unutturup geçiştirmek ya da suçu yükleyecek birini bulup güya devletin itibarını korumuş olmak için üst üste, yerli yersiz, haklı haksız adam feda etmek, kumandan, kaptan nazır ve sadrazam değiştirmek âdet halini almıştı. Daha yeni sadrazam olmuş Benderli Ali Paşanın hiç bir şeyden, hiçbir siyasi ve idari tedbirden haberi de yoktu, bilgisi de.

O sırada, İstanbul Rum patriği Grigoryus'un Mora asileri ile mektuplaştığı, gizli cemiyetlerinin İstanbul'daki elebaşısı olduğu tesbit edildi. Rumların

paskalya günü patrikhaneye Patrik seçmek üzere, siyon meclisi toplanmışken, Osmanlı Devleti, devlete sadık birinin patrik seçilmesinin şart olduğu bildirdi. Metropolitler bu emri ister istemez yerine getirdiler. İçlerinden birini Patrik seçtiler. Bu seçim sırasında tesir etmesin, ötekilerin aklını çelmesin diye yeni Sadrazam Grigorios'u Babiâli'ye getirtti ve sorguya çekti ve yaptığı hainlikleri bir bir yüzüne vurdu.

Sadrazam'ın "Mora Rumlarının nasıl hazırlandıklarını hiç mi biliniyor-dun ki devlete haber vermedin?" sorusuna inkârla karşılık vermeye kalkınca Sadrazam gürlledi: *"İçinizden bir orospunun kocasına ihanetini hemen haber alıp gereğini yapıyorsun da, bu koca isyan hazırlığından haberin olmaz olur mu hiç?"*

Patrik, bu sefer yaşını ileri sürdü, "Doksanını geçmiş, aklını yitirmiş bir ihtiyarım; bunları bilse bilse on ikiler bilir" diye kendisini seçmekte ve desteklemekte ısrar etmeyip cesaretsizlik göstereceklerini bildiği metropolitleri itham edercesine ifade verdi. Sadrazam, isyanının uzun zamandan beri sürdüğünü ve İstanbul'dan idare edildiğinin artık devlet tarafından tesbit edildiğini belgeleri ile Patriğin yüzüne söyleyerek Kadıköy'e sürülmesini emrettiği sırada, yeni patriğin seçildiği ve artık bunun patriklikten düşmüş olduğu haberi geldi.

Bunun üzerine hemen Fenere gönderilmesini ve yaftası göğsüne takılarak patrikhanenin orta kapısı önünde asılmasını emretti. Padişah daha önceden bu kararı almış ve tatbikinin yeni patrik seçiminden sonraya bırakılmasını uygun görmüştü. Bu arada isyancıları uzaktan teşvik eden, besleyen Kayseri, Edremit, Trabya metropolitleri de Balıkpazarında, Kaşıkçılar hanı önünde ve Parmakkapı'da asıldılar. Ayrıca İstanbul Rumlarından asilere yardımcı olanlar, asilerle yakın ilgisi meydana çıkanlar da halkın çok geçtiği ve biriktiği yerlerde asılıverdiler.

Patriğin ölüsü üç gün asılı kaldıktan sonra Yahudiler eliyle denize atılması Padişah tarafından emredildi. Yahudiler de deniz yüzünde kalıp da Rumlar alıp bir yere gömmesinler diye karnına taş bağlayarak denize atıldılar. Patriği astıkları gün Yahudilerin İsa'yı çarmıha gerdikleri güne rastladı diye duyan Rumların gözleri büsbütün döndü, içleri kabardı, korkuları gitti, büsbütün azdılar.

Halet Efendi Rumlara, fenerlilere önceleri söz vermiş olduğunu duyup bilen halkın gözünde eski kabahatini unutturmak için böyle fena bir iş yapılmasına sebep olmasa idi, Padişah'a bu emirleri verdirmese idi, Mora isyanı bu kadar alevlenmez, bu kadar yayılıp büyümez ve o zamana kadar Mora Rumlarını tutmuyor görünen Rusya açıktan isyancıları okşayan tavırlar takınmazdı.

Rusya kendi devlet mezhebinin Papa'sı demek olan İstanbul patriğine yapılan bu muameleyi, hele asıldıktan sonra, üstelik Yahudilere teslim edilmesini elbette hoş göremez, elbette ayıplar, çirkin bulurdu. Ama o zamanki nazırlar içinde Rusya imparatorunun aynı zamanda İstanbul patriğinden aldığı vekâletle onun bir nevi halifesi sayıldığını bilip hesaba katacak ve buna göre vaziyet almasını hatırlatacak bilgide, görgüde ve cesaretle insan yoktu.

İşin bu siyaset tarafı bir yana, İsa'nın vekili demek olan ve Fatih gibi bir ulu padişahın lûtfu ve müsamahası ile korunmuş bir dini makamda oturan bir din adamının bu kadar masum insanın yok olmasına sebep olan bir kanlı işe teşvikçi ve hatta ortak olması her türlü cezayı hak ettirecek bir kötülüktür. Bunu da bu şekilde belirtmek hakkımız ve vazifemizdir.

Diğer Gelişmeler

Arabistan'da, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşanın oğlu İbrahim Paşa, Vehhabileri iyice sindirmiş, en önemli kaleleri Deriye'yi de ele geçirmişti. Mehmet Ali Paşa da Sudan'a sefer açmış ve oğlu İsmail Paşa'yı da o tarafa göndermişti. Böylelikle babalı oğullu, Osmanlı Devleti namına görünse de kendi hesaplarına idareleri altındaki toprakları genişletmeye koyulmuşlardı.

İbrahim Paşa Vehhabileri yıldırıp sindirdim diye Mısır'a döner dönmez Vehhabilerin reisleri yine şehirlerine dönmüşler ve tekrar baş kaldırmışlardı. Bunun üzerine Mehmet Ali Paşa, adamlarından Hüseyin Beyi düzgün birliklerini emrine vererek bu başkaldıranlar üzerine göndermişti. Hüseyin Bey bu asileri Riyad kalesinde sıkıştırmış, biri kaçmış ötekiler teslim olmuşlardı. Bu suretle Vehhabi meselesi kapanmış, Mekke ve Medine tarafı emniyete alınmıştı. Mehmet Ali Paşa, bundan sonra Sudan savaşına önem verdi. Kölemenlerin son kalıntılarını da oralarda bozguna uğrattı.

Mehmet Ali Paşa, bir yandan da İskenderiye’de hazırladığı otuz parça gemiyi Mora’da ve Adalar’da pek güç durumda olan Osmanlı donanmasına yardıma göndermeyi ihmal etmedi. Padişah’ın gazabına uğramamak ve Halet Efendinin isteyeceği borcu, istemeden vermiş olmak ve o sırada pek sıkışık hatta tam müflis durumda olan devlet hazinesine bol bol ve sık sık para yardımında bulunmuş oldu.

Ne çare ki ne bu yardımlar hazine açığını kapatmaya yetti, ne de Mehmet Ali Paşa’nın 30 gemilik yardımı, Osmanlı donanmasını Rum korsanlarını yenebilecek bir üstünlüğe ulaştırabilirdi. Osmanlı donanması, Rum korsanlarına emrindeki gemilerinden sekizini kaptırmış bulunuyordu.

Akdeniz’in eski hâkimi Osmanlı donanması, şimdi Rum korsanlarının şerrinden kaçacak delik arıyordu. Bereket ki, Eflâk ve Boğdan taraflarından kara ordusunun az çok zafer kazandığını bildiren haberler de İstanbul’daki telâşlı ve endişeli devlet adamlarının yüreğine azıcık su serpildi.

Rumlar, Eflâk ve Boğdan halkının da kendileri gibi Osmanlı Devleti’ne baş kaldırmasını istiyorlardı. Eflâk ve Boğdan halkı ise memleketlerinde hür ve rahat yaşıyorlardı. Daha iyi ve daha rahat bir hayat vaad ederek toplanan eşkıyanın kendilerini beslemekten başka bir dokunur tarafı olmadığını gören bu halk ancak korku belâsı onlarla birlik görünüyordu. Rumlar da bunun farkına varmışlardı.

Bükreş metropolitleri, Rumların eziyetlerinden kurtulmak için Osmanlı Devletinin biraz daha güçlü ve etkili davranmasını, ikide bir, el altından yetkililere haber göndererek rica etmekten geri kalmıyorlardı. Ruslar ise buraların kurtulup bağımsızlığa kavuşacağını derken kendi ellerine düşmesini isteyip bekliyorlardı.

Rusların, Osmanlı Devleti’nin bu Rum sergerdelerini temizlemek azmini hoş görür davranması, Osmanlı Devleti’ni Mora’da olduğundan daha hızlı ve güçlü davranmaya yöneltti. Asiler üzerine üç koldan hücumla geçildi. Sınır boylarında talim görmüş askerler savaş ehli ve vicdan sahibi çıktılar, başarılar gösterdiler. Asileri kurdu ininden çıkarırcasına, sığındıkları yerlerden de söküp almasını başardılar.

Bu sırada, İstanbul'dan bin bir sıkıntı ve meşakkatle sınırlara doğru yola çıkarılmış olan beş bin Yeniçeri, Babadağı'na geldiler. Düşmandan temizlenmiş yerlere koşup zahmetsiz, tehlikesiz yağmaya hazırlandılar. Ne başlarındaki Osman Ağa, ne onları emri altında savaşa sürmeye hazırlanan Salih Paşa bunlara söz geçiremedi. Bu durum İstanbul'a bildirildi ama Yeniçerilere söz geçirilemeyeceği hesaba katılarak sanki yaptıkları hareket isabetli imiş gibi o taraflarda harekete devamları uygun görüldü. Onlar hizaya getirilmedi de başlarına öylece emir verilmiş oldu.

Yunus Ağa, Tuna nehrinde iki direkli bir düşman gemisini sandallara atlayıp canını dişine takarak ele geçirmeye muvaffak oldu. Altı elebaşını da tutsak etti. Bu yiğit Yunus Ağa, iflâs halindeki hazineden güç halle verdiği para mükâfatıyla İstanbul'da ağırlandı, onun tutsak gönderdiği altı elebaşı şehrin kalabalık yerlerine Rumlara ibret olsun diye asıldı. Devlet ancak böyle gücünü gösterebildi.

Böyle Yunus Ağa gibi yiğitlerin emirlerindeki sadık ve talimli askerler en zor şartlar içinde başarı göstermelerine karşılık, hazır düşmandan temizlenmiş yerlerde yağmacılıkla vakit geçirip kese dolduramayacağını anlayan Yeniçeriler, işi azıtmaya, âmirlerine kafa tutmaya; dağılmak için bahane aramaya başladılar. Bir ara Serasker Yusuf Paşa'ya bile çıkıp olur olmaz tekliflerde bulunanlar oldu.

Ayanlıktan yetişen Yusuf Paşa yürekli ve cesur bir kimse idi; huzurunda böyle edepsizce konuşan bir iki Yeniçeri elebaşının kulaklarını kesip Yeniçeri ocağının kapısına bıraktı. Bunu gören Yeniçerilerin ne zorbalıkları kaldı, ne de yüzsüzlükleri. Baktılar buralar serserilik heveslerine uygun değil; o yana bu yana dağıldılar, yollarda fakir ve masum halka eziyet ede ede İstanbul'a kapağı attılar.

Devlet-i Aliye'de piyasa ve ticari hayat da bozulmuştu. Gerçek sikkeler ve ayrı tam gümüş paralar ortadan kalkmıştı. Ya ayrı bozuk ya da büsbütün sahte paralar ortada dolaşıyor ve bunlar yabancı tüccarlara sürülüp duruyordu. Bütün düzensizlik ve kargaşanın baş müsebbibi Halet Efendi, bunları unutturmak gündemden düşürmek, kendisinin davranışları ve telkinlerinin kötü sonuçla-

rının dillerde dolaşıp durmasını önlemek için, yeni yeni gösteriler icat ediyor, acayip modalar çıkarıyordu.

Halet Efendi bu meyanda, gerektiğinde sınırlarda savaşa katılmaya hazır görünsünler diye ulemadan birçoklarına, meydanlarda ata bindirtip kılıç talimleri yaptırıyor, bir başka gün yeni kıyafetlerle törenler tertip ettiriyordu. Bir yandan da kendisini halkın ve sarayın gözünden düşürmeye çalıştığını gördüklerini, bir bahanesini bularak sürdürmekten, öldürtmekten geri durmuyordu. Bu kini, bazı nüfuzlu kimselerin kadınlarına kadar ulaşmıştı. Hatta böyle nüfuzlu birinin evine, adamlarını gönderip; “Bursa’dan sürgündeki kocanız istiyor, biz de sizi götüreceğiz” diyerek kadını evinden aldırıp yolda boğularak çalılar dibine çırçıplak atılmasına bile sebep olmuştu.

Osmanlı Devleti bu hallerde kendi sıkıntıları ile boğuşurken Napolyon Bonapart’ın ölüm haberi Avrupa gazetelerinde yayıldı. Böylece, sürgünde iken bile nice Avrupa kralının korkulu rüya görmesine sebep olan Bonapart’ın ölümlüyle onlar da bir büyük kaygıdan kurtulmuş oldular.

Avrupa’da Yeni Düzen ve Rusların Osmanlıyı Tehdidi

Avrupa’ya yeni bir düzen vermek, kıtada bozulan güveni ve barışı iyice, adaletli ve insafli olarak sağlayabilmek için, Viyana kongresinde tedbirler düşünülmüşü. Bu çerçevede, Rusya ve Avusturya bütün Avrupa devletleri hesabına bu düzeni sağlamak için gereken yerlere asker göndermeye memur edilmişlerdi.

Eflâk, Boğdan ve Mora’da Rumların kanlı isyanlara girişmeleri; bu hava içindeki bütün Avrupa devletlerince barışa aykırı, “*Devletler denklemine karşı çirkin ve yersiz bir hareket*” diye tescil edilmişti. Rusya bu genel eğilime uyarak İpsilânti oğlunun elebaşlığını resmen ayıplamış fakat el altından asilere yardım etmekten, para olmazsa cepthane, cepthane olmazsa yiyecek göndermekten geri durmamıştı. Eflâk ve Boğdan’da yenilgiye uğrayıp Rusya’ya kaçan elebaşları isteyen Osmanlı Devleti’ne bu tabii isteğini yerine getirmeyeceğini açıkça söylemişti.

Osmanlı Devletinin başındaki iç ve dış gailelerle uğraşmaktan bitkin düşmesinden memnun olan Rusya, bir yandan da kendi iç tedirginliklerini gidermek için dışarıda bir hedef göstermeyi çıkar yol bulduğundan, her gün Osmanlı Devletinin işlerine burnunu bir kat daha sokmaya çalışıyordu. Bunun için her fırsattan bir bahane bulmaya başlamıştı.

Bu sırada Osmanlı Devleti, boğazlardan geçen yabancı gemilerin “*Mora asilerine cephane ve erzak gönderip göndermediğinin anlaşılması için*” Osmanlılarca yoklanmasını, devletler münasebetine aykırı düştüğünü iddiaya başlamıştı. Nihayet gün oldu ki Rus elçisi; “*Eflâk ve Boğdan’da Müslüman askerinin bulunması oradaki Hıristiyanlar üzerinde bir amansız baskıdır, bunun kalkması gerektir*” demeye, “Patriğin suçu ne idi ki asıldı?” diye Babiâli’ye, açıktan, suçlayıcı sorular yöneltmeye kadar iç işlerimize burnunu sokmayı âdet haline getirmeye başladı. Osmanlı Devleti’nden güçlü bir ret gelmedikçe de bu soruları ve istekleri haddi aştı.

Rusya, Eflâk ve Boğdan’da isyan ve savaştan dolayı yıkılan ve yapılmayan kiliselerin hemen onarılmasını da isteyecek oldu. Bereket versin, o günlerde Reisülküttap Hamit Efendi cesur olduğu kadar tedbirli çıktı da “*Hele Rusya komşu ve dost bir devlette düpedüz asi olan İpsilânti oğlunu bize teslim etsin, hele asilere güler yüz gösterip yardım etmekten vazgeçsin, ondan sonra yıkılan kiliseler hakkında bir karara varmayı düşünelim. Onlar sizin dindaşınız ise bizim de tebaamızdır*” diye cevaplar verdi ve din adamı olacak Patriğin dünya işlerinde körükleyici ve fesatçı olduğu için asılmayı hak ettiğini bir daha belirtti.

Rus elçisi, bu arada, kraldan çok kralcı görünerek; Mora, Eflâk ve Boğdan Rumlarını korumak için İstanbul’da bulunuyormuşçasına birtakım olur olmaz kesin istekler ileri sürerek, bunlar yirmi dört saat içinde gerçekleşme yoluna girmezse, “artık buralarda duramam, kalkar memleketime giderim” diye yazılı bir tehdit savurdu. Küstah ve şımarıkça, bir Fransız gemisine binip Karadeniz’e açıldı. Artık anlaşılmıştı ki: Rusya, Osmanlılarla arasını açıp yeni bir şeyler koparmak için bahane arıyordu. İngiltere ve İsveç elçileri bile, bu durumu müşahade edip devletlerine bildirmişti.

Rusya'nın, Purut ırmağı boyunca, gün geçtikçe göze batan bir askeri yığınak yapmış olmasından daha önce kuşkuya düşmüş olan sınır boyu komutanların zaman zaman İstanbul'u telâşa veren bildirileri yetmiyormuş gibi Rus elçisinin birdenbire münasebetleri kesmişçesine savuşup gitmesi üzerine durumu konuşmak için bir Meclis toplandı. İkinci ve üçüncü toplantılara esnaf kâhyaları ve ocaklı ustaları bile çağırıldı. Askerin azlığını, hazinenin eksikliğini ileri süren birtakım karamsar konuşmalardan sonra Nakibüleşraf Efendi ocaklı tayfasına şöyle seslendi:

“Bakın ağalar! Bu din kavgasıdır. Ulufe koparma vakti değildir. Bizim Arpalıklarımızda sizin bahşişleriniz de devlet sayesinde. Bunca Osmanlı ülkeleri harap oldu. Bu kadar tebaa elden çıktı. Hristiyan tebaadan alınan vergiler azaldıkça azaldı. Böyle giderse devlet nereden vergi alsın da size yeni paralar ve bahşişler dağıtabilsin. İşte ben koynuma bir kuru peksimet sokup gazaya giderim. Bundan sonra bize düşen gazadır, gaza da ya zafere ulaşmak ya şehit olmaktır.”

İhtiyar Şeyhülislâm da bu sözler üzerine gayrete geldi: *“İşte ben de titreyen elime tüfeği alır, başıma sarık diye şal sarar, savaş yollarına düşerim”* diye haykırdı. Bu coşkun toplantının sonunda halkı durmadan açık bir haber vermiş olmak için şu bildiri yayınlandı:

“Rum halkının meydana çıkan fesatlıkları, eşkıyalıkları, karada ve denizde, her fırsat buldukları yerde baş kaldırmaları, her rastladıklarını isyana sürüklemeleri nasıl gelişti, nasıl yangın bacayı sardı, artık herkesin bildiği bir şeydir. Bu kâfirlerin böyle, açıkça, korkusuz ve kararlı baş kaldırışları Ruslardan teşvik gördüklerindendir. Bu kıskırtma devletimizin araştırmaları ve incelemeleri ile gün ışığına çıkmıştır. Padişahlarına karşı baş kaldıranların cezalarını görmelerini, şeytana ve eşkıyaya uymayıp da sadık kalanların ise devletin kanadı altında rahat yaşamaları ilk şarttır, devlet de böyle davranmaktadır.

Rusya'nın bunları böyle kıskırtması, yüreklendirmesi, fırsat bulup bahane uydurup Osmanlı topraklarından bir parçasını daha yut-

maktır. Uzun bir süreden beri İslâm halkının kendi dertlerine düştüğünü, devleti ve milleti düşünmediğini fark eden Ruslar elbette bu cüreti kendilerinde bulacaklar, tuttukları kötü yolu çıkar göreceklerdir. Arada bir bizleri oyalamak için, “asileri ayıpladıklarını, devletimizin davranışlarını haklı gördüklerini” söyleyip durmuşlarsa da bizde kesin bir birlik havası görmedikçe asıl iç isteklerini açığa vurmaktan da geri kalmamışlardı. Şimdi, yüce İslâm devleti olan devletimiz, Allahın lûtfu ve inayeti ile, Rumların fesat kopardığı yerlerde hep birden ve uyanık olmayı bildiği, her baş kaldırışa yoluyla karşı konulabildiği için, yer yer baş kaldırmalar sindirilmekte, ele başılar cezalarını bulmakta ve bir zaman çok yaygın hale gelmiş olan isyan ateşini söndürmektedir.

El altından kışkırtma, koruma ve yardım ile bu isyanın, Rumeli’deki bütün Osmanlı ülkesini sarmadığını ve devletimizin başına tam bir belâ olmadığını gören Ruslar, umduklarını elde edemeyeceklerini kestirince bu sefer açıktan vaziyet almaya, “Oralardaki Rumlardan el çekin, oralardaki askerlerinizi çekin, onları kendi haline bırakın” demeye başlamışlardır. Bu isteklerini yerine getirmek şöyle dursun, az çok haklı görüp dinlemek bile yersizdir.

Bunu kendileri bildikleri için şimdiden savaş hazırlıklarına başlamışlar; sınır boylarımızda, asker yığmaya koyulmuşlardır. Bu arada Purut ırmağı boylarında Rus askerlerinin yığınak yaptıkları Silistire, Vidin ve İbrail yetkililerimizce İstanbul’a kesinlikle bildirilmiş bulunmaktadır. Böylece Rus askerinin sınırı aşıp karadan yürüyüşe geçtiği sırada uğursuz donanmasının da Karadeniz’den gelip İstanbul’u sıkıştırması hesaba katılmalıdır. Gerçi yardımcımız ve koruyucumuz olan Allah’ın inayeti, yüce dinine girip şefaati dilediğimiz Peygamberimizin himmeti ve onun halifesi olan Padişahımızın gayreti ile bu sefer de bu düşmanın hakkından geleceğimiz şüphesizdir.

Ancak, İstanbul halkının bu tehlikeli durumdan hiç habersiz kalıp uykusuzluk içinde şuradan buradan gelecek uydurma haberlerle Rusya’nın bizimle dost olduğuna inanarak gevşemesi bu gevşekliği ya-

yıp duranlara inanıp avunmayı günlük keyfine uygun bulması artık son bulmalıdır. Böyle uyuşup avunup dururken günün birinde Rusya'nın karadan ve denizden saldırıya geçtiği meydana çıkar çıkmaz akılları başlarına gelip şöyle böyle demeye başlayacakları besbellidir.

Şimdiden, herkesin gerçek durumu bilmesi, Rusya'nın, arada bir gizlenen fakat hiç değişmeyen kötü niyetini kavraması ve bunu gerçekleştirmek için neleri nasıl gözetleyip ne zaman harekete geçeceğini anlayıp öğrenmesi ve canını dişine takıp vatani müdafaaya bir uçtan katılmaya hazır ve azimli olması lazımdır. Böylece vaziyet kamuoyuna bildirilmiştir.”

ONİKİNCİ KISIM

1822 YILININ OLAYLARI

İran ile Münasebetler ve Diğer Gelişmeler

Doğuda İran, Devlet-i Aliye'nin meşguliyetinden faydalanmak üzere fırsat gözetmekte olduklarından, Rum fitnesinden dolayı Devlet-i Aliye'nin sıkıntısı artıkça, İranlıların hırs ve tamahları artmakta ve tutumları değişmekteydi. Bu yüzden Devlet-i Aliye, Yunan asileriyle karada ve denizde uğraşırken, İran sınırda da harp hazırlığından geri kalmıyordu.

Sınır üzerindeki aşiretlerin bazıları bir tarafta kışlar, öte tarafta yazlardı. Bazen Devlet-i Aliye'nin ve bazen da İran'ın tabiiyetine geçerlerdi. Bu gibi aşiretler iki devlet arasında sürtüşmelere sebep oluyordu. Bu kabileden olarak bir müddetten beri Muş, Malazgirt ve Erciş sancaklarında bazen da İran'da kışlağa çıkan Hayderan'lı aşireti ağası Mahmut ağa, 500 hanesiyle Muş'ta oturduğu halde kardeşi Kasım ağa da gelip Muş ve Malazgirt'e yerleşmişti. Bunların İran'a dönmedikleri takdirde zorla götürülmeleri için Hoy Hanı ve Revan serdari hazırlıkta bulunuyorlardı.

Hayderanlı aşireti aslen Diyarbakır'ın Mufakirin sancağında ikamet ediyorlar ve haremeyne sadık Şakaki aşiretine bağlı bulunuyorlardı. Yezidi aşireti de Van Vilâyeti Mahmudi sancağında otururlar; bazen da İran'a misafir giderlerdi. İranlıların bunlar hakkında bir muamele yapmağa yetkileri yoktu.

İran Şahı, bu gibi mevzuların konuşulup çözülmesi için İran'a gönderilmiş olan Süleyman Hadi Efendi'ye Osmanlı hududuna saldırmayı asla arzu etmediğini bildirmişti. Yalnız sınır boyu memurları şahın bu tutumuna uymuyorlardı. İran devletinin hali pek garipti. Şah ve elçileri barış isteğinde bulunur ve bol bol vaat verirdi. Ne çare ki İran kumandaları ve valileri buna uymazdı. Bu yüzden Devlet-i Aliye'nin İran'a güveni kalmamıştı. Erzurum Valisi Hüsrev Paşa, Doğu Başbuğluğuna tayin edildi.

Bu sıralarda devlet, Yanya gaillesiyle meşgul olduğundan bir de İran harbi açmamak için hududa tecavüz edilmemesi, ancak beri tarafa kaçan eşkıyanın tenkil edilmesi emrolundu. Civar vilâyetlerden yardım gönderilmesi emredildi. Ancak bu emirlerin işlemesi için, Halet Efendi'nin ortaya koyduğu usulün değiştirilmesi lâzımdı. Çünkü taşralarda ne kadar sözü geçen ve muktedir adamlar varsa, haklı haksız, birer bahaneyle idam olunuyor veya sürgüne gönderiliyordu. Bu da aşiret beylerini ürkütüyor ve İran'a meyillerini arttırıyordu.

İran ahvali de karışık idi; ama aşiret beylerine iyi davranılıyordu. İranlılar, bu beylere değerli hediyeler verirler ve bunun birkaç katını aşiretlerden alırlardı. Aşiret beyleri devlet namına diye her şeyi tahsil edebilirlerdi. Bu sebeple Beyler İran'dan ve İran da Beylerden memnundu. Aşiretler beylerine bağlı idi. İranlılar sınır boylarındaki aşiretleri kendilerine çeker ve onların vasıtasıyla Osmanlı topraklarına saldırırlardı. Şikâyet olunduğunda: “Bizim haberimiz yok, eşkıyayı tedip edin” derlerdi.

Bu yıl Hayderanlı aşireti Diyarbakır taraflarına savuşmuş, onların arkasından giren İran askeri birçok hayvan ele geçirip ve birçok Osmanlı tebaasını esir almışlardı.

Rum isyanı dolayısıyla Müslümanlar aleyhine ülkeyi karıştırmak için ajanlar tutulmakta olduğundan, “geçiş tezkeresi” nizamı kondu. Şöyle ki: İstanbul'dan kara veya deniz yoluyla taşraya gidecekler Kadı iseler, kazaskerlerden, esnaftan iseler Kethüdalarından veya mahalle imamlarından, Hıristiyanlar patrikhanelerinden isim ve şöhretlerini ve eşkâllerini bildiren ve kefalet ifade eden mühürlü bir belge alıp İstanbul mahkemelerinden; Taşradan İstanbul'a gelecekler da mahalli kadılardan “geçiş tezkeresi” alacaklardı. Gelip gidenleri kontrol etmek üzere Küçükçekmece'de ve Bostancıbaşı köprüsüne memurlar kondu. Denizden gelip gidenleri yoklamak üzere Kurşunlu mahzende bir daire açıldı.

Bu yıl Vakanüvis Sami Zade Ataullah Efendi'ye Mekke payesi, meşhur şair Keçecizade İzzet Molla'ya Galata kadılığı verildi. Sonradan altı defa Sadrazam olan meşhur Reşit Paşa, o zaman Mustafa Reşit Bey olarak, Mora'ya gönderilen ordunun kitabet hizmetini görüyordu.

Darphane nazırı Ataullah Efendi'de büyük kabiliyet ve istikbal göründüğünden Halet Efendi mesleği iktizası böyle adamların yolunu vurmak prensibi ile Ataullah Efendi'yi Padişah'ın yakınından uzaklaştırmak ve çok şikâyetle imkân veren bir işle uğraştırıp gözden düşürmek üzere Defterdarlığa tayin ettirdi.

Eski Divan-ı Hümayun tercümanı Kalimaki Zade Yanko ile yazıcısı İstefenaki ve baş çuhadarı Yorgi, Kayseri'ye sürülmüşlerdi. Bunların Rum isyanında parmağı olduğu anlaşılnca üçü de Kayseri'de idam edildi.

Müderris Gürcü Ahmet Efendi, Fatih Camii'nde verdiği derslerde devlet işlerine karıştığından ve zihinleri bulandırdığından Birgi'ye sürüldü. O gün birçok talebe Yeni Cami'de toplanıp hocanın iadesi için Şeyhülislâm efendiye arzuhal vermeğe teşebbüs etmişlerdi. Yalnız öyle nazik bir zamanda, öyle bir kalabalığın toplanması, düşmanlara fırsat vereceği gerekçesi ile ders vekili Ekmekçi Zade Ahmet Efendi ve diğer bazı hocalar gönderilerek nasihat ettirildi ve toplantı dağıtıldı.

Esat Efendi der ki: Ehli İslâm'a ve özellikle ulemanın yapması gereken şey, haset, büyüklük kuruntusu, riyakârlık, bencillik gibi rezilliklerden tamamıyla uzaklaşmaktır. Karanlığa taş atar gibi, bilmediği şeylere ve konulara sadece vehim yüzünden karışması, itiraz etmesi ve şahısları tenkid etmesi doğru değildir. Hatta, bir kimsenin gizli ayıplarına yakından vâkıf olsa bile, mümkün olduğu kadar iyiye yorması esastır.

İlâhi ahlâk ile ahlâklanan ve Peygamber'in sünnetlerine uyan ulema, derslerinde ve vaazlarında, Allah'ın emir ve yasaklarını anlatırken şahıs tayin etmeden "şu suçun cezası budur" demeli; filân şöyle etmiş veya falan böyle yapmış dememelidir. Kuranı Kerim'in ruhu ve Peygamberimizin usulü budur. Ortalığı karıştırmak isteyen birtakım cahiller, sadece şöhret veya menfaat temini için isim söyleyerek halkı tahrike yeltenirler. Allah'a, Peygamber'e ve büyüklere itaatte şüpheye düşürürler.

İslâm müfessirlerine göre, emir mevkiinde bulunanların din ve memleket işlerinde, giriştikleri teşebbüsün faydalı olup olmadığı bilinmese dahi itaat vaciptir. Çünkü itaat hususunda kesin emir vardır. Teşebbüs faydalı mıdır, de-

ğil midir diye düşünölüp tereddüde düşölerek itaatsizlik edilemez. Büyük âlim, şeyh Abdurrahman Şarani'nin yazdığı gibi, talebelerin iş başında bulunanların işlerine anlar anlamaz dil uzatmaları ve anladıkları şey hakkında isyana yel-tendiklerinden dolayı pişman olup tövbe etmeleri gerekir. İslâm Padişahı'na ve vükelâsına başları için dua etmek herkes için vaciptir.

Anadolu Kazaskeri Behçet Efendi, Halet Efendi sayesinde Hekimbaşı ol-muştu. Kendisi ve kardeşi Abdülhak Efendi, hoş sohbet olup, meclisi süsleyen ve meclislerde aranan zatlar idiler. Her nasılsa bir sohbet esnasında dayanama-yıp Halet Efendi hakkında ağızlarından bir söz kaçırmış olduklarından her ikisi de Keşan'a sürölündüler. Anadolu Kazaskerliği Tatarcık Abdullah Efendinin oğlu Ahmet Reşit Efendiye, Hekimbaşılık Müderris Doktor Bendereklizade Mehmet Sait Efendi'ye verildi.

Yine bu günlerde Nişancılık Halet Efendiye verildi. Halet Efendi, Canip Efendinin can düşmanı iken, onu bir tarafa sürdürmemesine hayret edilir. Yal-nız ara sıra onu azlettirir, sonra da bir işe aldırırdı. O vakte kadar yetişmiş olan bazı zevattan işitildiğine göre Padişah bazı önemli hususlarda Canip Efendi'nin de reyini almırmış. Onun da Mabeyin ile gizli muhaberesi varmış.

Rüştü Paşa, kaymakam olunca, esnafın ahvaline itina etmiş. Bahçekapı'da ayak takımının toplantı yeri olan odaları yıktırarak yerine bir cami yaptırdı-ğından, halkın gözüne girmişti. Bu zat bilgili vezirlerden idi. Yalnız irtikâpta bulunduğı sözleri dolaşırdı. Nitekim Ankara Valisi idam etmeye memur oldu. Muhtar Paşa'nın işini suhuletle bitirmesi mümkün iken böyle yapmamıştı. Ada-mın altın ve mücevherlerini aşırđı. Çarpışmada kayıp oldu diye bildirdi. Sofya Valisi iken, bu gizli eşyayı geri vermesi için gelen fermanı okurken inme inip ölmüş ve bu eşya terekesinde çıkmıştır.

Yunan eşkıyası, bugünlerde Müslümanlar aleyhine vahşice muameleler yapmaya başlamışlardı. Bunlarla yetinmeyip, İslâm mezarlarını açarak ölöleri çıkarır ve ateşte yakarlardı. Bir eyâlet merkezi olan Trapolice halkının çoğı bu zulümler yüzünden mahvolup gitmişlerdi. Bu yöre halkı son derece eğlence ve işrete, fıskı fücra düşkün, bütün yasakları mubah sayan bir grup oldukların-dan, heva ve heveslerine uyarak, kimi kafası işlemez derecede sarhoş kimi boz-

guncu olduğundan zamanında zahire tedarik etmemişler, asker ve ahali arasını da sürtüşmelerin artmasına sebep olmuşlar, Allahın cezasına uğramışlardır.

Tepedelenli Ali Paşa'nın Akıbeti ve Hal Tercümesi

Tepedelenli Ali Paşa da bugünlerde mukadder akıbeti ile karşılaşmıştır. Tepedelenli, Letriç kalesi yanında, nispeten küçük bir kaleye kapanmıştı. Hurşit Paşa, kaleyi kuşatmış, su gibi para harcayarak, kale içine casuslar gönderip ve türlü vaatlerle içerdekileri birer ikişer kendi tarafına çekiyor, bunlara rütbe ve hilât dağıtıyordu. Tepedelenli'nin yanındaki bazı ileri gelenler de Hurşit Paşaya sığındılar. Bunlara da aman verildi. Tepedelenli'nin yanında kırk elli kişi kaldı.

Kaleye hücum edilince, Tepedelenli'nin kaledeki cephaneyi ateş vereceği bilindiğinden üzerine hücum edilemiyor, kendisine aman verildiğine dair mektuplar gönderiliyordu. Nihayet İstanbul'a gidip devletçe tayin edilecek bir yerde oturmak, verilecek maaşla yetinmek şartıyla kendisine aman verildi.

Bunun üzerine Tepedelenli beş on adamıyla kaleden çıkıp Yanya gölü içindeki adaya yerleştirilmiş ve durum devlete bildirilmişti. Oysa Ali Paşa'nın İstanbul'a gelmesi, Halet Efendi'nin işine gelmezdi. Çünkü İstanbul'a gelirse, Halet Efendi hakkında söyleyeceği çok sözü vardı. Hurşit Paşa'nın Ali Paşa'ya aman vermesi devletin usullerine uygun olduğu halde, İstanbul'ca makbul görülmedi.

Hurşit Paşa'ya 1822 yılında uydurma bir ferman çıkarıldı. Paşa bu sahte fermanı kendi adamı olan Köse Mehmet Paşa'ya vererek Tepedelenli'nin idamını ona havale etti. Mehmet Paşa bu fermanı alıp ve birbiri üstüne iki go-cuk kürk giyip on beş adamıyla adaya geçti. Tepedelenli Ali Paşayı sadık adamı Topal Arnavut'la oturuyordu. Köse Mehmet Paşa; "ferman geldi" der demez Tepedelenli: "*Vay kahpeler akıbet yapacağınızı yaptınız mı?*" diyerek Topal Arnavut'la birlikte Mehmet Paşa'ya tabancayla birer el sıktılar. Mehmet Paşa da onlara ateş etti.

Bu sırada Tepedelenli'nin alt tarafındaki odalardan da atılan kurşunlar tahtaları delip yukarıya çıkmıştı. Mehmet Paşaya sıkılan kurşundan birisi fermana yapışıp kalmış ikincisi, iki kürkü delerek hafif bir yara açmıştı. Ali Paşa ise isabet aldığından yere devrilmişti. Mehmet Paşanın adamları bu durumdan yararlanarak, yaşı sekseni aşkın olan Tepedelenli'nin işini bitirdiler. Bir kısmı da Topal Arnavut'u idam ettiler.

Tarihimizde vezirlerin verdikleri fermanın böyle sahte bir vesikayla nakz olunduğunun örneği yoktur. Hurşit Paşa, devlet namusunu lekeleyen bu çirkin hareketi Halet Efendinin hatırı için yapmıştır. Şu da var ki Tepedelenli evvelce, bir köy ahalisine “Besa” tâbiriyle aman vermişken o köyün halkını günahsız olarak öldürmüştü. Onun için Hurşit Paşa'nın bu davranışı: “Elceza min cinsül amel” kaidesine uygun düşmüştür.

Hurşit Paşa, Tepedelenli'nin kesik başını Silâhtar Ahmet Ağa'yla İstanbul'a göndermiştir. Tatar ağası bu müjdeyle İstanbul'a geldiğinde kendisine bir samur kürk giydirilip 5000 kuruş faizli sehim verilmişti Tepedelenli'nin kesik başı, orta kapıdaki ibret taşına kondu, sonra Silivrikapısı mezarlığına gömüldü.

Hurşit Paşa'ya bir kabza kılıç, maiyetinde bulunan kumandanlara kürk-ler yollandı. Tepedelenli'nin ve çocuk ve torunlarının mal ve mülkleri devletçe zapt edildi. Kaledeki mahzenleri açıldığında dört seneye yetecek ekmek ve su ve pek çok mühimmat çıktı. Çıkan paradan 4 000 kesesi Hurşit Paşa'ya, 500 kesesi onun maiyetindeki vezirlere, 600 kesesi Mora başbuğu Seyit Ali Paşa'ya verildi. Geriye kalan 30.000 kese altın İstanbul'a getirildi. Mücevherleri her nasılsa zayi olmuştu.

Kendisinin Korfu'da birçok emanet parası olduğu rivayete edilirse de kimin nezdinde olduğu bilinemedi. Birçok gömülü parası olduğu söylenmesine rağmen yerleri meçhul kalmıştır. Tevkif ve idamı sırasında bazı kıymetli eşyasının zayi olmuş olması ihtimali vardır.

Ali Paşa, Tepedelen âyânı Veli Bey'in oğludur. Babası ölünce kardeşi âyân olduğundan kendisi açıkta kalmıştı. Serkeşlik yolunda dolaşır, köy halkına kendisini besletirdi. O zaman Yanya ve Tırhala sancakları Beyi Kurt Paşa, onu hizmetine aldı. Avlonya sancağında bulunan Hristiyan kaptanlar hükümete itaat

etmezler ve halka zulmederlerdi. Tepedelenli bunları punduna getirerek yakalayıp Kurt Paşaya teslim etmişti. Bundan memnun olan Kurt Paşa ona Beylerbeylik vermiş ve Yanya Mutasarrıflığına getirmişti.

Tepedelenli, Yanya'ya vardığında âyân Asım Bey: “Ferman olmadıkça kabul edemeyiz” diye şehre sokmadı. Aralarında vuku bulan harpte Ali Paşa mağlûp oldu. Tepedelenli bir müddet sonra fermanla Yanya mutasarrıfı oldu. Kurt Paşa'nın ölümünde oğlu İbrahim Paşa yerine geçmişti. Tepedelenli birçok hilelerle İbrahim Paşa'yı yakalayıp Yanya kalesine kapattı. Adamcağız bu kalede öldü.

Tepedelenli, uzun süren beyliğinde, Yanya, Yenişehir ve Manastır sancaklarında iki yüzden fazla çiftlik edinmiş ve pek çok servet kazanmış ve o çevrede hüküm sürmeğe başlamıştı. Rus ve Avusturya seferlerinde hizmeti görülmüştür. Tepedelenli, 8000 kadar talimli topçu askeri tertip etmiş ise de, İstanbul'da Yeniçerilerin hırslanması üzerine bu askeri kalelere taksim etmişti. Halet Efendi, onun takdim ettiği mutat para ve hediyelerle yetinmeyip, yılda bin kese akçe istedi. Paşa da böyle vergi gibi maktu bir şey ödemeğe yanaşmadığından Halet Efendi onu ortadan kaldırmağa karar verdi.

Bu maksatla bir Yanya galesi çıkardı ki bunun sonunda bir Yunan meselesi doğmuştur. Bazıları, Tepedelenli zalim ve kan döken bir adamsa da harplerde devlete hizmet ettiğini kabul ederler. Bu adamın elindeki kuvveti düşmana karşı kullanırmak lâzımdı. Fakat Halet Efendi, istediği kadar para alamayınca onun aleyhine döndü.

Hurşit Paşa'yı başbuğ olarak onun üzerine yollandı. Hurşit Paşa, su gibi para kullanan bir adamdı. Rumeli'yi, soyduktan başka devlet hazinesinden de çok paralar istenmişti. İstanbul'dan da nasıl olsa Ali Paşa hazinesi ele geçirilir diye bol para gönderilirdi. Rum isyanı zuhur edince, Ali Paşa'yı affedip Rumlara karşı kullanmak lâzım gelmişti. Tepedelenli de bunu rica etmişti.

İstanbul'da Halet Efendi: *“Rum isyanı Tepedelenli'nin fesat eseridir: o bertaraf olursa Rum fesadı da ortadan kalkar”* diyordu. Böylece Tepedelenli idam edildi. Fakat Rum fesadı gevşemediği gibi gittikçe şiddetlendi. Halet Efendi'nin yalanı meydana çıktı. Yeniçeri şakavetlerinin artması da Halet

Efendi'nin kışkırtmasına haml olundu. Bu sırada kendisinin Berberbaşı Ali Ağa ile de arası açıldı ve ikbali sönmeğe başladı.

Sakız İsyanı ve Bastırılması

Sakız adasında eli ayağı tutar seksen bin Hristiyan ve bin kadar Müslüman vardı. Bunun için adaya dışardan asker gönderilmesi istenmişti. Saruhan taraflarından 750 kadar asker gönderildiyse de, bunların çoğu savuşup gitmişti. Sonradan Vahit Paşa, Sakız Muhafızlığına tayin olundu. Emrine topçu ve kumbaracı birlikleri verildi. Sufla sancağı mutasarrıfı Hacı İlyas ağa da 800 maiyetile adaya gönderildi.

Sakız Hristiyanları, bu askerin masraflarını ve Vahit Paşa'nın mutfak masraflarını ödemeyi kabul ettiler. İstanbul'da bulunan Sakızlı tüccarlar Babiâli'ye teminat verdiler. Oysa bu civardaki gemilerin çoğunda sakızlılar hissedardı. Mal ve canlarıyla eşkiyaya yardım ediyorlar ve isyan için fırsat gözetiyorlardı. Vahit Paşa, bir iki bin Rumeli askeri istediye de Babiâli Sakız tüccarının teminatına güvenerek bu askeri göndermedi.

Paşa, bazı metropolitlerle muteber tüccarları rehin olarak kale içine aldırdı. Bu sırada Çamlıca ve Sisam adalarında, Sakız'a hücum edileceğine dair haberler gelmesi ve İngilizlerin de bu haberi teyit etmeleri üzerine Saruhan ve Aydın'dan iki bin kadar asker yola çıkarıldı. Bunların henüz beş yüzü Sakız'a varmıştı ki 3 Mart Cuma günü Sisam adası tarafından 17 büyük ve 60 küçük eşkiya teknesinin hareket ettiği görüldü.

Vahit Paşa hemen kale kapılarını kapattı. Varoş'ta bulunan Müslümanları kale içine aldı. Ertesi gün gemiler sahile yanaşarak 6000 asker çıkardılar. Sakız köylerinin Hristiyanları da asilere katıldı. Lâtin mezhebinde bulunan bir iki bin kişi müstesna bütün Hristiyanlar, evlerine bayraklar çekerek eşkiya ile birleştiklerini ilân ettiler.

Osmanlı askeri bir miktar şehit vererek kaleye doğru çekildi. Eşkiya, Torloti tepelerine yerleşerek, kaleye nazır olan evlerin pencerelerinden ve minarelerden kale burçlarına tüfek atmağa başladılar. Kuşatmanın dördüncü günü

Dizdar kapısından çıkartılan dört yüz Müslüman askeri ansızın hücumla kale meydanındaki ev ve dükkânları yakıp birçok eşkiyayı da öldürdükten sonra kaleye döndüler. Ertesi günlerde yine kaleden asker çıkarılıp büyük çarpışmalar oldu.

Sakız'daki Fransız konsolosu, Recebin 17. günü Muhafız Paşa'yla görüşti ve Sakız eşkiyasına yardım için civar adalardan kuvvetler gelmekte olduğunu Mora'dan birçok mühimmat getirttiklerini ve Hendekler içinden kaleye ateş edeceklerini bildirdi. Fransa'yla Osmanlılar arasındaki dostluğa binaen kumandanı ve maiyetindekileri kıyıda bulunan Fransız gemileriyle Anadolu yakasına geçirmeyi ve şimdilik kalede mühimmat lâzım olursa vermeyi teklif etti.

Vahit Paşa: *“Elhamdülillah, zahire ve mühimmat ve askerimiz yeterlidir. Eşkiya hücum ederse pişman olur. Şayet bizim başımız sıkılırsa cephanelere ateş verir ve memleketi alt üst ettiğimizi görürsünüz.”* diyerek konsolosu geri çevirdi. Ancak barut azaldığından ve kumbaraları idareli kullanmak lâzım geldiğinden, artık varoşlar üzerine top atılmaması, yalnız eşkiya tabyalarının dövülmesi kararlaştı. Eşkiya ise durmadan kaleye ateş ediyordu.

Önce Sakız'a, sonra Mora'ya gitmek üzere hazırlanmakta olan donanmayı hümayunun teçhizatı tamamlanmış, yalı köşkünde kaptan Paşaya hilât giydirme âdeti yerine getirilmiş, Kaptan-ı Derya Ali Paşa, Sadrazama veda ederek Recebin 21'inci günü yola çıkmıştı. Donanma, Sakız'a mühimmat ve Muhafız Paşaya yüz bin kuruş harçlık götürüyordu. Adada mahsur olanların durumu pek sıkışmış olduğu bir gün sabah vakti Donanma-yı Hümayun Koyun adaları semtinde görüldü.

Donanma kuşluk vakti kale önüne demir attı. Eşkiya gemileri adanın arka tarafına kaçtılar. Donanmanın gelmesi üzerine kale içersindeki asker de kale kapılarını açıp hendek metrislerine çıktı. Donanmadan da karaya 800 asker çıkarıldı. 3.5 saat çarpışmadan sonra İslâm askeri 3 kısma ayrıldı. Bir kısmı tabakhane değirmeni tarafından dolaşarak Torloti manastırı tepesine, bir kısmı Azban kapısı mahallesine bir kısmı da Okmeydanı'na hücum ettirildi. Çarpışma akşama kadar sürdü.

Ertesi günü İslâm askeri şiddetli bir saldırıyla eşkıyaya pek çok telefata verdirek bütün varoşlar, pek çok mühimmat ile ele geçirildi. O gün mutasarrıf paşa konsoloshanelere sığınmış olan Lâtin Hıristiyanlarını korumak için kavaslar tayin etti. Recebin 25'inci günü bu sevinçli haber İstanbul'a ulaştı. Rus konsolosundan başka bütün konsoloslar, muhafız paşayı tebrik ettiler ve harp esnasında âsûde kaldıkları için paşaya teşekkür ettiler. Aman dileyen Hıristiyanlara aman verildi; onlar da gelip silâhlarını teslim ettiler.

Eşkıyanın bir kısmı sarp dağlara çekilmiş olduğundan Alâiye'li Abdi Paşa bunların üzerine sevk olundu. Abdi Paşa, eşkıyayı perişan etti ve birçok ganimet ele geçirdi. Böylece Sakız'da İslâm askerinin eline pek çok mal geçti. Bir parası olmayan zeybekler zengin oldu. Sakız'da 50'şer kuruşa köle ve cariyeler satıldı. Bu ganimet askere tatlı geldi. Yedi sekiz bin asker ganimet almak üzere İpsara adasını vurmak için Vahit Paşa'ya müracaat ettiler.

Vahit Paşa, izin vermek istediye de Kaptan Paşa: *"Bu adalarda eşkıyanın istihkâmları olduğunu casuslar vasıtasıyla tahkik ettim. Bu hareket asıl memuriyetim olan Mora seferine mâni olur. Donanmadan gemi ayıramam"* dedi. Bu yüzden iki Paşa birbiri aleyhine şikâyetler yağdırmağa başladılar; neticede Vahit Paşa istifaya mecbur oldu. Vahit Paşa Sakız'dan ayrılmadan Kaptan Paşa şöyle garip bir kazaya uğradı:

Donanma-yı Hümayun Sakız limanı ile Çeşme arasında demir atmışken Ramazanın 28. günü bir Nemçe gemisi o civarlarda demir atmış ve Kaptan Paşa'yı ziyaret ederek yarın kalkıp gideceğini söylemiş. Paşa'nın gemisinde bulunan mühendislerden biri dürbünle gemiye bakıp şeklinden şüphe etmekle geminin yoklanmasını kaptan paşaya teklif etmişti. Kaptan Paşa ise rakı sofrasını kurmuş âlem yapıyordu. Onun için bu ihtar kulak asmadı.

Nemçe kaptanı ertesi günü kalkacağını söylemişken hemen yola çıkmıştı. Paşanın tecrübeli kaptanları bundan şüphelenmişler ve paşaya bu gece demir almasını ve yelken üzerinde beklenmesini ihtar etmişlerdi. Paşa: *"Siz ne muhanet adamlarsınız. Kâfir ateş olsa cürmü kadar yer yakar. Ne haddine bir harekete cesaret etsin"* diye kaptanları azarlamıştı.

Kaptanlar kuşkulu yatmışlar, Kaptan Paşa'yla zabitler ise sarhoş olup sızmışlardı. Gece saat altı sularında eşkıyanın saldırdığı görülmüş, ateş kayığı Kaptan Paşa'nın gemisine yamanıp gemiye ateş vermiş, öteki gemiler hemen yelken açarak selâmete çıkmışlar, Kaptan Paşa uyanınca rakı keyfi başına sıçramış. Sarhoş zabitler, başka bir çare kalmadığından denize atılıp kimi boğulmuş, kimi yüzerek karaya çıkmış.

Kaptan Paşa'nın kayığı karaya doğru açılırken, kaptan gemisinin cephanesi ateş almış ve paşanın üzerine düşen bir seren direği Paşa'yı öldürmüştü ve sandalı batırmıştı. Bu acı vaka üzerine donanma halkı büyük şaşkınlık yaşamıştı. Vahit Paşa yeni Kaptan-ı Derya gelinceye kadar vekâleten tayin edilmiş. Vahit Paşa ilk iş olarak Kaptan Paşa'nın naaşını buldurup Sakız'da gömdürmüştür.

Çeşitli Olaylar

Osmanlı Devletinin artık Rum tercümanlarına güveni kalmadığından İstavraki Beyden sonra Rumlardan tercüman kullanılmaması kararlaştırılmıştır. İstavraki Bey de büyük oğluyla beraber Bolu'ya sürülmüştür. Yerine Mühendishane hocalarından yabancı dil bilen Yahya Efendi, Divan-ı Hümayun tercümanını tayin olundu.

İstavraki Bey, birkaç gün sonra sürgün bulunduğu Bolu'da meçhul şahıslar tarafından öldürüldü. Bu işin Halet Efendi'nin bir tertibi olduğu anlaşıldı. İstavraki'nin büyük oğlu Nikolaki uzun ömürlü olmuş ve Lagofet Bey unvanını almıştır. Âcizleri (Ahmet Cevdet Paşa) onun dilinden işitmişimdir ki: “Babamla Bolu'ya vardığımızda, muhafazamıza memur olan bölükbaşı, oturduğumuz konakta yer içerdi. Ramazan geldiğinde onun için iftar ve sahur yemeği çıkardı. Sonra yerine başka bir bölükbaşı tayin olundu.

Bölükbaşı bir gün kederli bir çehreyle gelerek babama: “Ben karışık rüyalar gördüm; korkarım devlet ricali sana kıyar. Ben seninle oğlun için birer beygir hazırlayayım sizi gece vakti alıp sahile indireyim. Oradan bir gemiye bindirip Rusya'ya kaçırayım” demişti. Babam: “Ben devlete hıyanet etmedim

ki korkayım” cevabını vermiştir. Bunun üzerine adam benim yanıma gelerek: “*Ben sizin nimetinizi yedim. Babanı ikna et de size bir iyilik yapayım*” dedi. Ben de babama anlattım ve aynı cevabı aldım.

Bunun üzerine Bölükbaşı çok kederli olarak gitti. Meğer Halet Efendi, babamın idamını kurmuş, Fakat hakkında ferman olmadığından idamı alenen yapamayacağını düşünerek Bolu mütesellimine gizli talimat göndermiş. O da işi Bölükbaşı’ya havale etmiş. Bunun üzerine eski Bölükbaşı vazifesinden alınarak Halet Efendi’nin emri icra edilmeden olmaz düşüncesiyle, başka bir bölükbaşı tayin olmuş. Babam buna rağmen kaçmağa cesaret edemedi ve bir kazaya uğratıldı. Lagofet Bey durumu anlamışsa da, kendisini de kazaya uğrattılar diye sesini çıkaramamıştı.

Eflâk ve Boğdan voyvodalıkları Fenerli Beylere verilirken, Rum isyanı üzerine bu yol kapandı. Voyvodalık yerli Boyarlara verilir oldu. Bu sırada Rus elçisi Straganof İstanbul’u terk etmiş olduğundan iki devlet arasına soğukluk girmişti. Bu hususta Ruslarla dostça muhabere olunarak, verilen karar üzerine İstanbul’da misafir edilmekte olan Kigori Bey Eflâk’e ve Burgan Bey Buğdan’a voyvoda tayin oldular. İstanbul’da hilat giydirme âdeti terk olunarak yalnız Sadrazam huzurunda kahve ikramıyla yetinildi.

Giyim ve kuşamla alakalı düzenleme yapıldı. Bu sıralarda zengin fakir giyim kuşamda sefahate düşmüş olduğundan vezirler ve ulema müstesna olmak üzere kimsenin kakım kürkü ve Hintkâri şal kuşanmaması ve mineli çubuk kullanmamaları; ancak Boğdan ve Selanik pûşideleri ve Trablus kuşağı ve mağrip şalı kullanmaları kuralı kondu. Ayrıca, silâh, kitap ve kadın elbisesi müstesna olmak üzere sair şeyler de altın ve gümüş kullanılmaması ve altın ve gümüşten yapılmış ne kadar eşya varsa darphaneye getirilerek gümüşün dirhemi otuz iki paradan ve altının dirhemi 16 kuruştan satılması emrolundu.

Halep, Kilis ve Antakya’da, Zilhicce’nin 6’ncı gecesi şiddetli bir deprem olmuş pek çok insan ölmüş, binalar yıkılmıştır.

1823 SENESİ OLAYLARI

Yeniçeri Ocağında ve Para Ayarlarında Düzenlemeler

Yeniçeri ağası İsmail Ağa, rezilleri zapt ve rapta alamadığından azl olunarak yerine kul kethüdası Hasan ağa getirildi. Yeniçeriler Bektaşî tarikatına mensup olduklarından aralarına Bektaşî kılığında nice dinsizler girip söze karıştılar.

Acem zındıklarından Haydar Baba adlı bir sahtekâr Yeniçeriler arasına karışmış, Sultan Selim ve Alemdar vakalarında bulunduktan sonra İran'a savuşmuştu. Bu esnada İstanbul'a dönerek 99 kışlasında melanet postunu sermişti. Buradan defedilmesi düşünülmüş ise de kışladan daima yanında birkaç kişiyle çıktığından açıkta yakalanması zordu. Mesele Yeniçeri ağası Hasan Ağa'ya havale olunduğundan Hasan Ağa, bazı mahremelerde danıştıktan sonra kışladan çıkarmış ve Bolu yoluna yollamıştı. Haydar Baba Bolu'ya vardığında aniden ölmüştür.

İstanbul'dan tard olunduğu gün birkaç arkadaşı Yeniçeri ağasına gelip onun iadesini istemişler bu hususta yapılan teklife Sadrazam, Emirül mü-nin emrine yeniçeri kullarının müdahalesi kulluğa yakışmaz cevabını vermişti. Yeniçeriler bu cevaba kani olmadıklarından, durum fetvahaneye havale edildi. Verilen fetva şuydu:

“Müslümanların imamı bir kimseyi hayırlı bir düşünceyle nefyederse onu getirmeğe zorlanamaz.” Bu fetva bir hattı hümayunla Yeniçeri ağasına gönderilmiş ve Ağa kapısında alenen okunmuş ise de Yeniçeri azgınlarına bu fetva da yeterli gelmeyip yer yer yalan haberler yaymağa ve baş kaldırmalara başladılar.

Bu yıl piyasada kullanılan çeşitli altın paraların fiyatlarında ayarlamalar yapıldı. Bu yapılan düzenleme ile; adli altını 12 kuruş, yarımı 6 kuruş, çeyreği yüz para, İstanbul altını 8, Mısır altını 7, fındık altını 11, Cezayir, Tunus, Trablusgarp altınları 12, Rumi yani 25'lik altın 25, yarımı 12,5 çeyreği 6,10 paraya,

fındık çeyreği 3, İstanbul çeyreği 2,5. Yıldız altını on beş kuruş on para, Macar altını 15, Cihadiye 5, Atik ve Cedit yüzlük 2,5. Riyal 6,5 kuruş olarak narha bağlandı. Bu narhtan fazlaya alıp satanlar ceza tehdidi altına alındı.

Adli altın yeni kesilen yukarıdaki fiyatlar üzerinden diğer paralarla mübadele olunduğundan Darphaneye hayli kâr kaldı. Amma, böyle fiyat işlerinin emir ve cibirle yürümeyeceği çeşitli örnekleri ile görülmüştü.

Halet Efendi'nin Sonu

Halet Efendi; zeki, güzel konuşan, muhatabını ikna etmeye muktedir bir adamsa da nüfuz ve ikbalini korumak için her türlü fenalığı yaptı. Yeniçeri sefihlerini kendi tarafına çekmek için pek çok para harcar ve onların ıslahı ve bir düzene sokulması kararlaştığı zaman türlü bahanelerle bu kararı geciktirirdi.

Halet Efendi, sürekli olarak entrikalar çevirir, fesat dolabını döndürürdü. Hatta bir keresinde, Derviş Paşa'nın sadaretinde toplanan bir Danışma Meclisinde Rusya'yla olan problemler konuşulmuş, harp ilânına karar verileceği sırada Derviş Paşa, Halet Efendi'yi alıkoyup: *"Efendim, siz harp açmağa karar veriyorsunuz, hangi askerle harp edeceksiniz? Önce askeri tanzim ediniz"* dediğinde, Halet Efendi: *"Bugün Yeniçeriyi kaldırıp muntazam asker kurmak mümkündür. Ama aslanımı kim zapt edecek"* dediği meşhurdur.

Sultan II. Mahmut ise Yeniçerileri tedip ile talimli asker hazırlamak emeline olduğundan yavaş yavaş Halet Efendi'nin bu tutumlarından canı sıkılmağa ve Halet Efendi'den kurtulmak için çareler ve vasıtalar aramağa başlamıştı.

Halet Efendi, Tepedelenli Ali Paşa'nın idamını isterken Canip Efendi gibi ileri görüşlüler: *"Şimdi bir Tepedelenli gailisi çıkarmanın zamanı değildir"* diye karşı koymuşlarsa da Halet Efendi dinlemeyip ortaya bir Yanya gailisi çıkarmış, bunun altından da bir Yunan meselesi çıkmıştı. *"Bu Yunan işi Tepedelenli'nin bir fesat işidir. Onun vücudu ortadan kaldırılsa Yunan fesadı da bertaraf olur"* diyen Halet Efendi buraya ehemmiyet verilmemesine yol açtı.

Halet Efendi Yeniçeri eşkiyasını kendisine bağlamak için çok paraya muhtaçtı. Bu parayı Eflâk ve Boğdan'dan alırdı. Bu kaynak kapandı. Öteki vilâ-

yetlerden aldığı rüşvetler, onun sonsuz masraflarına yetmez oldu. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'yı da istediği gibi haklayamadığından onunla da bozuşmuştu.

Sultan II. Mahmut ise Mora gailisini Mısır Valisinin başına dolamak üzere Valinin oğlu İbrahim Paşayı Mora başbuğu yapmağa karar vermişti. Hüsnü Bey'i, İbrahim Paşa'ya yollayıp, Yeniçeri ocağının ıslahı işinde onun reyini almaya niyet etmişti. Bu tutumlar. Halet Efendi'yle Berberbaşı Ali Ağa arasındaki muhabereleden açıkça anlaşılmaktadır.

Halet Efendi'yle Berberbaşı Ali Ağa Arasında Gizli Yazışmalar

Ali Ağa'dan Halet Efendiye:

Yeniçeri güruhunun bir nizam altına alınması hususunda Padişahın ne derece meşgul olduğu sizce malûmdur. Ancak, bugün yarın diye geciktirilmesinde bazı mahzurlar olduğu sizce bilinmektedir. Yeniçeri ağasının derhal değiştirilmesi mahzurludur. Böyle âni hareketler, Mora'nın fethine engel olup devlete zaaf getirir.

Bir müddet daha böyle vakit geçirilmesi hazımdır.

Ali Ağa'dan Halet Efendi'ye:

Padişah, Sultan Ahmed'in türbesinde bulunan Genç Osman'a ait kanlı gömleği getirtip: "Atalarımдан böyle genç bir padişahı Yeniçeriler Yedikule'de öldürölmüşler diyerek ahü enin üzeredir. Bunların kılıçla terbiyeleri lâzımdır" demektedir. Yeniçerilerin geçmişte pek çok uygunsuzlukları tarihlerde yazılı ise de, şu zamanda defedilmeleri mahzurludur.

Moskof ve Fransız devletleri Galata'daki sarayları civarında bazı Osmanlı akarlarını yüksek pahayla alacaklarmış, Moskof kralı, Devlet-i Aliye'ye bir yazı göndererek, bu akarların verilmesini istemiş. Bu hususu Padişah bu acizlerine bırakmış olduğundan, Sadrazam hazretleriyle yazıştık, bu yazı Yeniçeri zabitlerine bildirilsin ve elçilere

de kesin cevap verilsin. Ancak şu sırada Yeniçerilerin tecziyesi caiz değildir.

Ali Ağa'dan Halet Efendi'ye:

Şevketlü efendimiz buyururlar ki, Mora adasının denizden korunması için, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşayı donanmayla memur etsek acaba Halet Efendi kulumuz münasip görür mü?

Halet Efendi'den Ali Ağa'ya: İltifatı şahanenin teşekküründen âcizim. Ancak rey ve tedbir zât şahanenindir.

Velhasıl, Halet Efendi Yeniçerileri tutup onların sayesinde ikbalini korumaktaydı. Yeniçeri sefipleri ise yüz buldukça şımarıp ikide bir Ağakapısında toplanarak yersiz teklif ileri sürüyorlardı.

Sultan II. Mahmut, bu esnada bir gün kıyafet değiştirerek Beyazıt türbesine vardı. Yeniçeri ağası da geldi. Ağa, Bayazıt kulluğuna gelince, Yeniçeri ustaları Ağa'nın yanına toplanıp: “*Var Efendimize söyle, biz Halet Efendi'yi istemiyoruz*” diye bağırıştılar. Padişah bu bağırışmaları duydu. Bunun üzerine Sultan Mahmut, Yeniçeri ağasını yanına çağırıp: “*Git söyle meramları hasıl olacaktır, dağılsınlar*” buyurdu.

Halet Efendi, her şeyden haberdar olduğu gibi, bu durumu duyarak, şimdiye kadar olduğu gibi yine bir tedbir düşünerek, değiştirmek üzere Sadrazamın azli lüzumunu ileri sürdü. Safer ayının 25. günü Sadrazam Salih Paşa azledilerek Balıkhane'ye kaldırıldı. Şeyhülislâm Abdülvehap Efendi de azledildi, bostancı başlığından beri zapt ve rapt kuvveti görülmüş olan ve deli Abdullah diye anılan Boğaz muhafızı Abdullah Paşa Sadrazamlığa getirildi.

Balıkhane'ye kaldırılmak Padişah'ın gazabına delâlet ettiği halde Salih Paşa birkaç saat orada tutulduktan sonra malı kendisine bağışlanarak Gelibolu'ya gönderildi. Padişah gizlice kendisine “*Asla infiali şahanem olmayıp ancak şu heriflerin yatışması için bir değişme oldu ama bununla matlup hâsıl olur mu ve kesin çare nedir?*” diye sordurdu. Salih Paşa da bu suale cevap olarak:

“Bu işin kesin çaresi Halet Efendinin bir müddet seyahat ettirilmesidir” demiş olduğundan Halet Efendinin bir müddet Bursa’da istirahat eylemesi için irade çıktı; bu iradenin yerine getirilmesi yeni Sadrazam Abdullah Paşaya emredildi.

Bunun üzerine Reisülküttap Efendi gizlice bir ferman yazıp Sadrazama vermiş, Sadrazamın silâhtarı fermanı alıp Halet Efendi’yi Üsküdar’a geçirmişti. Fakat, Halet Efendi’nin ricası üzerine sürgün yeri Konya olarak değiştirilmiştir. İşte Halet Efendi işinin başlangıcı hafifçe bir sürülmeden ibaretti. Hal böyle iken, Halet Efendi işkencelerine maruz kalanlar, özellikle Hüsnü Bey bunu fırsat bilerek, onun kötülüklerini arz ile Padişahın gazabını tahrik ettiler. Bunun üzerine idam fermanı çıktı. İcrasına hassa hasekilerinden Mehmet Arif Ağa memur edildi.

Mehmet Arif Ağa, kıyafet değiştirip Halet Efendi’den önce Konya’ya vararak bir yere gizlendi. Halet Efendi Konya’ya vardığında sikke giyerek Çelebi Efendi dairesinde istirahat ederken Arif Ağa gelip fermanı göstererek kılıç kaytanı ile Halet Efendi’yi boğdu. Başını keserek İstanbul’a getirdi. Baş ibret taşına teşhir edildi. Cesedi Konya’da ve kesik başı Galata Mevlevi hanesinde gömüldür. “Zalim, Allah’ın intikam kılıcıdır. Fakat sonra bu kılıhtan intikam alınır” sözünün anlamı meydana gelmiş oldu.

Halet Efendi’nin bütün malları müsadere olundu. Yakın adamlarından Sait Efendi, hazinedarı Ahmet Ağa, mühürdarı Ziver Efendi, eski hazinedarı Ömer Ağa, kapı çuhadarı İzzet Ağa, sarrafı Bağdatlı Yahudi Haskil de yakalanarak Bostancıbaşı hapishanesine kondu ve sonradan çeşitli yerlere sürüldüler. Hayali Sait Efendi de Halet Efendi’ye yakınlığı dolayısıyla Adana’ya sürüldü.

Galata Mollası meşhur Şair Keçecizade İzzet Molla, Halet Efendi’nin has nedimlerinden idi. Halet Efendi’nin bütün yakın adamları sürülmüşken o yakasını kurtarmıştı. O açıkça Halet Efendi’yi övmeye devam ediyordu. Hatta o sırada:

“Halet’in canını Hak, malını mîri oldı

Kaldı ehl-i hasede hayeleri ile giyri” beyitini düzenlemişti. Duyulunca Keşan’a sürgün edildi.

Yeniçerilerin Tedibi

Yeniçeri ocakları çok fazla şıarmış serkeşlikleri günden güne artmıştı. Rüşvet alarak şunu bunu voyvoda tayin ettiriyorlar. Yüksek memurlara zorla hukuka uymayan işler yaptırıyorlardı. Taşralardaki Yeniçerilerin hiç bir işine müdahale edilmemesi için Sadrazamdan emir çıkartıyorlardı.

Bunların cüretlerini kırmak üzere, cesur ve sadık bir zatın Yeniçeri ağası olması Padişahın arzusu idi. Bu sebeple Rusçuklu Hüseyin Ağa, evvelâ kol kethüdalığına, sonra da Yeniçeri ağalığına getirildi. Halet Efendi, kendisinden başka kimsenin Yeniçeri ocaklarıyla ülfet etmesini istemezdi. Bunun için Hüseyin Ağa'nın da bu mevkie gelmesini arzu etmezdi. Fakat kadere hiç bir şey engel olamazdı.

Yeniçeri ocağında işler tersine dönmüştü. Hayli müddetten beri nüfuz, ustalar elinde olup zabitlerin sözü geçmiyordu. Yeniçeri ağası Hüseyin Ağa, ustalıktan gelme olduğundan önce ustaların nüfuzunu kırmaya teşebbüs etti. Güvendiği oda başılarını gizlice birer birer çağırarak;

“Yeniçeri kanununda ustalar, neferlerin işine karışmayıp, sizin maiyetinizde memur iken, kadim nizam bozulmuş, onlar sizi nefer yerine koyup kullanmağa başlamışlar ve halka öyle zulüm etmişler ki, bütün âlem bizden usanmış. Cümlesi zevalimize dua ediyor. Devletimiz bunca din düşmanlarıyla uğraşırken ve bizim adımız padişah kulu iken, onun bir derdine derman olmuyoruz. Kabahat beş on serseride iken sükûtumuz sebebiyle biz de kötü oluyoruz. Sultan Süleyman kanununu can ve gönülden uygulamalıyız. Siz de eskisi gibi zabıtlığınızı takınmalısınız. Ben ustahgımda cahillik yüzünden bu kötü işlere karıştım ama bunun çıkar yol olmadığını anladım. Ettiğim hayâsızlığa pişman oldum. Benim muradım ocağa hizmet ve sizi bu hakarettten kurtarmaktır.” dedi.

Sonra tayın ustalarını çağırarak: “Sizin adınız ustayken neden Seyirdim ustalarına mağlûp oluyorsunuz” diyerek bu iki sınıf usta arasına ihtilâf soktu. Sonra, fitnelerin sebebi olan şakirt halifesi Muhsin Ağa'yı hocalık ruusu ile

Selânik'e yolladı. Daha bazılarını da taşra hizmetlerine gönderdi. Seyirdim takımından bazılarını da memleketlerine göndererek İstanbul'u temizledi. Bunlar yoldayken infazları yapıldı, ahiret diyarına gönderildiler. İstanbul'da kalanların bir haylisi de zindanda. Ahırkapı'da idam edildi.

Böylece Hasan ağa, üç ay içinde İstanbul'u eşkıyadan temizledi. Hatta Padişah bir Cuma selâmlığında Hüseyin Ağa'ya: *"Eşkıyadan bakiye var mıdır?"* diye sorunca Ağa: *"Efendim, onların birisi kalmadı, hep amellerinin cezasını buldular. Yalnız köleniz kaldım"* demesi Padişah'ı neşelendirdi. Bunun üzerine ağaya vezaret rütbesi verildi ve Ağa Paşa diye şöhret buldu.

Asmaaltı'ndaki bekâr odaları Yeniçeri ocağına mensup hamal ve ırgatların toplantı yeri idi. Buradan geçen kadınları zorla çevirip ırzlarına tecavüz, ederlerdi. Ağa Paşa bu odaların yıkılması için Sadrazamdan izin istedi. Sadrazam: *"Bugün kamer akrep burcundadır"* diye tereddüt edince Ağa Paşa: *"Ben kamerin akrepte olduğunu görmedim; lâkin akrep bu odalardadır. Hemen varıp ezeceğim"* dedi ve bu odaları, kahveleri yerle bir elti.

Devlet-i Aliye'yle İran Arasında Akt Olunan Anlaşma

Osmanlı Devleti ve İran barış istiyordu. Bu konu üzerine bazı haberleşmeler olmuştu. Osmanlı Devleti Rauf Paşa'yı murahhas tayin etti. Mehmet Ali Mirza da İran murahhası olarak vazifelendirildi. İki heyet arasında görüşmeler Erzurum'da başladı.

Barış anlaşmasının esası; seksen sene önce Nadir Şah ile yapılan anlaşma idi. yapılan anlaşma İstanbul'a gönderildi. Gelir gelmez Padişah tarafından onaylandı. Böylece İran gailisi ortadan kalkmış oldu.

Anlaşmanın metni:

İki yüce devlet arasına soğukluk sokacak işlemlerin meydana gelmesi caiz görülmeğe. Osmanlı hududu içinde bulunup harp esnasında İran eline geçmiş olan bütün kaleler, ilçeler ve köyler 60 gün zarfında Devlet-i Aliye'ye teslim oluna. Zarara uğrayanların zararları tazmin oluna. Tutuklular serbest bırakıla.

1. *Madde — Hiç bir devletin iç işlerine karışmak caiz olmadığından, Bağdat ve Kerkük taraflarında Devlet-i Aliye'nin yapacağı tayinlere İran karışmayacak. Kışlak ve yaylak ihtilâfları Bağdat valisiyle muhabere edilerek bertaraf edilecektir.*
2. *Madde — İranlılardan Kâbe'ye ve öteki İslâm ülkelerine gideceklerle iyi muamele olunacak, kendilerinden şeriata aykırı, bir ücret istenmeyecek tüccar malı ancak gümrük vergisi ödeyecektir.*
3. *Madde — Haydaran'lı ve Sebük'lü aşiretlerinin İran'a, tecavüz etmeleri önlenecek, kendi rızalarıyla İran'a geçenlere mâni olunmayacak.*
4. *Madde — Kaçaklar iki tarafça kabul olunmayacak.*
5. *Madde — İran tüccarının muhafaza için tutulan malları İran elçisi vasıtasıyla sahiplerine iade edilecek.*
6. *Madde — Devlet-i Aliye'de çocuksuz ölen İranlıların malları bir sene saklanacak bir varis veya vâsi zuhur ederse ona teslim edilecek. Zuhur etmezse bu mallar Beytülmalce satılacak. Devlet-i Aliye'nin İran'daki tebaası için de aynı usul uygulanacak.*
7. *Madde — İki devletin dostluğunu perçinlemek için üç senede bir elçiler teati edilecek. Harp esnasında iki tarafa sığınmış olanlar hakkında bu barışa hürmeten bir ceza tertip edilmeyecek.*

1824 SENESİ OLAYLARI

Ülke İçindeki Bazı Olaylar

Sadrazam Deli Abdullah Paşa uslu ve saf bir zat olmakla beraber, ocaklının dizginini toplayacak bir kuvvete sahip olmadığından; Padişah Kuruçeşme’de tekaüt olarak oturmakta olan eski silâhtar Ali Bey’i sadarete getirmeyi istiyordu.

O tarihlerde yangınlar Sadrazamların uğursuzluğuna atfedilir, yangın çıktıkça Sadrazam değiştirilirdi. Bu sırada iki büyük yangın zuhur etmişti. Tophane’de Firuzağa Camii yakınında bir fakir kadının evinden çıkan yangın on yedi saat sürdü. Bir kolu Fındıklı hamamına ve Gümüşsüyü sırtındaki kabristana, bir kolu da Sormagir ve Alçakdam’dan Beyoğlu Ermeni kilisesine doğru yayılmıştı. Pek çok ev topçu ve arabacı kışlaları, dökümhane ve Kanuni’nin oğlu Cihangir adına inşa edilmiş olan cami ve birçok mescit yandı.

Anlatılanlara göre bir kadın, yangın olacağı gece rüyasında tenceresine et koyup pişirirken tencere parlayıp evi yanar. Ertesi gün, et pişirirken komşusuna ben bu gece dehşetli bir rüya gördüm, tencereyi gözetleyin diyerek, ekmek almak üzere fırına gider. Arkasından da bu büyük yangın çıkar. Yanan Cihangir camiinin inşasına derhal başlanmıştır. Sadrazam Abdullah Paşa azledildi ve İzmit’e sürüldü. Ve Ali Bey sadarete getirildi.

Delil tayfası devletin bir sınıf süvarisi olup vezirlerin maiyetinde hizmet görürler ve harplerde işe yararlardı. Fakat bir müddetten beri, nizamları bozulmuş, içlerine birtakım serseriler karışarak halka zulüm etmeğe başlamışlardı. Bu serserilerin dolaşmaları yasaklanarak, mutat aylıklarıyla kullanılmak üzere Rumeli’de olanların Mora ordusuna, Anadolu’dakilerin Bağdat ve Erzurum’a gönderilmeleri kararlaştı.

Bahar mevsimi geldiğinden Padişah, Beşiktaş sahil sarayına taşındı. O gün bir şehzade doğdu. Adına Abdülmecit dediler. Şeyhülislâm Sıtkı Zade Ahmet Reşit Efendinin çocukları ve torunları kadılardan rüşvet aldıklarından azledilerek yerine Mekkizade Asım Efendi getirildi.

Devletin eskiden beri devam eden usulü üzere, yedi senede bir rüüs imtihanı açılırdı. Mülâzemet müddeti yedi seneyi bulan talebe, imtihan vererek başarılı olanlara öğretim kariyerinin ilk merhalesi olan “hariç rüusu” veriliyordu. Teşrifatça isimleri istihkak derecelerine göre yazılırdı. Yalnız bu listelerdeki mevkilere itirazlar olurdu. Kimisi de: “İktidarım olduğu halde imtihan meclisinin heybetinden dolayı cevap veremedim” derdi.

Çok defa bu rüüs imtihanlarından sonra Şeyhülislâm değişirdi. Halk da bunu imtihanı kazanamayanların kalplerinin kırılmasına bağlardı. Bu sebeple Şeyhülislâmlar da imtihanları geciktirmek isterlerdi. Oysa Şeyhülislâm efendiler, böyle vehme düşeceklerine hatır ve gönüle bakmaksızın herkese liyakatine göre değerlendirseler vehme yer kalmazdı.

Geçen sene yeniden inşasına başlanan Cihangir Camii Rebiülevvel ayında tamamlandı. Binanın döşemesine sarf olan para 607 kese ve 419 kuruştı. Altın ve gümüş paraların kesilen fiyatından ziyade alınıp satılması şiddetle yasak edilmişse de tatbiki kabil olmamıştır. Taşralarda bir kuruş, altmış paraya alınıp verilmekte, olduğundan, bu esnada on ayarında olan gümüş para, 61 aya- rına iblâğ olunarak yeniden 60 paralık sikke kesildi.

Sadrazam Silâhtar Ali Paşa, Padişah’ın güvenine sahipse de, Mora işi günden güne nezaket kesbetmeğe başladığından, feleğin çemberinden geçmiş bir zatın Sadrazam yapılması gerekmişti. Hüdavendigâr ve Kocaeli sancakları mutasarrıfı Galip Paşa Saferin yirminci günü Babıâli’ye çağırılarak, seraser kaplı samur kürk giydirilip kendisi için boğazda hazırlanan Gümrükçü Osman Paşa yalısına yerleştirildi. Sadaret mevkiine oturtuldu. Silâhtar Ali Paşa malları müsadere edilmeden sadece Gelibolu’da oturmağa memur edildi.

Galip Paşa’nın Sadaretine Dair Ferman:

Sen ki Sadrazam, vekili mutlakım Galip Paşasın Selâmından sonra bilesin ki, selefın Ali Paşa mizacında durgunluk ve gevşeklik olduğundan bir iş göremediği cihetle azl ve defî lâzım gelmiştir. Sense önemli işlerimde bulunmuş, sadakat ve dürüstlüğüyle tanınmış olduğundan seni istiklâl ile Sadrazam tayin ettim ve mutlak vekâletimi uh-dene verdim. Bütün işlerinde şeriata ve kanuna uygun olarak karar veresin.

Mora meselesinin şimdiye kadar iyi bir neticeye varamaması memurların gayretsizliğinden ileri geldiğinden bundan böyle denizde ve karada gereken tedbirleri alasin. Rum eşkıyaların saldırısından kaleleri ve şehirleri kurtarasın.

Payitaht halkının muhtaç olduğu erzakı zamanı ile getirterek darlığa meydan vermeyesin. Rabbi Teâlâ Ulu Peygamberi hürmetine seni hayra âlet eyliye.

Ağa Hüseyin Paşa Yeniçeri azgınlarının kimini idam ederek, kimini sürerek ocağı iyice temizlemişse de, Ocaklılar endişeye düşerek bir suikast hazırlayacakları öğrenildiğinden Yeniçeri ağalığında tutulması doğru görülmedi. Fakat icabında Padişahın yakınında kalması da arzu edildiğinden Boğaz muhafızlığına getirtilerek Hüdevendigâr ve Kocaeli sancakları tevcih edildi.

Adli altının bir tarafında “tuğra”, öte tarafında “İstanbul’da basıldı” ibaresi yazılı idiyse de taklidi kolay olduğundan, Akdeniz adalarında kalpazanlar kalp para basmağa başladılar. Bunun üzerine paranın üzerindeki yazı arttırıldı ve sultanlar sultanı Mahmut Han ibaresi yazıldı.

Evvelce görülen hafiflikleri dolayısıyla Keşan’a sürülmüş olan Keçeci Zade İzzet Molla affedildi. Bu yıl Sardunya devletiyle bir ticaret muahedesi imzalandı.

Yeni Fransız elçisi Kelmins’ye Sadrazam huzurunda seraser kaplı samur kürk, oğluna ve maiyet memurlarına Kontaş samur kürk, adamlarına çuha kaplı kakım kürk giydirildi.

Rum patriği, milletin işlerini devletin arzusuna uygun şekilde idare edemediğinden sürgüne gönderildi. Yerine 12 metropolitten Hrisantos getirildi.

Devlet ricalinden mutfak emini Yusuf Agâh Efendi bu yıl öldü. Bu zat Morali Süleyman Efendi'nin oğlu olup 1157 tarihinde Mora'da doğmuş; 1188 de Sadaret dairesi kâtipliğine, sonra hâcegânlık rütbesine getirilmiş. 1208 de İngiltere'ye sefir olarak gönderilmişti. Orada beş sene kalmıştır. İstanbul'a dönüşünde Yeniçeri kâtipliği, tersane ve mutfak âmire emanetinde, sonra Mehterhane nezaretinde Heybetullah sultan kethüdalığında ve Sadaret kethüdalığında bulunmuştur. 1239'da ölmüş, Şehzade Mahmut türbesine gömülmüştür. Sadık ve iyi niyetli devlet adamı olup ancak sert karakterli ve gönül kırıcı imiş.

Eski Şeyhülislâm Mehmet Zeynelabidin Efendi öldü. Zamanının âlimlerinden hoş sohbet bir zat idi. Şu hikâyesi meşhurdur. Zamanının kadılarından Keşşafzade derler, birisi varmış. Karısına gayet düşkün ve onun kumandası altında yaşarmış. Bütün kararları karısı dikte edermiş. Galata mahkemesine bu hatunun karışması yüzünden şikâyetler olmuş, bunun üzerine Şeyhülislâm, Kadıyı çağırtrmış ve ona şunu demiş: "Bu âcizi şevketli efendimiz Şeyhülislâmlık makamına, kadılıkları ehline tevdi etsin diye getirdi. Ama ehilden murat zecve değildir."

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa bu sırada 196 parça gemi ve Mısır'da yetiştirdiği 30.000 talimli askeri Mora'ya sevk etmişti. Padişah bundan çok memnun olmuş: "*Mısır valisinin gayret ve sadakatine hiç bir diyecek yok demıştır.*"

Düzenli ordu kurmak, Mehmet Ali Paşa'nın öteden beri arzusu idi. Daha evvel de bu işe girişmiş, fakat asker ihtilâl yapmıştı. Onun için Paşa münasip fırsat beklemekteydi. Maiyetindeki askeri bir müddet Arap yarımadasında kullandı; sonra, bir Sudan seferi açarak, oğlu İsmail Paşa'yı oraya gönderdi. Sudan Beyleri arasında harp olduğundan İsmail Paşa burasını kolayca ele geçirdi.

Mehmet Ali Paşa'nın öteki oğlu İbrahim Paşa da bir fırkayla Sudan'a gelmişti. Fakat İsmail Paşa halktan vergi almaya kalkınca; halk bir gece evini ateşe verdiler. Paşa maiyetiyle beraber yandı. Ertesi günü Mısır askeri Sudanlılardan gereği gibi öğ aldı.

Mehmet Ali Paşa, oğlunun yakıldığı haberini alınca gözyaşı dökerek: “*Bu bozuk askerle bir iş görülmez. İşte, oğlumun da yanmasına sebep oldular*” dedi. Eyalet erkânı da talimli asker yapmağa karar verdiler. Hemen “askeri cihadiye” namıyla talimli asker hazırlanmasına başlanarak kısa zamanda pek çok asker yetiştirildi. İşte Mora’ya gönderilen talimli asker bu gruptandı. Bu asker, Galip Paşa kumandasındaydı. Bu zat çok bilgili dürüst ve mahir bir devlet adamı idi. Fakat bazı hatırlılarla ve özellikle Darphane nazırı Hüsnü Bey’le uyuşmadı.

Aslında bunların ikisi de Halet Efendi’nin hasımlarındandı. Halet Efendi’nin idamından sonra birbirlerine sarılmaları lâzımdı. Fakat Galip Paşa Sadrazam olunca araları açıldı. Bu sırada Paşa aleyhine dedikodular artıyordu. Bazı memurların Paşa’nın halvethanesine gidip devlet erkânına sövdükleri Padişah’a ihbar edildi. Sonunda Galip Paşa azledildi.

Rivayet edildiğine göre Galip Papa Yeniçerilerin ilgasını mümkün görüyordu. Ama Padişah’a şöyle demişti: “*Buna teşebbüsten önce Yeniçeri ileri gelenleri birer vesileyle taşraya gönderilmelidir ve ilga işi Benderli Selim Paşa gibi cesur bir zatın Sadrazam olmasına bağlıdır. Bu iş kulunuz gibi kâtiplikten gelme bir adamın işi değildir.*”

1825 SENESİ OLAYLARI

Bu Senenin Bazı Olayları

Padişah, Selim Paşa'yı Sadrazam yapmak üzere Hassa Hasekilerinden Ahmet Ağa'yı gizlice Silistire'ye yolladı. Haseki gizlice Selim Paşa'nın yanına girerek fermanı verdi. Paşa, kimseye haber vermeksizin tatar kıyafetine girerek, Ahmet Ağa'yla birlikte Muharrem'in 20 inci Salı günü Davutpaşa sarayına indi. Ahmet Ağa, hemen Padişah'a Sadrazamın geldiğini haber verdi. Selim Paşa Çinili köşke getirilerek mühür-ü hümayun kendisine tevdi olundu. Galip Paşa da Gelibolu'ya gönderildi.

Cehalet her türlü kötülüğün başı olduğundan Padişahlar bunca mektep ve medrese açmış oldukları halde bir müddetten beri Müslümanlar arasında çocukların okutulmasına önem verilmediğinden, halkı cehalet ve nadanlık kaplamıştı. Bu sebeple çocukların okutulması hakkında İstanbul kadılarına hitaben şöyle bir ferman çıkartılmıştır.

Çocukların Okutulması Hakkında Ferman:

Cümleye malûmdur ki Muhammet ümmetindenim diyen evvelâ dini akidesini öğrenecek, sonra da geçimini kazanmak için bir meslekte yetişecektir. Dini icapları öğrenmek, dünya işlerinin hepsinden mühim olduğu halde, bir zamandanberi halkın çoğu, analarının babalarının günahı olarak cahil kaldıkları gibi, evlâtlarında cahil bırakmakta ve âleme rızık dağıtan Allah'a güvenmeyerek hemen para kazanma hırsına düşüp çocukları beş altı yaşında mekteplerden alıp çıraklığa vermekteler.

Bu çocuklar cehaletle büyüyüp sonra da okumağa heves etmediklerinden günahları ana babalarının boynunda olup kıyamette cezalarını çeceklerdir. Zaferlere erişmeyişimizin başlıca sebebi halkı

cehaletin kaplamasıdır. Allah göstermesin böyle giderse Allah tarafından şiddetli bir terbiyeye uğrayacağız. Bu sebeple şimdiye kadar cahil kalmış olan genç ihtiyar bütün ümmeti Muhammet cahilliğin iki dünyadaki kötülüğünü düşünüp ve bu konuda birbirinden utanmayarak, Cenabı Hak'tan utanarak bilmedikleri dini meseleleri öğrenmeğe gayret etmeleri farzdır.

Bundan böyle herkesin evlâdını olgunluk çağına varmadıkça ve İslâm akidesi öğrenmedikçe mekteplerden alıp çıkararak vermeleri, olgunluk çağına vardığında çocukları Kadî efendilere götürüp şeriatça izin kâğıdı almadan esnaf yanına vermemeleri emrolunur. Şayet esnaftan biri tezkeresiz kabul ederse, çocuğu alan ve veren tedip için Babîâlî'ye bildirile.

Yetim çocuklar zaruri olarak bir usta yanına verilmişse, sanat öğrenmekle yetinmeyip günde iki defa mektebe göndermelidir. Mektep hocaları da çocukları güzelce okutup öğretmeli, her bir çocuğun istidadına göre Tecvîd ve İlmihâl gibi kitapları okutarak, dinlerini öğretmelidir. Bu husus bilcümle mahalle imamlarına mektep hocalarına ve esnaf kethüdalarına tebliğ edesin. Bu yüce fermanımın birer sureti onlara verilsin.

Sultan II. Mahmud

Mahmut Paşa çarşısı civarında tahta handa Halepli bir sahte şeyhin telkinlerine kapılan cizye muhasebecisi Ahmet Efendi sultan kethüdası Lâz Mahmut Efendi gibi fesat erbabı, bazı aşçı ustalarını kandırarak bir fitne çıkarmağa karar vermişlerdi. Her nedense ustalardan biri durumu Yeniçeri ağasına, o da Padişah'a bildirince bu şeyh taslağı ve maiyeti birer tarafa sürülmüş ve sürgünde idam edilmişlerdir.

Bu şeyhin evrakı içinde eski Sadrazam Galip Paşa'nın bir tezkeresi çıkmıştır. Galip Paşanın böyle fesat ehline uymıyacağı bilinmekle beraber yine de bu olay üzerine sürgün yeri Gelibolu'dan Manisa'ya değiştirildi.

Anadolu valisi eski Sadrazam Derviş Paşa karısına ve çocuklana mağlûp olduğundan, onlar hükümet işlerine karışarak türlü suiisimallere sebep oluyorlardı. Hele damadı Seyit Ali Paşa'nın oğlu Müderris Hamdi Bey ahaliye zulmeder ve Derviş Paşa da buna müsamaha ederdi. Kütahya valisinin feryadı üzerine, Derviş Paşa'nın vezareti kaldırıldı, malına el kondu ve Karahisar'a sürüldü. Damadının da rütbesi alındı.

Bu yıl gerçek yiğitlerden Gazi Mehmet Efendi, Dağıstan'da Ruslara karşı cenk ederken şehit oldu. Yerine geçen Hamza Bey de cihada devam ettiyse de, Rus taraftarları tarafından idam edildiğinden, vazifeyi üzerine alan Şeyh Şâmil Efendi Dağıstan'ı zapt ederek uzun müddet Ruslarla vuruştı.

En büyük devlet adamlarından Canip Efendi şöhretiyle anılan Mehmet Salih Efendi bu yıl öldü. Bu zat Arapçada üstat olduğu gibi Fransızca da bilirdi. Birçok önemli meselelerde Halet Efendi'ye zıt fikir söylerdi. Kendisini Padişah tuttuğu için Halet Efendi onu bir tarafa attırmamıştı. Halet Efendi bunca müddet devleti avucunun içine alıp istediği gibi idare etti. Nice büyük adamları birer tarafa attı. Bunca işe yarar adamları belâya uğrattı. Böyle tehlikeli bir devirde Canip Efendi doğru yolda sebat etti.

Bu yıl çiçek hastalığından Şehzade Abdülmecit Efendi, Fatma Sultan ve Münire Sultan öldüler.

1826 SENESİ OLAYLARI

Muhtelif Olaylar

Bu yıl Mora'da Yunan asilerine karşı önemli bir zafer kazanıldı. Bu vesileyle İngiliz ve Fransız tercümanları Babiâli'ye gelerek Rumlardan intikam alınmamasını talep etmişler ve Yunanlılara sahip çıkmağa kalkışmışlardır. Bu sırada Ruslar da bazı talepler ileri sürerek Devlet-i Aliye 'yi taciz etmeğe devam ediyorlardı.

Sadaret mektupçusu Arif Bey ile Beylikçi Hadi Efendi'nin geceleri toplanıp dedikodu yaptıkları ve sefahat yaptıkları Padişahın kulağına gittiğinden ikisi de azlolundu. Vakanüvis Şanizade Ataullah Efendi azledilerek bu memuriyet ulemadan Esat Efendi'ye verildi. Şanizade, tarihini 36 yılı sonuna kadar yazmış beş senelik vukuatın zabıt ceridelerini halefine devretmiştir. Bu azle sebep Hekimbaşı Behçet Efendi'dir.

Prusya devletinin İstanbul'daki maslahatgüzarına orta elçilik payesi verilmiş olduğundan, elçiye Divan-ı Hümayunda hilât giydirildi ve Padişah'a hediyeler olarak bir adet pırlantalı kutu, iki adet mücevher kabızalı kılıç, altın kakma bir çift tüfek, Flemenk kumaşı 12 top çuha ve 12 top patiska takdim etti.

İngiltere'nin İstanbul'a Büyük Elçi tayin ettiği Kaning, huzuru hümayuna nâmesini ve hediyelerini takdim etti. Kendisine seraser samur kürk giydirildi ve donanmış bir ata bindirilmek suretiyle müstesna bir saygı gösterildi. Bu zat uzun ömürlü olmuş ve uzun müddet Büyük Elçi olarak İstanbul'da kalmıştır.

İran'ın İstanbul maslahatgüzarlığına, bu yıl tayin edilen Mirza Riza'ya hususi bir misafir severlik gösterilerek bir ev kiralandı ve döşendi, ilk günden yiyeceği verildi. Fakat Mirza Riza devamlı olarak yemek istediğinden Babiâli'ye baş ağrısı oluyordu. Bir de Frenklerin bazı Rumlara patent vererek himaye ettiklerine bakarak, o da Ermenilere patent vermeye kalkıştı. İran'dan maaş

almadığı cihetle, İstanbul'daki İran tüccarının sırtından geçinmeğe başladı. Ayrıca Bağdat taraflarından bazılarını himaye etmeye ve oradan para almaya başladı. Nihayet kendisinin İstanbul'dan ayrılmasına devletçe izin verildi.

Kudüs Meselesi, Yavuz Sultan Selim'in Kudüs kalesine yerleştirdiği adamların sülâlesi üreyerek yerli nefer ismiyle bir grup meydana geldi. Bunlara Yeniçeri ağasının gönderdiği zabitler kumanda ederdi. Bu zabitten başkasına itaat etmezler gelip giden ziyaretçilerden yalnız onlar faydalanırlardı.

Kudüs'te ziyaretgâh olan Kamame kilisesi 1807 senesinde yandığından Rumların ricası üzerine kilisenin tamiri için bir ferman çıkarıldı. Tamir işine Divanı hümayun hocalarından Abdürrahim Bey memur edildi. Ancak kilisenin tamiri işinde Ermenilerin ve Frenklerin de alâkası olduğundan tamir işine başlanamıyordu. Bunun üzerine kilisede Ermenilerle Frenklere muayyen yerlerin tamiri tahsis edilmek istendiyse de, söz Frenklere kalırsa Napolyon'un tamir bahanesiyle bir fesat çıkarması mümkün olduğundan tamire hemen başlanması emredildi. Ermeniler bu tamir işine karşı koyarak ihtilâl çıkardılar. Bunların bir kısmı idam edildikten sonra tamir edilebildi.

Askeri Tanzimat için ulemadan bir zatın meşiyhat makamında bulunması icabettiğinden Şeyhülislâm Âsım Efendi azledilerek yerine Anadolu Kazaskeri ve bilgin Tahir Efendi getirildi.

İslâm devletinin en büyük vazifesi cihat olup bunun temeli de emirlere itaat olduğu halde halkı cehalet istilâ etmiş olduğundan haddini bilmezler çoğalmıştı. Yeniçeriler kanun diye aralarında cari olan bozuk düzen âdetlerinden vazgeçemedikleri için, askeri nizamlara nefretle bakıyorlardı.

Padişah, askeri nizam altına almağa niyet ettiğinden, her şeyden evvel halkın cehaletini gidermek gerekiyordu. Bu maksatla İmam-ı Âzam'ın ünlü talebesi İmam Muhammed'in yazdığı (Siyer-i Kebir) ve Mesail-i Cihad isimli kitapları hoca Münip Efendi tarafından tercüme edilerek matbaada basıldı. Birer nüshası kütüphanelere, ocaklara ve Şeriye Mahkemelerine gönderildi. Ocaklılar kamu efkârının uyanmasını istemediklerinden taşralardaki Yeniçerilere mektuplar yazarak: *“Sakın bu kitaplara kulak asmayın; ocağın kanunundan şaşmayın.”* dediler.

Müverrih Esat Efendi der ki: Halkın bir şeyi beğenmeyip kabul etmemekte inatları cahillikten, yani o şeyin faydasını ve mahiyetini bilmediklerinden ileri gelir. İnsan tabiatı, bilmediği hususlara yüz çevirir ve meçhule düşmanlık besler.

Devlet-i Aliye’de eskiden ilmi mansıplar, akli ve nakli ilimleri bilenlere verilirdi. Askeri sınıfın muvazzaf hocaları cihadın faziletlerini öğretirlerdi. Avrupa devletleri bizim bu usulümüzü alarak, akli ve riyazi ilimleri mekteplerde öğrenmeyenleri katiyen iş başına getiremezler. Bunlar buldukları yenilikleri harf be harf bastırıp memleketlerine yayarlar. O kadar ki müellif sağlığında ve ölünce de varisleri kitaptan irat alır.

Bu günlerde kalem kâtiplerine Arabi ve Farisi okutmak üzere iki hoca tayin olundu. Bundan böyle sarf ve nahiv okumayan ve imtihanında ehliyet göstermeyenlerin kâtip adaylıklarının kaldırılması kararlaştı.

Bu yıl Üsküdar’da eski Valde Camii civarındaki evinin bahçesini kazdıran Kara Süleyman, bahçede bir kavanoz dolusu altın buldu. Altının değeri yüz elli bin kuruştı. Altınlar darphaneye gönderildi. Bu evin ilk sahibi Sultan Selim devrinde Haseki olan ve sonradan saraydan tart edilen Arnavut oğlu namında birisidir. Bu parayı çalıp çarparak toplamış ve bahçeye gömmüştü.

Bu yıl Müneccimbaşı Mehmet Rakım Efendi öldü. İlmi nücumda ve diğer ilimlerde mahir idi. Yine bu yıl Anadolu Kazaskeri Mustafa Rakım Efendi öldü. Vasiyeti üzerine Karagümrük tarafında gömüldü. Sonradan yanına medrese yapıldı. Bu zat Ünyeli olup İstanbul’da yetişmiştir. Kardeşi İsmail Efendi gibi bu da büyük hattatı. Yazının her türünde mahirdi. Aynı zamanda ressamdı. Büyüklerin çocuklarına yazı öğretirdi. Sultan Selim’in cülusunda tasviri hümayunlarını yapmış ve takdim etmişti. Buna mükâfat olarak kendisine Müderrislik verildi. Sultan Mahmut’un şehzadeliğinde ona da hocalık ettiği için cülusunda sikkeyi hümayun resmine memur edildi. Birçok kadılıklarda bulunduktan sonra Anadolu Kazaskerliğine getirildi.

Bu yıl Şeyhülislâm Arapzade Arif Efendi de öldü. Bu zat Şeyhülislâm Ahmet Ataullah Efendi’nin oğludur. İlmi mertebeleri birer birer aşarak Şeyhülislâm olmuştu. Ancak bu makamda yirmi beş gün kalabilmişti. O zamandan

beri yalısında muazzez ve muhterem olarak vakit geçirmektedir. Bilgili, merhametli, vakur, hafızası çok kuvvetli bir zattı. İhtiyar halinde çok ağır yemekler yer, buzlu suları kâse kâse içer, hiç bir tedbir almadığı halde sıhhati ve şuuru yerinde idi. Kendisine mahsus talik bir yazıyla on kadar Mushaf yazmıştır. Ailesinden öğrenildiğine göre geçkin ihtiyar halinde ay geçmez meşru gusl usulünü icra edermiş.

Padişah, mülki ve askeri İslahat yapmak arzusundaydı. Halk özellikle Yeniçeriler, askeri ıslahata düşmandılar. Bu sırada bilginlere iltifat gösterilmekle beraber dürüst ve âlim adamların iş başında bulunmaları gerektiği için, Tahir Efendi Şeyhülislâmlık makamına bu düşünceyle getirilmişti. Yeniçerilere karşı, kullanılmak üzere topçulara önem verilmektedir.

Halk Yeniçerilerin zulmünden bezgindi. Bu eşkıyanın terbiyesi için şartlar olgunlaşıyordu. Padişah bazı sadık adamlarıyla görüşerek, ıslahata hazırlık olmak üzere, fesat çıkaranlardan bir kısmı şuraya buraya sürmekte idi.

İslahata aleyhtar olanlar arasında ocak muhafızı ile divan kâtibi Mehmet Efendi vardı. İkisi de sürüldüler. Gittikleri yerlerde idam edildiler. Evvelce Kütahya'ya sürülmüş olan kapıcıbaşı Dede Mustafa Ağa'nın, düşünülen ıslahatta faydalı olacağı umulduğundan, Kumbaracı başlığa getirildi. Bu adam "Vakayı Hayriye'de işe yaramış, sonraları vezir olarak uzun süreler yaşamış olan Dede Paşa'dır.

Timar sipahileri de, Piyadeler gibi, çığırından çıkmış olduğundan, Arnavutlukta bulunan sipahilerden bazıları, Kumbaracı ve Lağımcı ocaklarına katılmış ve bu faydalı olmuştu. Bunun üzerine öteki vilâyetlerdeki sipahiler de bu ocaklara bağlanmıştı.

Şaban ayının 21. günü Sadrazam tersaneye gitti. İnşası biten bir korveti denize indirdi. Mühendis ve işçilerine hilaflar giydirdi. Tersanede büyük havuz da tamamlanmış olduğundan, yapanlara hilaflar giydirildi. Bu havuzun yapımına yirmi bin keseden fazla para harcanmıştır. Ötedenberi tersanede pasbanlık eden tayfa, ocağa dayanarak şakavetler yaparlardı. Bunun üzerine memleketlerine sürülerek yerlerine kefilli Türk pasbanlar kondu.

1823 yılında Tophane’de yapımına başlanan Nusretiye camiinin inşaatı, bu 1826 yılında tamamlanarak Padişah tarafından açıldı. Padişah camie gelirken, sağ tarafta yer almış olan topçu askerine selâm vermiş; sol taraftaki Yeniçerilere iltifat etmemişti. Cami hademelerine âtiyeler verildiği gibi selâmlıktaki neferlere 5000, topçu askerine 20.000. arabacı askerine 15.000 kuruş hediye verildi.

Yeniçeriliğin Kaldırılması İçin Alınan Tedbirler

Ramazanın 15. günü ocaklılar kadim âdet üzere saray mutfağından verilen baklavayı alıp aralarında yağma ettiler. O gün bir ihtiyar adam, yedi yaşındaki torunuyla bu baklava alayını seyrederken, oruç yemekle iftihar eden bu Yeniçeri güruhundan birkaçı; o masum ihtiyara saldırarak dövmüşlerdi. İhtiyar da “*İlâhî dergâh-ı kibriyandan dilerim ki bu kavmi takımıyla ruyu arzdan kaldırı. Gelecek ramazanı şerife yetiştirme*” diye inledi. İşte bu beddua kabul olundu.

Hayli zamandan beri muntazam asker hazırlamak üzere Sultan Mahmut teşebbüslere girişiyordu. Buna bir mukaddime olmak üzere: “Usul-ü el hükm-ü fi nizam-ıl emin” isimli kitabın tabını ve İtalyancadan harp fennine dair bazı eserlerin tercümesini emretmişti.

Düzenli ve eğitimli ordu kurulmadıkça hudutların korunması şöyle dursun, iç asayiş sağlamaya bile mümkün değildi. Artık bu konuda kimsenin bir diyeceği kalmamıştı. Ağa Hüseyin Paşa’nın Yeniçeri ağalığından beri zorbarların burnu kırılmıştı. Ulema ve devlet erkânı gizlice müzakerelerde bulunuyorlar ve Mısır’da olduğu gibi talimli asker tertibine karar veriyorlardı. İşin icra şekli evvelâ Ağa Hüseyin Paşa’dan soruldu. Paşa dedi ki:

“Yeniçerilerin hali malûm, büyüklerini ikna etmek küçüklerini ram etmek mümkünse de bu iki sınıfın ortasında bulunan ve esame akçesinden yararlanmağa alışmış olan, müteveli, aşçı, haseki oturağı gibi adamların ayak takımını isyana teşvik etmeleri muhtemeldir. Bu müfsitleri derhal idam etmekten başka çare yoktur.”

Hüseyin Paşa'nın bu teklifi kestirme bir yol idiyse de, bir ihtimal üzerine birçok kimseyi idam etmek doğru görünmediğinden, münasip üslûp ile kendilerine doğru yolun gösterilmesi, kabul etmeyenler hakkında tedbir alınması tercih edildi. Evvelâ Yeniçeri ağası vasıtasıyla Kul kethüdası Hasan Ağa ve ocağın elebaşlarından Kurt Yusuf birer birer çağrılarak kendilerine âtiyeler vaat edildi. Askeri nizamların, seri icabı telkin olundu. Ve bu konuda kendilerinden söz alındı.

Sonra Şeyhülislâm konağında bir Meclis toplanarak asker talimi bahsinin şeri tarafı soruldu. Hepsisi bu talimin vacip olduğuna şu fetvayı verdiler.

Eşkinici Kıtalarının Teşkili Hakkında Dini gerekçeler;

Allah'ın buyurduğunu yüceltmek ve şeriatı diri tutmak için, müşrikleri öldürmek, Müslümanlar üzerine farz olduğundan bu da harp âletlerinin kullanılmasına bağlı bulunduğundan âdetleri öğrenmek üzere talimler yapmak ve kâfirleri öldürmenin gereklerindendir. Nitekim, Peygamberimiz ok atma talimini övmüşlerdir.

At ve deve yarışlarını da aynı maksatla caiz görmüşlerdir. Velhâsıl düşmana karşı "iktidarınız ölçüsünde kuvvet hazırlayınız" Âyeti Kerimesi gereğince düşmanları yenmek için mutlaka lüzumlu her çeşit harp âletlerini hazırlamak vaciptir. Yine âyeti kerimelere göre harp fenlerini bilmek ve düşmanlara mukabele etmek farzdır. Hatta müşrikler ilk Müslümanları yenmek için türlü harp hileleri icat etmişlerdir. Hatta Hicret'in 40 inci yılında müşrikler barut icat ettiklerinde Müslümanların da barut kullanmaları hakkında ecma-ı ümmet (bilginlerin oybirliği) vardır. Velhâsıl her vakit kuvvet kazanmak için harp âletlerini tedarik etmek, öğrenmek ve öğretmek iman ehline lüzumlu olup hele şu sırada düşmanlar, ehli İslâm üzerine saldırırken, Müslümanların da mukabele etmeleri vaciptir.

Bu sebeple Yeniçeri ortalarının her birinden aslı, nesli belli, güçlü kuvvetli yüz ellişer kişi ayrılıp Eşkinici neferi yazılması ve harp âletlerini öğrenerek daima hazır bulunmaları hususunda Şeyhülislâmlık makamı ve ulema tarafından caiz ve lüzumlu görülmüştür.

Padişahımızın bu hususa dair emir vermeleri meşrudur diye, fetva, ferman çıktığı için, bütün ocak ağaları elbirliğiyle bu miktar neferleri ayırıp talime başlamayı taahhüt etmeleri şart olmuştur.

Hazır bulunan Yeniçeri ağası Celâlettin Ağa da ocaklının bu nizamı uya-caklarını taahhüt etti.

Bunun üzerine Yeniçeri Ocağının 51 ortasından şimdilik 150'şer kişi toplam olarak 7650 kişi eşkinci adıyla talimli asker yazıldı. Eşkinciler hakkında bir kanunname lâyihası kaleme alındı. Üç gün sonra yine Şeyhülislâm konağında Meclis toplandı. Bu Mecliste evvelkilerden başka Karadeniz muhafızı Ağa Hüseyin Paşa, Anadolu yakası muhafızı Mehmet İzzet Paşa, Kazasker mazulü Pirizade Yahya Efendi, Mollazade Reşit Efendi, Rahmi Efendi, Çarşambalı Hoca Mehmet Efendi ve daha birçok hocalar hazır bulundular.

Toplantıda ilk önce Sadrazam söz alarak; devletin durumunu, Yeniçerilerin eski ve yeni tutumlarını, içlerine karışan ne idiği belirsiz adamların sebep olduğu ihtilâlleri, asker taliminin lüzumunu, işin maddi taraflarını anlattı ve devamla düşmanlarımızın kullandıkları cenk usulüne mukabele için harp aletleri kullanılması, kışlalarda icra olunamaz mı? Eğer Yeniçerilerin maaşları yetmiyor da durgunluklarına sebep bu ise söylensin icabına bakarız. Rum eşkıyasının hakkından gelemedik, Yunan işi halledilemedi, bıçak kemiğe dayandı. Müslümanlığa lâyük olan tutum neyse bu mecliste söylensin. Başımız şeriata bağlıdır, dedi.

Hekimbaşı Behçet Efendi, “Sadrazamın ifadelerini tasdik ile bu derdin çaresine bakalım, Fakat ipida reis efendi düşmanlarımızın durumunu anlatsın, illet nedir, gereği gibi teşhis olsun da ona göre devasını düşünelim” dedi.

Reis Efendi, ecnebi devletlerin havsalaya sığmayan taleplerini ve Rum meselesinde ne derece haksız iddiada bulunduklarını anlattı. Bunun üzerine ulema efendiler: “hal böyle olunca bütün ehli İslâma askerlik fennini öğretmek vaciptir” dediler. Bunu aklı ve şer-i delillerle ispat ettiler. Kol kethüdası söz alarak: “Filvaki ocağımızın kanununa riayet olunmadığından, içimize uygunsuz adamlar karıştı. Böyle talimsiz askerle cenge gidilmez, inzibati olmayan asker, ne kadar kahraman olsa içlerinden birisi kaçınca ötekiler perişan olur. Hemen

asker ıslahı için ne lazımsa yapılınsın” dedi. Hazır bulunan ocaklılar da onu tasdik etti.

Sadrazam bu konuşmaları takdir ederek Yeniçerilerin ıslah Padişahımızın matlubudur” deyip Eşkinciler hakkında hazırlanan lâyiha'nın okunmasını mektupçu efendiye emretti. Sonra, Şeyhülislâm talimin vacip olduğuna dair alınmış olan fetvayı okudu: “İşte, kitap, sünnet ve ulema ittifakı budur. Düşmana karşı koyabilmek için asker talimi ehli İslâma vaciptir. Bu talimi taahhüt ediyor musunuz?” dedi. Ocaklılar hep birden: “Evet” dediler. Sadrazam tekrar söz aldı: “Bu şeriat emrine bazı mayası bozuklar itiraz ederse tecziyesi lâzım olur mu?” diyince, Şeyhülislâm: “Şiddetli ceza lâzımdır” diye cevap verdi. Ve fetvanın yazılmasına fetva eminine emretti.

Hazırlanmış olan şeri sohbeti vakanüvis Esat Efendi okudu. Hazır bulunanlar vesikayı mühürlediler, bundan sonra, İstanbul Kadısı, Müderrisler ve Şeyhler Babiâli'den çıkarak alay halinde Ağakapısı'na vardılar. Ocaklılar ayakta bekliyorlardı. Fetva ve hücceti seriye lâyihaları okutuldu. Bazı müderrisler talimin şeri olduğuna dair sözler söylediler.

Yeniçeri ağası Celâlettin Ağa: “İşte fetva, ulema ittifakile harp talimi üzerimize vacip oldu. Padişahımızın fermanı da bu merkezdedir. Ne dersiniz? Taahhüdünüzü Babiâli'ye arzedeceğim” diyince önde duran bölük ağaları ve ocak ihtiyarları: “Duyduk, itaat edeceğiz” dediler. Ve hüccet-i şeriyenin altına onlar da mühür bastılar. Tornacıbaşı, Ocak imamı, Bölükbaşı, Odabaşı ve Mütevelliler: “Kanımızla mühürleriz” dediler. Öteki ocaklılar da birbirinin omuzuna çıkarak mühürlediler. Yeniçeri ağası bir tahrir yazdı. Heyet bu vesikayı alıp Şeyhülislâm konağına geldi ve buradan dağıldı.

Ertesi günü eşkinci asker yazılmasına başlandı. Bunlara hemen süngülü tüfek verilse dedikoduyu uyandırır mülâhazasıyla birer tokmak kundaklı tüfek ve birer kılıç verildi. Ayaklarına sıkı potur, başlarına yeşil renkli lâz kalpağı giydirildi. Zilkade'nin 26'ncı günü talimlere başlanmak üzere, mecliste hazır bulunan zevatın bir kısmı Etmeydanı'na geldiler. Sabah namazını kıldıktan sonra eşkinci yazılmak üzere 51 ortanın her birinden üçer, beşer nefer meydana çıkarıldı. Dua ile elbiseleri giydirildi ve silâhları dağıtıldı.

Mısır'da bu işleri öğrenmiş olan Davut Ağa ve iki yardımcısı öğretmen tayin edildi. Sonra ulema talimin meşru olduğuna dair sözler söylediler. Fetva emini besmele çekerek eline bir tüfek alıp Yeniçeri ağasına verdi. O da tüfegi öpüp sekban başıya ve sırayla katar ağalarına uzatıldı. Eşkinici neferleri bu manzarayı seyrettikten sonra talime başlamak üzere Gürcü Ahmet Efendi gür sesle bir dua okudu.

Talimli asker hazırlanmasına böylece başlanırken bedava ulufe ile yaşayanların, yalan haberler yaymalarını önlemek üzere İstanbul kadısına bir ferman gönderildi.

Eşkinici yazılmasına en çok sadakat gösterir görünen kethüda Mustafa, Kurt Yusuf ve diğer bazılarının bu hareketleri meğer bir münafıklık imiş. Sonradan anlaşıldığına göre o gün isyan etmeyi gizlice aralarında görüşmüşler. Etmeydanı'nda isyan etmeğe niyet etmişler Fakat içlerinden bazıları kazan çıkmadan isyana başlamak, Bektaşilik kanununa uymaz" dediklerinden isyan tehir edilmiş.

Bazıları da: "Eşkinciler çoğalıp, top ve tüfekle teçhiz edildikten sonra isyan edelim" demişler. Velhasıl isyana karar vermekle beraber zaman konusunda ihtilâfa düşmüşler. O gün Büyükçarşıda Kerpiç hanında gizli bir toplantı yaparak, meşhur Habip Odabaşını da çağırmışlar ve hemen isyana karar vermişler.

Bu Habip Odabaşı 31 cemaatinin Odabaşısı olup, zorbalar üzerinde çok nüfuzlu ve sadakat halinde görüldüğü için hassa silâhşorluğuna kayırılmıştı. Eşkinici yazılma zamanında kendisine taşrada bir yerin mültezimliği verilmişken, Babîlî'ye gelip: "O yerin mahsulü kıttır. Benim haysiyetime uymaz. Bana Selanik mültezimliğini verin" diyerek ayak diremiştir; bu da verilmiştir. "Memuriyetinizin zamanı geldi, niçin gitmiyorsunuz" diyenlere: "Şeri mazere-tim var, veya düğünüm var" diyerek atlatmaktaydı. Bir fırsat gözettiği belliydi. Celâleddin Ağa, bu tutuma bakarak ocaklıların kötü niyetini anlamış ve Eşkinici nazırı Saip Efendi'ye dununu bildirmişti.

Saip Efendi katar ağalarını ve Kurt Yusuf'u huzuruna çağırarak, Eşkinici lâyihasını ve ulemanın fetvalarını anlatmıştı. Ağalar: "*Neferlerimiz kalın kafalıdır. Bu talimler hâşâ gâvur usulüdür. Biz etmeyiz. Keçeye kılıç çalar, Şişhane'de*

nişan atarız” demesinler mi! Yeniçeriler talim için üç defa Etmeydanı’na çağrıldıkları halde gelmediklerinden kötü niyetleri belli olmuştu. Sadrazamın huzuru kaçmış, geceleyin Yeniçeri Ağası, Ağa Hüseyin Paşa’yı yalısına çağırmişti. Hüseyin Paşa: “Madem ki şer-i şerif üzere oybirliğiyle karar verilmiştir; bundan dönmek caiz değildir. Sebat gerektir” demiştir. Artık geri dönmek, mümkün değildi. Yeniçeri zorbalarını yola getirmekten başka çare yoktu.

Yeniçerilere karşı emniyet tedbiri olmak üzere topçu, kumbaracı, lâğamcı ve tersane ocakları zabitleri durumdan haberdar edildikten başka boğaz muhafızları olan Ağa Hüseyin Paşa’yla Mehmet İzzet Paşa maiyetindeki 3000 kadar sekban askerinin İstanbul’a nakli için tertibat alındı.

Yeniçeriler mederese talabelerini aşağıladıklarından dolayı aralarına husumet girmişti. Bunun için mederese talabelerinin de Yeniçeriler aleyhine kullanılması düşünüldü. Böylece, kamu efkârı tamamen Yeniçerilerin aleyhine dönmüş olmakla beraber, onlar da isyana hazırlanıyorlardı.

Olayların Başlaması

2 Haziran gününün gecesinde, Perşembe geceni güneş battıktan sonra, Yeniçeri zorbaları, birer ikişer Etmeydanı’nda toplanarak, adamlarını oraya çağırışlardı Kol Kethüdası Hasan Ağa’ya da haber yollamışlardı. Hasan Ağa: “Bölük ağaları gelsin de beraber varırız” diye onları başından savmıştı.

Bu sırada Habip Odabaşı ortaya çıkarak: “Arkadaşlar, bıkkınlık getirmezsiniz. Ocağın adı kıyamete kadar kalkmaz. Göreyim sizi. Hacı Bektaş ocağını uyandırın” dedi. Gece saat altıda birtakım zorbalar Celâlettin Ağayı öldürmek üzere Ağakapısı’na gittiler. Ağa kol gezerek yatağına girmezden önce helaya girmiş olduğundan, zorbalar selâmı ve haremi arayıp dönmüşlerdi. Ağa da çıkıp Süleymaniye’de bir evde gizlenmiştir. Ertesi Perşembe günü ki Haziran’ın üçü idi. Asiler kazanları alarak Etmeydanı’na toplandılar. Cebeciler de asilere katıldı, Tornacıbaşı Şakir Ağa vakayı haber alınca ödü patlamış ve hemen ölmüştür.

Asiler, Tahtakale, Asmaaltı, Unkapanı gibi ayak takımının toplandığı yerlere adamlar göndererek isyana teşvik ettiler. Kalabalıkları artınca Babiâli'yi basmak üzere Nakilci Mustafa isimli eşkıya ile bir fırka gönderdiler. Mısır kapısı kethüdası Necip Efendi Alemdar Paşa zamanında talimli askerin kâtipliğinde bulunduğundan, onun da konağını basmak üzere bir kıta gönderdiler.

Sadrazam o gece Beylerbeyi'nde, Necip Efendi Kanlıca'da bulunduğundan eşkıyanın tecavüzüne uğramadılar. Babiâli'deki müstahdemler Harem bahçesinin ortasındaki mahzene girip kurtuldular. Zorbalar Sadrazamın ve Necip Efendinin nakit para ve mücevherlerini yağma ettiler.

Eşkıya taraf taraf yayıldı. Nakilci Mustafa tellâllar çağırarak, *“Fetva ve hüccet yayanları ve bütün başı kavukluları öldüreceğiz. Evlâtlarını esir edeceğiz. Bekârlarını on kuruşa, dullarını beş kuruşa satacağız. Herkes dükkânını açsın”* diye bağırarak ırz ehline dehşet verdiler. Müderris Şeyda Efendi isyandan habersiz sabahleyin evine giderken eşkiyaya rast gelmiş. Şakiler işte “askeri talim yapmaya” fetva verenlerden birisi budur diye bıçakla üstüne hücum etmişler ve öldü diye bırakıp gitmişler. Şeyda Efendi yavaşça kalkıp evine kadar gitmiş.

Bektaşî babalarının birtakımı ellerinde teberlerde Etmeydanı'nda eşkıyayı teşvik ediyor, birtakımı da Boğaziçi'ne giderek asileri çoğaltmağa çalışıyordu.

Sadrazam, durumu haber alınca Ağa Hüseyin Paşa ve Mehmet İzzet Paşaya derhal yalı köşküne gelmeleri için haber saldı. Hazine kethüdası Mehmet Emin ağayı, Beşiktaş sarayına göndererek durumu Padişaha arzetti. Padişahın Topkapı sarayına gelerek Sancak-ı Şerif'i çıkarmasını rica etti. Şeyhülislâm ve diğer devlet büyüklerine de haber yolladı. Şeyhülislâm ve Kazaskerlerde hoca efendilere ve Danişmendlere haber saldılar. Kısa zamanda Kazaskerler, Dersiam Kurt Abdürrahman Efendi, Defterdar, Reisülküttap, Tersane emini ve Necip Efendi geldiler.

Kul kethüdası Hasan Ağa, yazıcı Raşit Efendi'yi Etmeydanı'na yolladı. Meramlarını sordu. Asiler: *“Biz talim etmeyiz. Bizim usulümüz testiye tüfek katmak ve keçeye kılıç çalmaktır”* dediler. Devlet ricalinden bazılarının kelle-

sini istediler. Yazıcı bu haberi Ağakapısı'na iletince, Hasan Ağa durumu Sadrazama bildirdi. Sadrazam, “kılınca kuşandık artık dönmeyiz git bu haberi ver” dedi. Yanındakilerle yalı köşkünden çıkıp Topkapı sarayının arz odasına vardı. Bu sırada ulema kadılar ve müderrisler takım takım Bâb-ı hümayuna geldiler.

Topçular, arabacılar ve süvari topçu yüzbaşısı Kara Cehennem İbrahim ağa birkaç topla, tersane başçavuşu Yemenici oğlu Ahmet ağa, Kalyoncu askeri ile ve kumbaracı ve lâğımca ocakları ağalarıyla birlikte saraya gelerek saf saf dizildiler. Bu ocaklıların asilere katılmayıp saraya gelmeleri herkese kuvvet verdi.

Kumbaracıbaşı Dede ağadan bizzat işittiğimize göre bir isyan halinde ne suretle hareket olunacağına dair topçu ve kumbaracı ocakları zabitlerinden evvelce teminat alınmış ise de, tam güven hâsıl olmamıştı. Vakanın zuhurunda Hasköy'deki kumbaracı kışlasında bulunan zabitler ve neferler kışla kapısında hazır beklemekte idiler.

Bunlar gelen adamlara: “*Sultan Selim, ocağımızın tanzimine büyük himmet ettiğİ halde her nasılsa o zaman Yeniçerilere uyduk ve lekelendik. Bu lekeyi gidermek için fırsat arıyorduk, şimdi devlet uğruna can feda etmeğİe hazırız*” dediler. Dede ağa: “*öyleyse buyurun gidelim*” dedi. Kumbaracılar kayıklara binerek yalı köşküne geldiler ve bu büyük savaşta canlarını dişlerine takarak çalıştılar. Ocakların bu fedakârlığı ve Ulemanın Yeniçeriler aleyhine birleşmesi saltanata kuvvet vermişti.

Sancak-ı Şerif'in Çıkması

Sultan Mahmut kılınıca kuşanıp tebdil kayığına binerek Beşiktaş sarayından Topkapı sarayına gelerek sünnet odasına girdi. Sadrazam, Şeyhülislâm ve ulemayı huzuruna kabul ederek dedi ki:

“Cülusumdan beri üzerime borç olduğı şekilde şeriata uymak ve Allahın emaneti olan tebaayı korumak için ne kadar gayret eylediğim cümlelerin malûmudur. Yeniçeriler defalarla isyan etti. Asi hareketleri,

dayanılmaz bir hal aldı. Ancak kan dökülmesin diye müsamaha ettim, kendilerine bu kadar ihsan ettim. Bu defa kendi rızalarıyla başlanan meşru bir işten dönerek baş kaldırdılar. Bu isyan padişaha karşı ayaklanış değil midir? Bu hainlerin tedibi için teklifiniz nedir? Öldürülmele-rine şeriat hükmü var mıdır?” dedi.

Ulema oybirliğiyle: “*Bunların katilleri meşrudur. Bu yolda ölmek var, dönmek yoktur*” dediler.

İstişare sona ermişti. Harbe başlangıç olarak Sancak-ı Şerif’in çıkması lâzımdı. Ancak bu tehlikeli bir işti. Çünkü Sancak-ı Şerif çıkınca payitahtta büyük bir kıtal başlayacaktı. Vuruşmanın sonucu ise meçhuldü. Şayet zorbalara galip gelir ve bunca devlet adamlarını mahvederlerse, bu zorbaları kim idare eder? Yollu tereddütler vardı. Padişah da tereddüt ve teenni gösteriyordu.

Bunun üzerine Kurt Abdurrahman Efendi söze başladı: Hiddet ve şiddetten ağız köpürüyordu: “*Bu din ve devletin devam ve bekası murad-ı ilâhi ise o habisleri vurur mahvederiz. Değilse biz de bu din ile beraber batıp gide-riz. Daha ne olmak ihtimali kaldı*” diyerek elindeki tesbihi hiddetle yere vurdu. Tesbih koptu. Taneleri mermerler üzerinde yuvarlanırken, herkese rikkat gelip gözyaşları tane tane yere dökülüyordu.

Sultan Mahmut da rikkatle ağlıyarak Hırka-i Şerif odasına girdi. Sancak-ı Şerif’i çıkardı. Sadrazamla Şeyhülislâma verdi ve bizzat askerle Etmeydanı’na kadar gitmek istedi. Devlet erkânı: “Öyle köpeklerin toplandığı yere Padişahı-mızın bizzat gitmesine hacet yoktur diyerek. Hırka-i Şerif odası önünde durma-sını ve ehli İmânın zaferine dua etmesini rica ettiler. Buna razı oldu.

Şeyhülislâm mazullerinden Dürriyade Abdullah, Yasinci Zade Abdülvehap Efendilerin de gelmesini Padişah arzu ettiğinden, onlara da davetçi gönderildi ve İslâmları kutsal sancak altına davet için her semte tellâllar çıkarıldı. Mahalle imamlarına İstanbul kadısı haber yolladı. Zorbalara ise: “Yeniçeri olan kazanların yanına gelsin,” diye çağırıyorlardı. Bu iki davet arasında şehrin içinde bir acayip ve tesirli bir gulgule peyda oldu. Zorbaları da korku ve telâş aldı.

Din ve devlete bağlı olanlar, Sancak-ı Şerif'in altına koştular ve hepsinden önce 3500 kadar Medrese talebesi Babı hümayuna geldiler. Bunlar kendilerine davet gelince hemen silâhlanıp hocalarıyla beraber dalga dalga Babı hümayuna yöneldiler. Yolda Yeniçeri eşkıyasile çarpışırken bir şehit verdiler. Bu sırada İstanbul mahalleleri halkı imamlarıyla, Üsküdar ve Beyoğlu halkı hâkimleriyle, Seyitler yeşil sarıklarıyla, grup gurup geldiler. Saray meydanı dini bütün Müslümanlarla doldu. Sadrazam ve Şeyhülislâm Sancak-ı Şerif'i, ihtiramla omuzlarına alarak meydanda hazır bulunan gayretli devlet adamlarına teslim ettiler.

Ahıskalı Ahmet Efendi o kadar tesirli ve dokunaklı bir dua etti ki meydana ağlamadık kalmadı. İslâm Halifesi Hırka-i Şerif odası önünde Allahü Teala'ya yönelip; sancağı teslim ettiklerinin zaferine dua ettikten sonra, Sultanahmet meydanına yakın bulunmak için, Bâb-ı hümayunun üstündeki daireye teşrif etti.

Bu sırada iç Cebahane açıldı. Silâhı olmayanlara silâh dağıtıldı, sonra, Sancak-ı Şerif'i alıp Gülbank ve tekbirlerle doğru Sultanahmet camiine gittiler. Sancağı Minberin üstüne diktiler. Davet edilmiş olan azledilmiş Şeyhülislâmlar da gelip toplantıya katıldılar. Mazul Şeyhülislâmların fiili hizmette bulunan Şeyhülislâmla görüşmesi âdetlere aykırı iken; şimdi bu âdet bozuldu. Eski ve yeni Şeyhülislâmlar beraberce görüşmeğe başladılar. Bu sırada Ağa Hüseyin Paşa ile Mehmet İzzet Paşa, seçme askerlerle Sultanahmet meydanına geldiler. Bu da kalplere kuvvet verdi.

O zaman zorbalar içinde bulunup da kaçan ve Abdülmecid'in cülusunda İstanbul'a dönen bir ihtiyarla görüştüm. Bana dedi ki: *"Ben o zaman Yeniçeriler içindeydim. Niyetimiz yatağanlarımızı çekip saldırarak Sancak-ı Şerif'i ele geçirmektir. Hüseyin ve İzzet Paşalar, henüz gelmemiş olduklarından bunu yapabiliriz. Lâkin binlerce başı kavuklunun Bâb-ı hümayundan Sancağı şerifi getirmeleri cümlemize dehşet verdi. Dizlerimizin bağı çözüldü; ne yapacağımızı şaşırdık. Ben de bu aralık savuştum."*

Savaşa giden ordularda olduğu gibi, Peygamber sancağı Sultanahmet camiinin minberine asılınca, muhafazası kumandanlara verildi. İki tarafında

da birer kumandan sıra ile nöbet bekliyordu. Vezirler ve ulema mihrap önünde ayakta duruyorlardı. Camiin dışı ve içi dopdoluydu. Ve mahşerde Ümmeti Muhammed'in İslâm sancağı altında toplanmalarını hatırlatıyordu. Bu da Müslümanları dehşete düşürdü.

Devlet ricalinden birisi söze başladı: *“Ey din âlimleri! Sadrazamın ve diğer devlet memurlarının haremlerine kadar girip yağma yapan, şariat perdesini yırtan ve Halifeye itaatten cayan şakilerin öldürülmesi meşru değil midir?”* diye sordu. Ulema: *“Vuruşma farzdır. Fakat daha önce onların toplantı yerlerine bir nasihatçı gönderip şüpheleri varsa giderelim”* dedi. Ve bu göreve Ahıskalı Ahmet Efendi memur edildi. Ahmet Efendi: Baş üstüne dedi: *“Ben ifadede kusur etmem, lâkin onlar söz dinlemez, Hatta kabul etmez. Ben de ellerine düşmüş olurum”* dedi.

Mehmet İzzet Paşa: *“Vakit geçirmede tehlike vardır. Onların şüphesini ancak kılıç giderir”* diyince, Ağa Hüseyin Paşa da bu fikre katıldı. Sadrazam, bizzat gitmek üzere kılıcını kuşanmışken, vükelâ mâni oldular. Ve onun hareket üssünde kalmasını rica ettiler. Bunun üzerine Sadrazam, bu tehlikeli işe, Ağa Hüseyin ve Mehmet Paşa'yı memur etti ve onları uğurladı. Böylece paşalar kendi sekbanları topçu, kumbaracı ve kalyoncu askerleriyle yola çıktılar. Talebei ulûm ve ırz ehli de onlara katıldı.

Yeniçerilerin Yok Edilmesi

Bu sırada zorbalar halkın Sancak-ı Şerif altına gitmesini önelemek için, Divanyolu, Beyazıt ve Çarşıkapı güzergâhlarını tutmuşlardı. Fakat karşılarında Karacehennem'in iki topu ile beraber ve tekbir velvelesiyle gelmekte olduğunu görünce geri çekilerek Etmeydanında toplandılar. Ağa Hüseyin Paşa topçu askerleriyle Divanyolu'ndan, İzzet Paşa, Kumbaracı ve Kalyoncu askerleriyle Saraçhane tarafından hareket ettiler.

Sadrazam halktan da bir fırka tertip etmek üzere camiin merdiven başına çıktığı esnada, Kethüda vekili Mustafa Ağa ve birkaç çorbacı geldi. Efendim, bizler Ağakapısı'ndaydık eşkıyalar cahil oldukları için talim edemeyiz derler

imiş, yollu münafıkça sözlerle işi görüşmeğe düşürmek istedikleri anlaşılınca Sadrazam: *“Bakın ağalar, harp talimlerinin lüzumuna dört mezhebin müftüleri Mısır’da ve Mekke’de fetva vermişlerdir. Buradaki ulema da böyle fetva vermiştir. Şeriatın emrine karşı koymak İslâma yakışır mı?”* dedi.

Yanında bulunan Padişah imamı Zeynelabidin Efendi: *“Yeniçeriler, bu hususa dair olan hücceti şeriyeyi mühürlemişlerken, şimdi caymaları isyan ve fesat alâmetidir. Bu hainlerin bu din ve devlete etmedikleri hıyanet kalmadı. Üzerlerine kılıçla varmak dinin icabıdır. Ey Muhammet ümmeti ne durursunuz? Allah rızası için eşkıya ile cenk edin.”* diyince orada bulunan Müslümanlar bir ağızdan Tekbir alarak harekete hazır oldular.

Ancak bir başbuğ istediler, baruthaneler nazırı Necip Efendi hemen kavuğunu çıkardı sarığını başına sardı. Asker kıyafetine girdi ve meydana atılarak *“eşkıya üzerine gidenlere yardım farzdır”* diye kendisinin başbuğ tayin edilmesini rica etti. Sadrazam, onu başbuğ tayin etti ve mayitine kapıbaşı Mısırlı Ali Bey, Mısırlı Emin Bey, Ferecik âyânı Emin ve Şerif Ağaları verdi. Bunlar yürüyüşe geçtiler. Halk da deniz gibi dalgalanarak onlara uydu.

Ağa Hüseyin Paşa kolu; Horhor çeşmesi civarına vardığında eşkiyanın bir fırkası toplar üzerine hücum ve iki topçu neferini şehit ettilerse de askerin metanetini görüp geri çekildiler, Etmeydanı’na dönüp kapıyı kapattılar ve arkasına büyük taşlar dayadılar. Daha sonra Saraçhane tarafından hareket eden kol da geldi. Etmeydanı kışlası çepçevre kuşatıldı.

O Sırada Karacehennem meydan kapısına varıp dışardan asilere nasihatle itaate davet eylediyse de cevap yerine köpek ulumasıyla mukabele ettiler. Maksatları iyice anlaşıldı. Bu sırada Necip Efendi fırkası da tekbir sesleri ile yetiştiler. Hüseyin ve İzzet Paşaların emriyle top ateşi başladı. Meydan kapısının bir kanadı kırıldı. Arkasında yığılmış olan eşkiyanın birçoğu telef oldu. İzzet Paşa ileri atıldı. 2500 kuruş vererek Mustafa adlı bir topçu yiğidi buldu. Mustafa sıçrayıp meydana girdi ve kapının öteki kanadını da açıverdi. Hemen Karacehennem ile Tophane imamı içeri daldılar.

Bu sırada Karacehennem bir kurşunla topuğundan yaralandı ise de aldırmayıp yavaş yavaş geri çekildi. Asiler askeri hücumu dayanamayıp kimi te-

kellerine, kimi kışlalarına sığındılar. Topçu Mustafa meşale gibi ortada dolaşarak Yeniçeri ocağını, tomruk dedikleri kasap dükânından tutuşturdu. Toplar ateş ediyor; salkım ve yağlı paçavra atılıyordu. Eşkiyanın bir miktarı daha telef oldu. Kışlaları yanıp perişan oldu. Bu çatışmada Padişah askerinden ancak 25 kişi yaralanmıştır.

Eşkiyanın bozgun haberini Sadrazam'a Veli Paşazade İsmail Bey getirdi. Vükelâ birbirini tebrik etti. Yeniçerilerin bunca vakalar görüp geçirmiş ve hep galip gelmişlerken böyle kolaylıkla perişan olmalarına herkes şaşıtı. Dost devletler elçileri de Babiâli'ye tebriknameler yazdılar.

Bu olay kamu efkârının ne tesirli bir kuvvet olduğunu gösterir. Beşyüz yıldır temelleşmiş ve bunca vakaların hakkından gelmiş olan, Yeniçeri ocağının böyle dört saat içinde batıp gitmesi Yeniçerilerin umumi nefrete uğramalarının bir neticesidir ki bu da kanunlarının çöküntüye uğramasından doğmuştur.

Esat Efendi, Üss-ü Zafer isimli kitabında der ki: Yeniçeri kanunlarında çöküntü öyle bir dereceye varmıştı ki, odabaşı, ustabaşı, beş on karakullukçu ve birkaç geçkin ihtiyardan başka Yeniçeri adını taşıyanlar, sokaklarda ve pazarlarda zarardan başka bir iş görmeyen müfsitlerdi. Et ve ekmek tayınları şunun bunun arpalığı idi. Asker esamesi şuna buna satılırdı. Bazen 500 esameyi bir adam cebine atardı. Sultanahmet'te öldürülen eşkiyanın ceplerinden üçer, beşer bin akçe ve birçok esame çıkmıştı.

Hüseyin ve İzzet Paşalar zaferi kazandıktan sonra eski odalar denen kışlaya gelip kaçanlardan burada bulduklarını Etmeydanı'na gönderdiler. Sadrazam, camiin sol tarafında avluya nazır olan yeri karargâh yapmıştı. Getirilen eşkiyanın her birini istinak eder ve mahfeli hümayun altında bulunan kârgir odaya gönderirdi.

Şakiler burada boğulurlar, lâşeleri sürünerek at meydanındaki meşhur Çınar'ın önüne atılırdı.

Ağakapısı'nda Padişah'ın iradesini bekleyen Kol Kethüdası Hasan ağa, Tatar ağaları, Sekbanbaşı İbrahim ağa ile, Yeniçeri ağası Celâlettin Ağa Sultanahmet meydanına getirildi. Ocaklılar için orada bir çadır kuruldu. Sonra İstanbul kapılarına birer tapucu başıyla bir miktar kumbaracı ve kulluklara topçu askeri yerleştirildi. Tersanelerin korunması kalyonculara verildi.

Gece kol gezmek üzere memurlar tayin edildi. “Mahalle halkının gece nöbet beklemesi imamlara tembih edildi. İzzet Paşa Üsküdar’a geçirildi. Ağa Hüseyin Paşa o gece Süleymaniye civarında kaldı. Ve her tarafa tebdiller gönderildi. Sadrazam ve ulema geceyi camide geçirdiler. Elhâsıl İstanbul yeni fethe-dilmiş bir memlekete döndü. Sultanahmet Camii ordu merkezi halindeydi. Ertesi Cuma günü Sadrazam yine camiin sol tarafında oturup yakalanan eşkiyayı boğdurur ve leşlerini çınar altına koydururdu. O gece idam edilen eşkiyanın sayısı 320 kişiyi bulmuştu.

Bu tedip hareketine ertesi Cumartesi günü de devam edildi. Bu çınar ağacı öyle uğursuz bir ağaçtır ki 1066 senesinde zorbalar idam ettikleri devlet erkânını onun dallarına asmışlardı. O zamandan beri bu ağaç vak vak ağacı adını almıştı. Şimdi ise zorbaların leşleri onun altına atılmıştı. Âdetâ vak vak ağacı meyve vermişti. İzzet Molla, bunun üzerine şu mısraları söylemişti:

*“Bir zaman ehli fitne Cami-i Han-ı Ahmet’te
Bi günah asmıştı kullarını Hallâk’ın
Şimdi erbabı şekkanın dökülüp kelleleri
Meyve vaktine yetiştik Şecere-i Vakvak’ın.”*

Cuma selâmlığı Zeynep Sultan camiinde oldu. Yeniçeri zabitlerinden kimse bulundurulmadı. Bu da Yeniçeri ocağının tamamıyla itibardan düştüğüne bir delil idi. Önemli mesele şuydu ki Yeniçeri ocağının ıslaha mı, yoksa bütün bütün ilgasına mı karar verilecekti?

Akşamdan sonra mahfeli hümayunda meşihat mazulleri hazır oldukları halde vükelâ meclisi toplandı. Alınıp satılan Yeniçeri esamelerinden, sahipleri hayatta oldukça, mahrum bırakılmamak, ocak kâtiplerinden ve çorbacıları sadakat gösterenlere münasip dirlikler vermek ve Asakir-i Muhammediye adıyla talimli asker yazılma hususları görüşüldü. O gece sadrazam ve vükelâ, çadırlarda ulema ve kadılar cami içinde kaldılar. Ertesi Cumartesi günü yine mahfeli hümayunda toplandı. Yeniçeri ocağı pek kadim bir ocak olduğundan reyler onun ıslah edilerek tutulması tarafına mail göründü. Hemen Reisülküttap Şeyda Efendi söz alarak:

“Bu rezil zümre şimdiye kadar Devlet-i Aliye’nin işlerine müdahale etmemek üzere verdikleri sözü ne vakit yerine getirdiler? Defterler dolusu, sohbetlerin gereğini ne zaman yaptılar? Hele son sohbetin mürekkebi bile kurumadan yine isyan etmediler mi? Şimdi içlerinden bu kadarı idam olundu, onlar bunu unuttur mu? Devlete düşmanlıkları artmaz mı? Bunların nam ve nişanları Sahife-i rüzgârdan silinmedikçe fesat ve fitneleri ortadan kalkmaz. Böyle fırsat her zaman ele geçmez. Sonra nedamet fayda vermez. Yeniçeri ocağım tamamen kaldırmadan başka çare yoktur” dedi. Ötekiler de onu tasdik ettiler ve ocağın hemen kaldırılmasına karar verildi.

Öğleden evvel mahfelde toplanan Meclise vezirler, kazaskerler, devlet ricali, şeyhler, davet olunup Beylikçi Pertev Efendinin kaleme aldığı ferman reis efendi tarafından okundu. Bütün hazır olanlar beğendiler, kimi mübarek olsun, dedi. Kimi de gözyaşlarıyla alkışladı. Hemen birinci ve ikinci imam Arif ve Abidin Efendiler birer aşırı şerif okudular. Ayasofya vaizi Mustafa Efendi ve Ahıskalı Ahmet Efendi çok tesirli birer dua okudular.

Durum Padişah’a arz edildi. Meclis kararının hemen icrası için Hattı hümayun çıktı ve bu, memlekete ilân edildi. Öğle namazından sonra cami cemaat ile doldu. Vakanüvis Esat Efendi minbere çıktı. Peygamber sancağını öptükten sonra fermanı okudu.

Yeniçeriliğin Kaldırılmasına Dair Ferman:

Bütün Muhammet ümmetine malûmdur ki, bu yüce dinin ve bu İslâm devletinin zuhuru ve doğu ve batıya yayılması sadece şeriat, kılıç ve cihat sayesinde olup her zaman din düşmanlarına karşı koyacak asker ve gazilerin bulunması şarttır.

Velinimetimiz olan bu ebedi ömürlü Devlet-i Aliye’de evvelce Yeniçeri ocağı kurulup bu askerler giriştikleri harplerde, düşmana göğüs germişler ve gösterdikleri metanet ve kumandanlara itaat sayesinde bunca füthuat olmuşsa da zamanla içlerine uygunsuz adamlar ve türlü fesat karışıp itaatsizlik başlamış ve yüzyıldır gittikleri harplerde itaat-

sizlik yüzünden düşmandan kaçmak ayıbını işlemeleri bunca kalelerin ve memleketlerin düşman eline geçmesine sebep olmuştur.

Düşmanlarımız bu halimizi gördükçe, İslâm milletinin acze düş-tüğünü sanıp Allah korusun İslâm aydınlığını söndürmek iddiasıyla günden güne taleplerini attırmış ve dört yanımızı düşman kuşatmıştır. Bu durumda bizim de İslâm gayretini ele alıp düşmanlarımızın hak-kından gelecek surette çareler bulmamız farz olmuştur.

Harplerde düşmanın kolayca galip gelmesi sırf talimli askerimiz olmayışından ileri gelmiştir. Bu sebeple yeni bir askerlik usulü konma-sına teşebbüs olunmuş iken, Yeniçeriler bunu istemeyerek teşebbüsleri akim bırakmışlardı. Hatta cüret ettikleri seri vakalar dolayısıyla âle-min ruhu mesabesinde olan birkaç padişahın telefine sebep olmuşlar-dır. Hâl böyleyken bunlara bir şey denilmemiş ve tahammül gösteril-mişse de düşmanlarımız tek durmayıp bu halimizi fırsat bilerek, Allah korusun bizi yere sermeğe çalışmakta olduklarından Babı fetvada top-lanmış olan, bütün vezirler, alimler, devlet adamları ve ocak zabitleri huzurunda şeriatın emrini ihtiva eden fetva imzalanmış İslâm askeri-nin evvelâ diyanet ve itaat ve sonra talim ile maharet kazanmasından başka çare olmadığı tespit edilmiştir.

Yeniçeri ocağının kadim kanunlarına dokunulmamak üzere her ortadan 150 şer nefer Eşkinî yazılmasına karar verilmişti ve talim ve terbiyeye başlanmıştı. Lâkin, bu seri tavsiyelere riayet olunmaya-rak geçen perşembe gecesî ayaklanarak ağa kapısı ve Babîâli basılıp yağma edilmiş, Mushafî şerifler bıçakla paralanmış; “talim istemeyiz” diye isyan olunmuş, şeriata ve fetvaya karşı gelinmiş, düşmana karşı kullanılmak üzere verilmiş olan silâhlar, devlet aleyhine kullanılmıştır. Bu hareketler, din ve mezhebe aykırı olduğundan bütün ulema, devlet ricali toplanmış Sancak-ı Şerif Sultanahmet camiine çıkarılmış, Mu-hammet ümmeti sancak altına çağırılmıştır.

Bunca iman ehlini ayaklar altına alan böyle bir şenaate cüret edenlerin kanlarının helâl olduğu, şeriatça bildirildiğinden kışlaları

yakılmış ve şeriat kılıcıyla cezaları verilmiştir. Birçok şakilerin işi görülmüş, bunları teşvik eden kişilerin de cezaları verilmiştir. Ancak vukuatın sonucu olarak şu anlaşılmıştır ki Yeniçeri ocağı bir şakavet yuvası haline gelmiş, Yeniçerilik adı eşkıyalığa sığınmak olmuştur. Hatta bu defa yakalanıp idam edilenler arasında bazılarının cebinde gâvur haçı bulunmuştur.

Artık bunların namlarının bekasının faydalı olmayacağı anlaşıldığından Sancak-ı Şerif altında toplanan ulemanın oybirliğiyle ocağın ismi ve resmi kaldırılmış, Yeniçerilik adı külliye silinmiş, onun yerine “Asakir-i Mansure-i Muhammediyye” ismiyle talimli asker yazılmasına başlanmıştır.

Dinleyenler: “İştittik ve itaat ettik” dediler.

Yeniçeri ocağının ilgasına zamanın şairi, Keçeci zade İzzet Molla;

“Tecemmü eyledi meydam lahme,

Edip küfranı nimet, nice bâği

Koyup kaldırmadan ikide birde,

Kazan devrildi, söndürdü ocağı” kıtasını tarih düşürmüştür.

Yeniçeri Ocağının İlgasından Sonra Yapılan Bazı Düzenlemeler

Yeniçeri ağalığının ilgası üzerine bu makama bir vezirin getirilmesi lüzumlu görüldüğünden Sadrazam bu mevkii Celâlettin ağaya teklif ettiyse de ağa itizar etti. Bunun üzerine bu makama Ağa Hüseyin Paşa getirildi. İsmi, Asakir-i Mansure-i Muhammediye Seraskeri oldu. Sadrazam çadırında kendisine saraser samur kürk giydirildi. Bu askerlerin nazareti 7500 kuruş maaş ve tayınatla Saip Efendi'ye verildi. Hüseyin Paşa derhal Süleymaniye'deki çadırına varıp talimli asker yazmaya başladı. Eşkinici yüzbaşısı Davut Ağa ve İbrahim Ağa binbaşı oldular.

Yeniçerilerin yönetim merkezi Ağakapısı idi. Ondan başka İstanbul'da iki kışlaları daha vardı. Biri Yeni Odalar, dedikleri kışladır ki burada Yeniçeriler seyirterek et almağa gittiklerinden Et Meydanı denilirdi. Bu kışla vakada yakılmış olduğu için Et meydanının adı Ahmediye meydanı oldu. İkinci kışla Şehzade Camii karşısında eski odalar denilen kışladır ki vakadan sonra o da yıkılmış, yerine ev ve dükkânlar yapılarak Sultanahmet vakfına eklenmiştir.

Ağakapısı, Şeyhülislâmlığa tahsis olundu. Kazaskerler ve İstanbul kadısı da oraya taşındı. Eski saray Seraskere tahsis edilmiştir. O vakte kadar Şeyhülislâmlar kendi konaklarında vazifelerini ifa ederlerdi. İlk defa devlet tarafından kendilerine yer tahsis edilmiş oldu.

Kol kethüdası Hasan Ağa, Beylerbeyi rütbesiyle Boğaz muhafızlığına getirildi.

Son Yeniçeri ağası Celâlettin Ağa'ya kendi niyazı üzerine Mirahorluk payesi ve Kapıcıbaşılik ihsan buyruldu. Bu Celâlettin Ağa çok uzun yaşamıştır. Hatta Sadettin Efendi Şeyhülislâm iken bir yüzleştirme meselesi için Şeyhülislâm huzuruna çıkarılınca; "Efendim biz vaktiyle bu odada icrayı hükümet ettik. Fakat biz batıl ile hükmederdik. Siz hak ve adalet üzere hükmedersiniz, farkımız budur" demiş. Mevzu derinleşince bu zatın son yeniçeri ağası Celâlettin Ağa olduğu anlaşılmış. Meclis dağılınca Şeyhülislâm Sadettin Efendi onu yanına çağırılmış izzet ve ikramdan sonra, 1000 kuruş olan emekli aylığı, 7500 kuruşa çıkarılmıştır. O da vefatına kadar bu maaşla geçinmiştir.

Sekban başı İbrahim, Zağarcı başı Hüseyin, Saksuncubaşı İbiş ağalara da hediyeler verildi. Habip Odabaşı sürgüne gönderildi ve arkasından mübaşir gönderilerek idam edildi.

O Cumartesi günü İstanbul bir halden bambaşka bir hale döndü. Daha dün her tarafa tahakküm eden zorbalar ele geçtikçe idam olunmakta bir taraftan da talimli asker yazılmaktaydı. Sokaklarda tellâllar Yeniçerilik adının kalktığını herkesin dükkânlarını açıp ticaretiyle meşgul olmasını ve Şevketlü Padişaha dua etmesini nida ediyorlardı. İkinci vaktinden önce sadrazam, ulema ve devlet ricali Sancak-ı Şerif-i camiden alıp Tekbirlerle sarayı hümayuna götürdüler.

Orta kapıdan girip içeriye doğru ilerlerken Halife Babüssaade'den çıkıp yürüyerek Sancak-ı Şerif-i yolun ortasında karşıladı ve Sadrazamın elinden sancağı alıp Bâbüssaade tavanı altında taht kurulan yere gitti. Sancak etrafında saray erkânı nöbete girdiler.

Sancak eski yerine götürülünceye kadar odada anber yakılır, Kuran okunur ve cemaatle namaz kılınırdı. Padişah Kubbe-i Hümayun altına geldi. Saltanat erkânını huzuruna çağırdı. Hepsı gelip etek öptüler.

Sağ tarafına Sadrazam, arkasına Dürrizade Abdullah Efendi, sol tarafına Şeyhülislâm, arkasına Yasinci Zade ve Sıtkı Zade Efendiler yer aldılar. Devlet ricali Padişah'ın karşısına dizildi. Padişah oturmalarını işaret ettikten sonra şu nutku söyledi:

“Cenabı Hakka şükürler olsun ki; bu kulunu büyük ecdadımın nail olamadıkları feth-i mübine mazhar kıldı. Sizleri de bu büyük hizmette bulundurdu. Allah cümlenizden razı olsun. Şimdiye kadar asilerin sebep olduğu, nice çirkin işlere zaruri olarak göz yumulmuştu. Hamdolsun cümlesi perişan oldu. Bundan sonra elbirliğiyle milletin işlerini ve kulların ahvalini ıslah edelim.

Devletin önemli işlerini sizler inceleyip inha ediniz. Ben de icra edeyim. Her hususa himmetin tam zamanıdır. Mülki idarenin işleri, intaç edilinceye kadar hepiniz dairei hümayunda kalınız. Dışta ve içte birlikte olalım, gönül birliği edelim. Ben de sizinle beraberim.”

O zamana kadar azledilen Şeyhülislâmların birbirleri ile görüşmemeleri gelenek idi. Padişah bundan sonra güler yüzle, azledilmiş şehülislamlara hitapla: Şimdiye kadar dilediğiniz yere gidemiyor birbirinizle konuşamıyordunuz. Artık birbirinize gidiniz ve gönül rahatıyla sohbet ediniz” dedi.

Cümlesi Padişah'a dua ettiler.

Bundan sonra padişah dairesine çekildi. Devlet erkânı ve ulema sarayda misafir kaldılar. Ancak pek yaşlı olanların evlerine gitmelerine izin verildi. Rumeli kazaskerine de gündüz halkın işini görmek ve gece saraya gelmek üzere müsaade edildi.

Padişah da birkaç odadan ibaret olan dairesinde kalıyor, Beşiktaş sarayına gitseler bile dönüp burada kalıyorlardı. Sadrazam ve devlet ricali için, Ortakapı ile Bâb-ı hümayun arasındaki kapıda çadırlar kuruldu.

O gün Nakilci Mustafa sığındığı bir kadının evinde bir sepet sandık içinde yakalandı, Huzuru hümayuna getirildi. Birkaç gün önce İstanbul'a sığınmayan Nakilci'nin bir küçük sandığa sığıp olduğu görüldü. Diğer bazı eşkıya ile birlikte idam edildi. İdam edilenler arasında Tornacı Ömer ile Kafesci de vardı ki bunlar Alemdar Paşa'yı pala ile şehit edenler arasındaydı.

O günlerde İstanbul'da kötü şöhretli olan şahıslardan 20.000 kişi yakalanarak memleketlerine sürülmüştür. Bazı Yeniçeriler kıyafet değiştirerek han ve hamamlara saklanmış olduklarından bunları saklayanlara ağır ceza verileceği ilân edildi.

Karadeniz boğazı muhafızlığında bulunan yamaklar son isyan vakasına karışmamış oldukları için, bir kısmı talimli askere yazıldı, bir kısmı da memleketleri olan Rize'ye gönderildi. Devlet büyüklerine âtiyeler verildiği sırada Sadrazam'a bir mücevher hançer, Şeyhülislâm'a bir elmas yüzük ihsan olundu.

Bu sırada eskiden kalma birçok merasim, gelenekler, ünvanlar kaldırıldı veya değiştirildi. Yeni askere yazılanlar arasında bir kısmının on beş yaşından küçük olduğu görüldü. Bunların askere yazılması kanuna aykırı ise de meyus olmaları için velilerinin rızasıyla Acemi oğlanları kışlası onlara tahsis edildi.

Edirne'de ağa vekiline, Kapıcı başılık verildi. Sözü geçen birkaç kişiye silahşörlük ünvanı verildi. Şehirdeki bütün yeniçeri nişanları kaldırıldı. Ağa kapısı, Dar-ı Şeriat oldu. Edirne'de karşı geleceği tahmin edilen beş sabıkalı yeniçeriden başka kimsenin burnu bile kanamadan bu mühim mesele kapanmış oldu. Bu olan biteni Bâb-ı Âli'ye arz eden, Esat Paşa da bu Vaka-i Hayriye'ye "gazayı Ekber" tabirini kullanarak şöyle bir tarih düşürmüştür:

*"Tiğ-ı ser tiz şeriatla şehnişah-ı cihan
Başların kesti hep ehli fitnenin sertaser
Şüphe kalmadı şimdengerü ol daver-i din
Oldu her kârda teyidi hüdaya mazhar
Padişahım, dedi muhlis kuluna Hatıf-ı gayp
Tam tarihi anın oldu gazayı ekber."*

Padişah bab-ı seraskeriye gelerek yeni askerin talimini seyretti. Sadrazama Hüseyin ve İzzet Paşalara birer murassa hançer, asker nazırı Saip Efendiye bir murassa kutu vermiş subaylara ve askerlere bol para dağıtmıştı. Sonradan Nusretiye Camii selâmlığında Topçubaşı Numan Ağa'ya da murassa bir hançer hediye etti.

Bu sırada esnaf da zincirleme kefalete bağlandı. Esnaf birbirine ve kethüdaları tümüne kefil oldu. Asakir-i Mansure-i Muhammediye artık çoğaldığından; nöbet yerlerinde beklemekte olan ahalinin artık yatsı namazlarını mahalle camilerinde kıldıktan sonra evlerine çekilip istirahat etmeleri tembih edildi.

Taşralarda vezir dairelerinde eli gümüş değnekli kavas kullanılırdı. Babiâli'de ve Serasker maiyetinde de kavas kullanmağa karar verildi. Muhzır ağalığı unvanı Tomruk ağası unvanına çevrildi.

Vaka-i Hayriye'de ocak bezirgânı olan Yahudi soruşturma için darphaneye getirilmişti. Bu adamın akrabası olan Bahoraçi isimli Yahudi ocaklılarla temas kurup, mukataalardan ve iltizamlardan çok para kazanmıştı. Şimdi de bezirgânı kurtarmak için kefalet vermek istiyordu. Derken ikisi birden idam edilerek mallarına el kondu.

Eskidenberi bayrama dört gün kala Sadrazam ve vezirler Şeyhülislâm konağına giderler ertesi günü Şeyhülislâm Efendi ve vezirler Babiâli'ye giderlerdi. Daha ertesi günü öteki devlet büyükleri Şeyhülislâm konağına varırlardı. Arefeden bir gün önce müderrisler, kapıcıbaşılar, rikâp ve şikâr ağaları, sultan kethüdaları, kalem kâtipleri tebrikte bulunurlardı. Bu defa erkân hep sarayda bulunduklarından, bu kurban bayramında bu merasimler terk edildi.

Babüsseade önünde tahtı hümayunda kurulan yerde Sancak-ı Şerif dikilmiş olduğundan, Kurban bayramı günü seher vakti Kubbealtı'na tahtı hümayun kuruldu.

Şeyhülislâm ve ulema yerlerinde sabah namazını kıldılar sonra eski divanhane'de beklemeğe başladılar. Sadrazam ve Hüseyin ve İzzet Paşalar orta kapının sağ ve solundaki peykelerde sabah namazını kıldılar. Bayramlaşmağa iştirak edecek diğer zevat matbahı. Âmire tarafında olan peykelerde yer aldılar. Padişah Bâbüssaade'den çıkıp sancağı öptükten sonra Kubbealtı'na gelip tahtı

hümayuna oturdu. Bayramlaşma töreni yapıldıktan sonra, Asakir-i Mansure arkasına almak suretiyle tertip olunan muhteşem alayla Sultanahmet camine gidilerek Bayram namazı kılındı. Yine alayla sarayı hümayuna dönüldü. Padişah sünnet odasında oturdu. Şeyhülislâm mazulleri burada tebrikte bulundular. Bayramların birinci günü yalı köşkünde icrası mutad olan biniş töreni kaldırıldı.

Birkaç gün önce şeyhlere Padişah'ın esvaplarından birer kat elbise ve Kazaskerlere birer bohça verilmişti. Bu defa hepsine âtiyeler verildi. Vakanüvis efendiye 10.000 kuruş âtiyeye verildi, rütbesi sahnı semandan Hareket Altmışlısına yükseltildi. Sadrazam ve vezirlere murassa bıçaklar, elmaslı ve mineli altın kutular verildi. Yeniçerilere ait ne kadar törenler varsa kaldırıldı. Kahvehanelerin de yıkılmasına başlandı.

Vakanüvis Esat Efendi der ki: “Ayak takımının toplandıkları yerlerde başıboş birtakım adamlar bütün gün devlet erkânını çekiştirmekle meşgul olurlardı. Bunların toplandıkları yer kahvehanelerdi. Kahveler Sultan Süleyman zamanında Arap serserilerinden bir herifin Tahtakale’de bir odada kahve satmak üzere halkı başına topladığı yerle başlamıştı. Buraların yalan ve dedikodu yeri olduğu anlaşılınca; o zamanın Padişah’ı bunu duyunca dükkânı adamın başına yıktırmıştı.

Fakat sonra müsamahalar devrinde kahvehaneler yine çoğalmış fitne zehurunda yine yıkılmış, fakat sonradan öylesine çoğalmıştı ki; halkın toplandığı iskeleler, mesireler ve hele Yenikapı dışında şehvet uyandıran ve meddah ve hanendeleriyle bir meyhane haline alan ve gedikleri 25.000 kuruşa alınıp satılan karlı irat yerleri olmuşlardı.”

Bunların yıkılması gerektiğinden mahkemelerden kâtipler tayin edilmiş ve bütün kahveler, teker teker tespit edilmiş ve büyük bir kısmı yıkılarak yerine dükkânlar yapılmıştı. Lâkin usta ve tulumbacı kahvehaneleri beşer onar gün kapandıktan sonra mahallenin “ehli ırzdır” kefil olması üzerine yeniden açılmıştır. Bu yüzden memurlar rüşvete alışmıştır. Bazen da tahkik edilmeksizin masumlar cezalandırılmış ve birçok insan telef olmuştur.

Askeri masraflara karşılık olmak üzere bazı yeni gelir kaynakları tertip edildi. Gerçi yeni vergiler hiçbir zaman halka hoş görünmez ise de Yeniçeriler zamanında halktan sızdırılan paralara karşı bu yeni vergiler hafif kalırdı.

Zira Yeniçeriler, İstanbul'a gelen zahirelerin yasak yerlere taşınmamasına nezaret etmek üzere Yemiş iskelesinde çardak dedikleri yerde oturan elli altı adındaki çete ile, zahire sahiplerine iftira ederler, para sızdırırlardı, bazen da zahireleri ecnebi gemilere yüklerlerdi. Hariçten gelen kayıklara bazen bir Yeniçeri ortasının nişanı vurulur ve gelirinden pay alınırdı.

Kahve çekilen yerlerde, kahveye üçte bir nohut ve benzeri şeyler katılır ve kâr aralarında paylaşıldı. Kollarında Yeniçeri nişanı taşıyan hamallar da ayrı ücret isterlerdi. Ve daha bunlar gibi nice kötülükler icra etmekten erlerdi.

Asi Yeniçerilerin veya İtham Edilenlerin Akıbetleri

Üçüncü Selim vakasında ve Alemdar olayında ve bu son vakada asiler safında olanların idam edilmelerine çok itina olunarak bu kabilden haşerat yakalandıkça saray meydanında, Serasker Kapısı önünde veya Üsküdar'da Çeşme başında, bazen da bostancıbaşı hapishanesinde idam edildi. Şuraya buraya sürülmüş olanların bazıları da yerlerinde idam edildi. Bu suretle idam olunanların sayısı 6.000'i buldu.

Yeniçeri ocağı ortadan kaldırıldığı gibi bunların mensup oldukları "Bektaşilik" tarikatı da yasak edildi.

Esat Efendi'nin yazdığına göre Sultan Orhan zamanında Yeniçeri yazılmasına başlandığında yeni subaylardan bazıları, Hacı Bektaş-ı Veli Hazretlerine gönderilmiş yeni asker hakkında duası istenmişti. Hacı Bektaş Veli bu zabıtları iyi karşılamış kendi cübbesinden onlara birer aba parçası vermiş onlar da bu parçaları tılsım gibi başlarına takmışlardı. Yeniçerilerin başlarındaki keçelerin bundan kalmış olduğu söylenir.

Onun için Yeniçeriler Bektaş-ı Veli'ye intisap olmuş ve onun duasını almış iddiasında bulunurlardı ve Bektaşî tarikatı erkânını taklit ettiklerinden onlara:

“Bektaşî” denildi. Katip Çelebi’nin “Cihannüma” tarihinde yazıldığı üzere Sultan Orhan zamanında haktan Yaya adıyla asker yazılmıştı.

Hüdavendigâr zamanında Hayrettin Paşa’nın teklifiyle ganimet mallarından alınan beştebirler sırasında beş esirden biri veya her esirden 25’er akçe alınırdı. Bu suretle alınan esirler Türklerin yanına verilir, Türkçe öğretilir ve terbiye edilirdi. Böylece esirler Müslümanlarla kaynaşır Türkçe öğrenirler ve Müslüman olurlardı.

Sonra bunlar devlet kapısına getirilir yaya askeri gibi ak börk giydirilir ve Yeniçeri adı verilirdi. Böylece Yeniçeri ismi Hüdavendigâr zamanında doğmuştur. Hacı Bektaşî Veli ise Gazi Orhan zamanının şeyhlerinden Seyit Mehmet Efendi namında bir zat olup daima istiğrak halinde bulunurmuş. Nice darbeler, kâfirler ona mensup gibi görünürlerdi. Bunlar Osmanlı askeriyle aynı şeyhe mensup olmak iddiasıyla, habis ruhlar gibi Yeniçerilerin içine girmişlerdi. Bektaşî babalarından biri daima Hacı Bektaş-ı Veli’nin vekili namı ile 94 kışlasında otururdu.

Hacı Bektaş türbesinde bir şeyh ölünce, halefi İstanbul’a gelir, ocaklılar onu merasimle Ağakapısı’na götürürlerdi. Burada Şeyhe Yeniçeri ağası taç giydirir, sonra Şeyhe Babiâli’de ferace giydirirlerdi.

Bunların arasına sızan bazı dinsiz, derbeder melunların ara sıra Yeniçerileri ifsat ettikleri muhakkaktır. Üss-ü Zafer’de bildirildiğine göre Bektaşîler, eshabın çoğuna hatta Hazreti Ebubekir’e alenen küfre cesaret ederlerdi.

Rafizliğe meyyal idiler. Sultan Süleyman devrinde Hacı Bektaş tekkesinde postta oturan Kalender adlı derbeder, Hacı Bektaş’ın evlâdıyım diye ortaya çıkmış ve başına 30.000 kişi toplamıştı. Bu fitnenin defî lâzımglediğinde Serdarı Ekrem İbrahim Paşa bir orduyla üstün varmış birkaç yerde büyük vuruşmalar olmuş, neticede bu derbeder idam edilmişti.

Fakat bu arada hayli sünni de öldürülmüştü. Esat Efendi der ki: Bu Bektaşî kavmi arasına, birtakım bâtil inançlı adamlar sızmış olup, fesada meyilli olan avamı fıska teşvik etmişler ve yeniçerilere nüfuz ederek mayalarında olan fesadı onlara da aşlamışlardır. Onun için bu tarikatın kaldırılması

şeran ve aklen lâzım idi. Türk devletinin sadıkları öteden beri kaldırmayı düşünenlerdi. Bunun icrası zamanı, Allahın inayetiyle gelmişti.

Zilhicce'nin ikinci günü sarayı hümayundaki camide Sadrazam, eski ve yeni Şeyhülislâmlar, Kazaskerler, Nakışbendi Şeyhi Yahya Efendi, Mevlevi Şeyhi Kudretullah Dede, Beşiktaş ve Kasımpaşa Şeyhleri, Havleti Şeyhi Ahmet Efendi, Merkez Efendi Şeyhi Ahmet Efendi ve şura ricali toplandılar. Zât-ı şahane kafes arkasından müzakereleri dinliyordu.

En başta Şeyhülislâm Efendi söz aldı:

“Hacı Bektaş-i Veli, öteki büyük pirler gibi ehlullah olup, kendisine katiyyen diyeceğimiz yoktur. Lâkin Osmanlı topraklarında bu yüce tarikatlara intisap edenler, kadim usul ve erkân üzere gidip her şeyden önce mukaddes şeriata uymalıdır. Hatta şariatımızda mekruh olan şey, tarikatta haram sayılır. Bazı caniler ise, Bektaşilik namıyla nefislerine uyararak farzları edâ edeceklerine, haramları helâl kılmağa ve âdetlerle alay etmeğe kalkıştıklarından kâfir oldukları genel olarak bilinir. Sizler ki, yüce tarikatlar şeyhisiniz; bu husustaki duyduklarınız, bildikleriniz ve reyiniz nasıldır, bu gibiler hakkında ne dersiniz?” dedi.

Bazıları “O tayfayla ülfetimiz olmadığından hallerini bilmeyiz” dediler. Bazıları da böyle kötülüklerin vuku bulduğunu herkes söylemektedir diyerek Bektaşilerin kötülüklerini ikrar ettiler.

Bazı ulema, bunların tümü hakkında kutsal şeriata aykırı hareket ettiklerini duyulmuş olmakla beraber her birisinin şahsen şeriata aykırı, fiilleri ve sözleri sabit olmadığı takdirde şariat hükmü nedir? Diye soruldu.

Bazı ulema, Bektaşî reislerinden Kancı Baba, İstanbul ağası Zade Ahmet ve Agâh Efendi'nin mühürdarı Salih'in namaz ve orucu terk ettikten başka, Ebubekir'le Ömer'e sövdükleri için katilleri lazım gelir, dediler. Yasinci Zade Efendi: “Bu gibilerin siyaseten cezalandırılmaları caizdir” dedi.

Neticede, Üsküdar, Eyüp ve Hisar taraflarında bulunan Bektaşî tekkelelerinin altmış sene önce mevcut olanları kadim sayılarak içlerine sünnet ehlin-den türbedar konması, bu kıdeme sahip olmayanların yıkılmasına karar verildi. Rumelihisarı, Şehitlik, Öküz limanı, Karaağaç, Yedikule, Sütlüce, Eyüp, Üs-

küdar, Merdivenköyü, Çamlıca'daki sonradan kurulan Bektaşî tekkeleri yıkıldı. İçinde bulunanlar Darphane hapishanesine kondu. Şeyhülislâm dini inançlarının nasıl olduğunu sordu. Kimi Rafîzî olup dinden çıkmadıklarını, kimi Sünnî olduklarını söyledi. Cahil olanlar ise inançla alakalı sorulara cevap verecek bilgiden yoksun idi.

Yıkılan tekkelerde bulunan Baba ve Mürit gibi kimselerin imanlarını tazelemek üzere Hadim, Birgi, Kayseri gibi uleması çok olan şehirlere sürülmesine karar verildi. Bu karar üzerine, Kancı ve Salih Babalar idam edildi. Anadolu ve Rumelindeki Bektaşî tekyelerinin yıkılması için memurlar gönderildi.

Bu olay üzerine İzzet Molla şu tarihi düşürmüştür:

“Ağalar eyledi cehime sefer,

Çaldı Bektaşîler de göç borusun”

Bahir Efendi derki; *“Önceleri dini vecibeleri terk edenler ve hak yoldan ayrılanlar çoktu. Şimdi ise dinsizlik çıktı. Allah korusun.”*

O günlerde Anadolu pâyelisi Abdülkadir Bey Mekke-i Mükerreme Pâyelisi Şanizade Ataullah Efendi, defterdar İsmail Ferruh Efendi de Bektaşîlikle ittiham olunarak birer tarafa sürüldüler. Yalnız Ferruh Efendi o zaman Mevâkip isimli eseri tefsirle uğraştığından kitabını tamamlaması için sürgün yeri Kadıköy'e çevrildi.

Hakikatte bu adamların Beşkatilikle hiç ilgileri yoktu. Hatta sarayda yapılan toplantıda Abdülkadir Bey, Bektaşîler aleyhinde o derece atıp tutmuştu ki, evliyanın kerametini bile inkâr etmişti. Bu meyanda Karaca Ahmed'in kerametlerini de inkâr ettiğinde Kazasker Ruhi Bey ona: *“Abdülkadir Bey neylesin? Ehlullah söz söylenir mi?”* diye öfkeyle çıkmıştı.

Bu Abdülkadir Bey bilgili bir adam olmamakla beraber, Rahmi Bey kadar da cahil değildi. Fakat mezhebi meşrebinden geniş ve laubali bir adamdı; her halde Bektaşîlikten uzaktı. Ferruh Efendi ile Şanizade Efendi, birlikte düşer kalkarlardı. O zaman Beşiktaş'ta bir İlim Cemiyeti mevcuttu ki, bilgi heveslilerinden kim gelse ona ders verirlerdi.

Bu derslerden fen ile alakalı dersleri Şanizade, edebiyatla ilgili olanları Ferruh Efendi verirdi, bu dersler Ferruh Efendinin Ortaköy'deki yalısında verilirdi.

Bizim farisi hocamız Fehim Efendi ve meşhur şair Saffet Efendi burada ders görenlerdendir. Bu toplantılara zamanın fikir ve sanat adamları gelirdi. Haftada bir defa toplantı yapılır, edebi konuşmalar ve şiir yarışmaları olurdu. Bir toplantıda (Mısra-ı berceste: müstesna güzellikte bir mısra) yarışması yapılmış, neticede şu mısra beğenilmişti: “*Bugün şadım ki yar ağlar benimçün*” Bu toplantılarda okunan şiirler Nevadirül asâr isimli kitapta toplanmıştır.

Ferruh Efendi, Londra’da elçilik etmiş ecnebler nazarında çok makbul ve müstesna bir adamdı. Böyle güzide bir adamı Bektaşilikle suçlamak ne kadar insafsızlıktır. Şanizade ise, matematik ve tabiat ilimlerinde mahir ve tıpta eşi bulunmaz ve övünülecek bir adam olup Bektaşilikten çok uzaktı. Lâkin Hekimbaşı Behçet Efendi onu kıskanırdı. Arada lâf taşıyanlar da bu iki adamın arasını açarlardı.

Güya Şanizade dermiş ki: “Behçet Efendi Hekimbaşı ise, ben de Başhekimim”, Behçet Efendi, Bonapart’ın Mısır’ı alması hakkında Cesettin’in yazdığı tarihi Arapçadan Türkçeye tercüme ettiğinden, kendisinde tarihçilik alâkası vardı.

Behçet Efendi Hekimbaşı ve Şanizade vakanüvis olduklarında İzzet Molla bu garip hale bakarak şöyle demişti: “*Erkân-ı devletin haline bak, bir tarihçiyi Hekimbaşı ve bir Başhekim vakanüvis ettiler*”. Fakat bu sözü güya Şanizade söylemiş diye Behçet Efendinin kulağına götürdüler. Bunun üzerine Behçet Efendi, Şanizadenin tamamen aleyhine dönmüş ve onu vakanüvislikten azlettirmişti.

İzzet Molla buna sebep olduğuna üzülererek: “Bu sözü ben söyledim” demişse de fayda etmemiş ve Behçet Efendi, Şanizadenin azliyle yetinmeyerek sürülmesini iltizam etmiştir. Benim o zamana yetişmiş adamlardan duyduğuma göre Behçet Efendi Beşiktaş toplantılarına Bektaşilik rengi vererek Şanizadeyle Kadri ve Ferruh Beyleri sürdürmüştür.

Bugünlerde Asakir-i Mansure-i Muhammediye için aşağıdaki kanunnâme yayınlanmıştır.

“Askeri Mansure Kanunnamesi”

Ahvali meçhul, dönme veya mayası bozuk olmamak şartıyla on beş yaşından kırk yaşına kadar olan kişilerden; dinç, uzuvları mütenasip, kış yaz harekete kabiliyetli olanlarından on beşer kuruş aylıkla asker yazılacaktır.

İlk olarak İstanbul’da 12.000 kişilik bir ordu kurulacak, bu ordu sekiz tabura ayrılacak, her tabur 1526 neferden tereküp edecektir. Her 100 nefer bir sınıf teşkil edecek, her sınıfta 60 kuruş aylıklı birer top ustası ve 30 kuruş aylıklı usta yardımcısı, on beşer kuruş aylıklı sekiz topçu, dört arabacı, iki cephaneci bulunacak, 180 kuruş aylıklı birer yüzbaşı, 120 kuruş aylıklı ikişer mülâzım, 60 kuruş aylıklı birer zurnacı başı, birer hekim ve cerrah bulunacak, her tertip sağ ve sol olmak üzere ikiye ayrılıp dörder yüz kuruş maaşlı birer sağ ve sol ağası bulunacaktır.

Her saf için birer mektep yapılacak ve günde birer nöbet Kuran ve İlmihal okutulacak. Cemaatle namaz kılınmasına ve din konularının öğrenilmesine bütün zabitler özen verecektir.

Sekiz taburun binbaşlarına âmir olmak üzere Kapıcı başlık rütbesinde bir Binbaşı tayin olunacaktır. Sekiz Binbaşından ikisi Bab-ı seraskerideki kışlada oturacak, İstanbul’daki kulluklara birer yüzbaşı gönderilecektir. Bunlar mahalle ve sokakların muhafazasına ihtimam edeceklerdir.

Diğer altı Binbaşı askerleriyle beraber Davutpaşa ve Üsküdar’da yapılmasına başlanmış olan kışlalara yerleşecektir.

Bir taraftan da Sultan Mahmut, Enderun ağalarından piyade ve süvari askeri tertip etmiş, onların talimiyle bizzat meşgul oluyordu. Kapıkulu denilen

devlet askerinin piyade kısmı Yeniçeri idi. Süvarisi ise sipahi, silâhtar, sağ ve sol ulüfeciler, sağ ve sol askeri idi. Bunlar harplerde Sancak-ı Şerif hizmetine memur idiler. Sipah ocağı, önde gider, metris kazar ve Mevkib-i Hümayun'un geçeceği tepeleri hazırlardı.

Silâhtarlar, yolları düzeltir, köprüleri onarır, yol güvenliğini sağlardı. Ulüfeciler Mevkib-i Hümayun'un sağında ve solunda giderlerdi. Gureba sınıfı ise; Arap ve Acemlerden ayrılmış, sancağa sığınmış iyi at binenlerden olanlardı. Bunların vazifesi orduya odun taşımaktı. Geçmiş devirlerde bunlar devlete çok hizmet etmişlerdir. Sonraları nizamları bozulmuş ve içlerine fesat girmişti.

Padişah'a karşı ilk isyan edenler bunlardır. Devlet içinde itibarları sarsıldı. Yeniçerilerle birlik olup isyanlardan geri kalmazlardı. Bir aralık Dördüncü Murad'ın keskin kılıcıyla iyice terbiye olunmuşlarken, sonra yine isyan ettiler.

Nihayet Köprülü Mehmet Paşa'nın isabetli tedbirde, çoğu öldürülmüştür. Fakat ulufeleri şuna buna arpalık verdiklerinden devlet hazinesine ağır bir yük idiler. Onun için Yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra bunları bırakmakta bir mâna yoktu.

İstanbul'da bulunup da ulufe alanlar, Sadrazam tarafından affedildiler. Kâtip ağaları ve süvari mukbeleciliği ilga edildi; bunların Anadolu ve Rumeli'ndeki karargâhları da kaldırıldı. Nihayet Cebeci ocağı da kaldırıldı. Ancak, Yeniçeri ihtilâline karışmayanlara sehimler verildi.

Asakir-i Mansure sağ ve sol olmak üzere iki kısma ayrılıp, bunlara birer bölükbaşı tayin edildi. Bölükbaşılar emrine yüzbaşılar ve onar kişiye bir onbaşı tayin edildi. Cebeci kâtipliği kaldırılarak devlet erkânından birisi Cebehane nazırı tayin olundu.

Çadırların anbarı olan mehterhane de tanzime muhtaçtı. Neferlerinden sakat olanlarına emekli maaşı bağlandı ve mehterhaneye devlet ricalinden bir Çadır nazırı tayin edildi. Bundan sonra devletin diğer dairelerinin de yeniden tanzimine başlandı.

Yeniçerilerden bir kısmı, Asakir-i Mansure'ye yazılıp bu suretle yeni asker arasına hayli müfsitler karıştı. Bunların hariçten hamal ve ırgat makulele-

riyle Yeniçeriliği yeniden kurma lâkırdıları ettiği anlaşıldı, aralarında şifreyle konuşan bu adamlardan sekizi harp divanı usulü ile kurşuna dizildi. Dokuzu da pazar yerlerinde idam edildi. Bu sırada zuhur eden bir Yeniçeri kargaşalığı bastırılarak elebaşları idam edildi.

Yeniçeri hâdisesi beklenmedik bir zamanda patlak verdiğinden, Avrupa devletleri şaşkınlığa düşmüşlerdi, bazı devletler, Devlet-i Aliye'nin yeniden kuvvet bulacağını ümit ederlerken, bazıları da milli geleneği olaaaaan ocakların mahvedilmesiyle devletin bütün bütün zaafa düşeceği zannına düşmüşlerdi.

Aslına bakılırsa talimli asker sayısının artması sayesinde devletin Kuvvet bulacağı aşikâr idiyse de, bu askerin çoğalmasına kadar bir süre gerekiyordu. Bu zaman zarfında devlet kuvvetsiz olacaktı.

Osmanlı Devlet büyükleri, tecrübesizliklerinden dolayı Yeniçerilere galebe ettiklerine göre her devleti yenebileceklerinin vehmine düşmüşlerdi. Ruslar ise, Devlet-i Aliye'nin kuvvetlenmesine vakit bırakmadan bu zayıf durumundan yararlanmak için harp açmaya bahane arıyorlardı.

Akkirman Görüşmelerinin Başlaması

Bükreş'te Ruslarla yapılan antlaşma gereği; Anadolu sınırları harpten evvelki haline getirilmesi kabul edilmiş idi. Ruslar, sözlerini tutmayıp Sohun, Faş, Anakara kalelerini teslimden vaz geçmişler ve Bükreş antlaşmasının aceleye getirildiğini ileri sürerek yeniden görüşme istemişlerdir.

İstanbul'daki Rus elçisi Starganof ile konuşmalar başlamıştı. Fakat arada Rum isyanı zuhur ettiğinden konuşmalar kesilmişti. Stragonof bundan şikâyet etmekteydi. Starganof, Rum isyanında Rusya'nın hiçbir desteği olmadığını söyleyerek kendi ülkesini temize çıkarmaya çalışıyordu. Bir yandan da; Rumlara zulmediliyor diye Şikâyete başlamıştı. Nihayet 1821 yılında devletimizle siyasi münasebetleri kesip memleketine gitmişti.

Sadrazam bu konuda Rus başvekiline müracaat ettiyse de Osmanlıların isteğine uygun bir cevap alınmamıştır. Bununla beraber, 1822 yılında, Rusların

arzusuna uygun olarak Eflâk ve Boğdan'a yerli Boyar'lardan voyvodalar tayin edilerek kadim imtiyazlar ipka olundu.

İki devlet arasında çekişme konularından birisi Sırbistan meselesi idi. Bükreş antlaşmasına göre, Sırlara verilerek imtiyazları müzakere etmek üzere, Sırp ileri gelenlerinden beş, altı kişi İstanbul'a gönderilmişti. Bu esnada Rum isyanı zuhur ettiğinden bu adamlar rehin olarak tutuklanmıştı.

Ruslar bunu da şikâyet konusu yapmışlardı. İki devletin arası pek gerginken Devlet-i Aliye'ye hürmetkar olan imparator Aleksandır'ın 1825 de ölmesiyle yerine geçen kardeşi Nikola, Devlet-i Aliye'ye baskı yapmak yolunu tuttu. Ruslar taleplerini yenilediler. Devlet-i Aliye bu sırada askeri Islahatla meşgul olduğundan Ruslarla bir gaile çıkarmayı istemiyordu. Onun için Rus teklifleri kabul olunarak Bükreş antlaşmasının esasında ayrılmamak şartıyla görüşmeler yapmak üzere delegeler tayin edildi.

Delegelerimiz Akkerman'a giderek konuşmağa başladılar. Bu konuşmalarda ikinci tercüman olarak bulunan Namık Efendi, asrımızın büyük müşirlerinden Namık Paşadır.

Namık Paşa

Namık Efendi 1804 yılında doğmuştur. 1817 senesinde Divanı Hümayun kalemine devama başlamış ve kısa zamanda Fransızca öğrendiğinden Akkerman konuşmalarına memur edilmiştir.

Oradan döndüğünde askeri talimler hakkında Fransızca eserleri Türkçeye tercüme etmek üzere Hüsrev Paşa'nın talebiyle Daire-i Askeriye'ye memur edildi. 1828'de alay emini yapıldı. Daha sonra Halil Paşa elçilikle Petersburg'a giderken Rus devletinin askeri nizamlarını öğrenmek üzere Ateşemiliterlikle görevlendi. 1830'da Hassa ordusu üçüncü alay kumandanlığına getirildi.

Bu vazifede askerlerine kunduracılık ve terzilik öğretti. Bir de cerrahhane açtı. Alayın sandığında 1500 kese akçe biriktirerek Beykoz tabakhanesini genişletti. 1833 yılında Mısır meselesi dolayısıyla elçilik vazifesi ile İngiltere'ye yollan-

dı. Mısırlıların Kütahya'ya kadar ilerlemesi ve Rusların yardım için İstanbul'a asker göndermesi üzerine Namık Paşa Londra'dan Petersburg'a nakledildi.

1835 de donanma hizmetine getirilerek Tüm General rütbesiyle Kaptanı Derya kaymakamlığına tayin oldu. 1837'de Kaptan-ı Derya Tahir Paşa'yla beraber Trablus'a gitti. Avdetinde, Asakir-i Mansure Tüm Generalliğine getirildi. 1839'te karantina meclisine daha sonra Edirne'de kurulan Üçüncü orduya Kurmay Başkanı oldu. O yıl kendisine müşirlik ve vezirlik verilerek Beşinci Ordu Kumandanlığına gönderildi. 1850 senesinde Hicaz ordusu Müşirliğine, 1854 da Tophane Müşirliğine daha sonra, Ticaret Nazırlığına getirildi.

O sırada Kırım vakası çıkması üzerine borç para bulup anlaşma yapmak üzere özel görevle Paris'e ve Londra'ya gönderilmiştir. Daha sonra birçok valiliklerde, seraskerliklerde, bulunmuştur. Bahriye nazırlığında, ayan âzalığında, Tophane müşirliğinde hizmet görmüştür.

Namus ve dürüstlüğü herkes tarafından bilinen ve onaylanan kimselerden olup, eli sıkı olduğu için; bol aylıklarının çoğunu biriktirmiş ve en zengin adamlardan birisi olmuştu.

Bilgili ve kültürlü bir adamsa da kanaatinde ısrarlı ve müstebitti. Kimse-nin dediğini dinlemezdi. İstanbul'da alafranga hahata ilk meyl edenlerdendir. Frenkçe tavırları ve kıyafetiyle taassup erbabının tenkitlerine maruz kalmıştı. Alafranga giyenler çoğaldığı zaman ise, onlara karşı dar pantolon yerine bol pantolon giyip dine bağlanmış Halveti tarikatına intisap etmiş kendi ifadesine göre 82 yaşında beş vakit namazını zinde vücudu ile kaçırmazmış.

SONUÇ

Devlet-i Aliye Rusya'yla harp ederken, Avrupa'yı alt üst eden Napolyon, Rusya üzerine yürümeye hazırlanıyor, Devlet-i Aliye 'yi harbe devama teşvik ediyordu. Devlet-i Aliye buna kapılmayarak Bükreş'te Ruslarla barış yapmasından dolayı, Rus İmparatoru Aleksandır Osmanlı Devletine minnettar ve müteşekkirdi.

Napolyon'un mağlup olmasından sonra, Napolyon yanlısı davranmayan ülkeleri, öteki Avrupa devletleri de takdir etmişlerdi. Elbette devletin bu tedbiri isabetli idi. Lâkin Napolyon Elbe adasına sürülerek kurulan Viyana kongresine her devlet delege göndermişken Devlet-i Aliye'nin katılmaması büyük hataydı. Çünkü bu kongrede Rusya'ya karşı Devlet-i Aliye'yi tutacak devletler vardı. Acaba bu tutum devletin Avrupa ahvaline vukufsuzluğundan mı ileri gelişt?

Bu kongreye delege gönderme hususu Avusturyalılar tarafından özel olarak talep edilmişti. Bu davete icabet edemeyişimizin Viyana Kongresine katılmayışımızın sebebini izah etmek, tarihimizin önemli görevlerinden birisidir.

Ayrıca, Rum isyanında Rusların takındığı çelişkili tutumdan dolayı Devlet-i Aliye, bu fesadın Ruslar tarafından yapıldığına inandırılmıştı. Rus İmparatoru Aleksandır ise, bu suçu red etmiştir. Bu meselenin açıklığa kavuşması ve izahı da tarihimizin önemli meselelerindendir.

Biz kitabımızı, bu iki meselenin çözümüne ve Yunanistan'ın geleceğine dair bazı izahat vererek bitireceğiz.

Viyana Kongresine Katılmayışımızın Sebepleri:

Önceleri Devlet-i Aliye Avrupa işlerine ilgisiz dururken; Napolyon devrinde yalnız başına düşmana karşı koyamayacağını hissederek, bazı devletlerle münasebetlerini sıklaştırmış ve ittifaklar yapmıştı. O devirde Avrupa politikası kaypak idi. Harp eden devletler birdenbire ittifak ediyor ve müttefikler ansızın harbe tutuyorlardı. Bu cihetle Devlet-i Aliye 'de ittifak için pek heves kalmamıştı.

Sultan Üçüncü Selim'in Napolyon'a olan teveccühü ötedenberi Devlet-i Aliye'nin dostu olan İngilizlerin husumetine sebep oldu. Bu yüzden Ruslar âni olarak sınırlarımıza saldırdılar. Devlet-i Aliye büyük iç problemlerle uğraşırken dış düşmanlara karşı o kadar büyük bir metanet ve cesaret göstermişti ki, bunun tarihte eşi yoktur.

Devlet-i Aliye'yi türlü vaatlerle kandıran Napolyon ise sözünde durmayıp Devlet-i Aliye'yi Rusya'ya karşı yalnız bıraktı. Devlet-i Aliye başıbozuk askeriyle Rusya'nın büyük ve muntazam ordularına karşı çıkıp, bazen da büyük zaferler elde ettiyse de Rusçuk ve Yergöğü mevzilerinde uğranılan hezimetlerden dolayı Ruslarla yenik olarak barış yapmağa mecbur olmuştu.

Bu sırada Napolyon büyük bir orduyla Rusya üzerine yürümeğe hazırlandığından Devlet-i Aliye ile ittifak yapmak istiyordu. Devlet-i Aliye ise onun vefasızlığından ürküyor ve yalnız Fransa'yla değil, hiçbir devletle ittifak etmeye yanaşmıyordu. Ruslar ise Anapa'dan Lâzistan'a kadar olan Karadeniz kıyılarını ve Besarabya Eflâk ve Boğdan eyaletlerini ele geçirmek, Sırbistan'da bağımsız bir hükümet kurmak fikrindeyken Napolyon ile harbe tutuşmak üzere bulunduğu cihetle yalnız Besarabya kıtasını almış ve Sırbistan'a bazı imtiyazlar verdirmekle yetinmişti.

Bükreş görüşmelerinde imparator Aleksandır birçok isteklerden vazgeçmiş, Hatta Kafkasya'da ele geçirdiği bazı kaleleri geri vermişti. Fakat Ruslar Napolyon yenildikten sonra sözlerinden dönmüşler ve Kafkasya'daki kalelerin

iadesinden vaz geçmişlerdi. Aleksandır Avrupa'yı Napolyon'un şerrinden kurtarmış olarak büyük itibar kazanmış olduğundan Devlet-i Aliye'nin bu kongreye katılmasını ve mülki bütünlüğünü kongreye kabul ettirmesini iyi niyetle ihtar etmiştir.

Devlet-i Aliye'nin Avrupa'da daimi elçileri olmadığından, Avrupa haberlerini Babıâli'ye bildirmek vazifesi Eflâk ve Boğdan voyvodalarınınındı. Bu sırada devletin Viyana'da elçisi bulunmadığından Eflâk voyvodası olan Karacabey Babıâli'ye haber iletme hususunda akçe kuvvetiyle şövalye dö Kineç'i muhbir olarak kullanmıştı. Prens Meternih'in sırlarını bilen şövalye dö Kineç'in son zamanlarda yayımlanan mektuplarında bu konuda bilgi vardır.

Bu muhabereleler çok önem kazanmıştı. dö Kineç'in yazdığı mektupların bir kısmı:

Şövalye Dö Kineç Tarafından Karacabey'e Gönderilen Mektup

Viyana, 5 Şubat 1814

Prens Meternih bazı önemli işleri bildirmeğe beni memur etti. Avrupa politikasında büyük değişmeler olmuştur ve daha olacaktır. Fakat Avrupa'da bir devletler dengesi kurulması bizim politikamızın temelidir.

Maksat Fransa'nın tahakkümünü yıkıp, yerine Rus tahakkümünü kurmak değildir. Meternih Babıâli'ye Avrupa dengesinin önemli bir cüzü olarak bakmakta olduğundan bütün tedbirleri bu yönde olacak ve Devlet-i Aliye'nin menfaatlerini kendi devletinin menfaati buna rağmen Devlet-i Aliye aleyhine bir harekete kalkışırlarsa Avusturya Rusya'yla bozuşmaktan da çekinilmeyecektir.

Gidişata göre şimdilik Rus devleti böyle bir fikirden uzaktır. Bununla beraber Rusya'ya Devlet-i Aliye'nin bütünlüğünü ve saadetini istediğimiz ve hiç bir menfaat beklemediğimiz hakkında malûmat verilecektir. Bunların İstanbul'a bildirilmesi ve bu durumun İstanbul'da iyi takdir edilmesinin teminini Prens sizden beklemektedir.

Başka Bir Mektup

Viyana, 28 Eylül 1814

Burada cereyan edecek müzakerelerde Babîâli'nin menfaatlerine dair sizden bir talimat almamış olduğumdan İstanbul'ca Osmanlı ülkesinin teminata bağlanması hususunda bir teşebbüse girişilmeyeceği zannındayım. Halbuki Viyana kongresinin asıl maksadı bütün önemli meseleleri çözmek, umumi huzuru sağlamaktır.

Bu meyanda Osmanlı ülkesinin temini hususundadır. Prens Meternih de bu fikirdedir. Belki Babîâli böyle bir talep yaparsa, geleceğinden emin olmadığı mânası verilmesinden çekinmektedir. Prens Meternih de bu fikirdedir.

Başka Bir Mektup

Viyana, 6 Kasım 1814

Babîâli, hakkındaki tasavvurlarımı tekrarlamayı vazife sayıyorum. Bir garanti senedi tanzimi için Babîâli'nin resmi olmasa bile ciddi bir teşebbüste bulunması lüzumuna kaniim.

Babîâli'nin en tehlikeli düşmanı olan Rusya'nın kongrede pek önemli menfaatler sağlayacağı muhakkaktır. Onun için Babîâli'nin mevkii daha ziyade endişe verecek bir durum alacaktır. Gerçi kâğıt üstündeki taahhütleri önemli saymam, Fakat bu taahhütleri hiçe saymak da hatadır.

Viyana'da bütün hükümdarlar haklarını temin etmek için uğraşırken Devlet-i Aliye gibi büyük bir devletin sesini çıkarmayıp kendisini unutturma yolunu tutması şanına lâayık olmayacak bir tutumdur.

Başka Bir Mektup

Viyana, 7 Kasım 1814

Kongreye murahhas gönderilmemek hususunda Babîâlî'yi "kara-ra iten sebepleri Avusturya kabinesi anlayışla karşılar. Devlet-i Aliye'nin gösterdiği tedbir ve itidali takdir ile görür. Esasen, Babîâli delegesinin müdahalesine lüzum kalmadan kongrede Devlet-i Aliye menfaatlerinin korunacağı şüphesizdir. Devlet-i Aliye'nin menfaatleri Avusturya'nın menfaatleridir. Avusturya, Devlet-i Aliye'ye yalnız sadık bir müttefik nazariyle bakmayıp kendi selâmetini onun bekasında görmektedir. Onun için bir resmi davete hacet bırakmaksızın Babîâlî'yi memnun edecek neticeler almak üzere teşebbüste kusur olunmayacaktır.

Bunda muvaffak olamazsa Avusturya'nın samimiyetsizliğine veya bir Osmanlı murahhasının gönderilmemesine verilmemelidir. Osmanlı ülkelerinin bütünlüğü hakkında muahedeye bir madde koydurtmak için Meternih gayret sarfedecektir.

Başka Bir Mektup

Viyana, 25 Şubat 1815

Viyana'yla Londra kabineleri arasında veriylen karara göre kongrede hazırlanacak antlaşmaya Osmanlı ülkesinin tamamîyetine ait bir madde konması hakkında İngiliz delegeşi Lord Kasternak'ın Rus imparatoruna sorduğu suale cevaben imparator: Bundan vaz geçilemeyeceğini bildirmiştir.

Şukadarı var ki bunlar dö Kineç'in Karacabey'eyazdıklarıdır. Karacabey'in yazdığı evrakı ele geçirilememiştir. Çünkü Karacabey ve yanında kâtip olarak kullandığı Aleksandır Mavro Kordato kaçmışlardı. Bu sonuncusu Yunan ihtilâlcilerinin başına geçmişti.

Rusların Avrupa tarafına saldırmayarak Osmanlı ülkesinden pek çok yerleri ele geçirme arzusu devletler dengesini bozacağı için bilhassa Avusturya bundan çekiniyordu. Bu sebeple Prens Meternih Osmanlı topraklarının bütünlüğünü, ortak kefalet altına aldirmek istiyordu. Babıâli ise bu ihtarı gereği gibi benimsemeyerek delege göndermekten çekinmişti.

Devlet-i Aliye, Avrupa politikasının oynaklığını, hükümdarların vefasızlığını görmüş olduğundan ittifaklardan kaçınıyor, tarafsızlığa yöneliyordu. Bir de Devlet-i Aliye'nin kongrede bir müşterek kefalet istemesi geleceğinden emin olmadığı hissini doğuracaktı. Kongrede Devlet-i Aliye taleplerini kabul ettiremezse bir kısım toprakları üzerinde talep hakkı düşecekti. Devlet-i Aliye lehinde bir teminat elde etmek hususunu Meternih, İngiliz delegeşi Lord Kasternak'a havale etti. Lord, bu teşebbüsünden elde edeceği faydalardan kendi devletini paylandırmak arzusunda olduğundan Osmanlı ülkesinin bütünlüğü hakkında Aleksandır'dan aldığı vaadi kendi mütalâasıyla birlikte Babıâli'ye bildirdi.

Neticede Bükreş antlaşmasının icrasından doğan ihtilâflar halledildi. Şöyle ki: Ruslar, Kafkas kalelerini geri vermekten vaz geçmekle beraber, Sırbistan ve Eflâk ve Boğdan hakkında taleplerinde ileri gitmiyorlardı. Zannıma göre Devlet-i Aliye'nin kongreye katılmamasının bir sebebi de Sırbistan imtiyazlarının genişletilmesi korkusu idi. Çünkü Sırplar, müstakil bir devlet kurmak istiyorlardı.

Bazı Avrupa devletleri, Sırbistan'ın Rusya, Avusturya ve Devlet-i Aliye'nin ortak himayesi altında müstakil olmasını istiyorlar ve böylece Rumeli ile Rusya arasına bir set çekmeyi düşünüyorlardı.

Devletlerarası ittifaklar ortak çıkarlar üzerine kurulur. Hiçbir devlet kendi çıkarı olmaksızın başka devletle ittifak yapmaz. Dünya kurulduğundan beri bu böyledir. İttifaklardan her iki ülke de istifade eder. Ama bir devlete küsüp gücenip kırılarak bütün devletlere karşı çekingen durmak diplomasi kurallarına uymaz. Tarafsız kalmak bazen iyi ise de bazen müttefiksiz kalmak aksi sonuçlara da sebep olur.

Osmanlı Devleti delege gönderip Viyana kongresinden istifade edememişse de Avrupa'da kurulan devletler arası dengenin sağladığı güvenlikten tabii olarak yararlanmıştı.

O sırada Reisülküttap olan Pertev Efendi (meşhur Pertev Paşa) taassup ve riya erbabının müracaat makamı olduğundan devlet işlerine kâh kendi hülyasıyla ve kâh şeyhlerin rüyasıyla hallederdi. Reis efendinin bu şeyhçe tutumu ecnebi elçilerde hayretle karşılanıyordu. İşte bu duruma Yunan meselesi de eklenince Edirne anlaşmasına yol açan Rus harbi meydana çıkmıştır.

Yunan İsyanı Olayı:

Aleksandır İpsilanti Rusya’da hazırladığı askerle meydana geçip isyan ettiğinde Rus devleti onun hareketini resmen kınamış ve bastılması için Devlet-i Aliye’ye zorluk çıkarmamıştır. Fakat çok geçmeden Rus elçisi Stragonof ağız değiştirerek Rumları korumağa başlamıştı. Rusya’ya kaçan Yunan eşkiyası orada yardım ve ikram görüyorlardı.

Rusların bu konudaki tutumlarını anlayabilmek için Avrupa’ya karşı ne durumda olduklarını anlatmak lâzım geliyor. Viyana kongresine kadar, Ruslar kendilerini, Avrupa’nın kargaşalığından uzak tutuyorlar, ancak bir menfaatleri olduğu zaman Avrupa işlerine karışıyorlardı. Avrupa’yı Napolyon’un pençesinden kurtarma hususunda Aleksandır’ın büyük rolü olması dolayısıyla Avrupa’nın kurtarıcısı unvanını alan Rusya, Avusturya ve İngiltere’yle beraber, Avrupa asayişini koruma vazifesini yüklenmiş ve tutumunu Avrupa’nın durumuna göre değiştirmek lüzumunu hissetmişti. Viyana kongresinde imzalanan kutsal ittifak onun bu tutumunu perçinlemiştir.

Avrupa’da çeşitli mezhepler bulunurken, Fransa’da bir de dinsizlik mezhebi zuhur etmekle, Viyana kongresinde mutaassıp Hristiyanlar, özellikle kadınlar Aleksandır’ın etrafını alıp, Hristiyan dininin korunması için bir muahede yapılmasını talep ettiler. O da “Kutsal ittifak” adıyla hükümdarlar arasında bir muahede imzalanmasını temin etti. Fakat bu ittifaktan en ziyade diplomatik maharet sayesinde Meternih faydalanmıştır.

Rusya hariciye nazırı Kapodistirya, Aleksandır’ı Avusturya ittifakından ayırmak ve doğuda menfaatler sağlamak arzusuna tahrik etmiş ve hemşerileri olan Yunanlıları faydalandırmak üzere bu ittifakı lüzumsuz hale getirmeğe

uğramıştı. Avrupa devletleri harpten o derece bezmişlerdi ki içlerinden birisi, asayiş bozacak olsa hepsi ona hücum edeceklerdi. Prusya, kendi yaralarını sar-makla meşguldü. İngiltere kendi ticaretini genişletmeğe uğraşıyordu. Bunun için iş Rusya ve Avusturya elinde kalmıştı.

Meternih bu suretle Avrupa delegesinde önemli bir rol oynuyordu. Avrupa'da zuhur eden ihtilâl fikirlerine karşı alınan tedbirler hep Meternih'in eseridir. İstanbul'da bile Rus nüfuzu zayıflamış, onun yerine Avusturya nüfuzu artmıştı. Vükelâ, her konuda Meternih'in reyine başvurulardı.

O sırada Rusların dış politikası Kont Neselrut, Koço ve Kapodistriya'nın elindeydi. Kont Neselrut, İmparator'un teveccühünü kazanmak için rey beya-nından çekinirdi. Koço Korsikalı olup Fransa ahvaline o derece vâkıftı ki birkaç defa Fransa dahiliye nezaretine davet olunmuşken Aleksandır bırakmamıştı. Ortada genel politikayı yürütecek Kapodistriyo'dan başka kimse yoktu.

Rusya'yı Avusturya politikasından ayırmağa çalışanlar Kapodistriya'nın etrafında toplanıyorlardı. Kapodistriya Rusya'nın dikkatini doğuya çekmek ve Yunanlıları faydalandırmak politikasını güdüyordu. Bu sebeple Meternih bu adamla temastan çekiniyordu. Onu müfsit hilekâr bir Korfo serserisi ve Katbonari'lerin reisi diye yeriordu.

Aleksandır kâh Kapodistriya'nın kâh Meternih'in politikasını tercih ediyordu. Laybah kongresinde imparator Meternih tarafını tutmuştu. Bunun üzerine Kapodistriya Rusya'yı terk ile İsviçre'ye geçmiştir. İşte Rusların Yunan ihtilâli ve Etnikieterya üyeleri hakkında zaman zaman değişmiş tutumlar ta-kınması bu yüzdendir.

Kapodistriya doğuya ait plânlarını gerçekleştirmek için kafadarı Stragonof'u İstanbul'a elçi tayin ettirmişti. Elçi, Kapodistriya'ya danışır ona hizmet etmeyi kendine vazife bilirdi. Çelişik tutumu bundan ileri geliyordu. Kapodistriya bir Rus Osmanlı harbinin yakın olacağını tahmin ediyor, bu sıra-da Rum eteryası Akdeniz kıyılarındaki Yunanlıları bu fırsattan faydalanmağa teşvik ediyordu.

Kapodistriya, Etniki Eteryâ teşkilâtına dahil değil ise de onun hazırlık-larına vâkıftı. Aleksandır İspilanti, Eteryâ'nın başkanlığını kabul ettiğinde,

Kapudistiryâ'dan yardım istemişti. Bu yardımlaşma sayesinde ve Rusların askeri ve idari teşkilâtında çok Rum bulunması sayesinde Etniki Eterya az vakitte bol mühimmat tedarikine Muvaffak olmuştu.

Kapudistiryâ Osmanlı tebaası olan Eteryaları teşvik ederek elinde bir alet olarak kullanmak istiyordu. Kapudistiryâ Rus yardımı olmaksızın Etniki Eterya'nın muvaffak olamayacağını bildiğinden ve Eterya'nın kendi başına Devlet-i Aliye karşısında harekete cesaret edeceğini ummadığından, Rusya ile Osmanlı arasında bir harp çıkmasını bekliyor ve ihtilâlın o zaman muvaffak olacağını biliyordu. Ancak, Avrupa'nın birçok yerlerinde patlak veren ihtilâller bu hesabı karıştırmıştı.

Eterya ile Avrupa ihtilâl cemiyetleri arasında bağlantı yoktu. Başlıca iki ihtilâl heyeti vardı ki, garip bir şekilde birbirlerinden habersizdi. Bununla beraber, İspanya ve İtalya olayları İspilanti'nin isyanını tecil etmişti. Olaylar isyan liderliğini Kapodistiryâ elinden İspilanti'nin eline geçirmiştir. Bu devirde Avusturya ihtilâl hareketlerinin karşısında bulunuyor, Aleksandır ise kararsız bir tutum alarak, kâh ihtilâlcileri destekliyor kâh onlara karşı çıkıyordu.

Etniki Eterya ortodoks mezhebini esas almıştı. Fakat İspilanti bu cemiyetin başkanlığını eline alınca komite esasını ortaya koydu. İhtilâl beyanname-sinde Yunan milliyetçiliği esasını ele alarak eski Yunanlıların hikmet, dirayet ve cesaretinden bahs ediyordu.

Aleksandır'ın yerine kardeşi Nikola geçince, Yunan asileri ümide düşerek ondan imdat istemişler ve Meternih'den şikâyet etmişlerdir.

Nikola İstanbul'da nüfuzunu artırarak Bükreş antlaşmasındaki ihtilaflı noktaları çözmeğe uğraşıyordu. Yunanlıları sevmediği için, Yunan asilerini benimsememişti. Hatta Meternih kitabında: "Yunanlıların istiklâl politikalarını Rusya'ya kabul ettirmek katiyyen imkânsızdır" diyor.

Nikola, Avusturya sefiri Kont Zičini'ye şöyle demişti: "Rumlar, benim dindaşlarımsa da, bana nefret ve ikrah veren bir kavimdir. Davranışları yalnız çirkin değil, aynı zamanda cinayettir. Onlara meşru hükümdarlarına isyan etmiş tebaa gözüyle bakarım. Müstakil olmalarını asla istemem, müstakil olmağa lâayık değillerdir. Velhâsıl Prens Meternih Yunanistan konusunda Devlet-i

Aliye'ye pek güzel avukatlık etti ve Rus politikasına galebe çaldı. Devlet-i Aliye Avrupa'da Meternih gibi usta bir avukata sahip olduğundan memnundu.

Ne fayda ki, işin sonunda bu dâva kaybolacak ve Devlet-i Aliye mahkeme masrafı olarak Yunanistan'ı terk edecekti. Devlet-i Aliye ricalinin bu meselede pek büyük hataları ve pek çok kötü tutumları olmuş, Yunanistan işleri bu yüzden yıllarca sürüncemede kalmıştır.

Lâkin, Mısırlı İbrahim Paşa'nın Mora'da zaferi ve Serasker Reşit Paşa'nın kahramanlığıyla Yunanlılar mağlûp olmuş ve iş bitme raddelerine gelmişken, Avrupa'nın tutumu değişmiş ve iş tersine dönmüştür. Neticede Meternih bu kadar iltizam ettiği Devlet-i Aliye hakkında en zararlı bir hal şeklini kabule mecbur olmuştur.

Laybah kongresinde Yunan asilerine İtalyan Karbinari'leri gözüyle bakılmış ve Yunan meselesinin hali üzere bırakılmasına karar verilmişti. Ancak, İtalya'ya, Avusturya ve Fransa askeri gönderilerek âsi Karbinari'lerin tedibine teşebbüs edilmişken, Devlet-i Aliye kongrelere murahhas göndermeyip bigâne durduğu cihetle Yunan asilerine karşı Devlet-i Aliye'ye yardım sağlanamamıştır.

Hatta Laybah'ta hükümdarlar huzurunda yapılan kongrede *"hiç bir vakit asayiş düşmanlarına yardım edilmeyecektir ve Yunan asilerine yüz verilmeyecektir. Fakat Bab-ı Âli Avrupa işlerine alâka göstermediğinden bizim de onun işlerine müdahale ve yardıma mecburiyetimiz yoktur"* diye karar verilmiştir.

Bundan sonra ve Roma kongresinde *"Mora işi Devlet-i Aliye'nin iç işidir, başka devletlerin müdahaleye yetkileri yoktur"* diye karar verildi. Ve bu karar İngiltere tarafından Babıâli'ye bildirildi. Lâkin Avrupa'da hürriyet taraftarları, özellikle Yunan taraftarı olan İngilizler Yunanlıları benimsiyorlardı.

Gerçi Napolyon'dan sonra Hürriyet severlik sözü bırakılmış ve resmi evraktan çıkarılmıştı. Fakat İngiltere'de Hürriyet ve Terakki taraftarlarının başkanı olan Katin 1822'de İngiliz Hariciye nazırı olunca hürriyet severlik sözü resmen revaç buldu. Yunan meselesinde Avrupa efkârı Devlet-i Aliye aleyhine döndü.

Avrupa'dan ve özellikle İngiltere'den Yunanistan'a gelen yardımdan başka birçok gönüllü de gelmeye başladı. Bu hal Yunan eşkiyasına cesaret verdi. Gerçi Meternih, Bukatin için deli kaçık dediyse de tesiri olmadı. İngiltere kamu efkârına uyarak Devlet-i Aliye ile Yunanlılar arasında aracılık etmeyi ve Yunanistan'a bazı imtiyazlar vererek bu gaileyi kaldırmayı teklif ettiyse de, Devlet-i Aliye kendisiyle tebaası arasında öyle bir aracılığı asla kabul etmedi.

O zaman Reisülküttap bulunan Pertev Paşa; *“Yunanistan'a imtiyaz verilirse, kötü bir örnek olur, başka yerlere de sirayet eder”* dedi. Halbuki Bükreş antlaşmasında Sırbistan'a imtiyaz verilerek bir örnek gösterilmişti.

İngiltere'de kamu efkârı değişip bu devlette daima kamu efkârı hâkim olduğundan, 1827'de Fransa'da da bu konuda galeyan bulunduğundan İngiliz, Fransız, Rus delegeleri Londra'da toplandılar, yedi senedenberi süren Yunan meselesinden dolayı Avrupa ticaretinin zarar gördüğünü bahane ederek Yunanistan'ın bir mümtaz eyalet haline konması için bir mütareke yapılmasını, bu kabul edilmezse bu kararın zorla icra ettirilmesini ve nihayet Yunanistan hükümetinin tanınmasını öngören bir kararname imzaladılar. Ve bu kararı Babîâlî'ye tebliğ ettiler.

Babîâlî müzakereyi reddetti ve ecnebi devletlerin müdahaleye hakları olmadığını bildirdi. Bu sırada Akkirman konuşmalarında Rusya, Rum konusunu Devlet-i Aliye'nin bir iç meselesi saydığını ve müdahale etmeyeceğini bildirdi ise de birkaç ay sonra Rusların Londra'da imzalanan kararnameyi benimsedikleri anlaşıldı. Böylece Yunan işinden dolayı Devlet-i Aliye'nin müttefikleriyle olan dostluk bağları çözüldü. Hele Rusya'yla olan bağ kopma derecesine geldi.

İş olmuş bitmiş hale geldiğinden Londra kararnamesinin hiç olmazsa müzakereyle tâdiline çalışmak gerekliydi. Mora ve havalisinde mevcut az sayıda Müslümanların çoğu eşkiya elinde telef olmuş ve buraları Hristiyan memleketi şekline girmiş, her taraftan Yunanlılara yardım başlamışken buraları eski haliyle tutmak imkânsızdı.

Gerçi 1827'de Kanik ölmüşse de Yunanistan'a ektiği fesat tohumları yersharmekteydi. Lâkin devlet işlerinin cahili olan Pertev Paşa takımı zamanın ne kadar nazık olduğunu bilmediklerinden, elçilerle fikir müdavelesine tenezzül

etmiyor, Yunanlıların tedibi için Mora başbuğuna kesin emirler veriyordu. Bu sırada Navarin olayı zuhur etti. Donanma-yı Hümayun Navarin limanında bulunuyordu ve Çamlıca adası üzerine hareket etmek üzereydi. İngiliz ve Fransız amiralleri donanmayı hümayunun Yunanlılar üzerine hareketine karşı koyacaklarını ilân etmiş ve limanı abluka etmişlerdi.

1828 yılı Rebiülevvelinde İngiliz ve Fransız gemileri limana girmiş, sudan bahanelerle, Osmanlı donanmasını topa tutmuş ve birçok gemiyi batırmışlardı. Sonra da bu faciaya donanmayı hümayun sebep oldu diye suçu bize yüklenmişlerdi. Bu feci haber Babiâli'ye gelince müttefik devlet elçilerine protestolar gönderildi.

Cemaziyevvelinin beşinci günü üç devlet elçileri ile görüşmeler başladıysa da bir netice alınamadı. O esnada Mora'ya Fransız askeri çıkarılmış ve Mısır askeri oradan tart edilmişti.

Bunun üzerine Padişah muharebeyi muhakkak bilerek büyük bir öfkeyle seferberlik hazırlığı için vilâyetlere emirler gönderdi. Bu emirde Akkirman muahedesini sırf vakit kazanmak için imzalandığına dair bir fıkra vardı. Ruslar, Devlet-i Aliye muahedeyi ifa etmemek niyetiyle imzaladı diyerek, bunu harbe bir vesile saydılar.

Ruslar hemen harbe girişerek Eflâk ve Boğdan eyaletlerini zapt ettiler. Devlet-i Aliye de Ruslara harp ilân etti. O sırada her şey kalp ehliyetin himmetiyle olur inancından bulunan ve harp için kuvvet lâzım olduğundan gafil olan Pertev Paşa takımı bazı şeyhleri gördükleri rüyaları yorumlayarak yakında Kırım'ın feth olunacağını müjdelerdi. Oysa devletin deniz kuvveti Navarin de harap olmuş, talimli asker hazırlığına henüz başlanmıştı.

İslâm askeri her ne kadar yiğitçe çabalamışsa da karşı koymak mümkün olmamış, Ruslar Edirne'ye kadar gelerek, bütün taleplerini kabul ettirdikten başka Londra kararnamesinin kabulünü de Edirne antlaşmasına koydurmuşlardır.

Şimdiye kadar devletler Yunan istiklâli hükmünü benimsemiyorlar, ancak Devlet-i Aliye'ye bağlı bir mümtaz eyalet haline konmasını istiyorlardı. Artık şimdi müttefikler, Yunanistan'ın bağımsızlığına karar verdiler. Şöyle ki:

Edirne antlaşmasının imzalandığı haberi Londra'ya ulaşınca, Hariciye nazırı Lord Aberdin, Devlet-i Aliye'nin yaşamasından ümidini keserek Yunanistan'ın bağımsız bir hükümet şekline konmasını, Başvekil Velington'a söylemiş, o, ve müttefikler bu teklifi kabul edince, Yunanistan'ın bağımsızlığı ilân edilmiştir.

Hatırda yokken böyle âni olarak bir Yunan devletinin doğuvermesi herkesi hayrete düşürmüştür. Devlet-i Aliye ise, Edirne antlaşması gibi bir ağır yükün altına girmiş olduğundan susmağa mecbur olmuştur. Lord Aberdin'in 1854 yılı 14 Haziranında bu konuda parlamentoda yaptığı konuşmanın bir kısmı bu olayı gözler önüne sermektedir.

1854'te Lord Aberdin'in Parlamento nutku:

Edirne antlaşması Devlet-i Aliye'nin yaşaması için o kadar zararlı görülmüştü ki şimdiye kadar İngiltere tarafından alınmış olan tutum birdenbire değişmiştir.

Yunan ihtilâlinin başında Yunanistan'ı bağımsız bir devlet haline getirmek hususu hatıra bile gelmemişken Velington tarafından ve benim tarafımdan sadece Yunanistan'ın Eflâk ve Boğdan gibi mahalli bir idareye nail olması fikri ileriye sürülmüştür. Ancak Edirne antlaşması haberi gelince Devlet-i Aliye'nin bakası o derece şüpheli görünmeğe başladı ki, artık Yunanistan'ı kendi başından emin olmayan bir hükûmete bağlamak akla aykırı gelmiştir.

Velington da bu görüşe katıldığından vakit geçirmeksizin Yunanistan'ı bağımsız bir devlet seviyesine çıkarmayı müttefik devletlere teklif ettik. Onlar kabul ettikleri gibi Babîâli de rıza göstermiş olduğundan Yunanistan bağımsız ve hür bir devlet olmuştur. Bu bağımsızlık Edirne antlaşmasından dolayı bizi kaplamış olan korkudan doğmuştur.

Ruslar öteden beri dindaşları olan Ortodoksları koruma iddiasındaydı.

Gizli maksatları ise, Hırvat, Sırp ve Bulgarları milliyet esası üzerine kurduğu Slav birliğine sokmak ve nüfuzunu Venedik körfezine kadar yürütmekti.

Rumeli'ye geçmek için bir yol bulmak üzere Eflâk ve Boğdan işlerine önem verirdi.

Rumları da icabında Devlet-i Aliye aleyhine kullanmak için bir alet olmak üzere elinde tutardı. Rusların bu gizli niyeti, o zaman Rumların malûmu olmadığından, mutluluklarını Rusya'dan beklerlerdi. Ruslar bir müddet daha Slav birliğini bir sır olarak tutup, mezhep birliği sözüyle Rumları kandırdı.

Bu sebeple Ruslar, ihtilâlin başında Yunanlılara müsait davranmamış olmakla beraber İngiltere'nin onları benimsemesine karşı da çıkmamıştır.

Vaka-i Hayriye, ulemanın oybirliğiyle vücuda geldiğinden bu tarihten sonra Babîâli sıkı bir taassup yolunu tuttu, din sağlamlığı yerine riyakâr taassup kaim oldu. Bundan pek çok zarar görüldü.

Bu meraktan vazgeçildi. Fakat bu konuda pek ileri gidildiğinden din duygulan zayıfladı. Bunun da zararı çekildi. Velhâsıl Devlet-i Aliye kendisini ifrat ve tefritten kurtaramadı ve orta yolu bulamadı. Nihayet Sultan Abdülmecit devrinde itidal yolu bulundu.

Tıbbiyenin Açılış Fermanı

Sultan II. Mahmut'un en mühim eserlerinden birisi modern Türk tıbbiyesini kurmuş olmasıdır (14 Mart 1827). Padişah'ın ruh haletini ve o günlerin havasını yansıtmaları bakımından tıbbiyenin açılış fermanı bugünkü konuşma Türkçesine çevirerek nakledelim:

“Çocuklar, bu yüce binaları tıp okulu olmak üzere hazırlatarak adına “Mekteb-i Tıbbiye-i Aliye’i Şahane” dedim.

Burada, insan sağlığına hizmet gibi aziz bir iş görüleceğinden bu okulu bütün öteki okullardan üstün tuttum. Burada tıp ilmini Fransızca olarak tahsil edeceksiniz. Şimdi içinizde haklı bir sual doğduğunu his ediyorum. Bizim dilimizde ve bizim kitaplarımızda tıp ilmi yokmudur ki, yabancı bir dilde tıp öğrenelim? Ben de bunu tasdik etmekle beraber, cevap olarak derim ki: Şimdilik zorluklar ve mahzurlar vardır. Amma bunların yakında giderilmesini ümit ve

temenni ederim. Gerçi tıp ilmine dair bizde pek çok kitap vardır. Hatta Avrupalılar bile tababeti bu kitapları tercüme ederek öğrenmişlerdir. Amma, bu kitaplar Arapça yazılmıştır. Bir zamandan beri İslâm bilginleri bunları okumaya ve okutmaya itina etmemişler ve fenni terimleri bilen adamlar azalmış olduğu için bunların mütalaasıyla uğraşıp tıp ilmini asıl lisanımız olan Türkçeye nakletmek, birçok tekellüfler ihtiyarına hem de uzun zamanlara muhtaçtır. Avrupalılar ise bu fenni Arap kitaplarından kendilerine nakledip 100 seneden ziyadedir bu ilimde ilerlemiş olduklarından tıp tahsilini kolaylaştırmışlar ve kendileri de birşeyler bularak kitaplarına ilâve eylemişlerdir. Şimdi onlara nispetle Arapça tıp kitapları bazı mertebe eksik görünür. Bu noksanın ikmalini göze alsak bile ilk anda Türkçeye çevrilmesi kabul olmayıp en az on sene Arapça öğrenmeye ve sonra en az beş altı sene tıp tahsili ile uğraşmaya bağlıdır.

Bizim ise gerek askerlerimiz, gerek yurdumuz için hazık doktorlar yetiştirmeye ihtiyacımız vardır. Öte yandan tıp kitaplarını kâmilan dilimize çevirip Türkçe öğretmeye gayret etmeliyiz. Sizlere Fransızca okutmaktan muradım, Fransız dili tahsil ettirmek değildir. Ancak tıp ilmini öğretip, bu ilmi yavaş yavaş dilimize almaktır. Ve yurdumun her tarafında Türkçe olarak yaymaktır. (Yanında duran Profesör Bernard'a işaret ederek) Bu adamı sizin için bilhassa getirttim. Çok kabiliyetli bir adamdır. Avrupa'nın birinci derece hekimlerindenidir. İşte bu adamdan ve öteki hocalardan tıp ilmini tahsile çalışın ve tedricen tıbbın dilimizde yerleşmesine gayret edin. Çünkü yabancı memleketlerden neydiği belirsiz adamların hekim diye gelip şuraya buraya sokulmasından hoşnut değilim. İnşallah siz tahsilinizi tamamlayıp diplomanızı aldıktan sonra büyük rütbelere nail olacaksınız. Mektepte bulunduğunuz müddetçe de bütün ihtiyaçlarınız sağlanacaktır.

Sultan II. Abdülhamid'e İthaf

Allah'a şükür ve Peygamber'e ve onun evlâtlarına selâmdan sonra; edipler encümenine naçiz kalemimin arzı şudur ki Hicretin 1188 yılından 1241 yılına kadar olan Devlet-i Aliye hadislerini yazmak üzere bu tarihin hazırlanması ve üslûp ve terkinin encümeni dâniş tarafından tertip edilen şekle uygun olması

ferman buyrulmuş olduğundan, âcizleri bu tarihi yazmağa ve cilt cilt yayınlamağa başlamış idi. Birçok mânilerin araya girmesiyle tamamlanması şu ana kadar nasip olmamıştı. Meğer bu tamamlanma işi de Osmanlı tahtının şerefi, hilâfet koltuğunun ziyneti, hakikatlere agâh olan Padişahımız İkinci Abdülhamid'in güzellik ve bilgiyle dolu zamanına kalmış imiş. Kısa zamanda kitabın iki cildi Halifemizin huzuruna takdim edildiği gibi şimdi de bu cilt Padişahımızın kolaylaştırıcı himmetleriyle bitirilmiş ve eser tamamlanmıştır.